

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА ІМЕНІ КОРОЛЯ
ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО**

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

**ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК
ВГО «АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»**

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ,
ІСТОРИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

*Матеріали
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
(11–12 березня 2016 року)*

м. Івано-Франківськ – 2016

УДК 340.13 (477)
ББК 67.02 (4 УКР)

О72

Редакційна колегія:

А. І. Луцький (головний редактор),
О. В. Острогляд (заступник головного редактора),
С. О. Короєд, В. Б. Скоморовський, І. Д. Шутак,
І. Я. Бабецька, М. Й. Гаврецька, Р. В. Зварич, П. В. Мельник

О72 Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти [текст] : Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (11–12 березня 2016 року, м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2016. – 359 с.

Peculiarities of formation of the Ukrainian legislation: philosophical and legal, historical and applied aspects [text] : Proceedings of III Ukrainian Scientific and Practical Conference (March 11–12, 2016, Ivano-Frankivsk). – Ivano-Frankivsk, Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytsky, 2016. – 359 p.

У збірнику опубліковано матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти», яка відбулася 11–12 березня 2016 року на базі Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького.

Теоретичні положення та практичні рекомендації учасників конференції щодо удосконалення чинного законодавства України будуть цікавими для підготовки наступних наукових праць з означеної проблематики, а також при розробці законопроектів.

Для працівників судових і правоохоронних органів, науковців, викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів.

© Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, 2016

Пленарне засідання

Луцький Андрій Іванович,
доктор юридичних наук, доцент,
ректор Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ІДЕОЛОГІЯ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Сучасне українське суспільство та держава переживають період активної і глибокої трансформації. Основним завданням якої буде якраз налагодження взаємодії між ними. Забезпечення соціальних стандартів і прав людини є вкрай важливим для забезпечення правової і політичної стабільності і досягнення народного благоденства.

Соціальний тип держави – це найбільш оптимальний тип організації суспільного устрою. До такого рівня розвитку змогли наблизитися на сьогодні лише передові країни світу, насамперед, країни Скандинавії.

Цей тип державного устрою дозволяє забезпечити відносно рівномірний розподіл матеріальних і духовних благ, вирівняти за допомогою соціальних стандартів стартові можливості громадян, створити для них сприятливе соціально-культурне середовище проживання упродовж усього життя (профілактика дискримінації за будь-якою ознакою, у тому числі віковою).

Соціальна держава виступає гарантом забезпечення громадян на законодавчому рівні: стабільними доступними соціальними виплатами та справедливим соціальним розподілом; індивідуальною свободою; житлом; сприятливими умовами побуту; конкурентним рівнем доходів; належними умовами праці та охорони здоров'я; доступом до інформації; доступом до освіти, культури і соціальної допомоги.

Сукупність цих ознак складає, на нашу думку, характеристику якості життя в країні та психолого-матеріальний комфорт її громадян. Пріоритет цих цінностей підкреслює й передова правова світова спільнота, яка визначає індекс якості життя за такими критеріями як:

- здоров'я: очікувана тривалість життя (у роках);
- сімейне життя: рівень розлучень (на 1 тис. чол.);
- матеріальне благополуччя (ВВП на душу населення, паритет купівельної спроможності);
- рейтинги політичної стабільності та безпеки;
- клімат і географія;
- рівень безробіття;
- середній індекс політичної та громадянської свободи;
- гендерна рівність (як співвідношення середньої зарплати чоловіків та жінок) [3, р. 103].

Основною засадою внутрішньої політики соціальної держави є утвердження соціального компромісу в суспільстві шляхом перерозподілу добробуту між його соціальними верствами, встановлення пропорційної системи оподаткування. Остання, на нашу думку, є однією з найважливіших умов успішного функціонування сучасної соціальної держави та складає основу високорозвиненої, ефективної, соціально орієнтованої економіки.

В економічній політиці соціальна держава поєднує і заходи державного регулювання, заохочення конкуренції, і розвиток особистої ініціативи громадян щодо забезпечення свого власного достатку.

Розмаїття політичних партій, що функціонують в Україні, яке є характерною рисою демократичних країн, у соціальному державному ладі має консенсус щодо основних цілей і завдань розвитку певного суспільства – злагоджена робота соціальних інститутів на громадський добробут всіх рівнів:

- гарантії для кожної людини на працю відповідно до її здібностей і кваліфікації;
- гідна оплата праці залежно від її якості та кількості;
- можливості самозабезпечення і підвищення свого добробуту;
- створення фактично рівних можливостей усім членам суспільства через систему виховання, освіти та соціальної підтримки;
- перехід від політичного і правового рівноправ'я громадян до їх соціального рівноправ'я;
- забезпечення силами державних і громадських інститутів прийняттого рівня життя для малозабезпечених осіб, які не мають можливості працювати і належним чином утримувати себе.

Соціальна держава сприяє формуванню в країні більшості населення, яке належить до «середнього класу»: частини суспільства, яка володіє матеріальними благами настільки, що не відчуває соціальних негараздів, але не має надлишку, який разюче контрастував би з найменш забезпеченими соціальними групами. Тобто, така держава сприяє добробуту всього народу. Зокрема вона спрямовує зусилля на реальне гарантування:

- обсягу освіти, за допомогою якої громадяни були б конкурентоспроможними фахівцями, гідними розраховувати та отримувати адекватний рівень соціальних благ, без будь-яких дискримінаційних обмежень;
- розподілу власності та управління матеріальними ресурсами суспільства для оптимального забезпечення всіх громадян;
- вільної конкуренції на всіх рівнях: здобуття посад, отримання державних грантів тощо;
- доступу до соціально безпечного кредитування для вчасного володіння необхідними матеріальними благами;
- підтримки приватної ініціативи щодо підприємництва, оптимізації виробництва;
- захисту населення від незаконної експлуатації (охорона економічних інтересів слабкої частини громади) та безробіття;
- екологічної безпеки та ін. [2, с. 236-237].

Отже, специфікою соціальної держави є наявність в її правовій системі соціального права, ядро якого становлять соціальні права людини у ролі провідного компонента цієї системи. Соціальне право включає в себе соціально-економічні та культурні права людини, регулює відносини у соціальній сфері і становить собою єдину галузь законодавства – соціальне законодавство.

Роль правової ідеології у процесі становлення соціальної держави полягає у відображенні процесу взаємодії соціальної держави і громадянського суспільства. Вона віддзеркалює правові метаморфози у суспільних відносинах і взаємодію держави, суспільства та права.

На нашу думку, роль правової ідеології полягає тут у тому, що саме вона визначає, яка модель взаємодії держави і громадянського суспільства реалізується у кожному конкретному випадку (це, зі свого боку, визначає й властивості самого громадянського суспільства). Це визначає її особливу значущість як для держави, так і для громадянського суспільства, а відповідно і для забезпечення соціальних гарантій для населення.

Визначаючи ідеологічну специфіку нашої країни, варто зауважити, що проявляються з одного боку факти монополістичного впливу влади та державного апарату, а відповідно – складність для пересічних українців захищати свої інтереси в суді тощо. З іншого боку, із зростанням ролі інститутів соціального захисту забезпечується більша публічність влади, а відповідно створюються умови для акцентування уваги на соціальній складовій.

Переважаючі тих чи інших тенденцій залежить від ідеологічного спрямування, яке в Україні, незважаючи на всі негаразди, спрямоване на побудову громадянського суспільства. Правова ідеологія створює сприятливі психологічні умови для його розвитку і функціонування. Останнє, на нашу думку, передбачає такі особливості:

- соціальна правова ідеологія, яка спирається на те, що людина є не просто автономним і самодостатнім індивідом, а складає частину спільноти, котра також розвивається і має свої специфічні потреби, задоволення яких передбачає наявність державної влади;

- людина – це частина суспільства, яка не лише є носієм невід'ємних прав і свобод людини і громадянина, але й несе ряд обов'язків перед суспільством та перед іншими громадянами.

Роль правової ідеології полягає й у тому, що вона продукує правові принципи, які дозволяють адаптувати реальні державні якості до бажаних – це сприяє розвитку демократичної і правової держави, яка, зі свого боку, забезпечує функціонування громадянського суспільства.

На запитання, чи представлена в Україні така взаємодія, можемо відповісти, що певні кроки в цьому напрямку здійснюються. На сьогодні наша країна лише крокує до соціально-правового державного ладу, хоча значна частка чинних правових норм вже відповідає класичним європейським зразкам романо-германської правової сім'ї [1, с. 207]. У розбудові соціально-правової держави в Україні роль правової ідеології, окрім мети, до якої прагне країна, полягає в забезпеченні відповідних засобів цієї розбудови.

Враховуючи, що соціально-правова держава є певним антагоністом тоталітаризму, засобом її діалогу з народом може бути названа ліберальна система взаємодії. Ліберальні заходи спираються на непорушність прав і свобод людини перед обличчям держави, ґрунтуються на мінімізації втручання держави в життя громадян. Це відповідає віковічному прагненню свободи громадянами будь-якої країни, а нашої – передусім.

Виходячи з зазначеного, Україна принаймні у теперішній час не належить до соціального типу держави. Рівень добробуту наших громадян занадто контрастний між різними верствами населення, а соціальні гарантії невідпрацьовані. Тим не менш, українці прагнуть до вищого рівня життя, що відкриває перспективи для досягнення рівня соціального типу держави. Роль правової ідеології полягає тут у переконанні широкого загалу, що соціальні досягнення цілком здійсненні й від праці над вдосконаленням власної правової культури всіх громадян залежить позитивна трансформація реалій правового життя.

Список використаних джерел

1. Євтушенко О. Н. Державна влада і місцеве самоврядування в політичній системі суспільства : монографія / О. Н. Євтушенко. – Миколаїв : Вид-во МДУ ім. П. Могили, 2010. – 513 с.
2. Луцький А. І. Формування та розвиток правової ідеології в Україні : монографія / А. І. Луцький. – Івано-Франківськ, 2015. – 312 с.
3. Calavita K. Invitation to law & society. An introduction to the study of real law / K. Calavita. – Chicago : The University of Chicago Press, 2010. – 189 p.

Апаров Андрій Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри господарського
та транспортного права
Київської державної академії водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного,
м. Київ

ДО ПИТАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СПОРТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Здобуття Україною незалежності у своєму наслідку призвело до істотної зміни світогляду в усіх без винятку сферах людської життєдіяльності, а також до концептуальної трансформації правової системи нашої держави. Результатом зазначених реформаційних процесів стало посилення спеціалізації правових норм залежно від потреб та інтересів населення та відповідно до сфери суспільних відносин, на регулювання яких скеровані відповідні норми права. Таким чином відбулося становлення нових галузей юридичних знань та

навчальних дисциплін, чільне місце серед яких посідає спортивне право України, яке як комплексна галузь права набуло всіх ознак самостійності.

Визначальним чинником успішного функціонування системи фізичної культури та спорту в Україні, а також ефективності та гармонійної збалансованості спортивних відносин виступає нормативно-правова основа регулювання таких відносин, а тому і відповідно – наявність механізмів впровадження цих норм як складових правового режиму спортивного права.

Дослідження будь-яких правових явищ або їхніх елементів повинні логічно розпочинатися з визначення переліку та змісту сутнісних категорій і понять. При цьому, прийнятий наукою зміст певного правового поняття обумовлює в значній мірі і подальший вектор розвитку. Одним із таких важливих понять в галузі спортивного права є поняття правового режиму фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності.

В порушеному контексті доречно зазначити, що саме категорія правового режиму надає змогу в максимально повній мірі охарактеризувати галузь спортивного права та її конструкції, адже через призму відповідної категорії виявляється можливим докладно розглянути особливості засобів і прийомів регулювання, правового порядку, регулятивних властивостей, принципів та загальних засад, які пронизують відповідну галузь права та за допомогою яких конструюються взаємозв'язки між її структурними елементами.

Для правового режиму фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, які виступають ключовими категоріями спортивного права, характерним є поєднання приватно-правових та публічно-правових механізмів регулювання, які (механізми) в той же час виступають складовими елементами відповідного правового режиму. При цьому, приватно-правові механізми регулювання забезпечують учасникам спортивних відносин реалізацію їх свободи та можливості індивідуального вибору, що дозволяє створити для них певне поле для реалізації їх ініціативи при виборі напрямків фізкультурно-оздоровчої активності, а після вступу у відносини – забезпечити безпосереднє змістовне досягнення поставлених цілей. В той же час, публічно-правові механізми регулювання фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності покликані гарантувати захист прав та інтересів усіх суб'єктів фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, забезпечити гарантування безпеки об'єктів фізкультурно-оздоровчої та спортивної інфраструктури, захист життя і здоров'я людей, інтересів держави тощо, а отже – в найбільш загальному плані забезпечити належну реалізацію публічних інтересів. При цьому, досить прийнятним є розуміння публічного інтересу як визнаного державою і забезпеченого правом інтересу соціальної спільноти, задоволення якого служить гарантією її існування та розвитку [1, с. 55].

Яскравою ілюстрацією приватно-правових механізмів регулювання фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності є інститут трудового контракту в професійному спорті, який є двостороннім вольовим актом, що визначає та врегульовує приватно-правові відносини між спортсменом (працівником) та роботодавцем і за своєю формою та змістом фактично є поєднанням цивільно-правового договору та трудового контракту. Саме застосування такої конструкції

врегулювання відносин між відповідними учасниками, як і низки інших засобів приватно-правових механізмів регулювання у спортивному праві, створює можливість вибору цими учасниками найбільш прийнятної форми врегулювання відносин між ними та відповідно визначення на власний розсуд «правил гри» в рамках обраної форми (зокрема, шляхом визначення на диспозитивних засадах умов договору тощо).

Щодо публічно-правових механізмів регулювання фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, то досить достатнім прикладом таких слугують імперативно встановлені законодавством обмеження та заборони у сфері фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, що застосовуються державою та/або іншими уповноваженими суб'єктами в якості спеціальних заходів для регулювання відносин, які мають особливе значення для держави або пов'язані із необхідністю забезпечення дотримання безпеки у певних сферах спортивних відносин. Метою цих обмежень та заборон є забезпечення дотримання рівності прав усіх суб'єктів фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності на підставі оптимального співвіднесення та збалансування їх інтересів, а також регулювання суспільних відносин з метою сприяння та створення умов для подальшого розвитку фізичної культури та спорту, й відповідно – подальше розгортання відносин у цій сфері.

Розгляньмо більш докладно публічно-правовий механізм регулювання фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності на прикладі запровадженої в Україні системи метрології та метрологічної діяльності. З цього приводу, в першу чергу, слід вказати, що нормативно-правове регулювання метрологічної діяльності у сфері фізичної культури і спорту носить загальний характер і перебуває на етапі свого формування та становлення. В той же час, безсумнівим є те, що вказаний фактор жодним чином не впливає на формування, так званого спеціального нормативного регулювання спортивної метрології, яке відбувається на рівні локальних корпоративних норм фізкультурно-спортивних організацій, які (норми) приймаються у відповідності до нормативних актів вищестоящих організацій. При цьому, очевидно, що органи вищестоящих спортивних організацій можуть впливати на здійснення нормотворчої діяльності суб'єктів нижчестоящої ланки, з огляду на що є достатньо підстав стверджувати, що всі метрологічні параметри у спортивній сфері, як правило, мають однакові показники, що фіксуються та юридично закріплюються в регламентах (положеннях), правилах спортивних федерацій та сприймаються на більш нижчих рівнях ієрархії спортивних організацій.

Такі норми безсумнівно є юридичними, адже згідно зі ст. 40 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 р. № 3808-XII [2, ст. 80], правила спортивних змагань затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, з урахуванням пропозицій відповідних всеукраїнських спортивних федерацій. При цьому, необхідність виконання приписів цих норм підкріплюється заходами юридичної відповідальності.

У той же час, метрологічні показники у сфері фізичної культури і спорту обов'язково повинні бути відображені у регламентах, правилах спортивних

змагань, що дає можливість відносити їх до загальнообов'язкових норм у сфері фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності. Такі метрологічні показники в більшості своїй містяться в регламентах (правилах) змагань і регулюють відносини щодо фактичного доступу спортсменів до змагань та відносини щодо порядку проведення змагань. Так, у першому випадку вирішуються питання встановлення обов'язкових метрологічних вимог до спортивних показників претендентів на участь у конкретних змаганнях. У другому ж випадку, метрологічні показники покликані забезпечити контроль рухових (психофізіологічних) здібностей спортсменів безпосередньо під час змагань.

В контексті зазначеного, слід навести приклад на одному із видів спорту. Так, Міжнародна федерація футболу приймає, а Міжнародна рада футбольних асоціацій затверджує Правила гри з футболу, в яких міститься великий масив норм, що регламентують питання метрологічного контролю. Дані Правила гри повністю імплементовані в регламенти Федерації футболу України, яка в сенсі ст. 40 згаданого Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 р. № 3808-XII є всеукраїнською спортивною федерацією. Отже, ті метрологічні параметри, що містяться в Правилах гри, регламентах (положеннях) ФФУ можна вважати за характером нормативно-правовими.

Правила гри 2010/2011 років, затвержені Міжнародною Радою футбольних Асоціацій в 2010 році, встановлюють такі основні метрологічні показники у футболі як розміри поля для гри; розміри та вага м'яча; ширина та висота воріт; тривалість матчу; число гравців та замін. У той же час, окреслені метрологічні показники ґрунтуються на імперативно визначеній у ст. 5 Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 5 червня 2014 р. № 1314-VII [з, ст. 1008] системі одиниць вимірювання Міжнародної системи одиниць (SI), прийнятої Генеральною конференцією з мір та ваг і рекомендованої Міжнародною організацією законодавчої метрології. Очевидно, що такий уніфіковано-імперативний підхід забезпечує дотримання принципу рівності усіх суб'єктів фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності.

Відповідним чином, можна зробити висновки, що в галузі фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності в імперативному порядку застосовуються встановлені законодавством засади метрології, в т. ч. і відповідні визначені стандарти одиниць вимірювань, жодний відступ від яких є неможливим.

У кінцевому підсумку підкреслимо, що правовому режиму фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності властивим є гармонійне поєднання приватно-правових та публічно-правових механізмів регулювання, що слугує яскравим підтвердженням тому, що фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність за своїм характером є публічно-приватною, а спортивне право України – це відносно самостійна та комплексна галузь права, що характеризується поєднанням приватних та публічних елементів.

Список використаних джерел

1. Тихомиров Ю. А. Публичное право. Учебник / Ю. А. Тихомиров. – М. : Издательство БЕК, 1995 – 496 с.
2. Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14.
3. Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 30.

Балинська Ольга Михайлівна,
доктор юридичних наук, доцент,
проректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
м. Львів

ПРОБЛЕМА ПРАВОВИХ ЗНАКІВ У ФОРМУВАННІ ЗАКОНОДАВСТВА

Розрізняють два основні типи значення знаку – предметне і смислове. Предметне значення (денотат) правового знаку – це сам об'єкт, що позначається цим знаком (предмет, явище, процес тощо). Смислове значення (конотат) правового знаку – це його зміст, що сприймається в процесі його розуміння; іншими словами, сукупність сутнісних ознак, властивостей, характеристик об'єкта, який позначається цим знаком. Наприклад, предметним значенням слова «поліцейський» виступатиме певний клас людей, які служать у Національній поліції, носять чорний однострій установленого зразка, мають певне спеціальне звання, що підтверджує особисте посвідчення і номерний жетон. А смисловим значенням у різних знакових ситуаціях можуть бути ті чи інші характеристики цієї людини: це може бути керівник відділку, піший патрульний поліцейський, офіцер-викладач відомчого навчального закладу і т. д. Те саме можна говорити про різні слова («кодекс» як збірне поняття, що позначає законодавчий акт з умістом систематизованих норм певної галузі або декількох галузей права, і конкретне змістовно наповнене поняття «Кримінальний кодекс», «Цивільний кодекс» тощо).

Можливе й таке, коли смислове значення правового знаку набуває ознак предметного. Наприклад, слово «злочин» є узагальненим поняттям на позначення передбаченого кримінальним законом суспільно-небезпечного винного караного діяння (дії чи бездіяльності), вчиненого суб'єктом злочину, – предметне значення; і конкретний прояв злочинного діяння – вбивство, грабіж, державна зрада і т. д. як смислове значення слова «злочин». Але і самі ці слова-знаки («вбивство», «грабіж», «державна зрада») мають предметне значення для конкретного прояву цих типів злочинів, тобто злочинів уже зі смисловим значенням (наприклад, вбивство вогнепальною зброєю, ножом чи тупим предметом; навмисне вбивство чи з необережності; вбивство чоловіка, жінки чи дитини; вчинене однією особою чи організованою групою осіб тощо). І навіть ці смислові значення правових знаків стають предметними, коли вказуються конкретні імена злочинців та потерпілих, а отже, набувають значення зі смисловим навантаженням.

На перший погляд видається, що визначити предметне і смислове значення різноманітних мовних знаків не так вже і складно. Однак, насправді може виникнути дуже багато непорозумінь і навіть конфліктів через те, що люди не чітко визначилися зі структурою значення мовних (висловлених, почутих або прочитаних) висловів-знаків. Це зумовлено тим, що у процесі правової комунікації соціальні суб'єкти застосовують мовні вислови (знаки), які є: 1) багатозначними; 2) неточними; 3) незрозумілими.

Багатозначність (полісемія) передбачає наявність у знака декількох значень, що можуть бути навіть абсолютно різними. Здебільшого мовні знаки є багатозначними (залежно від контексту їх застосування), що яскраво проявляється, наприклад, у трактуванні якоїсь події чи слів у засобах масової інформації (дуже часто доводиться чути: «Журналісти все не так зрозуміли... Я зовсім не те мав на увазі, коли говорив... Вони все перекрутили!»). Мабуть, це є однією з причин, коли процес розгляду будь-якої кримінальної справи не супроводжується коментарем: правові знаки правоохоронців журналісти можуть абсолютно не так потрактувати.

Багатозначним трактуванням правових знаків факту злочину можна вважати наявність різних версій щодо причин, суб'єктів, обставин і т.д. Іноді злочинці навмисне використовують загальнозживані знаки, які викликають, як правило, сталу реакцію їх сприйняття, щоби ввести слідство в оману.

Натомість правопорушник (злочинець) може також списати свої дії на багатозначність розуміння певної правової ситуації. Це проявляється в тому, що, з одного боку, те чи інше правопорушення формується під впливом багатьох чинників, а з іншого – кожен чинник взаємодіє з комплексом інших і може формувати декілька наслідків, які можуть включати різні види протиправної поведінки. Кримінологи та соціологи права акцентують на імовірнісному характері багатозначності зв'язку між явищами та процесами правової дійсності [1]. Особливість такої багатозначності полягає в тому, що зі зміною умови вчинення протиправних дій (бездіяльності), якщо навіть залишається одна і та сама причина, може змінюватися і результативна ознака. На такій кореляційній взаємозалежності результату від спонукальних чинників наголошують і у правовій статистиці [2].

Ще однією сферою прояву багатозначності розуміння правових знаків можна вважати ситуацію, в якій задіюється механізм перекладу іноземних понять. У таких ситуаціях від перекладача іноді залежить остаточний результат вирішення справи. Тому від нього вимагається не тільки вільне володіння мовами, з якої та якою робиться переклад, а й здатність здійснювати компаративне зіставлення специфіки правових систем держав, що стали учасниками певної правової ситуації. Перекладач має вміти не просто дослівно перекладати, а враховувати особливості культури, правових звичаїв і т. д. держав, громадяни яких задіяні у право-випадку.

При цьому, цілком можливо, що у правничій термінології однієї мови немає ідентичного за змістом «іноземного» або іншого терміна, який передає значення «іншомовного» терміна. В таких випадках спеціалісти рекомендують «використовувати такі три способи подолання ситуації неперекладних правничих термінів: 1) запозичення, 2) роз'яснення, 3) термінотворення» [3]. Таким чином, збагачується лексичний запас правників новими термінопоняттями, а правова культура суспільства – знанням, а отже, й розумінням іншої знаковості.

На питання, чи виправданою є така багатозначність у сфері термінології, точної відповіді не дають не тільки самі споживачі цієї термінології (в нашому випадку правники), а й фахівці загального мовознавства. Так, позиція лінгвістів

щодо проблеми багатозначності у сучасному термінознавстві розділилася на три основні напрями:

- одні вважають полісемію термінів негативним явищем, а тому наполягають, що багатозначні слова треба усувати з термінології;
- інші допускають полісемію, виправдовуючи її застосування в термінології, тому що, на їхню думку, термін – це, насамперед, слово, а йому природно притаманна багатозначність;
- а ще інші визнають багатозначні слова в термінології, наголошуючи, при цьому, що однозначність терміна – це лише тенденція та ідеал, досягти якого практично майже не можливо [4, с. 126-127].

Тут можна погодитися радше з другою групою науковців, адже багатозначність є характерною ознакою будь-якої природної мови, і як така вона не є недоліком, але неухвалне ставлення до цього явища може призвести до логічної помилки у сприйнятті. Тому дуже важливо у розумінні певного мовного правового знаку враховувати контекст специфічності окремої сфери його застосування і прикладний зміст значення.

Другою причиною непорозуміннь чи конфліктів у правовій комунікації соціальних суб'єктів, як було зазначено вище, є неточність мовних знаків. Неточним мовний вислів вважається тоді, коли його предметне значення не можна чітко визначити; такий вислів вказує на нечітко визначений клас предметів чи явищ. Такі вислови, на жаль, часто використовують:

- як у законотворчості (це, насамперед, оцінювальні поняття і визначення, що виражають лише соціальне значення певних явищ (наприклад, такі, як «тяжкі наслідки», «малозначимі діяння» та ін.) або мають спеціально-юридичний характер (наприклад, «джерело підвищеної небезпеки», «юридична особа» тощо), які нелегко зрозуміти юридично невідгодуваній людині без спеціального тлумачення),
- так і в правореалізаційних актах (коли, наприклад, зі слів свідків записують словесний портрет злочинця із використанням висловів на кшталт: «молодий чоловік», «високий», «симпатичний» і т.п.).

На неточностях у чинному законодавстві неодноразово наголошували як науковці, так і практики. Наприклад, Голова Вищого адміністративного суду України О. Пасенюк у вересні 2011 р. перед світовою громадськістю адміністративістів заявив, що «через такі неточності в Україні вкрай важко здійснювати правосуддя та відновлювати порушені права приватних осіб, таким чином, як це відбувається в європейських країнах» [5].

Третьою «вадою» правових знаків, оформлених у нормах права, є незрозумілість (часто використовують відповідник – неясність), що передбачає неможливість встановлення чіткого значення мовного вислову. Така недосконалість змісту правової норми трапляється, коли в ній зустрічаються вирази типу «і так далі», «та інші», «тощо».

За наявності багатозначних, неточних чи незрозумілих висловів-знаків можуть виникати аналогічні (багатозначні, неточні) варіанти їх сприйняття. Логісти згрупували такі помилки сприйняття у три основні види, назвавши їх: *еквівокація* (використання назви предмета чи явища в однаковому значенні без

урахування контексту обставин), *логомахія* (використання назви предмета чи явища у різних значеннях учасниками одного процесу комунікації) і *амфіболія* (використання висловлювань, які можна по-різному тлумачити – наприклад, славнозвісне «карати не можна помилувати») [6].

У семіозі як процесі функціонування знаку виокремлюють його відношення з іншими знаками, його значенням, його інтерпретатором. Кожний із цих напрямів відношень визначає вимір функціонування знаку – синтаксичний, семантичний, прагматичний. Правова дійсність, як правило, поєднує ці виміри, при цьому, вибудовується тривимірна проекція норми права як певної системи знаків. Адже будь-який правовий знак має бути узгодженим з іншими знаками однієї правової системи; співвідноситися з тим об'єктом, який він означає; адекватно трактуватися соціальним суб'єктом, який, сприймаючи зміст, закладений у знаку, співвідносить сприйняте з інформацією, отриманою від інших знаків, і трансформує все це у поведінку в контексті заданої її правової моделі.

Список використаних джерел

1. Кримінологія: [навч. посіб.] / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. – К.: Вид-во ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 264 с.; Жоль К. К. Соціологія: [навч. посіб.] / К. К. Жоль. – К.: Либідь, 2005. – 440 с.
2. Захожай В. Б. Правова статистика: [навч. посіб.] / В. Б. Захожай, В. С. Федорченко. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.
3. Бігун В. Мовно-правничі аспекти зовнішньоекономічних договорів (контрактів) / В. Бігун // Юридичний журнал. – № 2. – 2004. – С. 25-33.
4. Волкова Т. Я. Лінгвістичні аспекти термінологічної багатозначності / Т. Я. Волкова // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – № 17. – С. 125-128.
5. Пасенюк О. Через численні неточності у законодавстві нині вкрай важко здійснювати правосуддя // JeY News. – 17 вересня 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jeynews.com.ua/news/do/61026>.
6. Хоменко І. Семіотичний характер логіки // Логіка: [підручник для вищих навчальних закладів] / Ірина Хоменко. – К.: Абрис, 2004. – 256 с. – С. 24-38.

Басиста Ірина Володимирівна,
доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри кримінально-правових дисциплін та ОРД
Прикарпатського факультету
Національної академії внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Якщо звернутися до чітких законодавчих постулатів, то із них слідує, що, відповідно до частин 1-2 статті 24 КПК, кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому КПК.

Гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

У частині 1 статті 309 КПК України визначено, що під час досудового розслідування можна оскаржити в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про: 1) відмову у наданні дозволу на затримання; 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні; 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; 4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; 5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; 6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні; 7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні; 8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні; 9) арешт майна або відмову у ньому; 10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність; 11) відсторонення від посади або відмову у ньому; 12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування.

Однак, провівши детальний аналіз цих та інших норм КПК доводиться констатувати частковий відступ законодавця від таких унормованих положень, як безперешкодне право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. По-перше, визначення в чинному КПК вичерпного переліку рішень слідчого судді, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування та імперативна вказівка на те, що скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають, і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді, є досить спірними, як на нас кроком законодавця.

Із даного приводу, як резонно відзначає О. Г. Яновська, треба враховувати, що стаття 24 КПК гарантує кожному право на оскарження процесуальних рішень суду в порядку, передбаченому КПК України. Керуючись принципом забезпечення доступу до правосуддя, єдиним критерієм, який дає можливість визначити, які судові рішення можуть бути оскаржені до суду та хто саме має право на таке оскарження, має бути обмеження конституційних прав і свобод громадян [1, с. 10-11].

Хоча у юридичній літературі висловлено і полярні точки зору. Так, С. Слинко вважає, що сповна демократичними є положення нового КПК України щодо оскарження не лише рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора, а й слідчого судді. Особливість цієї процедури, на погляд цього дослідника, полягає у тому, що її здійснюють лише в апеляційному порядку[2]. Із такою, доволі оптимістичною позицією, досить важко погодитися в силу вже висловлених вище та наступних аргументів.

По-друге, ряд процесуалістів цілком аргументовано тлумачать припис процесуального закону про те, що скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження в суді згідно з правилами ст.ст. 314–316 КПК (ч. 2 ст. 303 КПК), як обов'язок захисника оскаржувати усі без винятку незаконні, на його погляд, рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, а предметом розгляду під час підготовчого провадження залишати тільки ті із них, які на даному етапі кримінального провадження не втратили актуальності. Таке оскарження, до речі, є однією з необхідних вимог при зверненні до Європейського суду з прав людини – «використання усіх національних засобів захисту». Скарга – це основане на законі звернення учасника кримінального провадження до органів держави і службових осіб, уповноважених на її прийом, розгляд та вирішення, з приводу порушення прав, свобод і законних інтересів особи, допущеного органами і службовими особами, які здійснюють кримінальне провадження, з вимогою про його усунення. Закон спеціально не містить вимог ані до форми, ані до змісту скарги. І це, окрім усього іншого, створює сприятливі умови для їх подання і є одним із засобів, який додатково гарантує свободу оскарження. Але за загальним правилом скарга на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування обов'язково має бути письмовою, викладеною в тій послідовності, в якій скажник вважає за необхідне, проте з обов'язковим наведенням обґрунтування і чітко, у точній відповідності до закону сформульованою вимогою. Звичайно ж, вона має містити усі необхідні реквізити [3, с. 14-15].

Тому зусилля науковців і практиків повинні бути спрямовані на напрацювання реальних, оптимальних механізмів реалізації громадянином своїх конституційних прав в цілому, та в кримінальному провадженні, зокрема, з тим, щоб задекларовані на законодавчому рівні положення мали способи і засоби для власної реалізації.

Список використаних джерел

1. Яновська О. Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування [Текст] // Адвокат. – №1 (148). – 2013. – С. 10-13.
2. Слинко С. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sud.ua/blog/2014/03/16/61607-oskarzhennya-rshen-dj-chi-ezdyalnost-pd-chas-dosydovogo-rozslidyvannya>.
3. Попелюшко В. О. Оскарження захисником рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора [Текст] // Адвокат – №10 (145). – 2012. – С. 12-15.

Гула Лев Федорович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів

ДЕРЖАВНА ПРОТИДІЯ ЛІДЕРАМ ТА «АВТОРИТЕТАМ» ЗЛОЧИННОГО СЕРЕДОВИЩА В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Протидія злочинності – одна з найважливіших функцій держави. Загальними задачами, які вирішуються під час її реалізації, є попередження, виявлення і розслідування злочинів та забезпечення ізолювання злочинців від суспільства, а також сприяння їх ресоціалізації. Виконанням означених завдань займається система органів кримінальної юстиції, однією з основних ланок якої є підрозділи Державною пенітенціарної служби України.

У другій половині ХХ століття у зв'язку з подальшою криміналізацією суспільства на найвищому рівні державної влади СРСР змушені визнати існування в країні організованої злочинності. Ядро злочинного світу складають угруповання зі стійкими антисупільними поглядами та поведінкою.

Особливості цих угруповань полягають у тому, що їх очолюють особи, які займають найвищий неформальний статус, лідери та «авторитети» злочинного середовища, які є найбільш криміналізовані. Виконавці, виховані на злочинних поняттях, усіляко намагаються приховати їх причетність до злочинної діяльності. Відбуваючи покарання у місцях позбавлення волі, лідери та «авторитети» злочинного середовища (чисельність їх становить тисячі осіб) продовжують керівництво організованими злочинними угрупованнями та чинити протидію адміністрації кримінально-виконавчих установ.

Злочинний спосіб життя викликає у особи психологічну потребу в спілкуванні з тими, хто близький до його власних орієнтирів. У цьому вона знаходить моральні стимули, звідси черпає необхідний досвід, тут бачить свою безпеку. Так формується особлива прихильність лідерів злочинних груп до

неофіційної нормативної системи, котра певною мірою мотивує і стимулює їх поведінку. Особи, поведінка яких визначається антисуспільними нормами, певним чином виділяються серед інших на основі кримінальної субкультури.

Для розвінчання злочинних лідерів та «авторитетів», ще за часів існування СРСР, використовувалася система виконання кримінальних покарань.

Так, з метою боротьби із злочинними лідерами та «авторитетами», з другої половини 50-х років ХХ ст. вони, в місцях позбавлення волі, практично скрізь утримувалися окремо [1, с. 145]. Ватажки й активні учасники «злочинського співтовариства» перебували в штрафних ізоляторах, спеціальних табірних пунктах, тюремних відділеннях, де їм жилося несолодко. Їх змушували ремонтувати охоронні спорудження, приміщення ізоляторів. Усе більше розхитувалися їхні ряди. Адміністрація місць позбавлення волі намагалася створити атмосферу недовіри до «паханів», «злочинців». У виправно-трудових установах проводилися бесіди, загальні збори засуджених, відкриті судові засідання, де на конкретних фактах побиттів, грабежів, вимагань, що вчинялися «авторитетами», розкривалася їхня справжня сутність [2, с. 88]. Адміністрація вимагала письмово відрікатися від «блатного життя», «ламання», як говорили «авторитети». Згодом тих «блатарів», які дали підписку «злочинців» називали «пошляками», або «лопнувшими».

У результаті проведеної роботи злочинність серед засуджених в окремих виправно-трудових установах за два роки (1956-1958 рр.) скоротилася більш ніж на 40%, втечі – на 43%, а число масових безладів і розбоїв – утричі [3, с. 57].

Як підтверджують інформаційні джерела цього періоду, почався поступовий розпад кримінально-бандитських співтовариств у місцях ув'язнення. Проте, це було помилково сприйняте керівництвом МВС СРСР як «остаточне руйнування злочинної організації й зникнення їхніх традицій і звичаїв». Тому в 50-х рр. ХХ ст. злочинних «злочинців у законі» віднесли до форми організованої злочинності, а пізніше дане угруповання вважалося ліквідованим [4, с. 144].

Зміни в карних, карно-процесуальних, виправно-трудових законодавствах 1958-1961 років, посилення боротьби зі злочинним світом змусили злочинних «авторитетів» реформувати свої принципи, «норми», заборони і обрати нову тактику, піти в підпілля.

Особливий вклад в боротьбі з кримінальними лідерами та «авторитетами» стали окремі статті Кримінального кодексу 1961 р. Так ст. 69-1 передбачала кримінальну відповідальність за тероризування у місцях позбавлення волі засуджених, що стали на шлях виправлення, або напад на адміністрацію, а також організація з цією метою злочинного угруповання або активна участь у такому угрупованні, вчинені особами, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі [5, с. 220].

Щодо злочинних «авторитетів» 70-х рр., то тут є деякі зміни. Більшість з них вже були раніше судимі і намагалися якомога краще приховати свою належність до злочинного світу, а злочини вчинялися не ними безпосередньо, а через інших злочинців. Що ж до зв'язків з представниками правоохоронних органів, то це тільки заохочувалося [6, с. 115].

Адміністрація намагалася з ними боротися, переводила в штрафні ізолятори, приміщення камерного типу, відправляла у спеціальні в'язниці для осіб як злісних порушників режиму. Відповідно до ст. 47 ВТК затвердженого Законом від 23 грудня 1970 р, за рішенням суду «авторитети» переводилися на тюремне ув'язнення до трьох років, як злісні порушники вимог режиму. Для утримування вказаних осіб, було виділено в'язниці в м. Житомир та Вінниця де застосовувалися посилені режимно-виховні заходи. Однак, вертаючись знову в колонії, вони продовжували у тому ж дусі. Після 1995 р. коли було призупинено виконання смертних вироків, а згодом Кримінальний кодекс України 2001 р. відмінив смертну кару, вказані в'язниці використовують для утримання осіб засуджених до довічного позбавлення волі.

До середини 80-х років впливу носіїв «кримінальної спадщини» перешкождали активи засуджених (секції внутрішнього порядку, пізніше – секції профілактики правопорушень та ін.), у які входило 90% засуджених «мужиків». Але в них були не тільки «роботяги», а й такі, хто не хотів працювати на основному виробництві «приспосованці», боржники, що були злісними порушниками режиму [7, с. 66].

На початку 90-х років у злочинному світі створилася жорстка стратифікація або ієрархія. На верхній сходинці стоїть «злодій у законі», середній стаж перебування у «зоні» для них становив більше 10 років [8, с. 34].

У цей період, спостерігається тенденція до відмови від норми, що забороняє їм працювати або спілкуватися з державними структурами. Це пояснюється тим, що виникла необхідність налагодження корумпованих зв'язків з чиновниками всіх рівнів. Тепер злочинні лідери та «авторитети» навіть прагнуть увійти в депутатський корпус, аби ще більше законспірувати злочинну діяльність та ускладнити боротьбу з ними правоохоронних органів.

На завершенні ХХ ст. організована злочинність досягла своєї вершини й з метою подолання її наслідків 30 червня 1993 р. Верховна Рада України приймає Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». На підставі якого створюються спеціальні управління і відділи МВС (УБОЗ) для боротьби з організованою злочинністю у структуру яких входять підрозділи: інформаційно-аналітичні, оперативно-розшукові, оперативно-технічні, швидкого реагування, внутрішньої безпеки тощо.

Кримінально-виконавча система в період незалежності України взяла курс на прийняття до засуджених засобів виправлення і ресоціалізації. Основним законом, що регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань є Кримінально-виконавчий кодекс України, який був прийнятий Верховною Радою України 11 липня 2003 р. та набув чинності з 1 січня 2004 р. Виправно-трудоий кодекс, який був прийнятий 23 грудня 1970 р. регулював порядок і умови виконання та відбування тільки двох видів кримінальних покарань: позбавлення волі та виправних робіт. Порядок і умови виконання та відбування інших видів кримінальних покарань регулювалися низкою інших підзаконних нормативно-правових актів.

Кримінально-виконавчий кодекс України 2004 р. регулює порядок і умови виконання та відбування усіх видів кримінальних покарань, які передбачені у

ст. 51 нового КК України. Крім цього, він містить низку нових положень, які по-новому чи більш детально регулює окремі питання виконання та відбування кримінальних покарань. Так ст. 97 КВК передбачає тримання засуджених (злочинних лідерів та «авторитетів») до позбавлення волі у дільниці посиленого контролю. На кожного засудженого «авторитета» розробляється спеціальна індивідуальна програма, яка передбачає заходи індивідуально-виховного, психо-терапевтичного, психо-корегуючого характеру. У виправних колоніях максимального рівня безпеки такі дільниці утворюються в приміщеннях камерного типу.

16 грудня 2003 р. Наказом № 261 ДЦУПВП затверджується Інструкція про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, яка надає можливість скеровувати злочинних лідерів і «авторитетів» в конкретні виправні колонії у яких створені відповідні умови їх утримання з метою застосування посилених режимно-виховних заходів.

Прийнятий Кримінальний кодекс України 2001 р. значно посилює боротьбу з організованою злочинністю. Так, ст. 28 кваліфікує поняття вчинення злочину організованою групою та злочинною організацією, а ст. 255 встановлює кримінальну відповідальність за створення злочинної організації. У той же час відсутня стаття щодо притягнення до кримінальної відповідальності за протиправні дії злочинного лідера та «авторитета».

Список використаних джерел

1. Указание ГУЛАГа МВД СССР от 12 сент. 1955 г. «О мерах по разложению и ликвидации враждующих групп в среде уголовно-бандитствующего элемента из числа заключенных»: Сборник действующих циркуляров. – М. : МВД СССР, 1956. – 668 с.
2. Обзор по фактам бандитских проявлений и убийств среди заключенных в ИТЛ. Ориентировка Режимно-оперативного отдела ГУЛАГа от 18 янв. 1956 г. – М.: МВД СССР – Домодедово, 1986. – 830 с.
3. О ходе выполнения постановлений ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 25 октября 1956 года Кизельским, Усольским и Ныробским исправительно-трудовыми лагерями МВД: Материалы коллегии МВД СССР от 10 сентября 1957 г. : Сборник нормативных актов и методических рекомендаций, – М. : МВД СССР, 1980. – Т. 1. – 980 с.
4. Обзор работы некоторых ИТУ по ликвидации преступных группировок заключенных. Указание ГУИТК МВД СССР от 25 апр. 1958 г. Сборник нормативных актов для работников ИТУ-ГУИТУ. – М. : МВД СССР, 1980. – Т. 1. – 1242 с.
5. О некоторой практике выявления групп преступной направленности. Обзор ГУУР и ВНИИ МВД СССР от 28 февр. 1986 г. – М. : МВД СССР, Домодедово, 1986. – 782 с.
6. Гуров А. И. Красная мафия / А. И. Гуров. – М. : Самоцвет МИКО «Коммерческий вестник». 1995. – 352 с.

7. Информация о так называемых «ворах в законе» (современное состояние и тенденции): Обзор МВД СССР от 10 октября 1990 года. – М. : МВД СССР, Домодедово, 1993. –740 с.

8. Концепция реформы уголовно-исправительной системы. Решение коллегии МВД СССР от 16 июля 1990 г. // Сборник нормативных актов и методических рекомендаций. – М. : МВД СССР, 1991. – Т.2. – 980 с.

Заика Юрий Александрович,
доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры гражданского права и процесса
Национальной академии внутренних дел,
г. Киев

СВОБОДА ЗАВЕЩАНИЯ КАК БАЗОВЫЙ ПРИНЦИП НАСЛЕДСТВЕННОГО ПРАВА

Современная идеология наследственного права базируется на идеологии качественно новой исторической формации, на новом понимании экономических, культурных и духовных ценностей, соотношении обязанностей государства, общества и частного лица как субъекта наследственных правоотношений, что обуславливает принципиальные изменения доктринального отношения к отдельным, традиционным положениям наследственного права [3, с. 413].

Элементом распоряжения права собственности выступает и право распоряжения ею на случай смерти. Принцип свободы завещания тесно связан с общегражданским принципом диспозитивности гражданско-правового регулирования. Любое дееспособное лицо вправе составить завещание, распорядившись по своему усмотрению всем своим имуществом или его частью и определив круг наследников [1, с. 30]. Государство заинтересовано в том, чтобы гражданин максимально использовал предоставленные ему права, поскольку любое субъективное право имеет социальную ценность лишь при условии его реального осуществления.

Завещательная свобода имеет и некоторые негативные стороны. Завещательным распоряжением лицо может лишить содержания своих близких родственников или членов семьи, для которых при жизни он был единственным кормильцем. Регулирование наследственных правоотношений не может не строиться на оптимальном и взвешенном сочетании интересов отдельной личности и общества и государства в целом.

В ч. 1 ст. 1241 Гражданского кодекса Украины (далее – ГК) законодатель приводит исчерпывающий перечень лиц, которые имеют право на обязательную часть наследства. К этой категории наследников отнесены: 1) малолетние дети наследодателя; 2) несовершеннолетние дети наследодателя; 3) нетрудоспособные дети наследодателя; 4) нетрудоспособная вдова (вдовец); 5) нетрудоспособные родители.

Круг наследников, которые имеют право на обязательную долю наследства, устанавливается на день открытия наследства. Достаточно спорным представляется тезис, что положение об обязательной части является не ограничением свободы завещания и волеизъявления завещателя, а определяет правовые рамки реализации высказанной воли. По гражданскому законодательству Украины размер обязательной части определен как не менее половины от части, которая бы принадлежала наследнику за законом. И если близкие родственники завещателя (родители, дети) и его супругов являются обязательными наследниками, «корректировка» законодателем последней воли завещателя, в результате чего размер назначенного наследнику по завещанию имущества уменьшается вдвое, вряд ли можно считать «правовыми рамками реализации». От института обязательных наследников не отказались и бывшие республики СССР – Азербайджан, Беларусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Российская Федерация, Туркменистан, Узбекистан и др.

Институт обязательных наследников известен законодателю Англии, Германии, Испании, Португалии, Франции. Так в ГК Франции определяется, так называемая «свободная часть», в пределах которой наследодатель имеет право свободно распоряжаться своим имуществом путем заключения безвозмездных сделок: завещания или договора дарения. Другая часть наследства составляет «резерв» и назначается прямым нисходящим и восходящим родственникам наследодателя.

В современных условиях значительного роста доходов отдельных лиц, существенных отличий между размерами минимальной и максимальной пенсии, не может не возникнуть ситуация, когда реализация права на обязательную часть будет противоречить цели этого института. В соответствии с ч. 2 ст. 1241 ГК Украины, суду предоставлено право уменьшать размер обязательной части с учетом отношений между обязательными наследниками и наследодателем, а также других обстоятельств, которые имеют существенное значение. Норма о праве необходимых наследников на определенную часть наследства утратила свою императивность, поскольку в ином случае потеряла бы свое социальное назначение и превратилась в способ обогащения за счет имущества умершего лица, независимо от его отношения к наследнику.

Среди обстоятельств, которые могут быть основанием для уменьшения размера обязательной части, в юридической литературе рассматривают: не поддержание наследником связей с наследодателем; плохие взаимоотношения; ненадлежащий уход; имущественное положение наследника и др.

Перечень обстоятельств, которые могут быть основанием для уменьшения размера обязательной части, необходимо расширить и конкретизировать в законе.

Так в странах континентальной Европы к недостойным наследникам отнесены лица, которые оклеветали наследодателя, вследствие чего он был осужден; совершили умышленное преступление против наследодателя или его близких (родителей, супруга, детей); родители, заставлявшие дочерей заниматься проституцией либо совершившие акты насилия в отношении них;

лица, которые длительное время не заявляли правоохранительным органам о насильственной смерти наследодателя и др. [4, с. 77].

Основаниями уменьшения размера обязательной части наследства наследников за законом могут быть такие недостойные поступки, которые не устраняют наследников их от наследства, но в то же время, по своему характеру являются аморальными или противоправными (игнорирование родительскими обязанностями, недостойное поведение в браке, супружеская измена и т.п.).

Ограничение свободы завещания должно не ограничивать право лица на распоряжение своей собственностью, а выступать как объективная необходимость защиты интересов ближайших нетрудоспособных родственников и нетрудоспособного супруга, которых наследодатель по закону обязан содержать. Завещателю необходимо предоставить способы защиты его субъективного права на распоряжения собственностью после смерти.

С целью дополнительных гарантий осуществления принципа свободы завещания завещателю должно быть предоставлено право при жизни обращаться в суд с иском о лишении права на обязательную долю лиц, которые недостойны ее получить.

Отметим, что такой механизм защиты прав и интересов завещателя известен законодательству отдельных европейских стран [2, с. 105].

Предлагается дополнить ГК Украины статьей 1225-1 «Лишение права на обязательную долю в наследстве»:

1. Основанием лишения права на получение обязательной доли наследства являются обстоятельства, указанные в ст. 1224 ГК Украины.

2. Суд вправе лишить наследника права на получение обязательной доли при его недостойном поведении по отношению к наследодателю.

3. Лишение права получения обязательной доли в наследстве может быть произведено наследодателем при его жизни путем обращения в суд.

Действующее законодательство позволяет лицу обратиться в суд за защитой нарушенного права как способами, прямо предусмотренными в законе, так и способами, которые не противоречат действующему законодательству. Свобода выбора способа защиты обусловлена принципом диспозитивности гражданского права, который позволяет лицу на свое усмотрение сформировать поведение и выбрать в пределах, установленных законом, наиболее эффективный способ защиты своих интересов.

Список использованных источников

1. Актуальні проблеми спадкового права : навч. посібник / За ред. Ю. О. Заїки, О. О. Лов'яка. – К. : КНТ, ЦУЛ, 2014. – 336 с.
2. Заїка Ю. О. Сучасні тенденції розвитку спадкового права (порівняльно-правове дослідження) : монографія / Ю. О. Заїка, Н. Б. Солтис, В. В. Проценко, Є. О. Рябоконт; відп. ред. В. В. Луць. – К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України. – 2015. – 248 с.
3. Заїка Ю. О. Спадкове право і цивілістична доктрина. // Правова доктрина України : у 5 т. – Х.: Право, 2013, – Т. 3. Доктрина приватного права :

Н. С. Кузнецова, О. Є. Харитонов, Р. А. Майданик та ін.; за заг. ред. Н. С. Кузнецової. – С. 413–432.

4. Заїка Ю. О. Цивільно-правові способи захисту спадкових прав. // Історико-правовий часопис / Ю. О. Заїка // Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. – № 1. – С. 75–80.

Канцір Володимир Степанович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів

ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА ГЛОБАЛЬНІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

У першій половині ХХІ сторіччя, проблеми тероризму та протидії йому стали одними із найважливіших як для окремих держав, так і для світового співтовариства в цілому. Якщо раніше терористи діяли методом індивідуального терору, вчиняючи вбивства політичних і державних діячів, то первинними об'єктами атак сучасних терористів все частіше стають беззахисні перед таким видом агресії законослухняні громадяни.

Сучасний тероризм можна визначити як систему використання насильства певними формуваннями для досягнення відповідної мети, як правило, політичної. Відбувається це за рахунок примусу державних органів, міжнародних і національних організацій, державних та громадських діячів, окремих громадян або їх груп до здійснення тих або інших дій на користь терористів, з метою запобігання реалізації погроз. Самі ж залякування можуть адресуватися конкретним особам (як правило, державним діячам) або населення в цілому, спрямовуватися стосовно об'єктів життєзабезпечення суспільства, джерел підвищеної небезпеки, навколишнього середовища.

Варто зазначити, що визначальною метою міжнародного політичного тероризму завжди була та залишається дестабілізація державних режимів, формування в населення стурбованості через свою беззахисність перед насильством, зміна державної влади, керівництва держави, деформація у сфері політичних, національних чи релігійних площин.

У більшості відомих міжнародних та світових мовах, є слова, які походять від латинського «terror», що в перекладі означає «жах». В українській мові існує два найбільш близьких до цього слова – іменники «тероризм» та «терор». Перший найчастіше використовується у правничій термінології для окреслення особливого типу політичного злочину проти громадської безпеки, що використовує насильство та залякування для досягнення протиправних цілей. Поняття «терор» у науковій та публіцистичній літературі має різне значення, але найбільш загальноприйнятним є його застосування для характеристики політики держави, спрямованої на залякування своїх громадян та використання нелегітимного насильства.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подається наступне визначення поняття «терор» як: 1) найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; 2) надмірна жорстокість стосовно до кого-небудь; залякування [1, с. 1445].

Формування постмонополярного світу дедалі частіше супроводжується порушенням норм міжнародного права, втіленням «доктрини Картера» (англ. Carter Doctrine), відповідно до якої все більше відбуватиметься втручання у внутрішні справи держав іншими державами, зменшуватиметься роль міжнародного права, норми якого відіграватимуть роль засобу управління лише для слабких держав (виділено автором) [2]. На даному етапі історичного розвитку людства, більшої ваги набувають питання забезпечення безпеки в найширшому розумінні цього слова: це і енергоінформаційна, геоекономічна і фінансова, геополітична і геостратегічна, соціальна і екологічна, прикордонна, енергетична, духовна і освітня, демографічна безпека тощо.

Тероризм породжується зовнішньополітичними, соціальними, внутрішньополітичними, економічними й історичними чинниками і визначається як соціально-політичне явище, що є сукупністю мотивованих кримінально-караних діянь, вчинюваних з використанням крайніх форм насильства.

Як загроза національної безпеки, терористична діяльність може проявлятися через наступні чинники:

- терористичні акти, вчинювані окремими злочинцями або членами організованих терористичних груп (причому як на території своєї держави, так і з баз на території іншої);
- акти державного тероризму, здійснювані однією державою стосовно іншої (наша новітня історія);
- акти державного терору, здійснювані владними структурами усередині держави стосовно окремих груп населення (політичні, соціальні, етнічні, релігійні тощо).

Український дослідник Г. Ф. Костенко, вважає, що дії проти міжнародного тероризму, який становить нині загрозу світовій спільноті, повинні мати чітко виражену кінцеву стратегічну мету – ліквідацію умов, за яких зароджується тероризм [3, с. 144]. У згаданому контексті слушною видається думка проф. В. К. Колпакова, який стверджує: «... дезорганізаційні процеси в суспільстві по-своєму природні, об'єктивні та складають необхідний елемент соціального розвитку,... найважливішим питанням, що має бути вирішене в теорії і практиці, є подолання крайностей соціальної самоорганізації, виявлення золоті середини» [4, с. 15].

Проблема адекватної реакції на небезпеку з метою забезпечення національної безпеки не є в принципі новою. Управління загрозами та небезпеками властиве будь-якій системі безпеки, і його зміст є однаковим, змінюються лише форми, методи та засоби, які відповідають загрозам і небезпекам, а також можливостям суб'єкта управління щодо вжиття адекватних заходів.

Не можна залишати поза увагою той факт, що активізація формування або трансформації системи національної безпеки відбувається в періоди активізації алгоритмів дестабілізації. Духовний занепад, світоглядна дисипативність, політична пасивність, економічне падіння, соціальне напруження, правовий нігілізм, підвищена активність та агресивність конкурентів, корупція державних чиновників – ці та низка інших чинників сприяють формуванню в суб'єкта відчуття відчуженості від соціуму, держави. У цей період активізуються алгоритми самозбереження, і особи шукають інші групи, колективи, які б забезпечили їм почуття безпеки, внутрішньої гармонії, впевненості в майбутті. На цьому етапі можливі як позитивні інтегративні процеси, що виявляються, наприклад, у створенні нових систем безпеки, так і негативні, коли утворюються терористські організації. До речі, поява та різка активізація таких організацій зазвичай свідчить про послаблення дії системи національної безпеки. Іншими словами: активізація терористичних груп може бути свідченням збою в алгоритмі управління системою національної безпеки [5].

Підсумовуючи, можемо констатувати, що визначення конкретної межі терористичної загрози для людей – досить складне і життєво важливе завдання, воно вирішується кожним конкретним суб'єктом безпеки – індивідом, суспільством чи державою, насамперед, виходячи з акумульованого попереднього досвіду, прогнозування розвитку тієї або іншої реальної ситуації, наявних у розпорядженні сил і засобів для боротьби з окресленою загрозою, можливості або відсутності тієї або іншої допомоги ззовні тощо.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / під ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? / Г. Киссинджер; [пер. с англ.]; под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Ладомир, 2002. – 352 с.
3. Костенко Г. Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: навчальний посібник / Г. Ф. Костенко. – К.: ЗАТ Видавничий дім «ДЕМІД», 2002. – С. 3-6, 144.
4. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія / В. К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 15.
5. Див.: Ліпкан В. Тероризм і національна безпека України / Володимир Ліпкан. – К.: Знання, 2000. – 184 с.; Ліпкан В. А. Боротьба з тероризмом / В. А. Ліпкан, Д. Й. Никифорчук, М. М. Руденко. – К.: Знання, 2002. – 254 с.; Ємельянов В. П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование / В. П. Ємельянов. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 291 с.; Ліпкан В. А. По той бік добра і зла / В. А. Ліпкан // Міліція України. – 2002. – № 10. – С. 28-29; Антипенко В. Ф. Борьба с современным терроризмом международно-правовые подходы / В. Ф. Антипенко. – К.: НБУВ, Юнона-М, 2002. – 723 с.; А. О. Фальковський. До проблеми соціальної детермінованості тероризму: філософський аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua>.

Кармаза Александра Александрівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри Українського державного
університету фінансів та міжнародної торгівлі,
м. Київ

ДОГОВІР НАЙМУ ЖИТЛА ТА ДОГОВІР ОРЕНДИ ЖИТЛА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Упродовж багатьох років укладення договору найму (оренди) житла є кроком у «вирішенні» громадянами їхньої житлової проблеми. Разом з тим, законодавство України чітко не розмежовує випадки укладення договору найму житла та договору оренди житла. Крім того, правова доктрина не має комплексного наукового дослідження дефініцій «договір найму житла» та «договір оренди житла», а матеріали цивільних справ у судах доводять, що житло, яке належить на праві приватної власності може передаватися у користування підставі договору найму житла та договору оренди житла. Зокрема, в цивільній справі № 22-ц/791/1365/2014 йдеться про укладення договору оренди житла, яке перебуває у приватній власності громадян, а у цивільній справі № 22-ц/795/1877/2014 – про договір найму житла, яке належить громадянам на праві приватної власності [1]. Нотаріальна практика також різниться. Відтак, можна допустити, що текст чинних законів України не відповідає вимогам щодо якості законів в контексті верховенства права, гарантованого статтею 8 Конституції України, а на науковому рівні – про недостатність вивченості проблематики, пов'язаної із типологією договору найму (оренди) житла.

Відносини щодо користування житлом на підставі договору найму (оренди) житла, порядок (процедура) укладення та припинення цього договору регулюються національним законодавством України, а саме: Конституцією України, Цивільним та Житловим кодексами України, Законами України «Про житловий фонд соціального призначення», «Про забезпечення житлових прав мешканців гуртожитків», «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку», «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» тощо.

Нагадаємо, що за часів, коли на території України, діяло австрійське право, а саме: Загальні цивільні закони 1811 р., в § 1090 йшлося про чиншовий договір – «договір, у якому хтось дістав не зужиту річ до ужитку на якийсь час та за означену ціну». Підвидами чиншового договору були наймовий договір (стосувався передачі рухомої та нерухомої речі у найм), за яким «річ дану на чинш можна уживати без подальшого оброблювання», та політний договір (стосувався передачі, зокрема, земельних ділянок, прав полювання тощо в оренду), в якому передбачалося, що «пильністю та трудами можна мати з речі пожиток» (§ 1091 Загальних цивільних законів 1811 р.). Крім того, в § 521 цих Законів закріплювався сервітут помешкання – «право уживати частин дому,

придатних до замешкання, для своєї потреби». Натомість, на території України, де діяло право Російської імперії, відносини щодо користування житлом регулювалися Зводом законів Російської імперії, за яким житло передавалося у користування на підставі договору майнового найму (ст. ст. 1691-1707 Тому X Зводу законів Російської імперії). В часи, коли Україна була у складі Радянського Союзу, договір найму житла розглядався як підвид договору найму майна (статті 152-179 ЦК УРСР 1922 р.; статті 277-323 ЦК УРСР 1963 р.) та був найпоширенішим способом набуття довічного права користування житлом.

На сьогодні цивільне та житлове законодавство України передбачає виникнення короткострокового чи довгострокового (зокрема і довічного) права користування житлом на підставі як договору найму житла, так і договору оренди житла.

Загальне визначення договору найму (оренди) житла міститься в частині першій ст. 810 ЦК України. Так, за договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату. В частині другій цієї статті вказується, що «підстави, умови, порядок укладення та припинення договору найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності, встановлюються законом». Тобто, логічно припустити, що різниця між договором найму житла та договором оренди житла, полягає у приналежності житла до форми власності – у разі укладення договору щодо житла, яке перебуває у комунальній чи державній власності, договір йменується «договором найму житла». Натомість, щодо житла, яке перебуває у приватній власності, ЦК України також допускає укладення договору найму, що підтверджується викладеними далі нормами, в яких йдеться лише про «договір найму» (ст. 811 – 826 ЦК). Крім того, в ст. 810-1 цього Кодексу виділено окремий вид договору найму (оренди) житла – договір оренди житла з викупом. Так, за договором оренди житла з викупом одна сторона – підприємство-орендодавець передає другій стороні – фізичній особі (особі-орендарю) житло за плату на довготривалий (до 30 років) строк, після закінчення якого або достроково, за умови повної сплати орендних платежів, житло переходить у власність орендаря. Таким чином, ЦК використовує загальний термін – «договір найму (оренди) житла» та спеціальні терміни – «договір найму житла», «договір оренди житла з викупом». Відтак, житло, яке належить особам на праві приватної власності, може передаватися у користування як за договором найму житла, так і за договором оренди житла.

Зазначимо, що в Законі України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку», який регулює відносини пов'язані із здійсненням права власності співвласниками багатоквартирного будинку, використано термін «договір найму (оренди) квартир».

Чинний Житловий кодекс України (1983 р.) передбачає передачу житла у користування на підставі договору оренди житла та договору найму житла. Так, ст. 150 ЖК України передбачено, що громадяни, які мають у приватній власності будинок, квартиру, розпоряджаються цією власністю на свій розсуд, зокрема, здають в оренду та укладають інші не заборонені законом угоди. Тобто,

передбачено укладення щодо житла, яке перебуває у приватній власності, договору оренди житла. Також встановлено, що особа може укласти й договір найму житла, якщо це не заборонено законом. Тобто, житлове законодавство надає громадянину – власнику житла право визначитися, який цивільно-правовий договір щодо передачі житла у користування йому укласти. Однак, щодо житла, яке перебуває у державній чи комунальній власності (державний чи громадський житловий фонд), передбачено укладення договору найму (ст. 61 ЖК). Таким чином, ЖК серед відмінних ознак договору найму житла та договору оренди житла вбачає приналежність предмету договору до форми власності (виду житлового фонду).

Звертаємо увагу, що відповідно до ст. 47 Конституції України, держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу взяти житло в оренду. Крім цього, реалізуючи право власності, гарантоване ст. 41 Конституції, громадянин має право вчиняти щодо свого житла будь-які правочини, які не суперечать закону, зокрема укладати договір найму житла або договір оренди житла тощо. Це підтверджує і судова практика.

Отже, зважаючи на норми ст. 47 Конституції України щодо «взяття в оренду житла», та беручи до уваги положення Закону України «Про оренду державного та комунального майна», які регулюють відносини з використання державного та комунального майна шляхом передачі його в оренду особам, на законодавчому рівні слід було б внести зміни до Цивільного та Житлового кодексу України, а також інших законів України та передбачити, що договір про передачу житла з державної чи комунальної власності у користування громадянам, має назву договір оренди житла, а про передачу житла, яке є приватною власністю, – договір найму житла.

Список використаних джерел

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

Кельман Михайло Степанович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та філософії права
ІНПП Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів

МЕТОДОЛОГІЯ ОСМИСЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРАВОВУ ТЕМАТИКУ

Невід'ємним компонентом внутрішньої будови будь-якої науки, важливим засобом вироблення та систематизації нею знань про дійсність є її категоріальний апарат. Цілком природно, що певну сукупність категорій використовують також і юридичні науки. Зазначимо, що категорії права – це найзагальніші типові поняття, які вживаються у праві. На наше переконання,

саме вони є засобами конструювання й розуміння права як системного утворення для регулювання суспільних відносин.

До юридичних категорій варто, на наш погляд, віднести й поняття правова інформація.

Та обставина, що в полі зору вітчизняних і зарубіжних дослідників традиційно перебувають актуальні проблеми, які стосуються різних аспектів правової інформації, переконливо свідчить про академічне значення вивчення цих питань для розвитку національного права як такого й водночас про їх прикладний характер. Вказуючи на методологічне значення глибоких наукових досліджень, ми повинні пам'ятати, що практика повинна ґрунтуватися на дуже розвиненій теорії.

Предмет нашого дослідження – правова інформація.

Поняття правова інформація – категорія змінна. Воно може бути більшим чи меншим за обсягом залежно від суспільних потреб, необхідності або відсутності правової регламентації тих чи тих суспільних відносин, відрізнятися ступенем досконалості, коефіцієнтом використання або, навпаки, ігноруванням нормативно-правових регуляторів у суспільстві.

На наш погляд, правова інформація об'єднує всі методи, шляхи, а головне – форми, в яких міститься інформація про правову дійсність.

Безперечно, до неї належать не тільки соціальні мережі, а будь-яке комунікативне начало, що містить певну інформацію на правову тематику. Причому правова інформація складається з національного та міжнародного рівнів. Слід зазначати, що від якості, розвиненості, досконалості правової інформації багато в чому нині залежить відповідне сприйняття або не сприйняття категорії «право» як явища соціальної дійсності.

В умовах сьогодення особливо великого значення набуває дієвість права. Зрештою успіхи демократичних перетворень залежать від того, наскільки право в суспільстві підтримується та поважається різними соціумами й кожним індивідом зокрема.

Право постійно апелює до людини як істоти соціокультурної, як до істоти, що усвідомлює себе частиною суспільного цілого, готова підкорятися вимогам суспільної волі соціуму, приймати загальноприйняті та найбажаніші моделі поведінки.

Тривалий час у правознавчій літературі призначення права окреслювалося його здатністю регулювати суспільні відносини, бути волею державної влади. Але ж насправді для права метою є не держава, не суспільство, не тільки справедливі закони та соціальний порядок. Його сенс – життя індивіда, людина, здатна до органічного й духовно-піднесеного самоздійснення, розкриття всіх своїх потенційних творчих можливостей. Проте для того, щоб досягти цієї мети, право має бути динамічним, дієздатним, постійно наближатися до конкретного живого індивіда, аби долати відчуженість людей від права, яка ще так поширена в сучасному суспільстві. Лише право здатне протистояти катастрофі, що може загрожувати людству в умовах анархії, сваволі влади, тероризму. Механістичний підхід до проблем «людина – право» знайшов прояв у тому, що позитивне право

байдуже до людини як такої, воно знає суб'єкта права, тобто носія суб'єктивних прав і обов'язків.

Серед багатьох ракурсів наукових досліджень у сфері «людина – право» проблематиці сприйняття права, на жаль, не приділялася належна увага на жодному з етапів розвитку нашого суспільства. Безперечно, аналізувалися науково необхідні характеристики права – такі, як його сутність і природа, призначення і дієвість, ефективність правових норм і місце в національних правових системах, урешті-решт, досліджувалася категорія цінності та значення «авторитету» або престижу права. Проте, на жаль, учені-правознавці не замислювалися в теоретичних, монографічних, пошукових працях, наскільки та чи та норма буде сприйнятою кожним індивідом, особою, громадянином, а повага до права, його дотримання стануть для кожного бажаним, а не насильницьким, примусовим процесом.

Загальновідомо, що право не існує поза людьми, поза середовищем їхньої життєдіяльності. Воно апелює систематично саме до людини. Людина повинна бути епіцентром наукових, зокрема й правових, досліджень.

Зрозуміло, що, досліджуючи взаємозв'язок людини і права, не можна ігнорувати аналіз сутності самої людини, складної й багатогранної, в практичному і науковому сенсах [1]. Завдання дослідників – пояснити право як антропологічне явище, вивести з характеристик людини його характеристики, враховуючи, що людину можна і треба розглядати як «продукт шлюбу» природи та науки. Право, як і інші феномени людського світу, є, у свою чергу, продуктом людської творчості, втілює в собі саме ті характеристики, які бажані для окремого індивіда, групи, соціуму на певному етапі державно-правового розвитку. М. Бердяєв зазначав, що право повинно бути не тільки відображенням «формалізму закону», а й утіленням «свободи духу» [2, с. 308]. Про це сьогодні пишуть представники гуманітарної науки – як зарубіжні, так і українські [3; 4].

Проблема взаємозв'язку людини й права має тривалу історію. Уже давні мислителі розуміли, що для пізнання того, що створила людина, необхідно пізнати спочатку саму людину. Загалом же заслуга античних мислителів у трактуванні людини полягає у визнанні її автономності та самодостатності.

За Середньовіччя людину бачили як істоту, створену за образом і подобою Бога, як істоту насамперед духовну, пронизану вірою й водночас як істоту гріховну, тобто слабку й не самодостатню. Як зазначає М. Бердяєв, «замкнене небо середньовічного» і світу античного розімкнулося й відкрилося безкінечністю світів, у яких загубилася людина [3, с. 309].

Доба Відродження формує нове уявлення про людину. Вона постає розумною, вольовою, творчою, з багатьма індивідуальними чеснотами, що дає їй можливість стати творцем власного щастя. Цей світогляд створює картину світу з двома центрами: один – Бог, другий – Людина.

Доба Нового часу підходить до вивчення людини, як і до природи, із застосуванням емпіричних методів. І мислить людину відповідно: це природна істота, наділена розумом. Мине чимало часу, доки І. Кант, а потім Л. Фейєрбах частково зруйнують таке механістично-штучне уявлення про людину. І. Кант подивиться на людину як на істоту розумну й напише: «Людина, як і загалом

усяка розумна істота, існує як мета сама по собі, а не лише як засіб для будь-якого застосування з боку тієї чи тієї волі» [5]. Філософ вважав, що лише людина – абсолютна цінність, усе інше довкола неї – цінності відносні, які набувають сенсу тільки залежно від інтересів та потреб людини.

XIX–XX сторіччя додають до розуміння людини нові риси та характеристики. Ф. Ніцше, наприклад, мислить її вольовою істотою, «білобрисою бестією», яка прагне влади. Слідом за ним З. Фрейд сутнісним змістом людини оголосить біопсихічне несвідоме, «лібідо», що вирішальним чином впливає на індивіда [6].

Він наголошував, що йдеться про цілу низку обмежень, яких зазнають первісні народи: невідомо чому заборонено то одне, то друге, а їм і на думку не спадає над цим замислюватися. Вони підкорюються цьому й переконані, що порушення потягне за собою жорстокі покарання [7, с. 40].

Марксизм акцентує увагу на соціальній природі людини, в екзистенціальній філософії людина постає як безперервний процес духовного, в ній процеси існування випереджають сутність. Екзистенціалісти вважають, що їхня теорія відрізняється від інших тим, що не робить із людини предмета. Найважливіше, сутнісне в людині – це її внутрішнє, суб'єктивне, духовно-психологічне. В інтерсуб'єктивності людина вирішує, ким вона є, що являють собою інші. Екзистенціалізм повністю перекладає на людину проблему її людської сутності й сенсу буття: яким ти себе створиш, таким і будеш.

Персоналістична філософія оголошує особистість цінністю, що здатна утримувати в собі універсальне й тому є співвідсною Богові, природі, суспільству. Людина – це духовна субстанція, духовна енергія, що сублімується в творчості, це «царство Духу». Заслугою персоналістичної філософії (на відміну від механістично-натуралістичного розуміння людини мислителями Нового часу або технократично-механістичного розуміння її як «продуктивної сили» марксизмом) є те, що вона проголошує причетність людини до космічного, абсолютного, божественного, вічного [8, с. 286].

Нині людина постає як носій, споживач, користувач, суб'єкт та об'єкт правової інформації й інформаційних відносин.

Переважає більшість антропологів погодилися з тим, що людину слід досліджувати як істоту, котра належить водночас декільком світам: божественному, надприродному, космічно-природному, соціальному, культурному, правовому, а тепер і інформаційному. Справді, людина є тим фокусом, який відображає основні параметри цих вимірів. Проте розвиток правової інформації сьогодні неможливий без відповідного рівня правової культури.

Різноманітність підходів до визначення правової культури відтворює багатогранність цього поняття. Правова культура – це система політичних, правових, ідеологічних, соціально-психологічних цінностей, політично-правових інститутів, способів правової діяльності.

Осмилюючи проблеми сутності права та його необхідності в суспільстві, слід виходити з життєвих потреб і велінь. Правове опосередкування взаємовідносин людей здебільшого знаходить прояв із розвитком цивілізації. В

історичному плані правовий розвиток прямує від сваволі й несправедливості до правової регламентованості, юридичної захищеності свобод, тобто до правової держави. Головне завдання права – забезпечити справедливі взаємовідносини між людьми, що живуть у державно-організованому суспільстві й прагнуть усвідомленого справедливого правопорядку.

Хотілося б продемонструвати найвище призначення «права»:

– по-перше, право здатне бути носієм і гарантом свободи людини в оптимальних формах і проявах;

– по-друге, право, визначивши умови й межі свободи людини, покликане долати зло, нещастя та катаклізми сучасності;

– по-третє, право спроможне, і це унікальна комунікативна якість, переводити «свободу взагалі» в ділову активність, у творчість.

Причому право не тільки співвідноситься з інтересами, цінностями – підставами суспільної оцінки права, а й сприймає їх, забезпечуючи тим своє власне сприйняття, тобто правові (правопізнавальні) конструкції за змістом багато в чому повинні збігатися зі змістовим виразом інших соціальних орієнтирів і регуляторів [9]. Саме введення права в систему соціальних регуляторів, відповідна нормотактика на певному етапі розвитку забезпечують підвищення його власної суспільної значущості, цінності й ефективності як однієї з форм виразу і самостійного універсального засобу задоволення потреб та інтересів індивідів і соціальних структур.

Утім, слід розуміти й усвідомлювати, що, на жаль, уявлення, оцінки, відчуття й сталі стереотипи поведінки сьогодні визначені не тільки і не стільки власними правовими надбаннями та цінностями, скільки наданими зовні – внаслідок дії одного або сукупності перелічених інформаційних джерел. До того ж деякі з них правобезграмотні, а інколи й принципово шкідливі. Серед таких, наприклад, можна навести вітчизняне ток-шоу «Вагітна в 16». Деякі програми нагадують бездарну пародію на поради зі створення толерантних і компромісних взаємовідносин у суспільстві (шоу «Шустер лайф») тощо.

Правові рубрики деяких, навіть центральних, видань мають бути набагато кращими. Не вдаючись до аналізу явища правового нігілізму, хочемо лише зауважити, що його нова риса – інформаційні антиправові стереотипи. Більше того, наголосімо ще на одному ракурсі, пов'язаному з правовою інформацією, – формуванні та розвитку інформаційного правового середовища (наслідку функціонування відповідної правової інформації).

Інформаційне правове середовище може й повинно розглядатися як певний результат функціонування відповідного інформаційного правового простору.

Звернення до інформаційного правового середовища дає можливість вивчити правове життя в усьому різноманітті його проявів та суперечностей і на основі цього обґрунтувати перспективи розвитку правотворчості й правореалізації всієї правової системи в контексті спрямованості на забезпечення режиму найбільшого сприяння життєдіяльності особи. З цього погляду, інформаційне правове середовище – той чинник, який вирішальною мірою визначає: специфіку нормативно-правового впливу в регулюванні

поведінки людей, вибір керуючим суб'єктом найоптимальніших методів правового регулювання, встановлення меж і сфер правової регуляції. Істотними є роль та значення правового середовища й для вдосконалення механізму правореалізації, виявлення чинників, котрі як стимулюють, так і перешкоджають здійсненню соціальними суб'єктами юридичних прав і обов'язків. Очевидна значущість соціально-правового середовища для створення в суспільстві атмосфери справжньої законності, формування в населення та посадових осіб поважного ставлення до закону.

Інформаційне правове середовище охоплює систему юридичних зв'язків і відносин, правових комунікативних установ, правових реалій, зумовлених дією права, що визначає характер, спрямованість та інтенсивність правової активності.

Інформаційне правове середовище – системне утворення, центральна ланка якої – людина. Її соціально-правова активність спрямована на сприйняття, здійснення й відтворення правових настанов. Система суспільних зв'язків і відносин, що відображає взаємодію людей у сфері суспільного життя, окресленого правом, є головною, необхідною та суттєвою в розумінні інформаційного правового середовища. У цьому значенні інформаційне правове середовище є плинним у просторі й часі процесом руху правових зв'язків і відносин.

Отже, в зазначеному контексті інформаційне правове середовище – це сукупність форм, змісту, уявлень, оцінок тощо чинного права в просторовому та часовому вимірах, соціальному русі, відповідно до дії інформаційного правового простору певного суспільства.

Правова інформація і інформаційне правове середовище співвідноситься як надана можливість засвоєння тієї чи тієї інформації (правова інформація) та можливість, реалізована, здійснена в певних координатах часу й простору, окремим індивідом, певними соціальними інститутами, суспільством загалом (інформаційне правове середовище).

Тож можна констатувати, що недоброякісна правова інформація сприятиме формуванню відповідного інформаційного середовища, що «приречене» на поширення явищ правового нігілізму, правового інфантилізму, правової демагогії. Глобальна копітка просвітницька робота, підвищення загальнокультурного рівня та рівня правової культури, «загартування» правових емоцій, вироблення сталих стереотипів правомірної поведінки – аж ніяк не повний перелік кроків, необхідних для вдосконалення інформаційного правового середовища та санації правової інформації.

Список використаних джерел

1. Оніщенко Н. М. Проблема ефективності законодавства та сучасний розвиток / Н. М. Оніщенко // Віче. – 2007. – № 12. – С. 3–7.
2. Метаморфози свободи. Спадщина Бердяєва в сучасному дискурсі. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 648 с.
3. Бердяев Н. А. Философия свободы. Смысл творчества / Н. А. Бердяев // М.: Правда, 1989. – 607 с.

4. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления: Монография / С. И. Максимов // . – Х.: Право, 2002. – 327 с.
5. Кант И. Основы метафизики нравственности / И. Кант // . – СПб.: Наука, 1995. – 529 с.
6. Фрейд З. Я и оно. / З. Фрейд // . – М.: МЕТТЭМ, 1990. – 54 с.
7. Бочаров В. В. Власть, традиции, управление / В. В. Бочаров // . – М.: Наука, 1992. – 296 с.
8. Бердяев Н. А. Царство Духа и царство Кесаря. Судьба России / Н. А. Бердяев // . – М.: Республика, 1995. – 383 с.
9. Оніщенко Н. М. Правова система та інші правопізнавальні конструкції: співвідношення та взаємообумовленість // Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження): Монографія / [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. – К.: Фенікс, 2007. – С. 240–255.

Короєд Сергій Олександрович,
доктор юридичних наук, завідувач
кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

МЕТА І ЗАВДАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА – ОСНОВНИЙ ВЕКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

Україна за час своєї незалежності пройшла не один етап реформування системи правосуддя, в т.ч. й господарського судочинства. Один із перших етапів було пов'язано із прийняттям Закону «Про арбітражний суд» від 4 червня 1991 р. та Арбітражного процесуального кодексу від 6 листопада 1991 р., якими закріплено самостійну систему арбітражних судів та процесуальні правила їх діяльності, а також схваленням в подальшому Верховною Радою у 1992 р. Концепції судово-правової реформи в Україні, якою серед основних принципів реформи було визначено створення такого судочинства, яке максимально гарантувало б право на судовий захист, а суди мали б забезпечити захист прав і свобод громадян. Арбітражний суд мав забезпечувати захист прав і законних інтересів учасників господарських відносин, незалежно від форми власності, яку вони представляють. Один із наступних етапів реформування судочинства було пов'язано із схваленням Президентом у 2006 р. Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, якою було задекларовано необхідність окремо утворити кримінальні суди, а на основі загальних та господарських судів – цивільні суди. А також поступово поєднати в одному кодексі норми цивільного і господарського процесів, оскільки між ними немає суттєвих відмінностей, зумовлених специфікою судочинства. В свою чергу, цивільне (в т.ч. й господарське) судочинство пропонувалося розглядати як послугу держави щодо

вирішення приватноправових спорів сторонам, які самостійно не можуть їх урегулювати.

Отже, обидві зазначені Концепції завдання судочинства пов'язують відповідно із «захистом прав» та «вирішенням (розв'язанням) спорів». Тобто, тими завданнями, які мають стояти перед господарськими судами як органами правосуддя та господарським судочинством, як процесуальною діяльністю з відправлення правосуддя в господарських справах. Разом з тим, ГПК не містить визначення ані завдання законодавства про господарське судочинство, ані мети та завдань самого господарського судочинства, що не дозволяє чітко визначити критерії, яким має відповідати цей вид правосуддя, тобто тих наслідків, які має переслідувати господарське судочинство в правовій державі, а відтак, й визначити критерії, які мають бути спрямовуючим вектором при вирішенні проблеми підвищення ефективності господарського судочинства.

Варто зазначити, що в юридичній літературі немає єдності думок щодо змісту і характеристики поняття ефективності господарського судочинства. При цьому неможна повністю погодитись із А. В. Цихоцьким [1, с. 143, 152], адже його визначення ефективності як властивості правосуддя фактично розкриває функціональне призначення такої державної функції, як правосуддя, зміст якого й зводиться до розгляду і вирішення справ. А відтак, впливає, що будь-яке правосуддя, яке має своєю властивістю розгляд і вирішення справ, буде вважатися ефективним. З цього ми робимо висновок, що ефективність не може бути властивістю правосуддя, як зазначає А. В. Цихоцький. З цих же підстав ми не можемо погодитись із позицією М. А. Вікут [2], яка ефективність також визначає властивістю правосуддя в справах, адже «властивість» є нічим іншим, як однією з ознак, притаманних відповідному процесу, незалежно від того, чи є такий процес ефективним (результативним).

С. Ф. Демченко розуміє ефективність судочинства як характеристику його стану [3, с. 11]. Тобто характеристику стану самої процесуальної діяльності як динамічного явища (коли він говорить про переведення звичного відправлення судочинства у ранг правосуддя). Але таке визначення, на наш погляд, не вказує на зв'язок судової процесуальної діяльності із її наслідками (матеріально-правовими та процесуальними), про що зазначають інші науковці (М. А. Вікут, М. С. Шакарян [4], І. В. Губенок [5, с. 83]), які вважають правосуддя ефективним, коли суб'єктивні права і охоронювані законом інтереси захищені судом, справу розглянуто у встановленій процесуальним законом процедурі своєчасно і правильно, тобто ухвалене законне і обґрунтоване, аргументоване і справедливе рішення, яке забезпечує реальний захист порушених прав і законних інтересів особи, яка звернулася до суду.

Але й ці ознаки, на наше переконання, повністю не розкривають поняття ефективності господарського судочинства, оскільки вони вказують лише на його матеріально-правові та процесуальні наслідки, залишаючи, при цьому, саму процесуальну діяльність суду. А тому при характеристиці ефективності господарського судочинства варто також враховувати результативність і дієвість самого процесу як діяльності.

Як відомо, будь-який процес являє собою сукупність послідовних дій, які здійснюються задля досягнення певного результату, а також порядок здійснення якої-небудь діяльності. Така діяльність має свою процесуальну форму і своїм призначенням має реалізацію норм матеріального права. Крім того, будь-яка процесуальна діяльність має своє функціональне призначення, яке розкривається через її завдання і цілі. При цьому, вчені-процесуалісти пов'язують завдання судової влади при здійсненні правосуддя з процесуальною діяльністю щодо усунення правового конфлікту, встановлення правомірності вимог, визначення виду і обсягу прав і обов'язків суб'єктів права [6, с. 249].

Водночас, на нашу думку, не можна залишати без уваги мету, заради якої до суду звертається суб'єкт господарювання – позивач, адже його першочерговою і головною метою порушення господарської процесуальної діяльності є захист його порушеного права, тобто реальне відновлення в правах. З огляду на це варто приєднатися до думки І. В. Решетнікової і В. В. Яркова, що треба не лише розглядати справу, але й знайти законний шлях вирішення конфлікту, який відповідатиме інтересам сторін [7, с. 27, 28].

З вищенаведеного випливає, що мета господарського судочинства повинна зводитися до усунення між сторонами господарських правовідносин правового конфлікту (тобто остаточного вирішення господарсько-правового спору, у випадку його наявності), та застосування ефективного способу захисту порушеного права, передбаченого законом, адекватного спірним матеріальним правовідносинам сторін та конкретним обставинам справи.

Разом з тим, завдання господарського судочинства має полягати у правильному і своєчасному розгляді і вирішенні господарських справ, оскільки саме ці два чинники – правильність і своєчасність – є тими критеріями процесуальної діяльності, дотримання яких можна об'єктивно оцінити.

З огляду на зроблені висновки, нами пропонується закріпити у ГПК України завдання і мету господарського судочинства: «Завданням господарського судочинства є правильний і своєчасний розгляд і вирішення господарськими судами справ – спорів про право та інших правових питань господарської юрисдикції з метою усунення правового конфлікту, зумовленого порушенням господарської процесуальної діяльності, та здійснення ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів суб'єктів матеріальних правовідносин».

Отже, лише за умови чіткого визначення і розуміння змісту мети і завдання господарського судочинства, на наше переконання, можна вести мову про початок якісного реформування господарського судочинства, спрямованого на реальний і ефективний захист порушених чи оспорюваних прав та інтересів суб'єктів господарських матеріальних правовідносин, які звертаються в порядку господарського судочинства за судовим захистом, забезпечення фактичної рівності сторін в процесі та покладення на державу відповідальності за якісне правосуддя та реальний судовий захист порушених прав.

Список використаних джерел

1. Цихоцкий А. В. Теоретические проблемы эффективности правосудия по гражданским делам : монография / А. В. Цихоцкий. – Новосибирск : «Наука», Сибирское предприятие РАН, 1997. – 392 с.
2. Вйкут М. А. Обеспечение судами прав лиц, участвующих в гражданском деле, как одно из условий эффективности правосудия. – [Электронный ресурс]. / М. А. Вйкут // Проблемы доступности и эффективности правосудия в арбитражном и гражданском судопроизводстве : Материалы Всероссийской научно-практической конференции, 31 января – 1 февраля 2001 г. – М., 2001. – С. 132–136. – Режим доступа : http://www.legist.ru/conf/_Vikut.htm.
3. Демченко С. Ф. Теоретико-методологічні засади ефективності господарського судочинства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / С. Ф. Демченко. – К., 2010. – 36 с.
4. Шакарян М. С. Проблемы доступности и эффективности правосудия в судах общей юрисдикции. – [Электронный ресурс]. / М. С. Шакарян // Проблемы доступности и эффективности правосудия в арбитражном и гражданском судопроизводстве : Материалы Всероссийской научно-практической конференции, 31 января – 1 февраля 2001 г. – М., 2001. – С. 61–69. / Веб-сайт Юридической фирмы «Лиджист». – Режим доступа : <http://www.legist.ru/conf/Shakaryan.htm>.
5. Губенок И. В. Эффективность правосудия как гарантия защиты нарушенного права (проблемы теории и практики) : дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / И. В. Губенок. – Нижний Новгород, 2007. – 211 с.
6. Дегтярев С. Л. Реализация судебной власти в гражданском судопроизводстве: теоретико-прикладные проблемы / С. Л. Дегтярев. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 376 с.
7. Решетникова И. В. Гражданское право и гражданский процесс в современной России / И. В. Решетникова, В. В. Ярков. – М. : Норма, 1999. – 301 с.

Костицький Михайло Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений юрист України
Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
заслужений юрист України,
м. Київ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА

Правосуддя як форма поладження конфліктів між особою і соціумом або між особами сягає своєю історією в глибину тисячоліть. За легендами різних народів у Старому і Новому світі боги-вчителі і наставники людей самі виконували функцію правосуддя, а вже потім навчили її правителів. Можна стверджувати, що функція правосуддя в суспільній свідомості сприймалася як сакральна, священна. Взірцем правосуддя був суд богів після смерті людини, описаний в Єгипетській і Тибетській книзі мертвих, в кодексі Ману, Торі, Євангеліях, Корані та ін.

За змістом чи стародавніх кодексів, як то кодекси Хаммурапі, Ману, Юстиніана, чи більш новочасних, таких як Руська правда, Саксонське Зерцало, Салічна Правда, не кажучи вже про законодавство, прийняте після Голландської (XVI–XVII ст.), Англійської (1642–1648 рр.), Французької (1789 р.) революцій людина могла добиватися правосуддя шляхом звертання навіть до найвищих інституцій і правителів держави. І рішення цих соціальних інституцій дійшли до нас у вигляді давньоєгипетських папірусів, месопотамських глиняних табличок тощо.

Виникає запитання: чому ж тоді людина в Україні за чинною Конституцією і вітчизняним законодавством не може безпосередньо звернутися за захистом своїх прав до Конституційного Суду України? Для кого і для чого цей суд?

Конституційний Суд України є органом конституційного контролю і, певним чином, конституційного нагляду. Дехто вважає, що теперішня функція Конституційного Суду – тлумачити закони, прийняті Верховною Радою України, такому органу не притаманна, і в проекті змін до Конституції України її пропонується вилучити.

На нашу думку, така пропозиція носить спірний характер, оскільки парламент сьогодні – це орган, де представлені не лише 225 територій (мажоритарних округів), але й політичні партії, і прийняті закони є результатом домовленостей і компромісів політичних сил. Тексти законів або в контексті відображають позиції цих політичних сил. Зрозуміло, що цей політичний аспект у певних випадках шкодить юридичному змісту законодавчого акту. Виникає запитання: а хто виділить, власне, юридичну сторону закону? До тепер це робив

Конституційний Суд. А якщо Конституція буде змінена, то тлумачити закони буде парламент – Верховна Рада? По-перше, – це не її конституційна функція, по-друге – вона свою функцію виконала – прийняла такий закон, який змогла. В ідеалі Верховна Рада мала б приймати закони, як то було у древніх – чіткі і зрозумілі кожному без будь-яких тлумачень. Але це ілюзії. Настанова Наполеона Бонапарта членам Конституційної Комісії «пишіть коротко і незрозуміло» часом має місце і в нинішній законодавчій практиці.

Ми живемо в епоху Постмодерну і переходу від Індустріального до Інформаційного суспільства. Позитивістська методологія пізнання, притаманна Індустріальному суспільству, зокрема, у філософії, науці, у т.ч. юриспруденції сьогодні повністю відкидається. В останній час все більшого значення набуває юснатуралістичний та синтетичний підходи. Однак, в українському судочинстві і надалі проявляється методологія позитивізму в своїй найреакційнішій формі – радянського нормативізму. Тому, щоб не говорилося і писалося до цих пір про верховенство права в практиці органів дізнання, слідства, прокуратури, суду, фактично домінувало верховенство закону, яке не тільки практики, але й теоретики видавали за верховенство права.

Лише Конституційний Суд та спорадично Верховний Суд та інші суди загальної юрисдикції діяли в парадигмі верховенства права. Виходячи з цього та інших принципів Конституції України, вони будуть реалізовуватись тоді, коли забезпечать головне завдання Конституції – захист прав і свобод людини. А цей захист матиме місце тоді, коли людина матиме безпосередній доступ до всіх органів правосуддя, в т.ч. і до Конституційного Суду.

Невід'ємною частиною інформаційного суспільства є електронна демократія, електронний уряд, електронна система виборів, в т.ч. і електронне судочинство. Очевидно, електронне правосуддя – наше майбутнє. У цьому контексті на підставі цілей і принципів, проголошених ООН, в Декларації принципів та Плані дій, розроблених на Всесвітніх самітах у Женеві (2003 р.) та Тунісі (2005 р.)¹, в Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, що передбачають розвиток електронного судочинства. Це, насамперед, Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 р., Закони України «Про електронні акти та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. та «Про електронний цифровий підпис» від 22.09.2003 р., Постанова Верховної Ради України від 01.12.2005 р. «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» тощо.

У Законі «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» наголошено на поліпшенні рівня комп'ютерної та інформаційної грамотності державних службовців, проведенні їх періодичної атестацію і заохочуванні працівників, які активно використовують ІКТ у професійній діяльності.

¹ Туніська та Женевські програми розвитку інформаційного суспільства прийняті на підставі рішень Всесвітніх зустрічей на вищому рівні з питань інформаційного суспільства

Ще у 2013 р. у доповіді «Електронний суд в Україні: вітчизняний досвід та проблемні питання» на Міжнародному науковому конгресі «Інформаційне суспільство в Україні» (м. Київ) було відзначено, що електронний варіант правосуддя, зокрема, конституційного, включає сьогодні автоматизацію певних процедур – судових та спрощення інформування зацікавлених осіб через Інтернет, засоби мобільного зв'язку тощо. Сьогодні в багатьох країнах введено в судову практику засідання он-лайн та їхній аудіо запис, електронний документообіг (внутрішній і зовнішній), забезпечення відкритого доступу в Інтернет до інформації на всіх стадіях судового процесу¹.

Очевидно, що електронна система судочинства має ряд очевидних переваг:

- своєчасність інформування юристів;
- економія робочого часу співробітників суду;
- економія витрат на друк документів тощо.

Безумовним позитивом є:

- електронне заповнення позовних документів (наприклад, конституційної скарги);
- он-лайн консультація з інформації і документів, що використовуються в процесі судочинства;
- проведення он-лайн засідання Конституційного Суду;
- електронні запити та надання електронних копій та інше, що забезпечує

ефективність, демократичність, прозорість та відкритість судових процедур, і що повинно бути невід'ємною частиною правової, демократичної держави – не задекларованої, а реальної. Це, в свою чергу, можливо за рахунок використання новітніх інформаційних технологій в галузі державного урядування, виборчої системи, судочинства, освіти та в інших, фактично усіх сферах суспільного життя.

Сьогодні вже створена Концепція електронного суду України та проект відповідних змін до законодавства, розроблений Державним підприємством «Інформаційні судові системи». Зазначимо, що формально в Україні існує нормативно-правова база і проводиться постійне оновлення інформації на веб-порталі «Судова влада України», створюється також організаційно-технічна база функціонування системи електронного судочинства в Україні – «Єдина судова інформаційна система». Запроваджено електронні цифрові підписи, суди обладнано сучасною комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, в Україні функціонує єдина база електронних адрес суб'єктів владних повноважень тощо.

Але існує і ряд проблемних питань у цій сфері, зокрема:

- 1) відсутність «комп'ютерної грамотності» як у суддів, так і співробітників апарату;
- 2) розробка і введення в експлуатацію необхідного програмного забезпечення;

¹ К Кушакова-Костицька Н. В. Електронний суд в Україні: вітчизняний досвід та проблемні питання // Тези доповідей Міжнародного наукового конгресу «Інформаційне суспільство в Україні» (Київ, 29 жовтня 2013 р.) / Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. – К., 2013. – С. 57-58.

3) технічного оснащення судів.

У цілому можна зазначити, що ера «електронного правосуддя» в Україні – ще віддалена, однак перші кроки в цьому напрямку вже зроблені, і можна сподіватись, що врешті решт електронний формат замінить паперовий і значно полегшить звернення громадян до Конституційного Суду України, а з іншого боку значно зменшить корумпованість судів і підвищить ефективність і прозорість їхньої роботи.

Ще у 2011 р. Конституційним Судом України та НАПрН України було проведено круглий стіл «Захист прав людини в контексті можливостей індивідуального доступу до конституційної юстиції», присвячений 15-ї річниці КСУ. Але і по сьогодні можливість подання індивідуальної скарги не визначена в законодавстві. В електронному форматі звернення і подання не використовуються, хоча в законі немає заборони на цей формат доступу до органу конституційного судочинства. Це було б можливо за рахунок, наприклад, заповнення спеціальної форми на офіційному сайті Конституційного Суду в мережі Інтернет у порядку, визначеному Регламентом Суду, або у формі електронного документу, підписаного посиленням кваліфікованим електронним підписом. У цьому випадку листування із заявником може здійснюватися також в електронному форматі, визначеним Регламентом КСУ.

Таким чином, на нашу думку, доцільним було б внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України», згідно з якими можна звертатися до суду, а також надсилати необхідні документи в електронному форматі. Для цього можна використовувати спеціальну форму на сайті Суду або відправити документ по електронній пошті.

Котляренко Лідія Теодорівна,
доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри криміналістичних експертиз
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
Котляренко Олександр Петрович,
ад'юнкт, підполковник юстиції,
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ – НАГАЛЬНА ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ

Окупація частини території України, військова агресія з боку Російської Федерації, активна діяльність терористичних організацій поставили на перший план питання підвищення обороноздатності країни, реформування всієї системи органів державної влади. Одним з визначальних факторів ефективної діяльності Збройних Сил України є налагоджена система військової юстиції. Зміни у системі силових структур призвели до зміщення акцентів і щодо військової юстиції, підвищення її ролі у виконанні покладених на державу функцій.

Сутність військової юстиції обумовлює її складові частини. Основа, на якій будується система військової юстиції – це вимога дотримання дисципліни. Дисципліна необхідна будь-яким збройним силам не лише для забезпечення ефективного та надійного виконання покладених на них завдань, а й для того, щоб не допустити зловживання військовою силою. Щоб утримувати збройні сили у стані бойової готовності, військове командування повинне мати засоби ефективного та дійового підтримання внутрішньої дисципліни. Звідси випливає необхідність запровадження цілісної системи військової юстиції. Випадки порушення військової дисципліни слід розглядати швидко й карати за них більш суворо, ніж за аналогічні вчинки цивільних осіб. Саме для цього, наприклад, збройні сили США мають свій власний Єдиний кодекс військової юстиції.

Варто погодитися з думкою адмірала І. Й. Тенюха про те, що відновлення військових прокуратур – це лише половина справи. На його переконання, Україні слід кардинально змінити підхід до військової юстиції, а найкращим прикладом для наслідування може слугувати вертикальна система органів США, які об'єднані поняттям «військова юстиція» [1].

За функціональною ознакою цілісну систему органів військової юстиції формує триада військових органів: органи правопорядку, нагляду та правосуддя. Відсутність хоча б одного з наріжних каменів при будівництві системи військової юстиції призводить до нестабільності всієї конструкції, можливості її поступової руйнації.

Безсистемне розмежування повноважень органів досудового розслідування (протягом 2014-2015 років стаття 216 «Підслідність» КПК України зазнавала суттєвих законодавчих змін на підставі 6 законів України) не сприяє вдосконаленню порядку кримінального провадження, створює низку критичних проблем, що можуть призвести до часткової або навіть повної втрати керованості у сфері зміцнення законності, правопорядку і військової дисципліни у військових формуваннях та оборонній сфері.

В контексті внесення законодавцем чергових змін стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування, заступник Генерального прокурора України – Головний військовий прокурор А. В. Матіос наголосив, що «так зване реформування правоохоронних органів – це диверсія проти держави, адже депутати свідомо зазіхають на основи національної безпеки держави, умисно знищуючи єдину правоохоронно-слідчу систему України» [2].

Так, з 1 березня 2016 року розслідуванням військових злочинів, які наразі перебувають у провадженні слідчих військової прокуратури, будуть займатися слідчі Державного бюро розслідувань, яке на теперішній час ще не утворене. Водночас, на цей орган не покладається комплексне завдання забезпечення законності у військових формуваннях, що на практиці не дозволить оперативно змінювати місце їх дислокації та мобільно пересуватися разом з військовими підрозділами для забезпечення якісного розслідування злочинів у розумні строки. Крім того, Бюро не є суб'єктом боротьби з тероризмом, що унеможливує залучення його працівників до участі в антитерористичній операції та перебування їх в районах виконання завдань військовими підрозділами.

Трудові відносини працівників Бюро регулюватимуться законодавством про працю, а відсутність статусу військовослужбовця, у свою чергу, ставить під сумнів готовність працівника виконувати обов'язки в умовах бойових дій (як це відбувається на теперішній час), не забезпечує соціальний захист його та членів його сім'ї, не гарантує безумовного здійснення функцій досудового розслідування в умовах особливого періоду та в бойовій обстановці.

На теперішній час в державі склалась ситуація, коли фактично в бойових умовах, під час виконання завдань в районі проведення антитерористичної операції діюча система органів досудового розслідування не забезпечує ефективне та оперативне розслідування масових військових злочинів, що негативно впливає на стан боєготовності військових частин і підрозділів Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

Також на сьогодні органи військової прокуратури позбавлені повноважень щодо проведення перевірок у військових частинах (підрозділах), і лише в обмежених випадках можуть представляти інтереси держави та громадян у судах.

Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (аналог військової поліції) немає повноважень на здійснення досудового розслідування військових злочинів, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та фактично вимушена займатися лише профілактикою скоєння злочинів військовослужбовцями Збройних Сил України.

Окрему увагу та занепокоєння викликає відсутність інституту військових судів, як одного із найважливіших елементів забезпечення оперативності та дієвості досудового розслідування військових злочинів, притягнення до відповідальності за такі злочини.

В Інституті законодавства Верховної Ради України 24 листопада 2015 року відбувся круглий стіл, присвячений обговоренню згаданих проблем функціонування правоохоронних органів, які забезпечують дотримання правопорядку у Збройних Силах та інших військових формуваннях України. У ході дискусії учасники обмінялися думками стосовно актуальних питань розвитку та реформування військової юстиції в Україні, зокрема стосовно відновлення системи військових судів, створення військової поліції. За результатами досягнуті домовленості про продовження активної роботи щодо науково-експертного забезпечення реформування військової юстиції в Україні [3].

Враховуючи напрямок конституційної реформи в контексті повноважень, меж та способу діяльності прокуратури, а також пріоритетність реформування системи національної безпеки та оборони, пропонується створення єдиного інституту – **системи військової юстиції**, яка включатиме органи:

1) **військової прокуратури**, прокурори якої здійснюватимуть нагляд за додержанням законів під час проведення слідчими військової поліції досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів військової поліції;

2) **військової поліції** (сформованої на базі Військової служби правопорядку), яка здійснюватиме досудове розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), з поширенням її повноважень на всі військові формування, а також у межах наданих повноважень здійснювати оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до її підслідності;

3) **військових судів**, діяльність яких буде спрямована на охорону від будь-яких посягань на безпеку України, боєздатність та боєготовність її Збройних Сил та інших військових формувань, захист прав і свобод військовослужбовців та інших громадян, а також прав і законних інтересів військових частин (установ).

Вказані пропозиції 21 січня 2016 року обговорені на засіданні робочої групи та схвалені у Комітеті Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони. Для їх реалізації у Комітеті підготовлені законопроекти «Про Військову поліцію України», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань)».

Таким чином, вважаємо, що створення цілісного функціонального інституту військової юстиції сформує повноцінну (замкнуту) систему органів, діяльність яких буде об'єднана однією метою – «зміцнення законності, правопорядку та військової дисципліни у Збройних Силах України, інших військових формуваннях». Реалізація цих ініціатив сприятиме створенню ефективного сектору безпеки і оборони України, підвищенню рівня обороноздатності держави, що визначено ключовим пріоритетом державної політики національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Тенюх І. Й. «Відновлення військових прокуратур – лише половина справи», 22.08.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/nation/1377497>.
2. Матіос А. В. «Так зване реформування правоохоронних органів – це диверсія проти держави», 26.01.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://matios.info/uk/>.
3. В Інституті законодавства Верховної Ради України відбувся круглий стіл, присвячений актуальним питанням розвитку та реформування військової юстиції в Україні, 24.11.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://instzak.rada.gov.ua/>.

Кушерець Дарина Василівна,
доктор юридичних наук, професор
кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

МЕХАНІЗМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ В ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Концепція сильної держави, особливо в сфері економічного розвитку, не можлива без створення ринкової системи господарювання, основу якої складає приватна власність. Така форма власності має всі підстави до свого розвитку при наявності стійкого цивільного обороту в сфері товарів, робіт, послуг та капіталу. Враховуючи той факт, що власність є реальним соціальним явищем, яке мало місце в усіх суспільних формаціях, то суспільство сформувало певні умовності щодо її захисту у вигляді трьох правових прамочностей: володіння, розпорядження, та користування. Посягання хоча б на одну із них через порушення чи невизнання створює підстави для охорони, самозахисту чи судового захисту майнових прав в сфері договірної права.

З огляду на це, не аби який інтерес становить дослідження взаємозалежностей, які існують між правом власності і механізмом охорони та захисту майнових прав у сфері договірної права, з точки зору наповнення такого механізму способами охорони та захисту, вивчення засобів досягнення охоронного та захисного результату за рахунок такого механізму.

Одразу ж варто зауважити, що терміни «механізм охорони», «механізм захисту» вживаються науковцями і у сфері договірної права [1, с. 113], але законодавець не дає дефініцій цих понять ні в загальній частині Цивільного кодексу України, ні в загальних положеннях про договір та договірні зобов'язання зокрема.

Так, О. Ф. Скакун виходячи із загальнотеоретичних положень права, відносить питання охорони та захисту до елементів, які формують поняття «правовий механізм» [2, с. 190]. Частина науковців, розглядають механізм охорони та захисту майна і майнових прав як фізичних, так і юридичних осіб в системі норм кримінального [3] чи адміністративного права [4].

Аналогічно ми можемо сказати, що правовий механізм, як загальне поняття, формується зокрема і за рахунок механізму охорони, і механізму захисту майнових прав сторін цивільно-правового договору.

Враховуючи той факт, що кожний механізм – це чітко організована система, а будь-яка система має свою структуру [5], то безумовно і «механізм охорони» і «механізм захисту» в сфері договірної права мають свою структуру.

Якщо розглядати механізм охорони майнових прав в сфері договірної права на стадії укладення цивільно-правових договорів, то необхідно звернути увагу на те, що дане питання безпосередньо кореспондується до майбутньої стадії

договірному процесу – виконання договору, а в подальшому – і до стадії захисту та відновлення порушених прав та інтересів сторін договору.

Засоби охорони майнових прав та пов'язаних з ними інтересів у сфері договірних правовідносин, в першу чергу, характеризуються своєю цілеспрямованістю, яка притаманна кожній із сторін договору. За своєю формою така цілеспрямованість являє собою дії, але не механічного, а логічно-правового порядку. Такі дії мають свій вираз у вигляді спостережень, аналізу та контролю кожного із сторін договору як на стадії укладення, так і виконання договорів. Таким чином, засоби охорони майнових прав та пов'язаних з ними інтересів у сфері договірних правовідносин являють собою цілу систему правових елементів, які закріплені в законі чи договорі і мають на меті забезпечити недоторканість та цілісність майна та тих майнових прав, як на стадіях укладення та виконання договірних зобов'язань.

Якщо ж говорити про засоби охорони майнових прав та пов'язаних з ними майнових інтересів в широкому їх розумінні, то можна говорити про загально-правову дію суб'єктів договірних правовідносин, направлених на контроль та не допущення відступу від порядку укладення та виконання договорів. До механізму охорони майнових прав у сфері договірних правовідносин можна віднести і стимулюючі засоби, суть яких зводиться до встановлення законом чи договором строків виконання договірних зобов'язань.

Гарантією механізму охорони майнових прав у сфері договірних правовідносин виступає право на захист майнових прав, де підставою до такого захисту є порушення прав та інтересів сторони договору. Наступною стадією в питаннях охорони майнових прав та майнових інтересів сторін у сфері договірних правовідносин є виконання цивільно-правових договорів.

Механізм охорони майнових прав та інтересів на цій стадії договірних правовідносин має свою обособлену систему, яка формується за рахунок своїх засобів охорони та способів забезпечення такої охорони складових.

Тепер, що стосується механізму захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних майнових прав та інтересів сторін договору. Не дивлячись на схожість методологічного підходу до механізму охорони майнових прав та інтересів сторін, та захисту майнових прав та інтересів, їх зміст буде різним, оскільки кожен із цих механізмів передбачає виключно свої задачі, які пов'язуються із способами і засобами захисту.

Так, під способами захисту майнових прав в сфері договірних правовідносин необхідно розуміти не лише весь той перелік нормативно визначених та закріплених в нормах матеріального права можливостей (ч. 2 ст. 16 ЦК України), але і положень цивільно-правових договорів, які виступають як нормативними підставами до захисту, з точки зору матеріального права, а також виконання конкретних процесуальних дій, які застосовуються особою в разі порушення договірних зобов'язань. Таким чином, способи захисту майнових прав в сфері договірних правовідносин утворюють собою симбіоз як матеріального, так і процесуального права та виключно приватного права, яке формується за рахунок договорів на основі «звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості» (ст. 627 ЦК України).

При цьому, способи захисту в такому симбіозі завжди пов'язуються з питаннями: «Яким чином можливо захистити своє порушене, невизначене чи оспорюване право чи інтерес»? Способами досягнення правового результату є засоби захисту майнових прав та інтересів в сфері договірних правовідносин. До таких засобів, в першу чергу, відносимо дії сторін, оскільки визнання права, визнання правочину недійсним, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, примусове виконання обов'язку в натурі, заміна або припинення правовідношення, відшкодування збитків та моральної шкоди, визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових чи службових осіб можуть застосовуватись судом з метою захисту прав та інтересів сторони договору лише після ініціативи сторони договору, яка виражається в активних діях, виражених у поданні позовної заяви. З огляду на це, матеріальне право і положення договорів відіграють не лише роль правової інформації, але і легітимізують як сам процес звернення до суду, так і весь судовий процес. При цьому, законодавець надає право розширити легітимність способу захисту в сфері договірного права, виходячи із змісту договору або іншого пов'язаного із предметом спору закону (ст. 16 ЦК України).

З огляду на вищевикладене, під механізмом захисту майнових прав в сфері договірного права необхідно розуміти правову процедуру щодо реалізації права, яка передбачена матеріальним та процесуальним правом України. При цьому, такий механізм є структурованим, оскільки всі його елементи взаємодіючи між собою створюють та забезпечують всю систему договірного права дієвим захистом. Виходячи із такого поняття механізму захисту ми можемо говорити не лише про поділення такого механізму на способи та засоби захисту, оскільки ці поняття є по суті продовженням один одного, а і поділяти засоби захисту на їх матеріальну і процесуальну частини. Так, під матеріальною частиною правового захисту розуміються правові підстави, які дають право і можливість стороні договору звертатись до суду для безпосереднього захисту та відновлення своїх прав та інтересів. Процесуальна ж частина правового захисту регулює питання, процедури звернення до суду та процесу розгляду справи безпосередньо в суді. На процесуальну частину механізму захисту майнових прав в сфері договірного права має вплив інститут підвідомчості справ, який визначається, передусім, суб'єктивним складом сторін договору.

Таким чином, механізм охорони майнових прав та пов'язаних з ними інтересів в сфері договірного права являє собою цілу систему правових елементів, які мають своє закріплення в законі чи договорі і застосовуються з метою забезпечити недоторканість та цілісність майна та майнових прав, як на стадіях укладення та виконання договірних зобов'язань.

До структурних елементів механізму охорони майнових прав у сфері договірного права необхідно віднести: способи досягнення певного правового результату в сфері охорони майна та майнових прав, а також тих інтересів особи, які пов'язані з такими майновими правами.

Забезпечення механізму охорони майнових прав у сфері договірного права проводиться за рахунок попереджувально-правових заходів, змістом яких є

забезпечення договірних зобов'язань, з одного боку, та настання обов'язкової відповідальності з іншого.

Список використаних джерел:

1. Боднар Т. В. Деякі проблеми захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях. / Т. В. Боднар // Університетські наукові записки. – 2007. – № 2. – С. 113–118.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / О. Ф. Скакун. – [Пер. з рос.]. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
3. Шульга А. В. Охрана имущества и имущественных прав в системах норм о преступлениях против собственности и интеллектуальной собственности: Монография. / А. В. Шульга. – М. : Юрметинформ, 2012. – 352 с.
4. Галуцько В. В. Охорона права власності: адміністративно-правові аспекти: Монографія. / В. В. Галуцько. – Херсон : ХМД, 2008. – 348 с.
5. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за ред. В. Б. Аверьянова. – К. : Факт, 2003. – 384 с

Лук'янчиков Євген Дмитрович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного права та права
інтелектуальної власності
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»,
м. Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІДУВАННЯ

Новий КПК України суттєво розширив інструментарій пізнавальної діяльності слідчого з розслідування кримінальних правопорушень. В першу чергу, це стосується інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Разом з тим, певних змін зазнали норми, що регулюють порядок проведення традиційних слідчих (розшукових) дій, у тому числі і тих, що спрямованих на отримання інформації з матеріально фіксованих відображень. Однією із таких слідчих (розшукових) дій є освідування (ст. 241 КПК). За своєю сутністю освідування є різновидом слідчого огляду, специфіка якого обумовлюється його об'єктом – тіло живої особи. Слід звернути увагу, що подібна слідча дія передбачена КПК ФРН та має назву «огляд інших осіб» (§ 81с), чим підкреслюється сутність цієї слідчої дії, виключається можливість віднесення до її завдань встановлення стану, у якому перебуває особа.

Освідування передбачає необхідність і можливість оголення тіла (або його частин) освідуваної особи. У цьому зв'язку спостерігаються деякі обмеження права особи на її тілесну недоторканність, що враховано законодавцем у визначенні правил його проведення.

На рівні закону визначено: коло осіб, які можуть бути піддані освідуванню (підозрюваний, свідок, потерпілий); його мета – виявлення на тілі освідуваного слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет; умови

допустимості – якщо для встановлення певних обставин не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ч. 1 ст. 241 КПК).

Можливість проведення освідування людини законодавець пов'язує з відповідним процесуальним статусом, який вона набула у кримінальному провадженні. Відповідно до КПК Armenії (ст. 220), Казахської Республіки (ст. 226), Киргизької Республіки (ст. 180) та РФ (ст. 179) освідуванню можуть бути піддані: обвинувачений, підозрюваний, потерпілий та свідок. У КПК України (ст. 241) не згадується про обвинуваченого, а у КПК Республіки Білорусь (ст. 206) про свідка. Крім зазначених осіб, КПК Республіки Молдова (ст. 119) передбачає можливість освідування підсудного. Слід звернути увагу на те, що у більшості наведених статей викладення починається словами «для виявлення на тілі людини особливих прикмет, слідів злочину, тілесних ушкоджень ...», а потім вказується, що така людина має володіти відповідним процесуальним статусом. Подальший аналіз цих норм свідчить, що суттєвих відмінностей між порядком проведення освідування окремих учасників процесу не спостерігається. Для прикладу, звернемося до ст. 179 КПК РФ, де начебто передбачено деякі відмінності для свідка, освідування якого може бути за його згодою, за винятком випадків, коли це необхідно для оцінки його показань.

Слід зауважити, що необхідність освідування в деяких випадках може передувати набуттю людиною відповідного процесуального статусу. На дану обставину слушно звертає увагу І. В. Кубарев та зазначає, що це знижує пізнавальні можливості даної слідчої (розшукової) дії. Це стосується можливості освідування особи, яка перевіряється на причетність до злочину але ще не набула статус підозрюваного. Проведення освідування саме дає можливість виявити сліди злочину і здійснити дії для набуття особою статусу підозрюваного. Викладення даної статті у сучасній редакції виключає можливість освідування осіб, щодо яких здійснюється провадження для застосування примусових заходів виховного або медичного характеру [1, с. 88-89]. Врегулюванню даного питання може сприяти внесення змін до редакції ст. 241 КПК України. У першій її частині необхідно вказати, що «слідчий під час розслідування може проводити освідування особи». Перелік осіб із зазначенням їхнього процесуального статусу із даної норми вилучити.

На відміну від попереднього КПК, юридичною підставою для проведення освідування є постанова прокурора, яку він може винести особисто або за клопотанням слідчого. Цим створюються додаткові гарантії захисту особи, забезпечується її недоторканність. Фактичною підставою для прийняття рішення про проведення освідування є відомості, інформація достатні для імовірного висновку про те, що на тілі особи можуть бути сліди злочину або особливі прикмети.

При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я. Захисту прав особи сприяє припис КПК, за яким слідчий, прокурор не в праві бути присутніми при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю її оголювати. Отже, освідування особи однієї статі із слідчим, коли від неї не надходить заперечень проти таких дій, не викликає труднощів.

Слід звернути увагу на суперечливість положень ч. 2 ст. 241 КПК України. З одного боку у ній міститься припис про те, що «освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі». Разом з тим, робиться виняток у вигляді проведення освідування «лікарем і за згодою особи, яка освідується». На нашу думку, незважаючи на згоду особи, слідчий і прокурор не можуть бути присутніми під час освідування особи іншої статі, якщо це пов'язано з її оголенням. Тому подібний припис у КПК слід вважати недоречним і таким, що підлягає вилученню.

Певні сумніви виникають щодо можливості освідування судово-медичним експертом або лікарем без участі слідчого. КПК України 1960 р. передбачав два види освідування: слідче та судово-медичне (ст.193). Судово-медичне освідування за вказівкою слідчого проводив судово-медичний експерт або лікар, що має відповідні спеціальні знання. Про результати проведеного освідування судово-медичний експерт складав акт, а лікар видавав довідку.

Можливість проведення медичного освідування передбачається і КПК ФРН, але тільки щодо жінки та з метою запобігти можливості травмування почуття її сором'язливості. Таке освідування доручається жінці або лікарю. На вимогу жінки, що піддається огляду мають бути допущені ще одна жінка або близький (ч. 6 § 81c). На жаль, у даній нормі не вказано, який правовий статус набуває жінка, якій може доручатися освідування, та яким документом мають оформлятися результати освідування такою жінкою або лікарем.

З аналізу ст. 241 чинного КПК можна зробити висновок, що чинне законодавство передбачає проведення лише одного виду освідування – слідчого. Як слідча (розшукова) дія воно може проводитися слідчим, а у разі необхідності до участі запрошують судово-медичного експерта або лікаря. В статті зазначається, що воно може проводитися лікарем за згодою особи, яка освідується і не згадується судово-медичний експерт. На нашу думку, у цьому вбачається певна прогалина і неточність викладення даної норми. Оскільки це слідча (розшукова) дія, проводити її може тільки слідчий, а ніяк не лікар, навіть за згодою освідуваної особи. Проведення освідування за участю судово-медичного експерта може бути більш результативним. Така діяльність є його професійним обов'язком і повсякденною роботою. Разом з тим, слід звернути увагу на те, що судово-медичний експерт і лікар підходять до освідування більшою мірою з медичної точки зору і менше уваги звертають на встановлення та фіксацію особливих прикмет і слідів, які можуть у подальшому мати значення для проведення трасологічних досліджень з метою встановлення механізму заподіяння тілесних ушкоджень. У цьому зв'язку слушною є думка С. О. Софронова, про проведення освідування безпосередньо слідчим із залученням до участі у ньому судово-медичного експерта або лікаря [2, с. 13-14]. Це дозволить поєднати знання юридичні і медичні, щоб встановити наявність і характер тілесних ушкоджень – ран (вогнестрільних, різаних або колотих, рубаних або заподіяних тупим предметом); саден, подряпин, синців, слідів дії отруйної речовини, визначити їхні розміри, локалізацію на тілі та правильно і повно відобразити встановлені обставини у протоколі слідчої (розшукової) дії.

Висновок про те, що чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає єдиний вид освідчування – слідче, ґрунтується на тому, що законодавець передбачив лише одну форма фіксації його результатів – протокол (ч. 5 ст. 241). Складання протоколу слідчої (розшукової) дії є прерогативою слідчого.

Об'єктом освідчування є тіло людини, що зачіпає її права на особисту недоторканість. Якщо освідчуванню підлягає особа іншої статі, його проведення доручають слідчому відповідної статі, який може запросити до участі відповідного спеціаліста.

На завершення слід зазначити, що урахування наведених пропозицій сприятиме розширенню можливостей застосування освідчування до різних за процесуальним статусом людей, що беруть участь у провадженні та забезпеченню права особи на недоторканність. Подальші дослідження даної слідчої (розшукової) дії та узагальнення слідчої практики сприятимуть розробленню криміналістичних рекомендацій щодо покращення її проведення, а також викладання студентам юридичних вузів і факультетів на заняттях з кримінального процесуального права та криміналістики.

Список використаних джерел

1. Кубарев І. В. Проблеми правової регламентації освідчування / І. В. Кубарев // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Харків, 5 грудня 2014 р. – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 87-89.
2. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С. О. Сафронов. – К., 1999. – 19 с.

Марисюк Костянтин Богданович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів

ПИТАННЯ ЗАСОБІВ ВГАМОВУВАННЯ УВ'ЯЗНЕНИХ У МІНІМАЛЬНИХ СТАНДАРТНИХ ПРАВИЛАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ЩОДО ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ 2015 Р. (ПРАВИЛАХ МАНДЕЛИ)

Кримінально-виконавче право, окрім поняття «кримінальні покарання» оперує ще й поняттям «засоби вгамування», які за своєю суттю не можуть виконувати функцій покарання, а застосовуються виключно як спеціальний вид примусу у виняткових випадках, таких, як попередження спроб втеч, попередження спричинення шкоди та з причин медичного характеру.

Як відомо, Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими 1955 р. (далі – Правила 1955 р.) доволі поверхово врегульовували питання застосування до засуджених засобів утихомирення. Так, п. 33 Правил 1955 р. зазначав, що для покарання ніколи не слід користуватися такими засобами вгамовування, як наручники, кайдани, гамівні сорочки або ланцюги. Крім того, кайданами і ланцюгами взагалі не можна користуватися як засобами утихомирення. Іншими названими засобами можна користуватися тільки в таких випадках:

а) для запобігання втечі під час транспортування, при умові, що в'язні звільняються від пут, як тільки вони стануть перед судом або адміністративними органами;

б) з причин медичного характеру або за вказівкою лікаря;

с) за наказом директора, якщо інші засоби виявляються неефективними, коли треба завадити в'язневі нанести шкоду собі або іншим чи матеріальну шкоду; в таких випадках директор зобов'язаний негайно проконсультуватися з лікарем і подати звіт вищим адміністративним органам.

П. 34 цих же Правил передбачає, що методи і способи застосування засобів угамування визначаються центральним тюремним управлінням. Ці засоби не можна застосовувати довше, ніж це необхідно.

Усвідомлюючи потребу у більш детальному регулюванні цих питань, Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо поводження з ув'язненими 2015 р. (Правила Мандели) (далі – Правила 2015 р.) значно розширили наведені вище положення.

Так, правило 47 Правил 2015 р. передбачає, що використання кайданів, ланцюгів або інших засобів вгамовування, які за своєю природою є такими, що принижують гідність або спричиняють біль, має бути заборонене. Інші засоби вгамовування слід використати, якщо це дозволено законом, лише за наступних обставин:

а) для відвернення втеч під час перевезення за умови, що ув'язнені звільняються від пут, як тільки вони постають перед судовим чи адміністративним органом;

б) за наказом директора тюремного закладу, якщо інші заходи контролю виявляються неієвими, коли ув'язненому потрібно завадити завдати шкоди собі або іншим особам, або ж завдати матеріальної шкоди; у таких випадках директор негайно попереджає лікаря або інших кваліфікованих медичних фахівців і надає доповідь вищестоящому адміністративному органу.

Згідно правила 48 Правил 2015 р. якщо використання засобів вгамовування дозволене відповідно до п. 2 правила 47, застосовуються наступні принципи:

а) засоби вгамовування повинні використовуватися тільки в тих випадках, коли менш жорсткі форми контролю виявляються неієвими для усунення ризиків, пов'язаних з переміщенням без якихось обмежень;

б) метод вгамовування має бути найменш жорстким з тих, що потрібні і розумно прийнятні для контролю за переміщенням ув'язненого, з урахуванням рівня і характеру виникаючих ризиків;

с) засоби вгамовування повинні використовуватися тільки протягом необхідного часу, і вони мають бути зняті якнайскоріше після того, як ризики, пов'язані з переміщенням, перестають існувати без жодних обмежень.

Засоби вгамовування ніколи не повинні застосовуватися до жінок під час пологових перейм, під час пологів і відразу після пологів.

П. 49 Правил 2015 р. зазначає, що тюремній адміністрації слід прагнути отримати доступ до засобів контролю, які усувають необхідність використання засобів вгамовування або знижують їх жорсткий характер, а також забезпечувати професійну підготовку в їх використанні.

Підсумовуючи, можна констатувати, що Правила 2015 р. значно повніше та чіткіше врегульовують питання застосування до засуджених засобів вгамовування, що очевидно сприятимуть покращенню правового становища останніх та служитиме подальшим позитивним перетворенням у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Зубков А. Уголовно-исполнительное право России : теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XXI века : учебник для вузов. – М. : Норма, 2006. – 720 с.
2. Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими 1955 р. / Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ : Українсько-американське бюро захисту прав людини, 1996. – 228 с.
3. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Манделы) / Организация Объединенных Наций E/CN.15/2015/L.6/Rev.1. – 43 с.

Савінова Наталія Андріївна,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач науковим відділом правових проблем інформаційної
безпеки Науково-дослідного інституту інформатики і права
НАПрН України, м. Київ*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ СЬОГОДЕННОЇ УКРАЇНИ: ВИМОГА ЧАСУ ЧИ ПОХИБКА МІСЦІ

«У Чорних горах, недалеко від хатини лісоруба, є величезна печера. І в печері цій лежить книга, книга скарг, списана майже до кінця. До неї ніхто не торкається, але сторінка за сторінкою додається до написаних колишніх, додається щодня. Хто пише? Світ! Записані, записані всі злочини злочинців, всі нещастя котрі страждають марно».
Є. Шварц. Дракон.

Переконана у тому, що у ретроспективі, сьогодні і майбутньому кримінальне право має виступати носієм справедливості у суспільстві, адже це єдина галузь, яка має забезпечувати людське прагнення безпеки. Лише кримінальне право в очах людей було і лишається мечем Феміди, який має карати тих, хто несе зло, і цей меч має застосовуватися заради Добра. Кримінальне право, як прагматична галузь права, нормативно позбавлена подібного філософського теологічного визначення. Але кожна людина в цивілізованому суспільстві покладає відмежування Добра від зла і власний захист від зла на компетенцію влади (всіх її гілок).

Це константа, руйнування якої у свідомості людини призводить до хаосу. Не керованого хаосу, який саме утворюється задля маніпулювання, а до ситуації, коли кожний у будь який час може ситуативно перетворитися на злочинця, або жертву, незалежно від його людських чи моральних якостей. Таке перетворення може відбуватися як фактично, так і віртуально (з повідомлень або пліток у ЗМІ, соціальних спільнотах, через інші види індивідуальних комунікаторів, тощо).

Повернемося до цього розуміння дещо пізніше, після абстрагованого від імен огляду стану кримінально-правового комунікування влади з населенням України протягом останніх років. Іншими словами: розглянемо поле сучасної кримінально-правової комунікації влади з населенням і її наслідків.

Останнім часом реалізація норм кримінального права в Україні (періоди 2009 – лютий 2013; лютий 2013 – до цього часу) набуло в нашій державі векторного, ситуативного політично забарвленого характеру. Активація порушень «гучних» кримінальних проваджень та покарання одіозних політичних лідерів та їх відвертих прихильників чи помічників набуло системного характеру, перетворюючи кримінальне право на засіб чи то зняття розборок тих чи інших представників влади з «негодними» особами, представниками опозиції, і, навіть, типових представників з числа працівників сфер нібито вчинення «системних» злочинів, з якими заявлена «боротьба».

Не лише у фахівців, які намагаються оцінити ступінь впливу кримінально-правового тиску влади, а й пересічні громадяни перебувають під щоденним враженням від навали новин про чергові порушені кримінальні справи.

Вочевидь, подібна ситуація не лише шкодить загальнолюдським цінностям, які саме українське суспільство об'єктивно цінило завжди, а й моральному стану населення.

Так, під впливом бурхливих подій останніх майже десяти років «гойдалкового становлення» чергових представників влади у державі, свідомість населення була готова до низки гучних, і, бажано, результативних кримінальних проваджень, які б забезпечили притягнення до відповідальності тих, хто був реально винним у вчиненні злочинів проти власного народу, держави, хто активно сприяв і тиражував корупційні механізми у судовій владі і прокуратурі, чії розкрадання призвели до зубожіння населення та спустіння бюджету держави.

Натомість, жодна з таких осіб верхнього рівня притягнута до відповідальності не була протягом 2014 – 2015 років. Кримінальні провадження безпосередньо не торкнулися одіозних лідерів від колишньої влади, натомість

лідери політичних сил, які обдуманно або ситуативно опинилися у таборі опозиції перебувають під тиском порушення проваджень проти їх помічників, односторонців, співробітників.

Аналогічна ситуація спостерігається і на ниві задекларованої боротьби з корупцією: наприклад, «батьки» вітчизняної корупції в судовій та правоохоронній системі або перебувають за кордоном, або продовжують працювати у опанованих сферах. Нові утворені інститути (НАБУ, Антикорупційна прокуратура та ін.), намагаючись реалізувати задекларовані владою меседжі реалізують боротьбу з корупцією також на рівнях від «другої ланки», притягуючи до відповідальності вибірково і переважно, другорядних суб'єктів.

Невипадковим додатком до сталої ситуації є очевидне для суспільства нехтування інтересами потерпілих від сукупних та системних злочинів. Зокрема, демонстративними є майже повний крах на рівні правоохоронних органів проваджень по розстрілам на майдані Незалежності у Києві у лютому 2014 році та підпалі Будинку профспілок 2 травня 2014 року в Одесі.

На тлі низки відверто захованих правдивих розслідувань таких справ як вбивство Євгена Кушнарєва, сумнівних самогубств Юрія Кравченка (2005 р.), Валентини Семенюк (2014 р.), Михайла Чечетова (2015 р.)¹, нехтування очікуваннями населення сатисфакції за вбивства людей, які у свідомості населення, постраждали за свободу України, викликають лише одне очікування: до відповідальності винних притягнуто не буде.

Повернемося до константи, визначеної на початку доповіді. Кримінальне право у свідомості людини є мірилом межі добра і зла. Кримінальним кодексом визначається суцільне зло, за яке настає покарання у суспільстві, і суспільство очікує останнього. Покарання має бути справедливим, і жертви та їх близькі мають зазнати справедливої компенсації втрат, що принесло каране зло – моральної, матеріальної.

Каталізатором настроїв суспільства, яке з активної фази часті у подіях змін в державі, здебільшого перейшло в фаз пасивну – спостереження за подіями, інформаційно перевантажене негативними з точки зору задоволення очікувань, повідомленнями про результати дії кримінального права в реаліях.

Пересічний громадянин, завантажений досвідом невирішених проваджень з попередньої історії країни, переносить той самий досвід на реалії, і щоденно знаходить підтвердження своєї правоти: винні покарані не будуть.

З іншого боку, з не меншою інтенсивністю зі ЗМІ, Інтернету, соціальних мереж, пліток, сучасний українець отримує підтвердження того, що ті, хто винні у породженні корупції і маніпулюванні у всіх гілках влади, так само не покарані, а сам, власне, щоденно стикається з проявами корупції. У той же самий час громадянин постійно перебуває у вирі інформації щодо затримань та арештів в тих чи інших сферах, які для нього вкрай далекі. І якби така людина була одна, автономна від комунікації, вона б навіть, не замислювалася над тим, чому це

¹ Два останні мали наслідком порушення кримінальних проваджень за ст. 115, аде доля цих розслідувань не розкривається.

відбувається. Вірогідно б людина – «пересічний громадянин» вважала, як «більшість» у 30, 50, 60-ті роки минулого століття, що «так треба».

Але ж часи змінилися і комунікація про затримання, арешт, засудження людини та коментарі щодо обставин та причин такої дії, надходить у кожную групу, у кожне домогосподарство з миттєвою швидкістю. Така інформація стає предметом обговорення у соціальних групах, де вона актуалізується, в залежності від політичного забарвлення, симпатій та антипатій, ступеню агресивності аудиторії і т.д.

І навряд чи тут спрацьовує у свідомості загальновідоме прислів'я «Ліс рубають, тріски летять», адже тріски летять, але ліс як стояв, так і стоїть. І це також обговорюється в соціальних мережах, стає, нерідко, елементом маніпулювання настроями людей, груп, спільнот.

Сьогодні ми перебуваємо на межі переходу від старого до нового світу: старе мислення, яке лишилося в фаворі у старих еліт, вже не задовольняє ті запити і очікування, які висуває українське суспільство. Крайнім проявом тиску влади лишається кримінальне право. І не лише тиском. Кримінально-правова комунікація окремих категорій перетворилася на рекламний тренд: наприклад, тренд «боротьба з корупцією».

На антикорупційній боротьбі починають будуватися рухи, вона є заявленим очікуванням зарубіжних партнерів, вона наголошена найбільшим злом. А чи готовий до антикорупційної поетики пересічний шкільний вчитель, лікар-терапевт, зарплата яких перебуває нижче межі виживання? Чи створені умови для можливості існування суспільства без корупції? Відповідь очевидна.

За таких умов боротьба з корупцією втрачає сукупно свій функціонал по всіх трьох задачах кримінального права – не охороняє, не забезпечує і не попереджує, адже лише ... декларує.

Отже, ми бачимо дві ключові похибки застосування кримінально-правової комунікації з населенням:

1) Перетворення кримінального права на засіб вирішення політичних інтересів еліт і, одночасно, нехтування кримінально-правовим захистом населення, у тому числі, і, головне – постраждалих від злочинів.

2) Перетворення окремих групових категорій, як «боротьба з корупцією» з площини правових конструкцій до категорії політичних трендів, які не підкріплені ефективними правовими механізмами та економічними передумовами.

На тлі не вирішення резонансних справ, приховування реальних подій та обставин злочинів, у тому числі тих, що були вчинені у недалекому минулому, подібні похибки ведуть до повної дискредитації кримінального права в очах населення, що за умов подальшого погіршення соціально-політичної та економічної ситуації в країні може стати причиною масових спалахів насильницької та корисливої злочинності. Причиною таких спалахів може виступати не лише неефективність кримінально-правового впливу, а, насамперед, через криміналізацію (у т. ч. віктимізацію) через агресію і незадоволені очікування справедливості.

Сайчин Олександр Сергійович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри галузевого права
Херсонського державного університету,
м. Херсон

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Держава періодично приймає закони, які направлені на протидію корупції. Низка таких законів були прийняті у період 1995 і 2011 роках, а до останнього закону про боротьбу з корупцією, майже до 27.03.2014 року, були прийняті 10 доповнень та коментарів Конституційного суду. Але, незважаючи на прийняті законодавчі акти, корупція в країні постійно збільшується. Про це свідчать результати дослідження компанії «Барометр Світової Корупції» від Transparency International та Gallup International Association. За їх даними українці найчастіше сплачують хабарі при отриманні послуг в правоохоронних органах (49%) та медичних установах (41%). Крім того, зростає тенденція хабарництва і в інших сферах. Зокрема, не рідко українці дають хабарі в освітніх закладах (33%), земельних службах (25%), реєстраційних та дозвільних службах (22%), судах (21%), податковій (18%), комунальних підприємствах (6%). Крім цього, згідно з дослідженням, найкорумпованішою сферою визнано судову (66%), а за якою слідує: правоохоронні органи (64%), державна служба (56%), сфера охорони здоров'я (54%), парламент (53%), політичні партії (45%), освітня система (43%), бізнес (36%), військова сфера (28%), ЗМІ (22%), релігійні інституції (21%), громадські організації (20%).

На початку 2015 року державою почалося формування правового поля (реформа) протидії та боротьби з корупцією, а також теоретичне та наукове визначення поняття корупції [2-8]. Всупереч популярним гаслам і обіцянкам політиків як «перемогти корупцію», таку функцію антикорупційна реформа не несе, оскільки завдання вважається невиконаним. Кінцева мета реформи в тому, щоб корупція не створювала ризиків національній безпеці і не була бар'єром для сталого економічного розвитку України.

У 2015 році був створений ряд спеціалізованих антикорупційних органів. Очікується, що вже в 2016 році вони продемонструють наочні результати своєї роботи.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) [2] – перший і єдиний з нових прикладних антикорупційних органів, який з призначенням спеціального антикорупційного прокурора приступив до роботи. У найближчі місяці очікують запуск Національного агентства по запобіганню корупції, Державного бюро розслідувань і Агенції з повернення вкрадених активів. Крім згаданих прикладних органів в Україні працює Рада по боротьбі з корупцією, що займається стратегічними питаннями і комунікацією з громадськістю та бізнесом. Також питаннями комунікаційної стратегії займається Проектний офіс з антикорупційних питань при Раді реформ. Крім того, нещодавно прем'єр-

міністр запропонував запросити в Україну міжнародну антикорупційну місію, а в експертних колах йде обговорення створення антикорупційних судів.

Незважаючи на створення нових антикорупційних органів, основна відповідальність за розслідування залишиться у прокурорів. Верховна Рада під тиском Заходу та громадськості прийняла закон про національне антикорупційне бюро України (НАБУ) в жовтні 2014 року. Керівника бюро Артема Ситника президент України призначив у квітні 2015 року.

Спеціальна антикорупційна прокуратура.

На Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, створену у вересні 2015 року [3] в структурі ГПУ, покладено обов'язки з нагляду за розслідуваннями НАБУ, а також підтримка державного обвинувачення та представництво інтересів українців і країни за злочинами, пов'язаними з корупцією.

30 листопада генеральний прокурор призначив антикорупційним прокурором 30-річного першого заступника прокурора Криму Назара Холодницького. Призначення супроводжувалося скандалами, адже основним кандидатом на цю посаду називали Віталія Касько. Однак у фінал він не потрапив, а інший фіналіст конкурсу – «кіборг» Максим Грищук став першим заступником керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Національне агентство по запобіганню корупції [4]. Не менш важливий для боротьби з корупцією орган – НАЗК, відзначає заступник міністра юстиції Наталія Севостьянова, відповідальна за початок роботи агентства. Завдання НАЗК – перевіряти правдивість даних в деклараціях чиновників та відповідність доходів їх стилю життя.

При виявленні порушень в деклараціях матеріали будуть передавати в НАБУ. Якщо вчасно будуть затверджені форма декларації і створений новий реєстр, перші кейси можна очікувати в Агентство з повернення активів. 10 листопада 2015 року Верховна Рада проголосувала за створення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, проте поки закон не набув чинності.

Зараз пошуком і поверненням активів займаються слідчі – від прокурорських до районних міліціонерів, які повинні самі знаходити корупційне майно, заховане в Україні і за кордоном, і нести відповідальність за його збереження. Коли буде Національне агентство, усе конфісковане і заарештоване майно буде проходити через єдиний держреєстр. Створення реєстру проходить за підтримкою Світового банку та ООН [5].

Співробітники агентства будуть шукати злочинні активи не тільки в Україні, а й за кордоном, співпрацюючи з подібними структурами в усьому світі. Важлива передумова для ефективної роботи Агентства – наявність рішення суду, яке вступило в силу.

Державне бюро розслідувань (ДБР) [6]. 12 листопада 2015 року Верховна Рада прийняла закон про створення Державного бюро розслідувань. Закон набуде чинності з дня утворення Кабінетом Міністрів Державного бюро розслідувань, але не пізніше 1 березня 2016 року.

Відповідно до закону, ДБР буде розслідувати кримінальні справи, пов'язані з діяльністю організованих злочинних угруповань, а також працювати з тими

злочинами, покарання за які передбачає довічне позбавлення волі. Також бюро буде займатися випадками торгів в правоохоронних органах і військовими злочинами. Воно зможе залучати до відповідальності суддів, прокурорів, міністрів, нардепів та інших чиновників вищого ешелону влади, а також розслідувати злочини в НАБУ та антикорупційної прокуратурі. Гранична чисельність бюро розслідувань – 1 500 чоловік.

Національна рада з питань антикорупційної політики [7]. Крім органів, покликаних безпосередньо запобігати корупції, карати за неї і компенсувати втрати, в Україні створена рада, яка повинна оптимізувати антикорупційну стратегію і оцінювати її ефективність. Це консультативно-дорадчий орган при президенті, а до складу ради входять як представники влади, так і бізнесмени і члени громадянського суспільства. Головою Нацради став народний депутат Мустафа Джемільов.

АНТИКОРРУПЦИОННЫЕ ОРГАНЫ УКРАИНЫ						
Название органа	Задача	Статус	Руководитель	Назначение руководителя	Скандалы	Обсуждаемое финансирование в 2016 году
Национальное антикоррупционное бюро	Расследование коррупции на высшем уровне (депутаты, министры)	Начало полноценно функционировать с 1 декабря, продолжается набор детективов	Артем Сытник	Назначает президент по предложению комиссии из 9 членов (по 3 от ВР, Кабмина и президента)	Попытка сорвать избрание главы бюро путем срыва конкурса	15 млн грн на зарплаты, капитальные затраты — 0, НАБУ запрашивает 800 млн грн
Специальная антикоррупционная прокуратура	Представление обвинения по расследованиям НАБУ в судах	Начала функционировать с 1 декабря, продолжается набор сотрудников	Назар Холодницький	Назначает генпрокурор по предложению комиссии из 11 членов (7 от ВР и 4 от ГПУ)	Попытки изменить количество и состав конкурсной комиссии, черный пиар против претендентов	Вопрос открыт, возможно финансирование со стороны ЕС
Национальное агентство по предотвращению коррупции	Проверка соответствия деклараций чиновников их уровню жизни	Начнет работу после избрания как минимум 3 членов	Коллегиальный орган из 5 членов, конкурсную комиссию прошли Виктор Чумак и Александр Скопич	Утвердятся Кабмином по предложению комиссии из 8 членов (4 от общественности и по 1 от президента, ВР, Кабмина и Нацгентства по госслужбе)	Задержка с избранием членов	490 млн грн, из которых 390 млн – на финансирование политических партий
Агентство по возвращению активов	Создание реестра, розыск и продажа активов, полученных преступным путем	Закон о создании агентства принят, но не подписан	Не назначен	Глава назначается Кабмином на 5 лет по результатам конкурса	Изменения в закон о конфискации имущества	125 млн грн
Госбюро расследований	Расследование уголовных дел ОПГ, преступления правоохранителей	Закон о создании бюро принят, но не подписан	Не назначен	Директора бюро назначает президент по представлению премьера	Задержка с подписанием закона	Нет данных, Кабмин обещает финансирование на достаточном уровне
Нацсовет по антикоррупционной политике	Оптимизация антикоррупционной стратегии, коммуникация с бизнесом и обществом	Работает с 2014 года	Мустафа Джемилев	Назначает президент	Без скандалов	Нет данных

СЕГОДНЯ.ua

(Газета «Сегодня» опублікувала схему антикорупційних органів).

Як уже зазначалось, на законодавчому визначенні поняття «корупція» особливо наполягали керівники правоохоронних органів, які вбачали у відсутності такого визначення основну правову перешкоду ефективній протидії корупції. І хоча для більшості фахівців, що працювали в робочій групі по підготовці відповідних законопроектів, необхідність законодавчого визначення цього поняття викликала великий сумнів, у результаті багатьох дискусій, у тому числі і на засіданні парламентської Комісії з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, було прийнято компромісне рішення – дати загальне

визначення поняття «корупція» і сформулювати основні види корупційних діянь, що знайшло своє відображення у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з корупцією» [8].

Список використаних джерел

1. Конституція України. К.: «Феміда». – 1996.
2. Закон України «Про національне антикорупційне бюро» // Верховна Рада України; Закон від 14.10.2014 № 1698-VII (Редакція станом на 15.07.2015).
3. На виконання вимог закону України «Про прокуратуру» наказом Генерального прокурора України від 22.09.2015 року, в структурі Генеральної прокуратури України створена Спеціалізована антикорупційна прокуратура (на правах самостійного структурного підрозділу).
4. Закон України «Про запобігання корупції» // Верховна Рада України; Закон від 10.11.2015 № 766-VIII.
5. Закон України «Про національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, які одержані від корупційних та інших злочинів» // Верховна Рада України; Закон від 10.11.2015 № 772-VIII.
6. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» №2114 від 12.11.2015 року.
7. Указ Президента України № 808/2014 від 26.09.2015 року «Про Національну раду з питань антикорупційної політики».
8. Закон України «Про боротьбу з корупцією» № 1506-VI (1506-17) від 11.06.2009, ВВР, 2009, № 45.

***Селезньова Ольга Миколаївна,**
доктор юридичних наук, доцент,
ПВНЗ «Буковинський університет»,
м. Чернівці*

ДЕЯКІ СПІРНІ ПИТАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Відомо, що інформаційне законодавство має розгалужену систему та володіє рядом недоліків. Такі недоліки розглядає у своїй монографії В. М. Брижко [1, с.314-315]. Зокрема, ними вважаються: розбіжності у розумінні структури системи норм у сфері інформаційних відносин; чинні нормативно-правові акти у сфері інформаційних відносин не повною мірою взаємопов'язані між собою і недостатньо гармонізовані з міжнародними стандартами; нові акти нерідко неузгоджені концептуально з раніше прийнятими; закони і підзаконні нормативно-правові акти приймалися в різний час без узгодження понятійного апарату; відсутність законодавчого регламентування діяльності, пов'язаної із застосуванням Інтернету; велика кількість законів та підзаконних нормативно-правових актів; інші недоліки.

Задля їх усунення у науці інформаційного права виникає позиція, згідно якої необхідно провести систематизацію інформаційного законодавства у формі

його кодифікації. Хоча така позиція є досить поширеною, однак у науці спостерігаємо і певну її критику. Приміром, О. В. Кохановська спростовує необхідність прийняття Інформаційного кодексу України [2, с. 16]. На думку дослідниці, інформаційні правовідносини є приватноправовими, а отже, потребують регламентування цивільним законодавством (окремим структурним елементом Цивільного кодексу України під назвою «Інформаційні права»). Зазначений погляд є досить дискусійним. У першу чергу, це стосується приватної природи всіх інформаційних правовідносин. Якщо взяти до уваги, що значна частина інформаційних правовідносин є публічними, то виникає питання: яким чином, та на яких підставах цивільному законодавству вдасться їх регламентувати? Вважаємо, що краще розробити нормативно-правовий акт, який регулював би інформаційні правовідносини не у вигляді частково обраної групи (певний вид інформаційних правовідносин), а переважаючу більшість інформаційних правовідносин як приватного, так і публічного змісту. Тому ми підтримуємо положення, що систематизація законодавства у формі кодифікації є необхідною.

Кодифікація є однією із форм систематизації законодавства. З точки практики систематизації законодавства, визначає Д. Є. Вергелес, – це дійовий інструмент, що дає змогу усунути труднощі, оптимізує процес формування якісної законодавчої бази, яка б відповідала інтересам суспільства. Систематизація законодавства є закономірним станом його розвитку та призводить до створення гармонійної, внутрішньо узгодженої системи законів і підзаконних актів [3, с. 172]. Саме цього потребує інформаційне законодавство. Його роздроблений характер, неузгодженості у правовому регулюванні інформаційних відносин, множинність (понад 4 тисячі нормативно-правових актів, з яких приблизно «тільки» 260 законів України) та інші негативні риси зумовлюють учених та практиків ініціювати проведення систематизаційної процедури. Наукове забезпечення цієї процедури відіграє не останню роль. Воно вимагає залучення науковців до складу робочих груп по розробці актів систематизації. Перш за все, науковцями-юристами, які займаються загальними методологічними проблемами систематизації законодавства, а також провідними фахівцями з питань галузевого законодавства має бути проведений аналіз сучасного стану систематизації законодавства, а також висловлені пропозиції щодо вдосконалення теоретико-методологічних та практичних засад даної роботи. Якщо необхідно, підкреслює В. Ф. Опришко, то слід спеціально провести фундаментальні дослідження щодо цього [4, с. 69].

Важливим кроком у проведенні таких досліджень стала докторська дисертація В. С. Цимбалюка «Кодифікація інформаційного законодавства України» [5], у якій вчений намагається всебічно вивчити та обґрунтувати потребу у кодифікації інформаційного законодавства. Для цього він спочатку розглядає теоретично-правові основи кодифікації законодавства в інформаційній сфері, обумовлюючи предмет, метод, систему та джерела інформаційного права та наводячи концептуальні положення структуризації інститутів інформаційного права для зазначеної кодифікації. Науковцем здійснюється вибіркова інкорпорація законів України, з метою визначити

систему галузевого законодавства щодо інформації, яке підлягатиме кодифікації. Проаналізувавши стан інформаційного права закордоном, В. С. Цимбалюк визначає методичні рекомендації до кодифікації як етапу систематизації законодавства України, пов'язаного з інформаційною сферою суспільства, та пропонує структуру проекту Кодексу України про інформацію, яка має складатися з п'яти основних складових – преамбули, загальної, особливої, спеціальної частин та прикінцевих положень.

У сучасній юридичній науці мають місце і праці загального характеру, в яких науковці досліджують систематизацію інформаційного законодавства у цілому, а не лише тільки кодифікацію. Однією із таких праць є монографія В. А. Ліпкана та В. А. Залізняка «Систематизація інформаційного законодавства України» [6], в якій автори намагаються розкрити зміст цього процесу. Великий обсяг монографії займають наведені бібліографічні посилання та розкриття різних понять інформаційного права. Значне місце також відводиться характеристиці окремих інститутів, наприклад, інформаційній безпеці. Тільки третина обсягу монографії прямо чи побічна спрямована на з'ясування сутності процедури систематизації інформаційного законодавства. Раціональним зерном у розглядуваній монографії є запропонована структура проекту Інформаційного кодексу України. Але, навівши розгорнутий опис складників Загальної та Особливої частин проекту Інформаційного кодексу України (що, в принципі, більшою або меншою мірою уже розглядалося в науці інформаційного права), автори не деталізують структуру Спеціальної частини, пояснюючи це складністю теми і потребою в окремих наукових дослідженнях. Є незрозумілим фактичний висновок В. А. Ліпкана та В. А. Залізняка про те, що саме Доктрина інформаційної безпеки України має стати дороговказом систематизації інформаційного законодавства, адже інформаційна безпека є лише одним з інститутів інформаційного права, і відповідно, забезпечуватиметься нормативно-правовою регламентацією тільки одним із розділів (глав) проекту Інформаційного кодексу України.

Незважаючи на більшу чи меншу ступінь якості наукових праць, у яких розглядається систематизація інформаційного законодавства, і зокрема, кодифікація інформаційного законодавства, такі дослідження необхідні та вкрай актуальні, якщо ми хочемо вивести інформаційне законодавство на належний рівень. Міжнародні наукові кола уже досить давно проводять подібну роботу. І хоча наразі ситуація не дозріла – світова спільнота не готова сприймати кодифікацію інформаційного законодавства, однак наукові розвідки продовжуються. Деякий міжнародно-практичний досвід кодифікації інформаційних відносин уже є. Зокрема, в 2006 році у Республіці Молдова був прийнятий Кодекс телебачення і радіо Республіки Молдова [7], який врегульовує телекомунікаційні відносини. Цей кодекс містить дев'ять глав: «Загальні положення», «Принципи аудіовізуальної комунікації», «Реклама, телеторгівля, спонсорство», «Ліцензії», «Контроль і санкції», «Координаційна рада з телебачення і радіо», «Громадські організації, що здійснюють віщання», «Приватні організації, що здійснюють віщання», «Заклучні та перехідні положення».

Таким чином, міжнародна тенденція систематизаційних процесів у сфері інформаційного законодавства – це хороший приклад для України. Інкорпорація та консолідація не є дієвими формами систематизації інформаційного законодавства. Саме кодифікація впорядкує, удосконалює та доповнює інформаційно-правові норми.

Список використаних джерел

1. Брижко В. М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин : [монографія] / В. М. Брижко. – К. : ТОВ «Пан Тот», 2009. – 415 с.
2. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : [автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право»] / О. В. Кохановська. – К., 2006. – 40 с.
3. Вергелес Д. Є. Кодифікація в аспекті праворозуміння / Д. Є. Вергелес // Альманах права. – 2011. – Вип. 2. – С. 171-173.
4. Опришко В. Ф. Конституційні основи розвитку законодавства України : [монографія] / В. Ф. Опришко. – К., 2001. – 212 с.
5. Цимбалюк В. С. Кодифікація інформаційного законодавства України : [дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»] / В. С. Цимбалюк. – К., 2012. – 434 с.
6. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк. – К., 2012. – 304 с.
7. Codul audiovizualului al Republicii Moldova din 27.07.2006 № 260 // Monitorul Oficial. – 18.08.2006. – № 131-133. – Art. № 679.

Скоморовський Віталій Богданович,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНИ У СКЛАДІ СРСР (на етапі становлення союзної держави)

Відповідно до Конституції 1919 р., Україна вважалася незалежною державою. Проте суверенітет республіки був суттєво обмеженим. Роль центру відігравала Російська Федерація. Фактично радянські республіки (в т. ч. Україна) утворювали разом з Російською Федерацією єдину державу. Цьому сприяли також єдині економічні зв'язки, які склалися століттями, тотожна однопартійна політична структура на чолі з компартією.

Ще в 1919 р. московський центр організував утворення «воєнно-політичного союзу» радянських республік, об'єднавши основні сфери їх діяльності (оборону, економіку, транспорт, фінанси, зв'язок). Оскільки ці галузі управлялися з центру, республіки фактично являлись автономними територіями унітарної держави з обмеженими правами самоуправління.

1 червня 1919 р. декрет ВЦВК, виданий у Москві, проголосив, визнаючи «незалежність, свободу і самовизначення трудящих України, Латвії, Литви, Білорусі та Криму» необхідність військового союзу між соціалістичними республіками цих країн та РРСФР. Союз повинен був включити об'єднання: 1) військової організації та військового командування; 2) Рад народного господарства; 3) залізничного управління та господарства; 4) фінансів; 5) комісаріатів праці [1, с. 39].

28 грудня 1920 р. уряд РСФРР в особі голови Ради Народних Комісарів В. Леніна і народного комісара із закордонних справ Г. Чичеріна та Український Радянський уряд уклали союзний робітничо-селянський договір між РСФРР та УСРР [3, с. 101–102]. У договорі проголошувалось, що обидві республіки, на основі декларованого Жовтневою соціалістичною революцією права народів на самовизначення, визнають незалежність і суверенність одна одної й вирішили укласти цей договір, усвідомлюючи необхідність згуртувати свої сили, з метою оборони та в інтересах спільного господарського будівництва. Стаття 1 встановлювала, що РСФРР та УСРР укладають між собою воєнний і господарський союз. Оголошувались об'єднаними такі народні комісаріати обох республік: а) військових і морських справ; б) Вища Рада Народного Господарства; в) зовнішньої торгівлі; г) фінансів; ґ) праці; д) шляхів; е) пошти і телеграфів [12, арк. 26]. У ст. 4 зазначалося, що об'єднані наркомати обох республік входять до складу Ради Народних Комісарів РСФРР і мають у Раді Народних Комісарів УСРР своїх уповноважених, які затверджуються і контролюються ВУЦВК і Всеукраїнським з'їздом Рад. Згідно зі ст. 6, керівництво об'єднаними наркоматами здійснювалося через Всеросійські з'їзди Рад і ВЦВК, в яких на основі постанови VIII Всеросійського з'їзду Рад були і представники Української СРР. Згідно зі ст. 7, договір підлягав ратифікації відповідними вищими законодавчими органами обох сторін [7, с. 165–167]. Фактично договір офіційно задекларував встановлення дипломатичних відносин між республіками [6, с. 103].

З цього часу найважливіші сфери державного управління були визнані спільними для обох республік і передані під керівництво уряду РСФРР. Об'єднані комісаріати тепер здійснювали свої функції в Україні через своїх уповноважених, яких призначала Москва за формальним погодженням кандидатур із ВУЦВК [13, арк. 143]. Такі уповноважені входили до складу Раднаркому УСРР на правах народних комісарів.

17 січня 1922 р. вище партійне керівництво на чолі з В. Леніним звернулося до урядів усіх радянських республік із пропозицією про об'єднаний виступ на Генуезькій конференції [4, с. 9]. Президія ВУЦВК уповноважила голову ВУЦВК Г. Петровського взяти участь у виробленні й підписанні договору про об'єднання зовнішньої політики радянських республік [11, арк. 71]. На нараді

представників радянських республік 22 лютого 1922 р. був підписаний протокол (угода) про передачу РСФРР представництва радянських республік і захисту їх інтересів на загальноєвропейській економічній конференції. Цим було здійснено державне об'єднання зовнішньої політики республік, створено їх дипломатичний союз. Уряд РСФРР та його Народний комісаріат закордонних справ стали дипломатичними органами, що представляють і захищають інтереси всіх республік на міжнародній конференції.

З питань розвитку подальших відносин між республіками серед партійно-радянських керівників існували дві тенденції. Представники РСФРР та інших республік вважали, що питання про зміцнення зв'язків між незалежними радянськими республіками має бути вирішено шляхом вступу союзних республік до складу РСФРР і навіть шляхом формального перетворення всієї Радянської країни на унітарну державу.

Існувала і прямо протилежна точка зору: виділити з РСФРР автономні республіки і дати їм права союзних, охороняючи їх суверенні права [10, арк. 88]. Деякі республіканські чиновники пішли ще далі, пропонуючи об'єднати радянські республіки на основі конфедерації, що означало послаблення державної єдності Радянської країни.

Зауважимо, що вся підготовка до створення СРСР проходила, насамперед, на партійному рівні. Можна стверджувати, що саме комуністична партія стала ініціатором створення нової союзної держави. Єдина потужна партійна організація, що об'єднувала всю країну і очолювана єдиними центральними органами забезпечила організаційну, пропагандистську та іншу роботу, спрямовану на створення Союзу. Це призвело до того, що від початку існування СРСР у його устрої переважали унітарні засади, республіки поступово втрачали закріплені за ними права.

Враховуючи це, керівництво РКП(б) створило комісію для підготовки проекту вдосконалення федеративних відносин. Сталін розробив проект резолюції, який передбачав «автономізацію» республік. Це означало, що неросійські республіки поглиналися однією Соціалістичною Радянською Федеративною Республікою [5, с. 21]. Для задоволення інтересів інших народів він пропонував їм культурну автономію в межах Російської республіки. Сталінський проект підтримали Вірменія і Азербайджан. Грузія і Україна заперечували, Білорусія утрималась. Проти сталінського проекту виступив Ленін, який запропонував утворення нового союзу – федерації рівноправних республік.

30 грудня 1922 р. на Першому Всесоюзному з'їзді Рад СРСР було в основному затверджено Декларацію та Договір про створення СРСР у складі чотирьох республік – РСФРР, УСРР, БСРР і ЗСФРР [14, с. 147]. Декларація законодавчо закріплювала принципи устрою союзної держави: добровільність, рівноправність і співпрацю. Доступ у союз залишався відкритим усім радянським республікам. Договір про утворення СРСР зафіксував порядок входження республік до складу СРСР, встановив право виходу республік із Союзу, визначив порядок утворення і компетенцію вищих органів влади і управління тощо. Договір встановив основи нового радянського державного устрою як об'єднання суверенних радянських республік у єдину союзну державу [9, с. 109]. Очевидно,

що з його підписанням статус незалежної самостійної держави УСРР фактично був втрачений, оскільки вона ввійшла до складу новоствореної федеративної держави на правах її суб'єкта.

Після проголошення утворення СРСР Сталін та його прихильники фактично почали проводити ідею автономізації. Уже в липні 1923 р. було прийнято рішення про те, що всі питання економічного і фінансового характеру уряди союзних республік повинні погоджувати з Раднаркомом СРСР. Голова Ради Народних Комісарів УСРР Х. Раковський наполягав на необхідності реальних гарантій рівноправності та суверенності республік у межах СРСР. Такі гарантії він бачив у чіткій визначеності союзних відносин за принципом: «більше прав, більше засобів, більше ініціативи у всіх галузях окремим радянським республікам». Цю позицію Х. Раковський обстоював на XII з'їзді РКП(б) (квітень 1923 р.). «Справа в тому, – відзначав він у одному з своїх виступів, – що центральні органи починають дивитись на управління всією країною з точки зору їх канцелярських зручностей. Звичайно, незручно управляти двадцятьма республіками, а ось якби це все було єдиним, якби, натиснувши на одну кнопку, можна було управляти всією країною, – це було б зручно» [2, с. 580].

Юридичне оформлення Радянського Союзу відбулося на II з'їзді Рад СРСР (січень 1924 р.), який прийняв Конституцію, що складалася з двох частин: Декларації і Договору про утворення СРСР. В Декларації перераховувались три причини утворення Союзу РСР: економічна, військова та ідеологічна. Економічна зводилась до того, що відбудова народного господарства неможлива при окремому існуванні республік. Необхідність об'єднання з міжнародно-військової точки зору пояснювалась небезпекою нової війни з капіталістичним оточенням. В Декларації підкреслювалось, що саме побудова радянської влади, інтернаціональної за природою, штовхає трудящі маси на шлях об'єднання. Проте союзний договір так і не був підписаний. Замість документу, який повинен був мати міжнародний характер, було підписано внутрідержавний акт – Конституцію СРСР.

У відповідності з Конституцією СРСР 1924 р. встановлювалось, що РНК СРСР видає декрети і постанови, обов'язкові до виконання на всій території Радянського Союзу. Водночас центральні органи влади (ЦВК, Президія ЦВК, РНК) отримали великі контрольні повноваження щодо актів республіканських установ. Із середини 20-х років почали створюватися союзно-республіканські наркомати і це ще більше звужувало суверенітет республік. Республіканський Раднарком фактично перетворювався в місцевий виконавчий орган центральної влади. Центральний виконавчий комітет республіки також не мав достатніх можливостей, щоб протистояти Раднаркомові СРСР. Згідно Конституції, вони мали право оскаржити його декрети та постанови, звернувшись до ВЦВК, але не призупиняючи їх виконання. Можемо стверджувати, що Конституція СРСР посилювала централізаторські тенденції, що неминуче вело до обмеження прав союзних республік, в тому числі і України.

Характерно, що у Договорі 1922 р. (ст. 26) і в радянській конституції 1924 р. (ст. 4) встановлювалась норма про право вільного виходу республік зі складу

СРСР [8, с. 819]. Ця сама норма існує й у конституціях 1936 р. (ст. 17) і 1977 р. (ст. 72). Протягом усього існування радянської держави цій конституційній нормі надавалось надзвичайно важливого політичного і юридичного значення, вона розглядалась як основний доказ добровільності перебування союзних республік у складі СРСР.

Керуючись Договором 1922 р., із усіх радянських конституцій тільки в Конституції 1924 р. ця норма мала погоджувальну природу. Фактично для її зміни або відміни необхідною була згода всіх республік. Це означало, що при запровадженні законодавства про юридичний механізм реалізації права на вільний вихід необхідно було отримати згоду союзних республік. Відзначимо, що в наступних радянських конституціях ця норма мала вже конституційний, констатуючий характер, тобто для її відміни було достатньо прийняття рішення Верховною Радою СРСР більшістю голосів. У разі відсутності такої згоди, через незначне представництво у вищому органі влади Союзу республіки втрачали б право виходу з федерації. В умовах конституційного закріплення цієї норми, передбачалось, що у республік не буде підстав для її використання. Тому, не змінюючи своєї зовнішньої форми, «союз республік» фактично перетворився на жорстко централізовану, унітарну державу.

Союзні органи управління, здійснюючи правотворчу діяльність, почали виходити за межі прав, наданих їм Договором про утворення СРСР, а також за межі прямого змісту відповідних пунктів ст. 1 Конституції СРСР 1924 р. (цим звужували обсяг повноважень союзних республік і усіх їх органів влади й управління) [8, с. 820].

У 1925 р., у зв'язку з входженням України у склад СРСР були внесені зміни у Конституцію УСРР. В ній фіксувався той факт, що УСРР ставала складовою частиною єдиної союзної держави. У 1929 р. була затверджена нова Конституція УСРР. Вона визнавала перевагу союзних органів над республіканськими.

Таким чином, інтегрувавшись в єдину державу і передбачивши згідно з Договором 1922 р. за собою можливість визначення доцільності перебування чи вільного виходу зі складу Союзу на власний розсуд, УСРР фактично підпадала під зверхність союзної центральної влади. Утворення союзної держави, незважаючи на певні декларативні положення її Конституції, призвело до реалізації сталінського плану «автономізації». Українська СРР, як і інші радянські національні республіки, втратила залишки свого суверенітету, перетворившись на частину унітарної держави.

Список використаних джерел

1. Греченко В. А. Україна у добу «раннього» тоталітаризму (20-ті роки ХХ ст.): моногр. / В. А. Греченко, О. Н. Ярмиш. – Х. : Вид-во НУВС, 2001. – 276 с.
2. Двенадцатый съезд РКП(б) (17–25 апреля 1923 г.) : стеногр. отчет. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1968. – 921 с.
3. Єфіменко Г. Г. Еволюція державного статусу УСРР наприкінці 1919 – у 1920 рр. : нетрадиційний погляд / Г. Г. Єфіменко // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 80–104.

4. Златопольский Д. Л. Ленинская национальная политика и дальнейшее расширение прав союзных республик / Д. Л. Златопольский. – М. : Знание, 1957. – 40 с.
5. Кульчицький С. Історичне місце української радянської державності / С. Кульчицький. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2002. – 63 с.
6. Купчик О. Зовнішньополітична діяльність уряду УСРР (1919–1923 рр.) / О. Купчик // Історичний журнал. – 2007. – № 6. – С. 100–111.
7. Образование и развитие Союза Советских Социалистических Республик (в документах) / сост. Н. Т. Савенков. – М. : Юрид. лит-ра, 1973. – 736 с.
8. Правова доктрина України : у 5 т. – Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2013. – 976 с.
9. Раджабов С. А. Образование и развитие СССР – торжество ленинской национальной политики / С. А. Раджабов. – Душанбе : Дониш, 1973. – 234 с.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), ф. 1, оп. 2, спр. 1568 (постанови та протоколи засідань Президії ЦВК СРСР і листування з ним про виконання рішень ЦВК, а також з питань організації роботи державних установ УРСР), т. 1, 211 арк.
11. ЦДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 995 (протоколи (копії) та виписки з протоколів засідань Малої та Великої Президії ВУЦВКу та матеріали до протоколів), 147 арк.
12. ЦДАВО, ф. 2, оп. 1, спр. 564 (листування з РНК РРФСР, ЦК РКП(б), ЦК КП(б)У про проведення партз'їздів, конференцій, з'їздів Рад, боротьбу з контрреволюцією, та про створення місцевих органів радянської влади), 59 арк.
13. ЦДАВО, ф. 2, оп. 2, спр. 599 (протоколи засідань Раднаркому УРСР і матеріали до них. Оригінали), 558 арк.
14. Чехович В. А. Победа великого октября и становление государственного союза советских республик (1917–1922 гг.) / В. А. Чехович. – К. : Наук. думка, 1986. – 168 с.

Тертишник Володимир Митрофанович,
доктор юридичних наук, професор
Університету митної справи та фінансів України
Ченцов Віктор Васильович,
доктор історичних наук, професор
Університету митної справи та фінансів України,
м. Дніпропетровськ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

В історичному і філософському вимірі право – це інтелектуальна цінність, суттєвий елемент культури народу, проявів його жадоби до свободи і справедливості. Сьогодні наша держава має одну з найбільш шляхетних у світі Конституцій, а також певну систему прийнятих на її основі законів, що

спрямовані на розбудову правової держави. Отримавши в спадщину правову систему, розбудовану на ідеології тоталітаризму та реалізовану методами командно-адміністративної юрисдикції, наша держава зробила вірний цивілізаційний вибір і сьогодні попри всі проблеми, в законодавчій сфері, принаймні, тримає курс на реалізацію принципу верховенства права. Але це складний і багатогранний процес має торкатись як правовідносин «людина-держава», так і організації самої влади.

Можливо за доцільне сьогодні лаконічно викласти бачення того, що ще і яким чином краще було б зробити на цьому шляху.

На сьогодні ще не досить вдало реалізований принцип правової держави – принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову, з тим щоб забезпечити надійні механізми стримувань і противаг про можливих зловживань, застою, невідповідності викликам часу.

1. Законодавчий орган України – Верховна Рада, має працювати більш якісно, оперативно і стабільно, забезпечуючи через право злагоду і стабільність в суспільстві, і не створювати ситуацію перманентних реформ. Зменшенню градусів політичної напруги, та сприянню виваженості рішень законодавчого органу буде сприяти його реформування, з урахуванням досвіду роботи Парламенту США: вибори в парламент мають відбуватись так, щоб склад парламенту не мінявся водночас повністю, а оновлювався кожні два роки на одну третину (стримування від радикальних змін і потрясінь); доцільніше мати двопалатний законодавчий орган, один з яких обирався б представниками; назва нашого законодавчого органу не повинна підкреслювати його «верховність» – законодавчий орган доцільніше назвати «Віче»; членом законодавчого органу не має бути громадянин України не більше двох каденцій підряд, а до зарахування обраним має допускатись лише той, хто подав декларацію про свої прибутки та своє багатство в цілому, та підтвердив, що більшість його власності перебувають на території України (інвестується в Україну); регламент роботи законодавчого органу має бути більш простим і дозволяти оперативно приймати доленосні закони.

2. Виконавча гілка влади у нас поділена на дві паралельно функціонуючі та часто дублюючі одна одну системи – Президент з апаратом президента і Прем'єр-міністр з цілим апаратом Кабінету міністрів та міністрами. Кабінет міністрів як колективний орган показав свою неефективність, коли треба приймати рішення швидко і нести за них персональну відповідальність (штори, за якими ховається колективна безвідповідальність мають бути відправлені на звалище історії). Якщо звернути увагу на Конституцію США, то неважко побачити іншу – просту і ефективну систему організації виконавчої влади, яку очолює, безумовно, Президент. Думається, що доцільно в процесі Конституційної реформи в Україні радикально спростити організацію виконавчої влади – підпорядкувати усіх міністрів безпосередньо Президенту, а також Кабмін об'єднати з апаратом Президента, значно скоротивши штат чиновників.

3. Судова гілка влади має бути максимально незалежною від інших. Існуюча система призначень і звільнень суддів не зовсім забезпечує такий підхід. Це стосується як судів загальної юрисдикції, так і Конституційного суду України.

А розв'язанні даних проблем не вичерпаний досвід європейських країн. Також не врахована певна конкуренція щодо тлумачення законодавства між функціями Верховного суду України і Конституційного суду, а фундаментальні рішення останнього щодо забезпечення прав і свобод людини, ще досі не знаходять повної реалізації у галузевому законодавстві (наприклад, рішення у справі Ігоря Голованя, щодо вільного вибору захисника, тощо).

Відродження суду присяжних має відбуватись з урахуванням його класичної моделі, моделі яку обрали Англія, США і інші країни та яка показала свої переваги за Статутом кримінального судочинства 1864 року. Має бути така модель, за якої відокремлюється питання про винність (це питання вирішується присяжними в вердикті) від питання про покарання (це питання вирішує суддя у вирок), чим по суті судова влада ділиться на дві взаємно контролюючі частини, що обмежує можливості зловживання, корупції та тиску на судову владу, зміцнює принцип неупередженості і незалежності суду та зменшує ризик судових помилок.

Разом з тим, має бути відновлена робота мирових суддів – це демократичний виборний судовий орган, простота роботи якого забезпечувала процесуальну економію, а його мають розширювати прояви гуманізму в судовій владі.

4. У ст. 3 Конституції України доречно визначено, що «Держава відповідає перед людиною за свою діяльність».

Критерій істини – практика, а особливо в таких жахливих її проявах, як справи щодо загибелі журналіста Олександра чи щодо обвинувачення Світлани Зайцевої, або масових арештів невинуватих громадян у справі Ткача, показують, що просте і дешеве судочинство може дорого коштувати людям і суспільству, приводять до висновків про необхідність уникати спрощення правосуддя і формувати виважену процедуру розслідування і судового розгляду. Запроваджується в нашому судочинстві новим КПК України нова спрощена процедура кримінальних проваджень на основі угоди про визнання вини, не дає достатніх гарантій законності і справедливості правосуддя, а отже підлягає скасуванню.

Фактично сьогодні знаходиться в стані становлення нова галузь права – реабілітаційне право. Кодифікуючи та розвиваючи норми Конституції України, міжнародних правових актів та чинного національного законодавства, доцільно розробити та прийняти окремий кодекс – «Кодекс реабілітації постраждалих від незаконних дій чи бездіяльності влади».

5. Аналізуючи історичні аспекти політичних репресій і терору, автори приходять до думки про доцільність створення в Україні спеціального судового органу (свого українського трибуналу) для розгляду справ щодо злочинів проти людяності на території України (справ щодо політичних репресій, голодомору, геноциду, терору) та організація публічного і гласного розгляду цих справ. Такий судовий процес може в подальшому стати організаційно-правовою основою запровадженого та діючого на постійній щодо розгляду справ проти людяності та порушень владою прав і свобод людини, нового судового органу – Національного суду з прав людини.

Національний суд з прав людини в свою юрисдикцію має включати розгляд позовів людини проти органів державної влади України та їх посадових осіб. Національний суд з прав людини, має створюватись в Україні на засадах максимального забезпечення незалежності суддів від самої влади. Тому скоріш за все буде виправданим обрання суддів прямими всенародними виборами.

Важливо неухильно дотримуватись принципів верховенства права, юридичної визначеності, пропорційності в застосуванні сили чи обмежень громадянських прав, інших наріжних каменів правової держави, при прийнятті нових законів не допускати звуження існуючих прав і свобод людини, що вимагає ст. 22 чинної Конституції України.

Хряпінський Петро Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології
ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
м. Дніпропетровськ

СТИМУЛИ ВІДМОВИ ВІД ПОЧАТОГО ЗЛОЧИНУ

Держава всіма доступними їй правовими засобами прагне вплинути на особу з метою відмовитися від початого злочину. У арсеналі кримінально-правових стимулів центральне місце належить добровільній відмові від доведення злочину до кінця. В ч. 1 ст. 17 Кримінального кодексу України (далі – КК) визначено, що добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця.

Добровільна відмова, на наш погляд, відноситься до заохочувальних норм, що стимулюють позитивну посткримінальну поведінку особи. Загально відомо, що зазначені норми не є обставинами, що виключають кримінальну відповідальність. Вчинені дії з готування та замаху на злочин не втрачають ознак суспільної небезпечності та протиправності. Про що свідчать кримінально-правові норми, що визначають підстави кримінальної відповідальності за готування (ст. 14 КК) та замаху на злочин (ст. 15 КК), а також особливості добровільної відмови співучасників (ст. 31 КК). Проте наша точка зору на правову природу добровільної відмови не єдина. Одні автори обстоюють точку зору визнання добровільної відмови за обставину, що виключає кримінальну відповідальність, другі, – розглядають добровільну відмову як підставу звільнення від кримінальної відповідальності, треті, – загалом зазначають, що при добровільній відмові особа не підлягає кримінальній відповідальності.

Вважаємо, що та чи інша позиція дослідників щодо досліджуваного питання ґрунтується на визнанні суспільно-небезпечними та протиправними діяння, що передують добровільній відмові від доведення злочину до кінця. Прямі підтвердження наявності у попередніх добровільній відмові діях особи складу незакінченого злочину знаходимо у нормах закону. Так, у ч. 1 ст. 31 КК вказується: «У разі добровільної відмови від вчинення злочину виконавець

(співвиконавець) не підлягає кримінальній відповідальності за наявності умов, передбачених статтею 17 цього Кодексу. У цьому випадку інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець». Сама назва ст. 17 КК передбачає добровільну відмову при незакінченому злочині, яким згідно ч. 2 ст. 13 КК, визнається готування до злочину і замах на злочин.

Проте дехто вважає, що у діях, що вчинені до добровільної відмови, відсутній склад того злочину, від вчинення якого особа відмовилася. На нашу думку, зазначена позиція є досить вразливою. По-перше, як вже зазначалось, добровільна відмова відноситься до т.з. позитивної посткримінальної поведінки особи, яка найближчою метою має стимулювання попередження, відвернення, нейтралізації злочинних діянь та їх суспільно-небезпечних наслідків. Реалізація попереджувальної функції кримінального права у цій ситуації повинна здійснюватися переважно з використанням заохочувального, а не карального механізму, процес виправлення особи, яка вчинила злочин, повинен починатися саме з моменту вчинення злочину і не «відтягуватися» до застосування спеціальних засобів кримінально-правового впливу, що призначаються за вироком суду і характеризують стадію пенітенціарної поведінки. Недооцінка цієї обставини є однією з причин недостатньої ефективності процесу виправлення злочинця. Позитивна, соціально-схвальна поведінка при добровільній відмові на етапі незакінченого злочину зумовлює особливе кримінально-правове положення особи та змінює основне кримінальне правове відношення, що виникає у зв'язку з вчиненням злочину, на заохочувальне правовідношення із іншим об'ємом кримінальної відповідальності. По-друге, наявність у суспільно-небезпечному діянні особи складу того чи іншого злочину не залежить від позитивної посткримінальної поведінки особи. Об'єктивно реалізуються два протилежні види соціальної поведінки, – з одного боку, суспільно-небезпечні дії з готування чи замаху на злочин, що за наявності інших ознак формують склад злочину, з другого, суспільно корисні дії з добровільного й остаточного припинення готування чи замаху на цей злочин, що за наявності інших ознак також формують передумови та підстави звільнення особи саме від кримінальної відповідальності, а не від покарання. Природно, що вони мають протилежний соціальний зміст та правові наслідки. По-третє, саме існування суспільної небезпечності попередніх добровільній відмові діянь є положення про можливість притягнення особи, яка добровільно відмовилась від доведення злочину до кінця, якщо фактично у її діях міститься склад іншого злочину (ч. 2 ст. 17 КК). Якби відпадиння суспільної небезпечності особи означало б і відпадиння суспільної небезпечності вчиненого нею до добровільної відмови діяння, це мало б, за загальним правилом, означати виключення кримінальної відповідальності у всіх випадках – в тому числі і у випадках, коли фактично вчинене особою містило склад іншого злочину.

Таким чином, попередні добровільній відмові діяння особи, є суспільно-небезпечними та протиправними та містять ознаки складу незакінченого злочину. Наявна суспільна небезпечність готування до злочину і замаху на злочин не може виключатися добровільною відмовою. За образним виразом

М. С. Таганцева, те що було, не можна зробити таким, що не було. Аналіз використання законодавцем терміну «виключення» свідчить, що він використовується з метою підкреслити соціально-корисний, позитивний аспект іншого різновиду заохочувальних норм – норм, які стимулюють активну життєву позицію у протидії суспільно-небезпечним посяганням та злочинам. Суспільно-схвальна поведінка осіб, яка врегульована розділом VIII Загальної частини КК «Обставини, що виключають злочинність діяння» є формою реалізації позитивної відповідальності у кримінальному законодавстві. Зазначені обставини свідчать про високу суспільну свідомість особи. Вимагають від неї при захисті «охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання» бути вкрай обачливою та не перевищити цих меж. Добровільне використання свого права на необхідну оборону, затримання особи, яка вчинила злочин, крайня необхідність та інше нерідко завдають фізичної та майнової шкоди, ставлять у загрозу завдання шкоди здоров'я, життя. У зв'язку з цим, адресатами заохочувальних норм, стимулюючих соціально-правову активність, як правило, є громадяни з високими особистими якостями – почуттями відповідальності, справедливостю, боргу. Законодавець особливо підкреслює, що ці суспільно корисні діяння є такими, що «виключають кримінальну відповідальність» (ч. 2 ст. 37 КК), «не визнаються злочинними» (ч. 1 ст. 38 КК), «не є злочинами» (ч. 1 ст. 40, ч. 1 ст. 42, ч. 1 ст. 43 КК). Ці заохочувальні норми, на відміну від норм, що заохочують позитивну, посткримінальну поведінку, закликані впливати на свідомість та волю суб'єктів, таким чином, щоб останні прагнули без побоювання бути притягнутими до кримінальної відповідальності, здійснювати вчинки, пов'язані з завданням шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, базуючись, при цьому, на суб'єктивному праві, юридичному обов'язку або службовому повноваженні, підставою заохочення у даному випадку є специфічний правомірний вчинок [9, с. 90]. З огляду на викладене, ми приєднуємось до ґрунтовного погляду, що добровільна відмова служить підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за незакінчений злочин, а не виключення такої відповідальності.

У літературі висловлювалась думка, що більшим ступенем відбиття соціально-правової природи інституту добровільної відмови і кримінально-правового заохочення за не доведення початого злочину до кінця було б закріплення у законодавстві положення про те, що у даному випадку особа звільняється не від кримінальної відповідальності, а від кримінального покарання. Ця позиція виглядає суперечливою. Чинне кримінальне законодавство чітко розмежує звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання як різні за змістом. Очевидно, що назва і розташування розділу IX «Звільнення від кримінальної відповідальності» у співставленні з розділом XII «Звільнення від покарання та його відбуття» Загальної частини КК вказує на неоднаковість цих правових явищ. Принаймні,

звільнення від кримінальної відповідальності законодавець пов'язує з моментом вчинення злочину, звільнення від кримінального покарання та його відбуття з моментом призначення покарання.

Добровільна відмова від доведення злочину до кінця формується із системи об'єктивних і суб'єктивних ознак та утворюють склад правомірної поведінки, що заохочується. Об'єктний і суб'єктний склад добровільної відмови вже були окреслені, тому зосередимось на суспільно-корисних діях, їх наслідках та суб'єктивному ставленні особи до добровільної відмови від доведення злочину до кінця. Суспільно-корисним діянням при добровільній відмові є припинення суспільно-небезпечних готування до злочину або замаху на злочин. Як правило, об'єктивною формою припинення є бездіяльність, зовні пасивне відношення до готування або замаху на злочин. На нашу думку, юридичне значення припинення дійсно важливе, але його не варто абсолютизувати. Активна чи пасивна поведінка особи при добровільній відмові залежить від ряду факторів, серед яких: стадія вчинення злочину, форма злочинного діяння та інші. Так, зазначається, що у випадку припинення замаху на злочин відмова може виражатися в активній поведінці особи. Це стосується добровільної відмови при закінченому замаху на злочин у випадках, коли особа ще має контроль над розвитком причинного зв'язку між вчиненим нею діянням (дією чи бездіяльністю) і очікуваними через певний проміжок часу шкідливими наслідками. Для того, щоб уникнути цих наслідків, не допустити їх настання, особа повинна діяти активно, втрутитися в розвиток причинного зв'язку і попередити настання шкідливих наслідків.

Шутак Ілля Дмитрович,
доктор юридичних наук, професор кафедри
теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
ім. Короля Данила Галицького,
заслужений діяч науки і техніки України,
м. Івано-Франківськ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Розробка нових концептуальних підходів до системно-структурного вдосконалення правової системи України має особливе значення для розбудови правової, демократичної, соціальної держави. Що й зумовлює необхідність всебічного дослідження теоретико-методологічних питань юридичної науки, з метою визначення перспектив вдосконалення нормативно-правових актів (далі – НПА).

Юридична техніка та питання, пов'язані із функціонуванням системи нормативно-правових актів потребують повноцінного правового врегулювання. Юридична техніка – складова частина теорії держави і права, але має практичну

спрямованість і, можливо, в найближчому майбутньому буде виокремлено як самостійну сферу науки.

Юридична техніка – це сукупність прийомів і способів підготовки, розгляду, прийняття та обнародування проектів нормативно-правових, правозастосовних, інтерпретаційних актів, які забезпечують повне, просте, точне, економічне їх співвідношення з життєвими реаліями, волею нормодавця або інтерпретатора [6, с. 8].

Видатний німецький вчений Р. Ієрінг (1818–1892 рр.) присвятив техніко-юридичним питанням самостійне дослідження, назвавши його «Юридична техніка» [1]. Вчений вважав юридичну техніку способом практичної реалізації теорії права в діяльності юриста.

Родоначальником юридичної техніки вважають англійського вченого Ф. Бекона. Так, у 1620 році вийшла в світ робота Ф. Бекона «Новий органон», в якій автор виклав правила написання законів. Розвиток юридичної техніки продовжив французький учений Шарль Луї Монтеск'є, англійський науковець Є. Бентам, німець Р. Ієрінг [2, с. 27].

Видатний український вчений М. Панов визначив юридичну техніку як систему укладених у юридичній практиці правил і прийомів здійснення уповноваженими суб'єктами діяльності, скерованої на підготовку найбільш оптимальних і доцільних за формою та структурою правових актів [5, с. 181].

На даний момент більшість вчених погоджуються з тим, що в лоні теорії права з'явився відносно автономний науковий напрямок – юридична техніка. Відтак, юридична техніка виступає сполучною ланкою між загальною теорією права та галузевими дисциплінами. Галузеві науки не обмежуються тими практичними рекомендаціями, які розробляє для них теорія права.

Питання узаконення вимог до юридичної техніки в НПА допоможе вирішити міжнародний досвід. До прикладу, постановою Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД 13.05.1995 р. прийнято рекомендаційний акт «Про нормативно-правові акти держав-учасниць СНД». Не без його впливу в республіці Туркменістан прийнято закон «Про нормативно-правові акти» (18.07.1996 р.), у Республіці Киргизстан – (01.07.1996 р.), у Республіці Казахстан – (24.03.1998 р.) [3, с. 25].

Використання порівняльно-правового методу дає зрозуміти специфіку вимог до юридичної техніки як національного і водночас універсального явища. В Японії ще у 1898 році було прийняте «Загальне положення про закони», в Болгарії «Закон про нормативні акти» існує з 29.03.1973 р., а в Угорщині діє «Закон про правотворчість» з 1987 року, відповідні документи є в Австрії, ФРН і США. У 1976 році Декретом Державної Ради Румунії затверджено «Загальну методологію законодавчої техніки», де перераховані основні категорії нормативних актів. В окремих суб'єктах Російської Федерації (Якутії (Соха), Тверській області, Ставропольському краї) діють закони про правові акти [3, с. 26].

На шляху вирішення проблем нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки в НПА лежить також узгодження українського права з міжнародним. Серед техніко-юридичних форм узгодження національного і

міжнародного права виокремлюються наступні механізми правового регулювання вимог до юридичної техніки в НПА: видання національних законів; внесення змін у національне законодавство; відміна норми закону; рецепція; ратифікація тощо. Міжнародне право регулює загальне життя держав, але держава здатна діяти через свій власний механізм, який є результатом дії правових норм, створених ним самим [8, с. 91].

Проект Закону України «Про нормативно-правові акти» від 21.01.2008 р. та Пропозиції Президента України до Закону України «Про нормативно-правові акти» від 22 грудня 2009 р. передбачали врегулювання вимог до юридичної техніки в НПА. Сутність наведеного Проекту полягає в тому, що Закон регулює суспільні відносини, пов'язані з розробленням НПА, їх прийняттям, набранням ними чинності, державною реєстрацією та обліком. Проект визначив систему, види, ієрархію НПА та встановив єдині вимоги до нормопроєктувальної техніки для всіх суб'єктів нормотворення [4].

III розділ Проекту Закону України «Про нормативно-правові акти» присвячено одному із видів юридичної техніки – техніці нормотворення та її загальним вимогам. У ньому зазначено, що проект НПА повинен: відповідати за обсягом регламентації визначеному в ньому предмету правового регулювання; не повторювати норм права, які містяться в інших НПА; не повторювати положень, які містяться в тексті цього проекту НПА; включати положення, що належать до одного і того самого предмета правового регулювання; бути внутрішньо узгодженим, мати логічно побудовану структуру; бути ясним, чітким, зрозумілим, стислим, компактним та послідовним [4].

Розвиток юридичної техніки зумовлений її взаємодією з логікою (наукою про закони людського мислення), філологією (наукою про мову), герменевтикою (філософським вченням про інтерпретацію). У літературі до числа дисциплін, взаємопов'язаних із юридичною технікою, включають також праксеологію (науку про правильно організовану, ефективну діяльність), кібернетику (теорію інформації) та ін.

Підвищення ефективності законотворчої діяльності неможливе без вдосконалення юридичної техніки законотворчого процесу та взаємодії всіх його суб'єктів. Основою цієї взаємодії повинна стати єдина стратегія законотворчості, а також постійне узгодження дій всіх учасників законотворчого процесу на основі ефективно організованого моніторингу правозастосовної практики, здійснення постійних зв'язків законодавця, правозастосовувача та інститутів громадянського суспільства.

Планування законотворчого процесу має бути досить чітко налагоджене на рівні складання програми законопроектної роботи на чергову сесію. Проводиться трудомістка робота з її вироблення, з урахуванням побажань усіх без винятку суб'єктів права законодавчої ініціативи. Тому необхідна синхронізація дій усіх суб'єктів права законодавчої ініціативи при формуванні річної програми законопроектної діяльності в масштабах всієї держави.

Відсутність Закону України про нормативно-правовий акт призводить до викривленого тлумачення норм права, що найбільш наочно виявляються в ході застосування права. Закони пишуться не для юристів, а для звичайних людей.

Тому їх зміст повинен бути зрозумілий. Процес тлумачення протікає в основному в свідомості людини у вигляді різних внутрішніх інтелектуально-вольових операцій (з'ясування вимог норм), які знаходять вираження зовні (роз'яснення) у вигляді інтерпретаційного акта, юридичної поради.

У зв'язку з наведеним, варто розглянути питання про розробку та прийняття Законів України, зокрема «Про нормативно-правові акти», «Про правовий моніторинг».

Список використаних джерел

1. Иеринг Р. Юридическая техника. – СПб., 1906. – [Електронний ресурс]. / Р. Иеринг. – Режим доступа : <http://www.russiun-lawyers.ru/art.shtml>.
2. Кашанина Т. В. Юридическая техника : учебник / Т. В. Кашанина. – 2-е изд., пересмотр. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. – 496 с.
3. Онищук І. І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки / І. І. Онищук // Юридична Україна : [наук. журн.]. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – № 6(102). – С. 22–27.
4. Про нормативно-правові акти: Проект Закону України від 21.01.2008 р. №1343-1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : www.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF11B01I.html.
5. Словарь терминов по теории государства и права : [учебное пособие] / руков. авт. кол. Н. И. Панов. – Харьков : Основа, 1997. – 180 с.
6. Шутак И. Д. Теория и практика оговорок в праве : система понятий. Терминологический словарь / И. Д. Шутак. – СПб : Санкт-Петербургский университет МВД России; Алетейя, 1999. – 203 с.
7. Шутак І. Д. Техніко-юридичні методи узгодження національного і міжнародного права / І. Д. Шутак // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – №1(13). – С. 91-100.

«Історія та теорія держави та права, філософія права. Юридична техніка»
«Конституційне право, муніципальне право»
«Екологічне, земельне, аграрне право»

Андрусяк Ірина Павлівна,
асистент кафедри історії держави і права
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів

ВПЛИВ ІВАНА ФРАНКА НА ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО РУХУ

Становлення та розвиток українського жіночого руху, формування його ідеології починається в другій половині XIX ст., як і в інших європейських народів. Ідея емансипації жінок в тогочасній термінології, або як би ми сьогодні сказали, ідея гендерної рівності є невід'ємною складовою суспільного прогресу. Це добре розуміли лідери українського руху, починаючи від Тараса Шевченка. Тому закономірною є та увага, яку приділяв і в своїй творчості, і в своїй громадській та політичній діяльності Іван Франко. Наталія Кобринська, виступаючи на ювілеї 25-літньої його літературної діяльності, підкреслила, що Іван Франко, як «автор розвідки про жіночу долю, письменник, що не раз подавав руку жіночим змаганням до самостійності, заслуговує вповні на признання і вдячність того жіноцтва» [1, с. 348].

Формування ідеології українського жіночого руху відбувалося в контексті становлення і розвитку модерного українського політичного руху. Під цим оглядом видається не достатньо обґрунтованою спроба вписати її в рамки ідеологій жіночих рухів розвинутих індустріальних країн, де була відсутня проблема національного поневолення. Так само як важко говорити про його ідеологічну диференціацію. Український жіночий рух до Першої світової війни не набув ще такого масового характеру, щоб ділитися через принципові розбіжності в баченні його програми та форм і методів діяльності. Протиріччя і непорозуміння практично завжди були обумовлені суб'єктивними причинами, особистими непорозуміннями між конкретними людьми. Тому, як видається, перспективнішим є розгляд проблеми рівноправності жінок не з позицій політичної ідеології, а з позицій суто правових, як складову формування правового суспільства, з рівними правами і свободами всіх його членів, незалежно від статі, віри, національності, соціального походження і майнового стану. Ірена Книш, автор праці «Іван Франко та рівноправність жінки», найбільш ґрунтовного на сьогоднішній день дослідження цього аспекту франкознавства, протиставляє погляди Івана Франка та Михайла Павлика. Зазначаючи, що «сперечались вони часто й у різних справах – не менше й у жіночому питанні, а вслід за тим і в питанні організації українського жіноцтва» авторка стверджує, що «Павлик хотів зв'язати жіночий рух виключно з соціалістичними

доктринами, щоб вихіснувати жіночі сили для своєї програми». І далі, «Франко бачив однобічний, клясовий підхід Павлика та всю неправильність і недоцільність такого шляху, а особливо його метод, що невідхильно ставили проти себе всю решту тодішнього громадянства» [2, с. 117]. Видається, що протиставлення позицій цих двох громадських діячів, особливо в 70-80-х рр. є наслідком більш пізніших розходжень, які, знову ж таки, мали в своїй основі більше суб'єктивного ніж об'єктивного, що з особливою гостротою виявилось в франковій статті Михайло Павлик. Замість ювілейної сільветки» та відповіді останнього на неї. На початках, коли прагнучи використати передові європейські ідеї для покращення становища українського народу та його окремих груп, передова українська молодь, серед яких ключова роль належала Іванові Франкові, Михайлові Павликові, Остапові Терлецькому та ін. тільки формувала власне бачення тих чи інших соціальних і національних проблем. В «Програмі галицьких соціалістів», яку в 1880 р. підготували Іван Франко та польські громадсько-політичні діячі Болеслав Червенський та Людвік Інлендер підкреслено: «Супротивний всілякому утискові, соціалізм мусить засудити нинішнє обездолення жінок; він вимагає для них рівних прав з чоловіками, рівної можливості навчання і якнайширшого поля конкуренції з точки зору розумової і взагалі будь-якої праці на користь суспільства. Нинішнє одруження як інституція державна і церковна в новому устрої поступиться місцем вищій, шляхетнішій формі зв'язків між обома статями, а родина, звільнена від нинішнього економічного і релігійного гніту, розвинеться зрештою в таку ідеальну інституцію, за яку тепер так недоречно вважається» [3, с. 452-453]. Через десять років, у програмі першої української легальної політичної партії Русько-Української Радикальної партії, одним з авторів якої був Іван Франко ідея гендерної рівності набула свого усестороннього і повного, як на той час, закріплення. Програма складалася з двох частин: максимальної та мінімальної. В першій вказувалося, що «в справах політичних хочемо повної волі особи, слова, сходин і товариств, печаті сумління, забезпечення кожній одиниці, без різниці пола, як найповнішого впливу на рішення всіх питань політичного життя» [4, с. 9]. В програмі мінімальній, що розглядалася як найближчі завдання, які партія ставила перед собою, зокрема, і через своїх представників у парламенті та крайовому сеймі, вказувалося на необхідність «в справах політичних... 1) Заведене загального, безпосереднього, тайного голосовання і усунення всяких привілеїв політичних одних станів над другими, остаточно через знесення курій виборчих при виборах до всяких репрезентацій державних, краєвих, повітових і громадських. Під правом голосу розуміємо активне і пасивне право вибору. Право то повинно бути признане як мущинам, так і жінщинам» [4, с. 11]. Крім надання жінкам політичних прав, чого зауважимо на той час не було ще в жодній країні світу, в програмі ставилося не менш важлива вимога, задоволення якої могло б реально змінити становище жінок і стати потужним проривом на шляху утвердження ідеї гендерної рівності, а саме «можности користання з науки у школах народних, середних і університетах для всіх без різниці пола» [4, с. 12]. Тільки в 1897 р. жінки в Австро-Угорській монархії отримали дозвіл навчатися на філософських факультетах нарівні з чоловіками, а

щодо медичних та фармацевтичної спеціальностей це сталося в 1900 р. Що ж до юридичного факультету, то до Першої світової війни жінки так і не отримали права навчатися на ньому [5, с. 134, 138]. Ця вимога є продовженням ідей закладених в статуті Товариства українських жінок у Станіславові створеному в 1884 р. за активної участі та підтримки Івана Франка. Так, зокрема параграф перший визначав, що Товариство «визначило собі задачу ширити освіту межи українським жіноцтвом і уможливити йому користання з образования». «Для досягнення цілей Товариства служить передовсім средство: видаване науково-літературного журналу і книжок одповідаючих потребам жінок, т. є. подаючих духовний корм і підносячих літературно жіноче питання» [6, с. 1]. Розвиток української «жіночої» літератури, поява цілої плеяди яскравих і самобутніх письменниць, як от Наталія Кобринська, Юлія Шнайдер (Уляна Кравченко), Клементина Попович та ін. став можливим, не в останню чергу, завдяки підтримці Івана Франка.

Те, що і ідеї викладені в політичних програмах, і зусилля спрямовані на розвиток жіночого руху, і заохочення до літературної праці всіх жінок, які могли досягнути на цьому шляху бодай найменших успіх, відповідало світогляду Івана Франка, його чітко сформованому баченню цієї проблеми можемо дізнатися з його приватних листів. Не призначені для публікації і ознайомлення широкого загалу вони мали єдину мету: довести до адресата свою позицію, пояснити своє розуміння і бачення тих чи інших питань. На особливий інтерес в цьому плані заслуговують листи до його нареченої Ольги Рошкевич. В одному з них, написаному 20 вересня 1878 р., він системно викладає свої погляди на всі аспекти суспільного буття і, зокрема, «свої погляди на 1) подружжя, 2) на виховання дітей, 3) на обопільне становище мужчини і женщины. Сесі три питання... найважливіші, як се легко вирозуміти, бо сяке або таке їх рішення надає сякий або такий вид цілому суспільному життю: роблять його або безконечною мукою, або свободним, веселим і щасливим в собі помимо боротьби і невзгод навні. Подружжя, після моєї думки, треба все вважати з двох зглядів: яко акт релігійний, формальний, але при теперішніх обставинах посередньо досить важний, і яко акт соціологічний, означаючий сполучення двох людей спільною волею і симпатією до спільної, обоім любої праці. Розуміється само собою, що другий пункт далеко важніший від першого, а його маловаження страшно мститься на теперішній суспільності. Тепер починається вже реформа на тім полі, хоч дуже слаба. Держава сама поволі переносить пункт тяжкості з формальної, релігійної сторони на властиву, живу, соціологічну сторону, позволяючи розводи і цивільні шлюби. Однак розводи і цивільні шлюби, по-моєму, тільки посередні кроки, ведучі до дальших реформ подружжя... Перша річ – подружжя, яко акт соціологічний, повинно бути під публічною, державною контролю а зовсім вийти з-під релігійної опіки... Переходжу тепер до третього пункту, а іменно до відносин між мужчиною і женщиною. Вже з досі сказаного легко вирозуміти, що я признаю для женщины право і обов'язок зовсім рівного розвою і становище в суспільності як і для мужчини» [7, с. 114-116]. Визнання необхідності однакових прав і обов'язків для кожної людини і є основою ідеї гендерної рівності. І те, що біля витоків українського жіночого руху, формування

його ідеологічних засад були такі прогресивні люди як Іван Франко обумовило той факт, що український жіночий рух став органічною складовою загальноукраїнського національного руху за національну та політичну свободу, соціальну справедливість, рівність та демократію.

Сказане жодною мірою не означає, що Іван Франко не усвідомлював і не надавав значення природним відмінностям жінок і чоловіків. Виступаючи за рівні права і можливості кожної людини як суб'єкта права чи громадянина держави, він, в той же час, звернув увагу на необхідність захисту материнства і дитинства. Під цим оглядом особливий інтерес викликає його стаття «Женщина-мати», яка публікувалася в журналі «Друг» (1875–1876). В цій статті, яка залишилася незакінченою, Іван Франко, очевидно, послуговуючись дослідженнями німецького лікаря Германа Кленке (1813–1881) ставив собі за мету не стільки проаналізувати становище жінки як матері та господині, як сподівався подати якісь практичні поради у вихованні та навчанні дітей, усвідомлюючи, «що мати дає життя новому чоловікові, вона посвящається ціла його удержанню, його розвитку як тілесному, так і душевному... В матернім вихованню лежить зарід всього того, чим дитя в житті станеться» тому «її обов'язком єсть розвивати природні дарування дитини і провадити її на властиву дорогу» [8, с. 560-561].

З жалем констатуємо, що в сучасній Україні жіночий рух не став реальною суспільною силою здатною впливати на законодавчі процеси, прийняття рішень державними органами та органами місцевого самоврядування, мусимо аналізувати наше минуле, переосмислюючи та використовуючи його здобутки для потреб сучасності. Це повною мірою стосується й українського жіночого руху другої половини XIX – першої половини XX ст.

Список використаних джерел

1. Кобринська Наталя. Вибрані твори. – К. : Держ. вид. худож. л-ри, 1958. – 418 с.
2. Книш Ірена. Іван Франко та рівноправність жінки. У 100-річчя з дня народин. – Віннепег, 1956. – 155 с.
3. Франко Іван. Програма галицьких соціалістів. // Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 45: Філософські праці. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 448–464.
4. Програма Русько-Української Радикальної Партії. // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали. У 3 т. Том I. – Сучасність, 1983. – С. 9–13.
5. Благий Василь. Студентки Львівського університету в 1897-1914 роках. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 33. – Львів, 1998. – С. 132–138.
6. Перед збором руского жіночого товариства в Станіславові. // Діло. – Львів, 1884. – Ч. 134. – С. 1.
7. Франко Іван. Лист до О. М. Рошкевич, 20 вересня 1878 р. // Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 45: Філософські праці. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 108–119.

8. Франко Іван. Жінчина-мати. // Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 53: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1876–1895. – К. : Наукова думка, 2008. – С. 560–572.

Андрусяк Тарас Григорович,
кандидат юридичних наук, доцент, Почесний доктор
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
доцент кафедри історії держави, права
та політико-правових учень
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
м. Львів

ІВАН ФРАНКО ТА ЙОГО РОЛЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ ДУМЦІ

В 2016 р. виповнюється 160 років від дня народження Івана Франка. Це добра нагода ще раз звернутися до постаті цієї великої Людини, переосмислити й актуалізувати його інтелектуальну спадщину, масштабність та багатовимірність якої до сьогоднішнього дня ще не до кінця усвідомлена. Важко або й неможливо перерахувати всі сегменти української духовної культури, що їх збагатив своїм творчим генієм Іван Франко. Є всі підстави стверджувати, що мало в світовій культурі є постатей, які б могли рівнятися з ним за обсягам та багатогранністю літературного, наукового, публіцистичного доробку. Творчість, громадська та політична діяльність Івана Франка була й залишається предметом наукового зацікавлення різних наук. Для філологічних наук його праці є не тільки предметом вивчення але й методологічною основою, без якої їх ефективний і повноцінний розвиток є проблематичним. Це ж можна сказати й про філософію, історію, культурологію, політологію, педагогіку та багатьох інших гуманітарних наук в сучасній Україні. Сказане повною мірою стосується й сучасної української юридичної науки. І це не перебільшення і не данина ювілейній даті. Це усвідомлення та констатація того, що українська юридична наука може отримати шанс на існування і розвиток тільки у тому випадку коли вона відмежується від радянської юридичної науки: антиправової та антиукраїнської. Антиправової, оскільки в її основі лежала ідея диктатури пролетаріату та права/закону як волі панівного класу. Та антиукраїнської, оскільки вона виходила з того, що в СРСР «склалася нова історична спільність людей – радянський народ», звичайно ж на основі російського народу, а отже всі інші народи це буржуазні пережитки, з якими потрібно боротися, і які повинні якомога швидше зникнути. Тому українська юридична наука може з'явитися і успішно розвиватися тільки на основі української правової думки – інтелектуальних надбань українського народу в сфері права. Право як складова духовної культури народу починає формуватися на найбільш ранніх етапах етногенезу, оскільки ефективність норм покликаних врегулювати відносини та забезпечити існування й розвиток визначає можливість самого існування певної спільноти. Модерна правова думка

з'являється там і тоді, де і коли національна, етнічна солідарність стає визначальною і витісняє соціальну/станову, релігійну, племінну, регіональну чи будь-яку іншу. І, що головне, ця національна спільнота усвідомлює своє право на власне політичне/економічне/державне існування. Тому поява національних держав є якісно новим етапом не тільки в розвитку державної організації, але й в розвитку людства. І намагання заперечити національну солідарність, замінити її класовою, як це робить марксизм, є не прогрес в розвитку права, а регрес, повернення до феодального права, як сукупності привілеїв однієї соціальної групи по відношенню до іншої.

Сучасна українська правова думка з'являється в ХІХ ст., коді ж коли й у більшості інших європейських народів. Звідси і окреслення 1848 року як «весни народів». Звідси і проблема всіх народів, які опинилися в межах Російської імперії, цієї «тюрми народів», яку ця весна не зачепила. Це стосується, в першу чергу, російського народу, який так і не сформував власну національну ідеологію, а був і залишається носієм імперської антинаціональної ідеології.

Творчість Івана Франка, його життєвий шлях є дуже доброю профілактикою проти євроейфорії. Сформоване радянською пропагандою біполярне бачення світу створює в громадян сучасної України ілюзію Європи як ідеального і досконалого світу, де все добре та всім добре. І варто тільки підписати угоду/отримати безвізовий режим/стати повноправним членом ЄС і всі проблеми вирішаться самі по собі. Сказане жодною мірою не означає, що ці кроки не важливі або непотрібні. Або, тим більше, наявність позитиву в російському імперському чи радянському тоталітарному минулому чи в будь-якій співпраці з РФ. Це є застереженням від одностороннього, а тим більше з чужих позицій, бачення українських національних проблем і перспектив. Сьогодні для українців важливо позбутися нав'язуваних ззовні оцінок, програм, бачення власного минулого, сучасного і майбутнього. За час безроздільного диктату на українських землях російського комуністичного тоталітаризму український народ опинився в тупику національного розвитку. Переживши геноцид, тотальне знищення української культури і національної пам'яті, ми опинилися в ситуації, яку передбачав, і якої так боявся Тарас Шевченко, коли «Україну злії люди / Присплять, лукаві, і в огні / Її окраденую, збудять». Тому так важливо актуалізувати інтелектуальну спадщину визначних українських діячів минулого, а особливо другої половини ХІХ – початку ХХ ст., періоду коли сформувалася модерна українська нація, яка показала свою політичну зрілість в 1917–1919 роках, створивши власну національну державу, яка охопила всі етнічні українські землі. І яка була знищена зовнішньою агресією сусідніх народів і держав. Власне цей момент є точкою відліку початку національної катастрофи. Так, немає жодних підстав ідеалізувати умови, в яких жив український народ під владою чи то Російської, чи то Австрійської імперії. При цьому, знову ж таки, щоб не перебільшувати прогресивності останньої та не впадати в замилювання її порядками, варто пам'ятати оцінку, яку їй давав Іван Франко, який на власному досвіді переконався в карально-репресивному характері австрійського правосуддя. Український селянин, на його думку, від законодавчо закріплених прав та свобод «одержав дев'яту воду на кисілі правної охорони, та за те мусив

давати рекрута і оплачувати бюрократичну машину, імпортовану, ворожу інтересам краю, здирливу і зарозумілу на свою нібито цивілізаторську місію» [1, с. 542]. Проте, політика цих імперій, попри заборону української мови, переслідування активних представників українського політичного руху, обмеження можливостей розвитку національної науки і культури, не йде в жодне порівняння з політикою радянського тоталітарного режиму 1917–1991 рр., спрямованої на повне фізичне знищення та/або русифікацію українського народу. Й сьогодні актуально звучать слова Івана Франка: «народні сили серед страшних катастроф шукають собі нових доріг і нових форм діяльності, коли невимовне горе, вдіяне народам дотеперішнім режимом, порушило найширші верстви і найглибші інстинкти людської душі до боротьби, якої результатом мусить бути повний перестрій зразу державного, на ділі й громадського, соціального порядку» [2, с. 401]. Можливо Україна не опинилася б в такій жахливій ситуації як сьогодні, коли б від 1991 р. в основу державної політики, в діяльність громадських організацій, в свідомість кожного українця було покладене Франкове: «Ми мусимо навчитися **чути себе українцями** – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. І се почуття не повинно у нас бути голою фразою, а мусить вести за собою практичні консеквенції (наслідки – Т. А.). Ми повинні – всі без виїмки – поперед усього пізнати ту свою Україну, всю в її етнографічних межах, у її теперішнім культурнім стані, познайомитися з її природними засобами та громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кожним її частковим, локальним болем і радувалися кожним хоч і як дрібним та частковим її успіхом, а головно, щоб ми **розуміли** всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично частиною його» [2, с. 405].

Роль Івана Франка в українській правовій думці, тобто в осмисленні і усвідомленні українським народом свого права на власну державність як умови самостійного вирішення всіх питань політичного, економічного, соціального, культурного та будь-якого іншого існування та розвитку, є надзвичайно важлива і вагома. Вона проявилася як через діяльність, так і через творчість Івана Франка. В першому випадку це діяльність як: а) редактора та засновника періодичних видань від студентського «Друга» до «Літературно-наукового вісника» – журналу, який на чверть століття став ключовим громадсько-політичним та літературно-науковим українським виданням; б) видавця художньої, наукової та популярної літератури від «Дрібної бібліотеки» до «Українсько-руської видавничої спілки»; в) організатора науки, оскільки він організував і керував Етнографічною комісією НТШ (1898–1913) і разом з Володимиром Гнатюком редагував «Етнографічний збірник»; г) засновника та багаторічного керівника (1890–1899) першої легальної української політичної партії – Русько-Української радикальної партії. Ще багатограннішим є вплив інтелектуального доробку Івана Франка на українську правову думку. Почнемо з найбільш відомого аспекту його творчості – художньої літератури. Вперше в українській літературі створив образ успішного адвоката, громадського діяча, організатора національного життя в повісті «Перехресні стежки» (1900). В цьому творі дано характеристику тогочасної судової системи, детальний опис всіх виборчих зловживань, до яких

вдавалася місцева адміністрація для одержання бажаних результатів виборів. Прототипом професійної та громадської діяльності головного героя, Євгена Рафаловича, послужив Євген Олесницький – адвокат, депутат крайового сейму та австрійського парламенту, організатор українського національного життя на Стрийщині, творець ряду українських економічних інституцій. Наукова спадщина Івана Франка не тільки підняла ряд проблем, які до нього залишалися поза увагою, але й до сьогодні зберігає свою актуальність для історії держави і права України, теорії права та держави, конституційного права. По суті він започаткував вивчення історії української правової думки, взявши за джерело для її вивчення народну творчість. Не менше значення мають праці Івана Франка спрямовані на ознайомлення українського громадянства зі здобутками європейської політичної теорії, його переклади наукових праць європейських вчених, аналіз їх творчості, що забезпечувало можливості для розвитку української правової думки в загальноєвропейському контексті.

Маємо Указ Президента України «Про вшанування пам'яті Івана Франка» від 8.12.2015 р., в якому вказано на потребу «популяризації його літературної, публіцистичної, наукової спадщини, зважаючи на його вагомий внесок у становлення української нації» [3]. В цьому контексті дуже важливо розуміти актуальність праць Івана Франка в контексті пошуку відповідей на реальні проблеми і виклики сьогодення, а не тільки їх значення як духовного скарбу українського народу.

Список використаних джерел

1. Франко Іван. *Ukraina irredenta*. // Франко Іван. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 53: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1876–1895. – К. : Наукова думка, 2008. – С. 539–557.
2. Франко Іван. Одвертий лист до гал[ицької] української молодіж. // Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 45: Філософські праці. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 401–409.
3. Указ Президента України «Про вшанування пам'яті Івана Франка». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/687/2015>.

Андрухів Олег Ігорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРОПАГУВАННЯ ТВЕРЕЗОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА РЕКЛАМА АЛКОГОЛЮ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), наша держава посідає 5-те місце з показником 15,6 л на душу населення (прибл. 604,5 млн. літрів чистого спирту) [13].

Прослідкувати усі негативні побічні наслідки від вживання алкоголю населенням є досить складно, однак відомо, що за даними тієї ж ВООЗ вживання алкоголю є причиною майже 4% усіх смертей у світі, що перевищує смертність від СНІДу, туберкульозу та війн [11, с. 1]; під впливом алкоголю в Україні вчиняються 40-45% усіх злочинів, а тяжких та особливо тяжких – 70-80% [12].

Особливо небезпечною є ситуація із вживанням алкогольних напоїв у дитячому віці. Україна посідає перше місце в світі за дитячим алкоголізмом, 40% відсотків дітей споживають алкогольні напої [10].

Наша держава, напевно, притримується загальносвітових поглядів щодо негативності алкоголю, підтвердженням чого є затверджена Україною «Європейська хартія з алкоголю» у 1995 році. Однак, юридично алкоголь не вважається наркотиком ні в Україні, ні на міжнародному рівні, про що свідчить Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р. з доповненнями [2], Конвенція про психотропні речовини 1971 р. [3], Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 року [4], українське законодавство (Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів») [8]. Хоча, юридичне невизнання алкоголю наркотиком не зменшує його шкоди для людського організму при внутрішньому вживанні та шкоди для розвитку суспільства загалом.

Єдина авторитетна світова організація, яка у 1975 році визнала алкоголь наркотиком, що підриває здоров'я населення, є ВООЗ. Також, відповідно до державного стандарту України 4221:2003, алкоголь (спирт етиловий ректифікований) визначається як токсична речовина наркотичного характеру дії, за ступенем дії на організм людини належить до четвертого класу небезпечних речовин [14, с. 6]. Однак, згідно з ч. 2 ст. 23 Закону України «Про стандартизацію», застосування стандарту є добровільним, крім випадків якщо обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами [7].

У медичній енциклопедії Національної академії медичних наук України зазначено, що на організм людини етиловий спирт чинить наркотичну і токсичну дію, викликаючи спочатку збудження, а потім пригнічення центральної нервової системи. Систематичне вживання спиртних напоїв

призводить до порушення найважливіших функцій організму і тяжкого ураження всіх органів та тканин, спричинюючи органічні захворювання нервової, серцево-судинної і травної систем, веде до моральної та психічної деградації особи [17, с. 369,]. А в Законі України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», у ст. 1 «Визначення основних понять і термінів», при визначенні термінів «спирт етиловий» та «спирт етиловий питний» не згадується про наркотичність та шкоду даної речовини. Також, у чинній стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 р. № 735-р), поруч із терміном «наркотики» вживаються терміни «алкоголь» та «тютюн» [9].

Таким чином, алкоголь є легальною психоактивною речовиною, продаж якої (а не вживання) обмежується віком, місцем (це стосується і розпивання), та встановлена певна відповідальність (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна) за вчинення тих чи інших дій стані алкогольного сп'яніння. А ще законодавство нашої держави передбачило ряд заходів з пропагування тверезого способу життя та обмеження реклами алкогольних напоїв.

Що стосується пропагування тверезого способу життя, то у розділі IV-I «Основи державної політики щодо споживання алкогольних напоїв та тютюнових виробів» Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», в ст. 15-1 визначаються основні засади обмеження шкідливого впливу споживання алкогольних напоїв, серед яких є положення, які на нашу думку, не виконуються належним чином, а саме: **пропаганда здорового способу життя, вільного від споживання алкогольних напоїв та тютюнових виробів; створення економічних та правових умов, що сприяють зменшенню споживання алкогольних напоїв та тютюнових виробів; пропаганди родинно-сімейних традицій та виховання здорової дитини; інформування про шкоду надмірного споживання алкогольних напоїв** [5].

При пропагуванні тверезого способу життя необхідно також не забувати і Конституцію України, ст.ст. 3 та 16 якої зазначають, що життя, здоров'я та безпека українців є найвищою соціальною цінністю, а збереження генофонду Українського народу є обов'язком Української держави [1].

Щодо реклами алкогольних напоїв, яка врегульована Законом України «Про рекламу», то згідно з ст. 1 цього Закону, будь-яку рекламу алкогольних напоїв можна вважати недоброякісною, оскільки недоброякісною є реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження [6]. Хоча і п. 7 ст. 22 цього Закону вимагає в рекламі алкогольних напоїв текст-попередження: «Надмірне споживання алкоголю шкідливе для вашого здоров'я» з 15% площі всієї реклами, однак змістове наповнення у будь-якій алкогольній рекламі, яке викриває усю шкоду від вживання алкоголю, відсутнє.

У п. 2 ст. 22 Закону України «Про рекламу» зазначено, що реклама алкогольних напоїв, реклама знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої, забороняється на радіо та телебаченні з 6 до 23 години. П. 3 цієї ж статті визначає, що реклама алкогольних напоїв та тютюнових виробів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої та тютюнові вироби не може формувати думку, що паління або вживання алкоголю є важливим фактором досягнення успіху в спортивній, соціальній, сексуальній або інших сферах життя. Однак, в телепросторі, в порушення цієї норми, можна зустріти рекламу однієї з торгових марок, яка подається під виглядом «спонсор показу», в якій звучить: «Як зустрінемось в Карпатах, то життя чудове», і надпис торгової марки алкогольного виробника. Також зустрічається, так зване «спонсорство» у форматі: «Горді, що українське» і знову надпис марки алковиробника. У радіо просторі час від часу лунає інформація про алковиробника (із зазначенням назви), який зайняв перше місце у світі по якості горілки, після якої не виникає похмілля із мінімальною шкодою для здоров'я. Це, на нашу думку, є яскравим прикладом прихованої реклами, яка згідно з ст. 9 Закону «Про рекламу» заборонена.

Ще один законодавчо дозволений казус – відсутність заборони на використання патріотичної символіки в назвах або рекламі алкогольних виробів, до прикладу: «Хортиця», «Холодний Яр», «Богдан Хмельницький», «Козацька рада», «Бандерівська». Щодо останньої, то цікавою була б реакція Степана Бандери, який вів та активно пропагував тверезий спосіб життя!

П. 4 ст. 22 Закону України «Про рекламу» дозволяє спонсорування теле-радіопередач, театральних-концертних, спортивних та інших заходів з використанням знаків для товарів та послуг, під якими випускаються алкогольні напої. У ст. 5 цього ж Закону зазначено, що програма, передача, підготовлена за підтримки спонсора, повинна бути означена за допомогою титрів чи дикторського тексту на початку та/або наприкінці програми, передачі. Однак, так зване «спонсорство» від алковиробника переважно розміщується у рекламному блоці. Взагалі, аналізуючи присутність «спонсор показу» на центральних каналах України складається враження, що алковиробники є спонсорами майже всього телепростору.

Також вважаємо, що реклама алкоголю порушує ст. 7. Принципи реклами (точність, достовірність, використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди); ст. 8. Загальні вимоги до реклами (у рекламі забороняється: подавати відомості або закликати до дій, які можуть спричинити порушення законодавства, завдають чи можуть завдати шкоди здоров'ю або життю людей); ст. 10. Недобросовісна реклама (яка забороняється) Закону України «Про рекламу».

І на завершення, п. 8. ст. 22 Закону України «Про рекламу» зобов'язує рекламодавців алкогольних напоїв та тютюнових виробів спрямовувати на виробництво та розповсюдження соціальної реклами щодо шкоди тютюнопаління та зловживання алкоголем не менше 5 відсотків коштів, витрачених ними на розповсюдження реклами тютюнових виробів та

алкогольних напоїв у межах України. Розпорядники цих коштів щоквартально оприлюднюють звіт щодо їх використання. Однак, в ЗМІ чомусь ми не можемо зустріти соціальну рекламу, яка викриває шкоду зловживання (знову ж таки, поняття «поміркованості») алкоголем.

Таким чином, зробивши аналіз законодавства України щодо пропагування тверезого способу життя та реклами алкогольних напоїв виникає думка, що держава зацікавлена у «споюванні» населення. В цьому є негативна історична складова, оскільки тривалий час українські землі перебували під гнітом інших державних утворень, які розглядали їх як сировинний придаток, а українців як представників «другосортної нації». До прикладу, аналізуючи суспільно-економічне становище наших земель на початку 20 століття науковці зазначили, що українські терени перетворилися на свого роду «колоніальний алкогольно-сировинний додаток» пануючих імперських режимів [19, с. 57].

В період незалежності Україна неодноразово отримувало рекомендації від міжнародних організацій щодо зміни державного курсу в плані пропагування здорового (тверезого способу життя). Так, у 2011 році комітет ООН з прав дитини рекомендував Україні забезпечити виконання на практиці норм, які забороняють продаж дітям алкоголю та тютюну, а також ліквідувати причини, з яких діти п'ють, палять та вживають наркотики [18].

У 2013 році Верховною Радою України було одержано проект Закону про внесення змін до законодавчих актів України щодо посилення боротьби зі зловживаннями у сфері продажу, споживання і реклами пива, алкогольних та слабоалкогольних напоїв (реєстраційний номер 2062 від 21.01.2013)[10], який вирішує більшість проблемних питань у цій сфері. Однак 27.11.2014 року проект було відкликано, що говорить про неможливість (незацікавленість, небажання, неготовність) парламентсько-політичної верхівки вирішувати їх.

Список використаних джерел

1. Конституція України. // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р. з доповненнями. // http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_177.
3. Конвенція про психотропні речовини 1971 р. // http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_176.
4. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 року. // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_096.
5. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/481/95-вр>.
6. Закон України «Про рекламу» // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>.
7. Закон України «Про стандартизацію». // <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п>.
9. Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року». // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-р>.
10. Проект Закону про внесення змін до законодавчих актів України щодо посилення боротьби зі зловживаннями у сфері продажу, споживання і реклами пива, алкогольних та слабоалкогольних напоїв. // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45517.
11. Бойко В. В. Державно-правове регулювання виробництва, збуту і споживання алкоголю: історико-правове дослідження : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Василь Васильович Бойко; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2015. – 22 с.
12. Відповідальність за злочини, вчинені у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, чи дії одурманюючих речовин // http://www.naiiau.kiev.ua/tslc/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T8/T8_P3.html.
13. Всесвітня організація охорони здоров'я. // http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/profiles/ukr.pdf?ua=1.
14. Державний стандарт України 4221:2003 «Спирт етиловий ректифікований. // http://www.dnaop.com/html/33940/doc-ДСТУ_4221_2003.
15. Концепція (основи) державної політики України щодо алкоголю та наркотиків // http://www.culip.com.ua/m/m_hlthprtct_alko_u.html.
16. Літопис руський за Іпатським списком // <http://litopys.org.ua/litop/lit.htm>.
17. Медична енциклопедія, НАМН України, Київ, ВЦ «Просвіта», 2012 р., видання третє, доповнене, авт. П. І. Червяк. К. – 504 с.
18. Пивне лоббі проти дітей. // <http://life.pravda.com.ua/health/2015/06/24/196209>.
19. Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у ХІХ – 30-х роках ХХ ст. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 138 с.
20. Твереза Україна. // <http://tvereza.info/news/news.php?id=2015-11-23-zvern&lang=uk>.

Бедрій Мар'ян Миронович,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри основ права України
Львівського національного університету імені Івана Франка,
м. Львів

РОДИННИЙ ВИКУП НЕРУХОМОСТІ ЯК ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА

В умовах нагальної потреби оздоровлення економічної системи України, вдосконалення її законодавства та очищення адміністративного апарату значну важливість становить вивчення національного та світового досвіду правового регулювання договірних відносин. На первинному етапі становлення договірного права в усіх державах світу провідну роль відігравав правовий звичай і зокрема звичай ділового обороту. Це спонукає до наукового пізнання правового звичаю родинного викупу нерухомості та інших цивільно-правових звичаїв крізь призму ретроспективного аналізу.

Право родинного викупу належало до українських правових звичаїв, які обмежували права власника в розпорядженні належним йому майном. Зазначений правовий звичай ділового обороту полягав у тому, що власник землі чи іншої нерухомості не мав права її продати, доки не запропонував купити це майно своїм родичам і сусідам. Тільки тоді, коли вони відмовились її купляти, власник отримував право продати відповідне нерухоме майно іншим особам. Український вчений І. Лучицький (1845–1918) зазначав, що типовим для договорів купівлі-продажу землі між українськими селянами було формулювання «ніхто з поміжників, сусідів і кровних заплатити не захотів» [1, с. 423].

У даному правовому інституті відчуваються глибокі коріння, які сягають періоду родового ладу та додержавного права східних слов'ян. Відтак суперечливою видається позиція професора К. Неволіна (1806–1855), який вважав, що право родинного викупу формувалося в XVI ст., оскільки саме на той час припадали перші дані про його застосування в правовій практиці [2, с. 324-325]. Водночас не можна забувати про фактор відсутності належної кількості джерел, які б повно висвітлювали історію українського звичаєвого права більш ранніх часів, а тому, виходячи з логіки наукового аналізу, можна висловити гіпотезу, що право родинного викупу було інститутом, похідним від права власності роду. Відтак його корені необхідно шукати у значно давніший період, аніж у XVI ст.

Російський історик права В. Нечаєв (1860–1935) пояснив виникнення права родинного викупу поєднанням сімейно-родового характеру володіння нерухомістю в давнину та початком процесу індивідуалізації цього майна. У додержавному суспільстві нерухоме майно (насамперед, земля) було об'єктом права власності роду, а конкретні особи володіли ним як користувачі. Для того, щоб надати у користування іншій особі земельну ділянку родової общини був

потрібен дозвіл її керівництва. Згодом почало формуватися право приватної власності на землю, проте родові зв'язки були ще доволі міцними, тому в разі відчуження такого майна на користь чужинця і надалі вимагалася згода роду (в умовах держави – громади). Відтак продавець нерухомості звертався за згодою своєї громади на таку продаж, пропонуючи своїм родичам і сусідам купити її. У разі надання громадою згоди на її продаж, а також відмови родичів та сусідів купити відповідне майно, угода могла бути вільно укладеною [3, с. 517].

У цьому контексті варто згадати судову справу, яку в XVII ст. розглядав війтівський суд західноукраїнського села Чуква. Це був спір між Йосифом Тимковичем, який продав успадковану землю Івану Ситяку, та його братами, які виступали проти цієї угоди. Як аргумент щодо обґрунтованості своїх позовних вимог, брати представили свідків, які підтвердили їх пропозиції щодо викупу цієї землі. Натомість відповідач не продав землю своїм братам, а іншій людині. Відтак право родинного викупу було порушеним. З огляду на ці обставини суд зобов'язав Івана Ситяка повернути землю, а Йосифа Тимковича – отримані з договору гроші [4, с. 209]. Отож, право родинного викупу було українським звичаєм ділового обороту, який діяв не тільки з мовчазної згоди держави, але й застосовувався у судовій практиці. Крім того, він діяв на українських землях незалежно від держави, до складу якої вони входили.

Отож, у ході історичної еволюції українського звичаєвого права інститут права власності роду східних слов'ян зумовив утворення таких звичаїв ділового обороту як право родинного викупу та дозвіл громади на відчуження нерухомості. Українська громада (особливо сільська) в період Середньовіччя була відносно закритим об'єднанням осіб, які проживали на відповідній території. Вона також несла юридичну відповідальність за злочини, вчинені на її території. Відтак контроль щодо осіб, які бажали оселитись на її теренах, належав до важливих інтересів громади. У деяких селах під впливом феодалного ладу, крім дозволу громади, був необхідним дозвіл власника села чи замкової адміністрації [5].

Згодом такі обмеження розпорядчих прав власника щодо свого майна почали бути надто обтяжливими для ділового обороту, тому почали формуватися деякі можливості обходу правового звичаю родинного викупу нерухомості. Поступово звичаєве право дозволяло власнику в окремих випадках продавати нерухомість без згоди родичів і обов'язкових пропозицій його купити. Такий продаж вважався легальним тільки у випадку особливої потреби продавця. Натомість його родичі, які не отримали пропозицій щодо купівлі, здобували можливість витребувати продане майно у покупця, компенсувавши йому витрачені кошти [3, с. 517].

У сучасному українському праві звичай родинного викупу нерухомості не наділений юридичною зобов'язуючою силою та не отримав відповідного закріплення у законодавстві, однак правові норми про право першочергової купівлі у чинному законодавстві України все ж таки присутні. До прикладу, згідно з ч. 2 ст. 777 Цивільного кодексу України, наймач, який належно виконує свої обов'язки за договором найму, у разі продажу речі, переданої у найм, має переважне право перед іншими особами на її придбання.

Однак, значно більший інтерес для нашого дослідження становить ст. 362 ЦК України, яка встановлює, що в разі продажу частки у праві спільної часткової власності співвласник має переважне право перед іншими особами на її купівлю за ціною, оголошеною для продажу, та на інших рівних умовах, крім випадку продажу з публічних торгів. Продавець частки у праві спільної часткової власності зобов'язаний письмово повідомити інших співвласників про намір продати свою частку, вказавши ціну та інші умови, на яких він її продає. Якщо інші співвласники відмовилися від здійснення переважного права купівлі чи не здійснять цього права щодо нерухомого майна протягом одного місяця, а щодо рухомого майна протягом десяти днів від дня отримання ними повідомлення, продавець має право продати свою частку іншій особі. Якщо бажання придбати частку у праві спільної часткової власності виявили кілька співвласників, продавець має право вибору покупця. У разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі співвласник може пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця. Одночасно позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошову суму, яку за договором повинен сплатити покупець. До таких вимог застосовується позовна давність в один рік. Передача співвласником свого переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності іншій особі не допускається.

Як бачимо, цитована стаття ЦК України, встановлюючи умови та порядок продажу майна співвласником, врегулювала їх подібним чином до умов та порядку продажу нерухомості, щодо якої звичаєве право передбачало родинний викуп. Більше того, *якщо припустити, що співвласники отримали право спільної часткової власності на нерухоме майно внаслідок спадкування за законом, тоді продавець частки повинен запропонувати купити її іншому співвласнику, тобто іншому спадкоємцеві (як правило, родичу). За таких умов подібність правового звичаю родинного викупу нерухомості та сучасного законодавчого регулювання права співвласника на першочергову купівлю частки стає безспірною.* Однак, навіть така симетрична паралель минулого правового порядку та сучасного законодавства не дає достатніх підстав стверджувати про те, що в Україні діє правовий звичай родинного викупу нерухомості, а лише сприяє виявленню історичних коренів законодавчих норм.

Підсумовуючи вищенаведене, слід підкреслити історичне значення правового звичаю родинного викупу нерухомості для розвитку права власності та договірної права українського народу. Завдяки його дії був забезпечений планомірний перехід від колективної власності роду до приватної власності особи, а також контроль громади над змінами в її особовому складі. Відбиток цього правового звичаю, чинність якого нараховує сотні років, є відчутним і в сучасному цивільному праві України й інших держав.

Список використаних джерел

1. Лучицкий И. Займанщина и формы заимочнаго владѣнья въ Малороссии. / И. Лучицкий // Юридический вѣстникъ. – 1890. – № 3. – С. 391-424.

2. Неволин К. А. История российских гражданских законов. / Неволин К. А. – Ч. 2. Книга вторая об имуществах. Раздел первый об имуществах вообще и раздел второй о правах на вещи. – М.: Статут, 2006. – 412 с.
3. Нечаев В. Выкуп. / В. Нечаевъ // Энциклопедическій словарь / Изд. Ф. А. Брокгаузъ, И. А. Ефронъ. – Томъ VII Волапоукъ–Гальбанъ; Под. ред. К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевскаго. – С.-Петербургъ, 1892. – С. 517–520.
4. Гошко Ю. Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV–XIX ст. / Ю. Гошко. – Львів : Ін-т народозн. НАН України, 1999. – 336 с.
5. Інкін В. Інститут співприсяжництва та громадські сільські суди в галицькій звичаєвій практиці XVI–XVIII ст. порівняно з Руською Правдою. – [Електронний ресурс] / В. Інкін. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um1/Statti/1-inkin%20vasyl.htm>.

Вітовська Ірина Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри «Правознавство»
університету «Україна»,
м. Івано-Франківськ

ЗАСТОСУВАННЯ ЗВИЧАЄВОГО ПРИНЦИПУ НЕШКІДЛИВОГО ВИКОРИСТАННЯ СВОЄЇ ТЕРИТОРІЇ, НА ПРИКЛАДІ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

На відміну від землі, водних ресурсів та інших природних багатств, атмосферне повітря мало використовується як сировина. Основна корисна властивість атмосфери полягає в тому, що вона служить незамінним засобом кисневого обміну живих організмів.

Об'єктом регулювання в рамках міжнародного екологічного права є не повітря взагалі, а атмосферне повітря. Воно є одним з життєво важливих елементів природи [1, с. 164].

Особливістю правового режиму атмосферного повітря є те, що в силу фізичних властивостей воно не може бути об'єктом права власності, оскільки до нього не можуть застосовуватись традиційні права власника [2, с. 221]. Не будучи власником атмосферного повітря, яке знаходиться в конкретний момент над територією держави, вона має на нього суверенні права. Ці права впливають з належності держави її природних ресурсів. Тобто, будь-яка держава в межах свого повітряного простору користується всіма правами територіального верховенства, державного суверенітету, виключним правом на використання атмосфери. Але більш, ніж будь-який інший природний ресурс, атмосферне повітря не визнає політичних кордонів. В зв'язку з цим, основна проблема, яка, в першу чергу, вимагає міжнародно-правового регулювання – це транскордонні негативні наслідки екологічного характеру.

Численними є приклади негативного впливу на атмосферу одних держав, які обертаються завданням шкоди громадянам, природі та господарству іншої. Озера Скандинавії страждають від закислення, внаслідок дії забруднюючих

речовин, викинутих заводами Великобританії та Німеччини, випадіння кислотних дощів, що сформувалися внаслідок викидів забруднюючих речовин у Західній Європі викликає захворювання лісів у Чехії, Словаччині, Польщі. Постійно забруднюють довкілля одне одного та завдають взаємних збитків Канада та США. Гігантських збитків було завдано довкіллю усієї планети, внаслідок пожеж на нафтових свердловинах Іраку та Кувейту підчас війни 1991 року та пожежі на найбільшому у світі заводі з переробки сірки у Північному Іраку через війну 2003 року.

«Згідно з міжнародним правом, – вважає Л. Опенгейм, – жодна держава не вправі змінювати природні умови своєї території, якщо це завдає шкоди природному середовищу сусідньої держави». Такої ж думки притримується Ч. Хайд, який вважає, що «держава повинна вживати розумні і постійні заходи для попередження такого використання своєї території, яке могло б привести до забруднення повітря і вод на прилеглій іноземній території» [3, с. 184].

З природничо-наукової точки зору, проблема транскордонного забруднення повітря нічим не відрізняється від інших проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища. Однак, факт перетину забруднюючими речовинами національних кордонів має велике значення, з точки зору міжнародного права, оскільки міграція забруднення з однієї країни в іншу породжує не тільки екологічні, але й складні економічні та політичні проблеми.

Міжнародний характер цієї проблеми проявляється, зокрема, в тому, що шкідливі речовини з джерел, які знаходяться під юрисдикцією однієї держави, переносяться на територію іншої держави і завдають там шкоди. Основними «експортерами» екологічної шкоди такого роду є ті країни, на території яких в районах концентрації промисловості існує дуже високий рівень забруднення довкілля, а переважаючі вітри транспортують викиди промисловості в сусідні держави.

Наразі, в міжнародно-правовій практиці існує єдиний випадок спору з приводу транскордонного забруднення повітря, який був вирішений міжнародним арбітражем (ряд інших спорів в цій сфері був вирішений національними судами). Мова йде про знамениту справу про металургійний завод в Трейлі.

Ця справа є важливою з огляду на можливі майбутні міжнародні позови, і тому що вони створюють правовий прецедент для майбутніх рішень таких спорів дипломатичним шляхом.

Суть питання полягала в наступному. В кінці XIX ст. на території Канади біля американського кордону був збудований металургійний завод. Географічні та кліматичні особливості місцевості призвели до того, що дим з труб цього підприємства, який містив велику кількість двооксиду сірки, переносився на територію США. Двооксид сірки осідав на полях американських фермерів і призводив до значного зниження врожайності. Фірма, яка володіла заводом неодноразово виплачувала компенсацію постраждалим, а забруднення тим часом продовжувалось. Питання почало розглядатись на міжнародному рівні. Уряд Сполучених Штатів розпочав переговори через дипломатичні канали в

1927 році. Суть спору не стосувалась прямо двох урядів і не базувалась на скаргах громадян Сполучених Штатів проти уряду Канади. Проблема не вкладалась в жодні відомі раніше категорії міжнародних спорів, які можуть вирішуватись в результаті арбітражу. Незважаючи на це, коли Сполучені Штати запропонували звернутись до Міжнародної Об'єднаної Комісії, уряд Канади дав згоду. Комісія винесла одностороннє рішення в лютому 1931 року. Вона оцінила шкоду, завдану до 1931 р., у 350 000 дол. США і висловила рекомендації щодо інших питань, пов'язаних з цією проблемою. Металургійна компанія, на той час, вже почала будівництво пристроїв, які мали б зменшити кількість викидів на одну третю [4, с. 285].

В своєму остаточному рішенні від 11 березня 1941 року міжнародний арбітраж визначив об'єм шкоди, яку треба було компенсувати, і передбачив для заводу в Трейлі спеціальний режим викидів в залежності від пори року і кліматичних умов для того, щоб наскільки це можливо, зменшити шкоду. Якщо вона все-таки буде завдаватись, то передбачалась виплата компенсацій і в майбутньому. Оскільки, арбітражна комісія не знайшла в міжнародно-правовій практиці спорів, в яких би піднімалися подібні питання, то справа вирішувалась на основі аналогій з національним правом Сполучених Штатів. В рішенні, арбітраж, зокрема констатував, «що у відповідності з принципами міжнародного права, а також права Сполучених Штатів, жодна держава не вправі використовувати чи дозволяти використовувати свою територію таким чином, щоб це завдавало шкоди димом території іншої держави чи в її межах, чи власності, чи особам на її території, якщо такий випадок має значні наслідки і наявність шкоди встановлена ясними і переконливими доказами».

Тому дане рішення належить розглядати як застосування звичаєвого принципу нешкідливого використання своєї території до конкретного випадку завдання шкоди, не надаючи йому значення спеціальної природоохоронної норми.

Зараз відбувається формування міжнародного механізму з контролю, скорочення і попередження забруднення атмосферного повітря та руйнування озонового шару. Розвивається співробітництво держав в рамках глобальних і регіональних природоохоронних організацій, що повинно сприяти узгодженню екологічної політики держав в цілому і забезпечити створення всеохоплюючої системи спостереження за переміщенням потоків забруднюючих речовин.

Список використаних джерел

1. Курс міжнародного права. В 7-ми томах. – М., 1992. – Т. 5.
2. Кравченко С. М., Андрусевич А. О., Бонайн Дж. Актуальні проблеми права навколишнього середовища. – Львів, 2002. – 336 с.
3. Клименко Б. М. Государственная территория. – М.: Международные отношения, 1974. – 212 с.
4. D'Amato A., Engel K. International Environmental Law Antology. – Cincinnati: Anderson Publishing Co., 1996. – 685 p.

Гаврецька Марина Йосипівна,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Перша світова війна для українців Східної Галичини, окрім руйнувань та грабежів власного майна, спричинених війною, стала періодом жорстоких переслідувань та знущань з боку австрійської влади, а саме поляків – «виконавців австрійської державної влади в Галичині» [4, с. 17]. Українське населення, завдяки акції поляків, масово арештовували, вішали, мучили по таборах для інтернованих як прихильників Росії і ворогів Австро-Угорщини. Тільки один польський військовий суддя Загурскі, який перед війною був адвокатом у Львові, сам виніс понад 100 смертних вироків щодо українців і сам був присутній при їх виконанні [4, с. 16–17].

Уже восени 1914 р. російські війська, зайнявши всю територію Східної Галичини, нав'язали власну репресивну політику щодо українського населення. Новопризначений генерал-губернатор Галичини та Буковини граф Георгій Бобринський запровадив у життя російську мову та встановив нову адміністрацію. Так, у повідомленні до населення окупованих територій зазначалося: «Воєнний Генерал-Губернатор Галичини доводить до відома всіх влад та урядів Східної Галичини і Буковини, з метою запобігання труднощів та непорозумінь у кореспонденції з російськими владами й урядами, будь-які листи, викладені не російською мовою повинні супроводжуватися перекладом в російській мові, які мають бути підписані відповідно органом чи особою, від якої виходить лист» [1, арк. 7]. В оголошенні Магістрату м. Станіславова від 15 квітня 1915 р. повідомлялося наступне: «Згідно з розпорядженням Його Високоблагородія Коменданта м. Станіславова, призиваються всі купці, власники чи керівники промислових закладів та інших підприємств, щоб до 1 травня 1915 р. розмістили над лавками та закладами емблеми і вивіски російською й польською мовами, а всі надписи німецькою та єврейською знищити. Винні особи будуть суворо покарані грошовими штрафами чи арештом» [2, арк. 13]. Усі повідомлення російської військової влади публікувалися двома мовами: російською та польською, а про мову українського населення, територія якого була захоплена російськими військами, навіть не згадувалося.

У жовтні 1915 р. Українська рада народова звернулася до Генерал-губернатора Галичини Германа Голарда зі скаргою про обмеження прав українського народу в Галичині, які були закріплені до Першої світової війни, зокрема конституційними законами Австро-Угорщини від 21 грудня 1867 року. У листі № 28107-915 від 1 жовтня 1915 р. зазначалися наступні факти зловживань:

«Окружний комісар і уповноважений уряду в Перемишлі публікують всі оголошення, які призначені для всього населення, наприклад, про структуру землі, про забезпечення їжею та ін., виключно польською мовою ігноруючи українську мову. Документи-посвідчення друкуються виключно польською та німецькою мовами, а українською мовою посвідчень не існує і не випускають, незважаючи на бажання сторін. Уряд Перемишля в офіційній кореспонденції з українською мовою українські повідомлення або нищить або відповідає на них незрозуміло. У багатьох населених пунктах повіту Перемишль міські ради розпущені і призначені урядові комісари, які повністю ігнорують українське населення. Такі випадки відбулися в містах: Перекопане, Шегіні, Тарновці, Сливниця та ін.» [5, арк. 2].

У відповідь на рескрипт Президії ц. к. Намісництва від 5 жовтня 1915 р. щодо скарги Української ради народової, ц. к. Староство у Перемишлі у листі L.256/рр. до Президії ц. к. Намісництва доповіло про вжиті заходи: «Оголошення публікуються в тутешньому старостві також і українською мовою. Бланки документів-посвідчень, за погодженням з тутешньою військовою владою, надруковані польською та німецькою мовами. В даний час постановлено, що як тільки запас бланків посвідчень вичерпається, то наступне видання буде здійснене українською мовою. Уряд міста Перемишля в офіційній кореспонденції використовував тільки польську мову, у зв'язку з скаргою було доручено використовувати українську. Щодо заяви, що в комісії цензури урядовці не володіють українською мовою, мусимо зауважити, що в тій комісії урядують тільки військовослужбовці, а староста не бере в тому участь. Що стосується скарг на відсутність українців в урядах громад доповідаємо, що у всіх громадах де були створені ради, українців не було або вони не заслуговали довіри уряду» [5, арк. 8].

Окрім цього, російською військовою владою, зокрема Воєнним Генерал-Губернатором генерал-лейтенантом графом Бобринським було доведено до відома усьому українському населенню окупованої території Східної Галичини «Обов'язкову постанову для міських судових влад, зайятих російськими військами частин Галичини, затверджене Верховним Головнокомандуючим 24 лютого 1915 р.», в якій, згідно з п. 4 Постанови, мовою судочинства визнавалася російська мова, а також місцеві діалекти. Тимчасово допускалося вживання польської мови [2, арк. 3].

Водночас, російська влада розгорнула активну антиукраїнську діяльність, направлену на нищення всього, що стосувалося українців. Було закрито «Просвіту», і практично всі українські установи, бібліотеки, школи. Почалися арешти місцевої інтелігенції. Про переслідування українського громадського і релігійного життя промовисто свідчить офіційний звіт жандармського полковника Мезенцева, згідно з яким упродовж кількох місяців у Галичині проведено 1 200 арештів і понад 100 обшуків, 578 осіб (серед них 34 греко-католицькі священики) вислали у глиб Росії. Почався грабунок монастирів, банків, музеїв, книгарень, бібліотек. Було демонтовано обладнання багатьох видавництв, зокрема друкарні Наукового товариства імені Шевченка у Львові [3, с. 618–619].

Таким чином, політика окупаційної російської військової влади в період Першої світової війни була спрямована на обмеження прав українського населення Східної Галичини, зокрема в реалізації українцями мовних прав у діловодстві, судівництві тощо.

Список використаних джерел

1. ДАІФО. – Ф. 636. – Оп. 1. – Спр. 4. – 30 арк.
2. ДАІФО. – Ф. 636. – Оп. 1. – Спр. 5. – 60 арк.
3. Кондратюк К. Втрати Східної Галичини в роки Першої світової війни. – Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 15/2006-2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/551Kondratiuk.pdf>.
4. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. – Відень, 1922. – 228 с.
5. ЦДІАУЛ. – Ф. 146. – Оп. 8. – Спр. 1924. – 30 арк.

Грицан Ольга Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ГЕОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ НАДР: ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Важливою умовою сталого економічного та соціального розвитку будь-якої держави є раціональне використання природних ресурсів та охорона навколишнього середовища. Відповідно до ст. 16 Конституції України, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, з-поміж іншого, є безпосереднім обов'язком держави. Невід'ємною складовою державної екологічної політики є політика у сфері надрокористування.

За даними Геоінформу України, станом на 2014 р. в надрах нашої держави виявлено понад 20 000 родовищ і проявів, які включають 117 видів корисних копалин. З них близько 8 700 родовищ мають промислове значення і враховуються Державним балансом запасів корисних копалин. Понад 3 000 родовищ з 99 видами корисних копалин освоєно промисловістю [1, с. 7]. За обсягом розвіданих запасів вугілля, залізних, марганцевих і титано-цирконієвих руд, а також графіту, каоліну, калійних солей, сірки, вогнетривких глин, облицювального каменю, Україна є однією із провідних країн світу.

Інтенсивне багаторічне використання ресурсів надр у головних гірничопромислових регіонах України призвело до значних змін геологічного середовища. На загальнодержавному рівні визнано, що головними чинниками негативного впливу у цій сфері є надзвичайно висока концентрація

гірничодобувних підприємств, високий рівень виробленості переважної більшості родовищ, недостатній обсяг фінансування робіт, спрямованих на зменшення впливу на навколишнє природне середовище, зумовленого розробкою родовищ. У цьому контексті питання ефективності державної політики щодо охорони та використання надр набувають особливої актуальності.

Загальноприйнятого визначення державної політики у сфері використання та охорони надр у теорії екологічного права немає. Проте законодавець часто оперує цим поняттям, окреслюючи повноваження органів державної влади. Так, відповідно до ст. 7 Кодексу України про надра (далі – КУпН) [2], до відання Верховної Ради України віднесено визначення основних напрямів державної політики у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр. Більше уваги цьому питанню було присвячено в одному із проектів нової редакції КУпН (2010 р.) [3]. Хоча згаданий законопроект так і не був винесений на розгляд Верховної Ради України, певні його положення становлять інтерес у контексті дослідження державної політики надрокористування. Зокрема, у ст. 8 законопроекту вказувалося, що державна політика у сфері використання та охорони надр спрямована на забезпечення державного регулювання та управління у цій сфері, визначення режиму права власності та права користування ділянками надр, ведення обліку гірничих об'єктів, відтворення мінерально-сировинної бази, забезпечення раціонального використання корисних копалин, безпечного проведення гірничих робіт, збереження та охорони надр і навколишнього природного середовища. Серед основних принципів державної політики у сфері використання та охорони надр, відповідно до ст. 9 законопроекту, вказувалися: визначення державних пріоритетів розвитку мінерально-сировинної бази; забезпечення раціонального використання та охорони надр; створення рівних умов для всіх категорій користувачів надр незалежно від форми власності; забезпечення науково обґрунтованого узгодження економічних та соціальних інтересів суспільства щодо використання надр з метою його сталого розвитку; забезпечення дотримання вимог екологічної безпеки під час видобування корисних копалин та проведення інших гірничих робіт; розмежування функцій державного контролю і нагляду; забезпечення безпеки життя та здоров'я людини, захисту майна та навколишнього природного середовища під час проведення робіт, пов'язаних з використанням надр.

Державна політика використання та охорони надр реалізується через політичну стратегію і тактику. Державну стратегію у цій галузі можна визначити як систему правових, організаційних та економічних заходів, здійснення яких розраховане на тривалу перспективу. На сьогодні, Верховною Радою України прийнято ключові нормативно-правові акти, що визначають державну стратегію у сфері використання та охорони надр – Закони України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» та «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року».

Серед цілей і завдань, визначених стратегією державної екологічної політики України, вказується, зокрема, впровадження до 2020 р. екологічно

безпечних технологій проведення гірничих робіт, обов'язкової рекультивациі та екологічної реабілітації територій, порушених внаслідок провадження виробничої діяльності підприємствами хімічної, гірничодобувної, нафтопереробної промисловості; забезпечення максимально повного використання видобутих корисних копалин, мінімізації відходів при їх видобутку та переробці.

Метою Програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 р. визначається забезпечення потреб національної економіки у мінеральних ресурсах за рахунок власного видобутку, зменшення залежності України від імпорту мінеральних ресурсів та збільшення експортного потенціалу країни за рахунок власного видобутку корисних копалин, що мають великий попит на світовому ринку. Така мета повною мірою відповідає сучасним європейським принципам сталого розвитку – забезпечення нагальних потреб у мінеральних ресурсах без ризику позбавлення прийдешніх поколінь у забезпеченні їх майбутніх потреб.

Серед основних проблем сучасної державної політики у сфері охорони та використання надр можна виокремити такі:

1) втрата контролю над значною кількістю родовищ корисних копалин, у зв'язку із їх розташуванням на тимчасово окупованих територіях. За даними ЗМІ, користуючись режимом окупації в зоні АТО величезними темпами розгортається відкритий видобуток вугілля. Така діяльність завдає не лише величезних економічних збитків нашій державі, але й має руйнівний вплив на екосистему в цілому. До прикладу, лише за 2015 рік незаконними копанками було пошкоджено території п'яти заказників у Луганській області [4];

2) застарілість чинного КУпН, результатом чого є його невідповідність сучасним суспільним потребам та підвищена нестабільність. Впродовж останнього двадцятиріччя розроблено кілька нових редакцій КУпН, жодна з яких так і не стала законом. Останній законопроект датується квітнем 2014 р. і за даними сайту Міністерства екології та природних ресурсів України досі проходить процедуру погодження;

3) непослідовність законодавця у питаннях регулювання порядку надання надр у користування. Довгий час такий порядок затверджувався Кабінетом Міністрів України на поточний рік, що створювало чимало незручностей. Цю проблему було вирішено прийняттям у 2010 р. безстрокового порядку надання надр у користування. Проте, досі видача спеціальних дозволів супроводжується громіздкою процедурою погоджень, що негативно впливає на ведення чесного бізнесу та створює передумови для корупції;

4) часте реформування органів державного управління у сфері використання та охорони надр. З часу здобуття Україною незалежності, функції центрального органу виконавчої влади у сфері геологічного вивчення, використання та охорони надр виконували: Державний комітет України по геології і використанню надр, Міністерство екології та природних ресурсів України, Державний комітет природних ресурсів України, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Державна служба геології та надр України. Результатом такої нестабільності стало дублювання повноважень

різними органами державної влади, зниження якості управлінської діяльності. Постійне реформування органів державного управління у галузі геологічного вивчення та використання надр призвело до погіршення стану використання надр у державі в цілому.

Список використаних джерел

1. Мінеральні ресурси України. – Київ, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України». – 2014. – 270 с.
2. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.
3. Кодекс України про надра: Проект. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://civic.kmu.gov.ua/civic/control/uk/discussion/ovv/project;jsessionid=FC7010BA0B44273EF210C148413166A4?project_id=157109.
4. «Для нас і раніше життя було війною...» Розмова про долю заповідників у зоні АТО. // Український тиждень. – № 43(415) від 14 жовтня 2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Travel/150006/PrintView>.

Гуркова Аліна В'ячеславівна,
викладач кафедри кримінального права та процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ІНСТИТУТ ПРЕФЕКТУРИ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Україна впевнено крокує шляхом здійснення реформ в багатьох сферах з метою розбудови сучасного демократичного суспільства, інтеграції у Європейський Союз. Звісно, важливою складовою конституційної реформи в Україні є реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади з метою децентралізації та розширення повноважень місцевої влади на принципах субсидіарності, деконцентрації влади та ресурсів.

Так, головними завданнями реформи є забезпечення доступності та якості публічних послуг, досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади з метою забезпечення доступності та належної якості публічних послуг, а також створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень [4].

Досить актуальним є розгляд питання щодо інституту префектури на території України, адже дана посада буде безперечною новизною як для законодавства, так і для органів місцевого самоврядування загалом.

Варто зазначити, що розроблюваний законопроект про префектів в Україні, введення яких передбачають зміни до Конституції України щодо децентралізації, базується на європейському досвіді, зокрема на досвіді Франції.

Цікаво, що у Франції система місцевого управління будувалася в зворотному порядку: спочатку в 1800 році Наполеон ввів префектів з максимальними повноваженнями, а потім протягом приблизно 180 років їх владу поступово обмежували, поки основні повноваження в 1982 році практично не були передані місцевим радам.

У Франції префект є державним службовцем високого рангу, який призначається за професійними (і апаратним), а не політичними мотивами [3].

Основна функція префекта – представництво і захист інтересів центрального уряду в регіоні, тому префекти не прив'язані до конкретної території та їх раз в декілька років переміщують між департаментами.

Згідно Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», виконавчу владу в районах і областях, у Києві та Севастополі здійснюють префекти. До його повноважень входить нагляд за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування, координація діяльності територіальних органів центральних органів виконавчої влади та здійснення нагляду за додержанням Конституції і законів України, забезпечення та виконання державних програм, спрямування і організація діяльності територіальних органів, центральних органів виконавчої влади та забезпечення їх взаємодії з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації [1].

Аналізуючи дане положення можна говорити про те, що українська модель префектури дещо відрізняється з французькою моделлю. Враховуючи міжнародний досвід, напрацьований практикою та роками, уряд, вводячи посаду префекта створює конфлікт повноважень між Кабінетом міністрів і Президентом. Якщо у Франції Президент є очільником виконавчої гілки влади, то і призначення ним префектів є логічним. Префект має задачу реалізації виконавчої влади на місцях. В Україні ж виконавчу владу очолює Прем'єр-міністр, а не Президент. Це, так званий конфлікт в межах «владного трикутника»: Президент, Прем'єр-міністр, Парламент.

Загалом ідея непогано відображає концепцію децентралізації як щодо повноважень місцевих органів, так і в управлінні фінансовими потоками. Разом з тим, місцеве самоврядування повинно забезпечити ефективно, в рамках закону, прийняття рішень за своєю компетенцією, тобто, фактично, необхідно щоб місцева рада або її виконавчий орган могли приймати професійні рішення на рівні не нижче самого префекта [4].

У той час як у великих містах це не повинно бути проблемою, в регіонах сформувавши місцевий уряд із професіоналів досить високого рівня може бути проблематично. Відповідно, і префект отримає тут більше простору для маневру і реального управління.

Також необхідно чітко визначити процедуру контролю префекта над рішеннями місцевого самоврядування, тобто можливість їх прямого скасування (вето), або скасування через компетентний суд.

У Франції ця проблема вирішувалася дуже довгий час, сьогодні префекти не можуть безпосередньо скасовувати рішення місцевих органів, дана процедура заключається у тому, що префект зобов'язаний звернутись до суду протягом фіксованого терміну.

Варто акцентувати увагу і на тому, що дана процедура не може бути тривала у часі під час воєнних конфліктів на території України, та чи не варто українським префектам дати більш оперативні повноваження.

Префект при таких обмежених повноваженнях вимагає дуже високого професіоналізму в науці управління. У Франції більшість префектів проходять відповідне навчання в Ecole Nationale d'Administration – вищій школі управління [3].

Тож з вищенаведеного можна зробити висновок про те, що сама ідея реформи є досить актуальною та потрібною для розвитку України, як правової держави, але загалом законопроекти та поправки до Основного закону України містять певні недоліки, які можливо будуть себе проявляти виключно з практичної точки зору, разом з тим, поки дані положення не вступили в законну силу, деякі аспекти варті перегляду задля усунення подальших колізій і не доопрацювань.

Список використаних джерел

1. Окрема думка судді Конституційного Суду України Саса С. В. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157 і 158 Конституції України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/nf02d710-15>.
2. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812.
3. Портал французького права (префекти). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.france-jus.ru/index.php?page=fiches&action=fiche&id=80>.
4. Як призначатимуть префектів в Україні: резерв, ротації і перевірки спецслужбами. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/yak-priznachatimut-prefektiv-v-ukrayini-rezerv-rotaciyi-i-perevirki-specsluzhbami-194587_.html.

Зварич Роман Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ДЕРЖАВА У ЗДІЙСНЕННІ РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА

Формування нових напрямів державної регулятивної політики здійснюється в різних аспектах, однак особлива роль в цьому процесі належить регулятивній функції права.

Функції права визначають його сутність права та призначення в житті суспільства. На думку Н. М. Оніщенко, правові функції відображають легітимність діючої влади, загальносоціальну спрямованість діяльності держави, оскільки праву належить забезпечувати інтереси всіх членів суспільства і кожного зокрема. Завдяки цьому, право повинно бути найбільш ефективним соціальним регулятором, здатним визначати можливу і обов'язкову поведінку в конкретному суспільстві [8, с. 9].

В цілому, функції права повинні спрямовувати його дію на підтримку людини, демократизацію держави й розбудову громадянського суспільства, тобто, як відмічає В. Ковальський, на забезпечення як загально-соціальних, так і приватних інтересів. Функції права сприяють втіленню в життя певних державних пріоритетів, що потребує не тільки впорядкування, а й усунення конфліктів, колізій та локалізації соціальних суперечностей [4, с. 7].

Виходячи з цього, регулятивна дія права розглядається з об'єктивної та суб'єктивної сторони, проте, їх необхідно розмежовувати.

З одного боку, закон встановлюється державою для всіх суб'єктів суспільних відносин та поширює свою дію як на громадян і юридичних осіб, так і на посадових осіб публічної влади, підпорядковуючи, при цьому, поведінку всіх суб'єктів шляхом функціонування існуючої нормативно-правової системи (об'єктивна дія права). А з іншого боку, утвердження і підтримання системи правовідносин як необхідного правопорядку є тою частиною дії права, без якої неможлива юридична діяльність суб'єктів влади (суб'єктивна дія права). Проте, ці відмінності не означають, що мова йде про дві різні дії права, на думку М. О. Теплоука, вони тільки виражають два різні аспекти єдиної дії права, маючи в своїй основі єдине спільне. Цим спільним є те, що регулятивна дія права відбувається в контексті управлінської дії держави на учасників суспільних відносин [9, с. 16].

Отже, між регулятивною дією права та управлінською функцією держави існує тісний об'єктивний та суб'єктивний взаємозв'язок.

Функції державного управління – це комплексні види державно-управлінської діяльності, які виражають і конкретизують владну організаційну сутність і призначення державного управління. Вони є засобом здійснення

державно-владного впливу на суспільні відносини в державі, виражають зміст і призначення державного управління в суспільстві [6, с. 27].

Різновидом державної управлінської діяльності, при здійсненні регулятивної функції права є також регулювання, яке є формою забезпечення зв'язків між структурними елементами управлінських систем.

У публічному управлінні регулювання здійснюється шляхом встановлення правил, нормативів, стандартів відповідно до певного типу управлінської системи, які є обов'язковими для всіх учасників цієї системи. В такому випадку регулювання є організацією контролю за додержанням цих правил, притягненням до відповідальності порушників правил, коригуванням їх поведінки [1, с. 25].

Основою характеристики регулятивної функції права є виявлення найбільш оптимальних шляхів її здійснення, зокрема:

- визначення правовими засобами правосуб'єктності громадян;
- закріплення та зміна правового статусу громадян;
- визначення компетенції державних органів, у тому числі повноважень посадових осіб;
- встановлення правового статусу юридичних осіб;
- визначення юридичних факторів, спрямованих на виникнення, зміни та припинення правовідносин;
- встановлення конкретного правового зв'язку між суб'єктами права (регулятивні правовідносини);
- визначення оптимального типу правового регулювання стосовно конкретних суспільних відносин [3, с. 7].

Для того, щоб суспільні відносини були в сфері правового регулювання, вони повинні відповідати певним критеріям: у їх правовому регулюванні має бути зацікавлена держава та її органи; вони повинні бути стійкими і характеризуватися повторюваністю подій, соціальних зв'язків і поведінки людей, що дає державі змогу фіксувати реальне становище взаємин суб'єктів; за внутрішніми властивостями і зовнішніми проявами допускати можливість правового контролю за ними; за своєю природою, суспільні відносини мають бути здатні сприймати вимоги права (для прикладу, право не регулює відносини любові, дружби тощо) [7, с. 38].

Здійснюючи регулятивну функцію права, держава не повинна обмежуватись тільки нормами позитивного права, цей процес повинен охоплювати також і норми природного права.

Як справедливо зауважує І. В. Воронова, в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави ігнорування цінностей природного права немає перспективи, оскільки це гальмує розвиток правової основи життєдіяльності людей, перешкоджає насиченню системи права правовими законами.

Тільки завдяки цінностям природного права, позитивне право знаходить ті сутнісні якості, які узгоджуються з інтересами і потребами особи і суспільства. Така ціннісна правова основа сприяє процесу формування масової позитивної

правосвідомості, стимулює стійку і активну поведінку в основних сферах життєдіяльності людей [2, с. 102]. Акумуляуючи засоби правової регламентації держава застосовує їх для досягнення регулятивних цілей права.

Адже впорядкованість суспільних відносин, їх системність і динамізм є необхідною умовою функціонування й розвитку суспільства, наданні їм стабільності і унормованості. Проте, головним в регулятивному аспекті дії права має бути ефективна реалізація прав громадян та розвиток громадянського суспільства [5, с. 10].

Таким чином, держава будучи суб'єктом та об'єктом дії права, спрямовує його регулятивні властивості на забезпечення ефективних механізмів закріплення, охорони і захисту прав громадян, забезпечення законного механізму реалізації повноважень державними органами та упорядкування суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Бородін І. Л. Функції публічного права. / І. Л. Бородін // Юридичний Вісник. – № 3(32). – 2014. – С. 24–29.
2. Воронова І. В. Правові закони як регулятивна цінність громадянського суспільства / І. В. Воронова // Форум права. – № 4. – 2011. – С. 101–106.
3. Заморська Л. І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз / Л. І. Заморська // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – № 6. – 2015. – С. 3–9.
4. Ковальський В. Функції права: поняття, джерела, динаміка / В. Ковальський // Теорія і практика інтелектуальної власності. – № 2 – 2009. – С. 3–10.
5. Ковальський В. Функції права: ціннісний та сутнісний виміри / В. Ковальський // Юридична Україна. – №9. – 2012. – С. 4–9.
6. Кравцова Т. М. Калініченко Г. В. Ще раз про сутність та ознаки державного управління / Т. М. Кравцова // Право і безпека. – № 1(38). – 2011. – С. 25–29.
7. Лепех Л. Л. Ознаки правового регулювання (в контексті діалектики його соціальної та юридичної ефективності) / Л. Л. Лепех // Порівняльно-аналітичне право. – № 3–2. – 2013. – С. 36–40.
8. Оніщенко Н. М. Проблеми поняття, сутності та природи права / Н. М. Оніщенко // Юрист України. – № 2(15). – 2001. – С. 5–10.
9. Теплюк М. О. До питання про дію закону в контексті дії / М. О. Теплюк // Міжнародні відносини в умовах XXI ст.: сучасна теорія і практика»: Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17–18.11.2011, м. Львів) / Рец: М. З. Мальський, М. М. Микієвич, Н. В. Антонюк, І. М. Грабинський. – Львів.: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2011. – С. 8–18.

Іваницький Сергій Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загально юридичних дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
м. Миколаїв

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ АДВОКАТУРИ

Ефективний рух на шляху до європейської інтеграції вимагає удосконалення застосування системного підходу в діяльності інститутів, відповідальних за реалізацію суспільно значущих завдань. Одним з таких інститутів є адвокатура. В українській науці, на жаль, недостатньо уваги приділено загальнотеоретичним питанням побудови адвокатури як системи, що обумовлює актуальність представленої праці.

Як на побутовому рівні, так й в загальній теорії систем відсутня єдність думок щодо змісту поняття «система», яке часто ототожнюють із термінами «структура», «організація». Напрацьовано декілька десятків [1, с. 57; 2, с. 21] різноманітних дефініцій системи.

Загальноприйнятим можна вважати розуміння системи як сукупності взаємодіючих елементів, що поєднані між собою зв'язками та відносинами, утворюючи певну єдність, цілісність. Ключовими аспектами поняття «система» виступає єдність складу (елементів) й структури (зв'язків та відносин).

Елементи становлять найменші внутрішні одиниці, що в процесі взаємодії між собою утворюють систему як ціле. Елемент є часткою, що не підлягає подальшому подрібненню, хоча залежно від потреб іншого дослідження він може бути розглянутий як система. Наприклад, система підвищення кваліфікації адвокатів може бути предметом розгляду як самостійна система або елемент системи адвокатського самоврядування. Повний перелік елементів становить склад системи.

Частина є компонентом більш високого рівня узагальнення, характеризуючи відносно самостійну групу елементів. Підсистема є автономною групою елементів в межах системи, що диференційована за функціональною, суб'єктною або іншими ознаками. Наприклад, у системі адвокатури функціонують дві базові підсистеми – організаційних форм адвокатської діяльності й адвокатського самоврядування.

Зв'язки між елементами характеризують відносини взаємозалежності, обумовленості, взаємовпливу. Серед значної кількості й широкого розмаїття зв'язків мають значення лише системні зв'язки – основні, стійкі, закономірні. Проста сукупність чи механічний набір елементів, між якими відсутні необхідні зв'язки та відносини, системи не утворюють. Обираючи той чи інший тип зв'язків або відносин, можна з одного набору елементів спроектувати абсолютно різні системи.

Між тим, тлумачення поняття «структура» здійснюється по-різному. Домінуючою є позиція [3, с. 114], у відповідності до якої структуру утворює

сукупність зв'язків і відносин між елементами системи. Разом з тим, існує й інша точка зору [4, с. 11], прибічники якої, окрім зв'язків і відносин між елементами, включають до поняття «структура» самі елементи. Неважко помітити, що в такому випадку дефініція «структура» стає практично ідентичною загальноприйнятому поняттю «система». Внесення термінологічної плутанини у розуміння базових категорій науки не можна визнати раціональним.

Аналіз вітчизняних і закордонних підходів показує, що окрім зв'язків і відносин між елементами, поняття структури несе у собі й такий відтінок змісту, як розташування елементів, будова, устрій. Йдеться, по суті, про розташування елементів у просторі, їх просторову конфігурацію. Очевидно, що досліджуваний аспект лише частково охоплюється термінологічною конструкцією «зв'язки і відносини між елементами». Тож, враховуючи самостійний значеннєвий смисл цього явища, структуру системи слід визначити як форму розміщення й взаємозв'язку елементів системи.

В літературі існують різні думки [5, с. 92] щодо кількості й змісту ознак (рис, властивостей) системи.

В основному, як ознаки системи, розглядаються цілісність, тобто стан, коли зв'язки між елементами міцніші, ніж зв'язки із зовнішнім середовищем; цілеспрямованість характеризує вектор розвитку системи, визначальну роль мети як фактору об'єднання зусиль елементів, формування функцій, складу та структури системи; емерджентність, тобто набуття системним цілим інтегральних властивостей, які відсутні в елементів, що його складають; структурність, тобто наявність необхідної й достатньої сукупності зв'язків і відносин між елементами, їх оптимальна просторова конфігурація для досягнення мети системи; ієрархічність передбачає можливість розгляду як системи кожного елемента досліджуваної системи, а її самої – як елемента (підсистеми) системи вищого рівня; стійкість як здатність системи зберігати параметри свого функціонування в умовах деструктивних змін у зовнішньому чи внутрішньому середовищі.

Зовнішнє середовище утворює сукупність об'єктів, що не входять до системи, зміна параметрів яких впливає на функціонування системи. Системою вищого рівня є система, до складу якої досліджувана система входить як елемент чи підсистема. Так, система адвокатури України є елементом правової системи країни.

Необхідність побудови адвокатури як системи впливає із самого життя, адже її щоденними супротивниками виступають високоорганізовані системи МВС, прокуратури, СБУ тощо. Цілком логічно, що системі має протистояти система, а не воїни-одинаки, яких значно легше нейтралізувати.

Між тим, у кожного, хто цікавиться проблематикою адвокатури, рано чи пізно виникає запитання, чи існує в Україні система адвокатури?

Склад адвокатури як перелік, що включає декілька десятків тисяч адвокатів, безумовно наявний. Фактичний склад адвокатури як системи утворюють не всі особи, що мають адвокатські свідоцтва (таких в Україні близько 32 тис.), а лише ті з них, право на заняття адвокатською діяльністю яких не зупинено чи припинено (близько 25 тис.). Наприклад, особа пройшла конкурс на

посаду слідчого в поліції, зупинивши право на заняття адвокатською діяльністю. Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в неї залишилося, але вона стала елементом системи поліції.

Складніше із другим компонентом системи – структурою як формою розміщення й взаємозв'язку елементів системи. Чи достатніми є зв'язки і відносини між адвокатами для констатації наявності системи адвокатури? Таке питання неминуче виникає з огляду на відсутність в період дії Закону «Про адвокатуру» 1992 року системи адвокатського самоврядування й поширені серед частини адвокатів пасивно-ізоляціоністські погляди на кшталт «моя хата з краю». Традиційними стали докори щодо відсутності єдності й порозуміння серед адвокатів, неспроможність подолати розкол і ворожнечу. Можливо, й зараз адвокатура залишається віртуальною мережевою структурою, об'єднаною лише фіксованим членством й обов'язком сплачувати внески?

Відповідаючи ствердно стосовно існування системи адвокатури, слід звернути увагу, що з набуттям чинності закону про адвокатуру 2012 року відбулося посилення каналів зв'язку між адвокатами на регіональному та загальнодержавному рівні. Каталізатором змін стало запровадження обов'язковості рішень вищестоящих органів адвокатського самоврядування для нижчестоящих органів та пересічних адвокатів. Корпоративно-нормативний чинник, звичайно, не може примусити адвокатів до об'єднання, але він сприяв розвиткові усвідомлення власних потреб, їх артикуляції, узгодженню із колегами й впровадженню в життя.

Знизу доверху система адвокатури має бути завершеною й достатньо незалежною. Елементи системи адвокатури поєднуються системоутворювальними зв'язками, основу яких складають єдина мета і завдання, а також спеціальна правосуб'єктність адвоката.

Адвокатура – самоврядний інститут правової системи, що об'єднує адвокатів в межах організаційних форм адвокатської діяльності й самоврядування з метою забезпечення високих стандартів надання професійної правової допомоги. Метою адвокатури України має бути забезпечення високих стандартів надання професійної правової допомоги. Чинну систему адвокатури України утворюють адвокати, які об'єднані через організаційні форми адвокатської діяльності й адвокатського самоврядування задля ефективної реалізації мети і завдань адвокатури.

Отже, проектування майбутньої й корегування параметрів функціонуючої системи адвокатури має проводитися шляхом визначення примату трьох вузлових категорій – пріоритету мети над функцією й функції над системою. Загальна логіка конструювання може бути представлена у вигляді ланцюгу – проблема ситуація – мета – завдання – функції – склад і структура – зовнішні умови.

Список використаних джерел

1. Skyttner L. General systems theory: problems, perspectives, practice / L. Skyttner. – London: World Scientific Publishing Co, 2005. – 524 p.

2. Логика и методология системных исследований / Отв. ред. Л. Н. Сумарокова. – К.; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1977. – 255 с.
3. Малишев Б. В. Правова система (телеологічний вимір): Монографія / Б. В. Малишев. – К.: «ВД «Дакор», 2012. – 364 с.
4. Baligh H. H. Organization structures: theory and design, analysis and prescription / H. H. Baligh. – New York: Springer, 2006. – 483 p.
5. Raz J. The concept of a legal system / J. Raz. – New York: Oxford University press, 1997. – 241 p.

Івченко Юлія Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
докторант докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

ПАТРІОТИЗМ (ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА СУТНІСТЬ)

Чим більше утверджується Україна в своїй державності, тим інтенсивнішим стає пошук загальнонаціональних ідейно-духовних орієнтирів, здатних консолідувати суспільство, зміцнити державу, вивести її на високий рівень цивілізованості й культури.

Історія засвідчує, що послідовна боротьба за утвердження і зміцнення державності будь-якої країни невіддільна від почуття патріотизму. Адже любов до Батьківщини, надихає людей на подвиги й самопожертви в ім'я великої мети.

В сучасних українських реаліях дане питання набуває особливої актуальності. Патріотичне почуття українця є емоційним аспектом національно-державного світогляду. Воно включає: почуття належності до своєї Держави – України, повагу до історії свого народу, до своєї культури, мови, любов до рідної природи. Найвищою формою патріотизму є почуття, що сягає рівня жертвності, коли для блага Батьківщини людина готова терпіти муки і навіть йти на смерть.

Почуття патріотизму ні в якому разі не можна змішувати з почуттям ворожості до інших народів. Патріотизм в цьому сенсі співзвучний православ'ю. Одна з найголовніших заповідей християнства: не роби іншому те, що ти не хочеш, щоб робили тобі. Як зазначав Серафим Саровський: «спасись сам, стяжай **мирний** дух і тисячі навколо тебе спасуться» [1, с. 3].

Терпимість, рівність між усіма народами, справедливість, чесність, доброта, людинолюбство, любов до Бога завжди розглядалися як найвищі моральні якості людини. Їх починали виховувати в дитини з народження. Ігумен Феодосій Печерський писав: «Свою віру непрестанно восхваляй ...та йди до своєї віри добрими справами, будь милостивий не лише до єдиновірців, але й до чужих... всякого помилуй від біди убережи, і не будеш позбавлений відплати від Бога» [2, с. 162].

У філософському відношенні патріотизм можна розглядати в трьох аспектах: по-перше, онтологічному – як реально існуючі почуття, погляди, ідеї; по-друге, гносеологічному – як відображення в свідомості людини соціальної

дійсності; по-третє, ціннісному – як відношення до світу через значимість духовних і матеріальних орієнтирів, як духовно перетворювальне ставлення до дійсності.

Онтологічний аспект пізнання патріотизму стосується його буття, тенденцій функціонування та розвитку. Разом з тим, онтологічний аспект торкається людини з її соціальними якостями, оскільки людина як суб'єкт соціального життя включена у систему соціальних відносин. Це є об'єктивною основою різноманіття точок зору відносно питання про сутність патріотизму.

Цілком очевидно, що різні історичні ситуації, характер тенденцій суспільного розвитку, світоглядні позиції людини обумовлюють різні підходи до розуміння сутності патріотизму. Можна стверджувати, що і сама ця сутність еволюціонує, наповнюється багатограним змістом.

Гносеологічний аспект поняття «патріотизм» пов'язаний з відображенням реальної дійсності на двох рівнях: емоційному та раціональному. Сюди також відноситься вирішення таких проблем: як, яким чином здійснюється пізнання патріотизму, яка роль суспільної практики, різного роду соціологічних досліджень і соціальних експериментів в його пізнанні.

При гносеологічному аспекті пізнання патріотизму, не позбавлені сенсу проблеми так званого «здорового глузду» і міфологічного мислення.

Гносеологічний аспект розуміння патріотизму відображає його структуру з точки зору відображення суспільного буття.

Структуру патріотизму в теоретико-гносеологічному аспекті можна охарактеризувати як феномен, що виявляється на двох рівнях: буденно-повсякденному і науково-теоретичному.

Як в соціально-історичному плані, так і з точки зору гносеології патріотизм, поза сумнівом, присутній в буденно повсякденній свідомості. Дане явище є яскравим прикладом того, що психологія патріотизму передує його ідеології.

Ідеології патріотизму ще не було, коли патріотичне почуття вже існувало протягом багатьох століть.

Ідеологія патріотизму отримує чітких обрисів лише в буржуазну епоху, залишаючись до цього часу головним елементом соціальної психології.

Аксіологічний і праксеологічний аспекти в розумінні патріотизму відображають зв'язок свідомості з практичною діяльністю людей.

Ці аспекти патріотизму є найбільш яскравими зразками активної ролі суспільної свідомості по відношенню до суспільного буття, бо вони служать стимулятором вчинків людей як в повсякденній діяльності, так і в захисті Батьківщини.

Дієва сторона патріотизму є вирішальною, бо вона виступає результатом «роботи» емоційного і раціонального рівнів, трансформує ідеї в матеріальну силу.

Онтологічний, гносеологічний і аксіологічний аспекти в процесі пізнання патріотизму тісно пов'язані між собою, утворюючи цілісну структуру пізнавальної діяльності. Застосовуючи її, можна аналізувати всі аспекти патріотизму.

Патріотизм є невід'ємним атрибутом існування нації, народу, суспільства, держави, особистості, він являє собою найважливішу умову єдності, цілісності, динамічного і успішного розвитку суспільства, держави.

Список використаних джерел

1. В. Мельник «Преподобный Серафим Саровский: хроника жизни» / Владимир Мельник. М.: изд-во Государственной академии славянской культуры, 2012. – 320 с.
2. Златоструй: Древняя Русь X – XIII вв. / Сборник. Сост. А. Г. Кузьмина и др. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 303 с.

*Ілин Любомир Михайлович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ*

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГЛАМЕНТУ ГАЛИЦЬКОГО СЕЙМУ

Конституційні перетворення імперії Габсбургів 1860-х рр. призвели до розширення автономного устрою провінцій імперії, переклавши усю повноту місцевої влади на Крайові сейми. У 1861 р. розпочав свою роботу Галицький крайовий сейм, який, будучи основним представницьким органом краю, мав достатньо широкі повноваження у сфері організації внутрішнього життя провінції.

Законодавчу основу функціонування Галицького Крайового сейму визначали два додатки: Крайовий статут та Сеймова виборча ординація (додатки до «Лютневого патенту» 1861 р.). У цих законах регламентувалися основні положення, за якими здійснювалося функціонування Сейму, починаючи від основних засад і повноважень керівних органів до принципів політичних взаємовідносин. Галицький Крайовий сейм мав усі атрибути парламенту, починаючи від органів управління і закінчуючи нормами законотворення.

Що стосується організації діяльності Галицького Крайового сейму, то робота починалася за наявності кворуму. Засідання Сейму були закритими. На засіданнях дозволялося бути присутнім тільки тим, хто володів посольським мандатом [1, с. 164]. Право бути присутнім на засіданнях Крайового сейму мав крайовий намісник або делегований посол від крайового комісара, що міг клопотати про отримання голосу кожного разу, коли вважав це за необхідне [2, арк. 2]. Присутність крайового намісника була нормою контролю імперського уряду за роботою Крайових сеймів. Намісник був уповноважений відповідати на внески послів, адресовані уряду, а також давати тлумачення імперських постанов та указів.

Параграф 36 регламенту Крайового сейму визначав основні положення, за якими відбувався порядок денний. Маршалок Сейму мав у цьому домінуючу

роль, безпосередньо визначав, у якому порядку повинні розглядатися питання, оголошував день та годину наступного засідання [2, арк. 3]. Для того, щоб кожен депутат був ознайомлений з порядком денним, його роздруковували і вивішували в усіх залах Сейму, роздавали кожному послові [2, арк. 3]. Крайовий маршалок Л. Сапега 16 жовтня 1871 р. направив до Крайового віділу листа, в якому у відповідності до рішення Сейму від 10 жовтня того ж року зобов'язував Крайовий віділ розсилати пропозиції та проекти послам за два тижні до початку роботи Сейму [3, арк. 31].

У законодавстві передбачалося, що послы самі могли ініціювати скликання позачергового засідання Сейму. Для цього їм необхідно було зібрати 50 підписів. Однак, варто зауважити, що жодного разу за 53 роки функціонування Сейму не висувалося рішення про скликання позачергового сеймового засідання.

Законодавство чітко регламентувало процедуру ведення засідань Сейму. Перед початком кожного засідання секретар був зобов'язаний зачитати протокол з попереднього засідання, після чого маршалок ставив на голосування питання затвердження протоколу. Протокол вважався затвердженим, якщо за нього віддала свої голоси більшість депутатів Сейму. Після затвердження змісту протоколу з попереднього засідання, секретар ознайомлював присутніх з новими внесками і постановами, які виносилися на поточне засідання, після цього послы переходили до розгляду порядку денного.

Окремий розділ у проекті регламенту Крайового сейму визначав порядок виступу. Правом виступати володів кожен посол, який попередньо записався у секретаря. Послы просили слова під час дебатів, просто піднімаючи руки і виголосивши власне прізвище. У випадку, коли на порядок денний виносилося обговорення внеску, маршалок попередньо зачитував список промовців, що бажали виступити. Першим, право виступити мав автор внеску, а вже після нього – всі бажачі, які попередньо записалися [2, арк. 3]. Правом позачергового голосу могли скористатися намісник краю та урядовий комісар. Передбачалося навіть процедура, у відповідності до якої промовця могли позбавити слова. Так, якщо через промовця почався галас і шум на засіданні, маршалок міг припинити виступ. Як засіб протидії цьому, десять послів могли поставити питання про продовження виступу і розгортання дискусії [2, арк. 4]. Якщо промова викликала збурення в роботі Сейму, маршалок міг припинити засідання і в разі необхідності оголосити перерву або ж взагалі його закрити. Протягом третьої каденції були неодноразові випадки, коли маршалок змушений був оголошувати перерву для того, щоб припинити запеклі дискусії, які переростали з політичної площини в сферу особистісних суперечок і образ.

Після завершення усіх дискусій і відсутності бажачих виступити, послы переходили до голосування по розглядуваному питанню. Маршалок перед початком голосування ознайомлював присутніх з порядком денним. Якщо до внеску були пропозиції чи поправки, то спочатку повинно було відбутися їхнє затвердження шляхом голосування, а вже після цього – голосування головного питання. За умови, коли внесок складався з кількох частин, голосування здійснювалося по кожній частині окремо [2, арк. 5]. Така процедура дозволяла детально розглянути кожен пункт постанови і внести до неї необхідні поправки.

Виділяється декілька груп внесків. Першу групу склали урядові внески на ім'я маршалка, другу – пропозиції Крайового віділу чи спеціальних комітетів, які безпосередньо стосувалися функціонування Сейму [2, арк. 2]. Третю групу склали внески окремих депутатів без різниці, чи вони стосувалися предмету розгляду Сейму. Всі внески рядових послів мали адресуватися на ім'я крайового маршалка (спікера), але перед цим бути розглянутими в комісіях чи комітетах, до компетенції яких належали питання, що в них піднімалися [2, арк. 2].

До кожного внеску можна було вносити доповнення, процедура подання яких також досить детально регламентувалася. Доповнення вносилися тільки після закриття дискусії за умови підтримки щонайменше десяти послів [2, арк. 2].

Пропозиції чи внески до остаточного затвердження повинні були розглядатися у Сеймі тричі. На першому читанні обговорювалася доцільність розгляду даного внеску, під час другого – аналізувалися окремі частини та поправки, які виникли в ході обговорення. Третє читання – прийняття рішення в цілому [2, арк. 5]. В окремих випадках, коли внески стосувалися дрібних господарських справ (статус крайових доріг та ін.), питання приймалися відразу в трьох читаннях, якщо «за» була більшість (50 + 1 %).

Основними правовими актами Крайових сеймів, які мали першочерговий статус до виконання, були ухвали. Ухвали передбачали зміни Крайового статуту, виборчого законодавства, адміністративного кодексу чи системи міського самоуправління. Ухвали приймалися Сеймом абсолютною більшістю голосів. Так, ухвала, що стосувалася внесення зміни до крайового статуту, повинна була розглядатися за присутності 3/4 усіх депутатів і прийматися 2/3 їхніх голосів [2, арк. 5].

Кожен депутат Сейму володів правом подання інтерпеляції – звернення до крайового намісника або делегованого представника крайової адміністрації, маршалка. В інтерпеляціях висувалися найбільш нагальні і дискусійні питання крайової політики, зокрема мова урядування та шкільництва, національні права тощо. Інтерпеляції крайовому намісникові, маршалкові або спеціальному віділові Сейму повинні були подаватися у писаному вигляді. На відміну від внесків, інтерпеляцію під час її виголошення не можна було переривати, вносити поправки, розгортати дискусію [1, с. 164]. Крайовий намісник чи маршалок могли відразу дати відповідь на інтерпеляцію. Водночас, інтерпеляції до сеймових комітетів передавалися на розгляд комітету, а на наступному засіданні, представники комісії зобов'язані були надати відповідь на поставлене питання. Українська сеймова репрезентація направляла інтерпеляції з метою акцентування уваги на вирішенні українського питання.

Основною формою внесення питання на розгляд Сейму були петиції. Вони реєструвалися у відповідного секретаря, який також здійснював короткий опис винесеної в ній проблеми. Після цієї процедури маршалок передавав петиції до відповідних комітетів Сейму, що займалися подальшим їх розглядом. Для направлення петиції необхідна була підтримка щонайменше 15 депутатів [2, арк. 5].

У випадку, коли посол чи група послів не погоджувалися з прийнятим законопроектом, у них було право висунути протест, який адресувався на ім'я маршалка в письмовому вигляді. Секретар його зачитував і вносив до протоколу засідання [2, арк. 5]. Ця норма гарантувала дотримання прав опозиційних послів, хоча сеймової опозиції в сучасному розумінні цього терміну не існувало. Кожний раз обговорення конкретного проекту визначало його прихильників чи противників. Останні могли опротестувати прийняте рішення і винести на повторне обговорення.

Таким чином, незважаючи на те, що конституційна система в імперії Габсбургів була недосконалою, порівняно з сучасними демократичними нормами, крайове законодавство забезпечувало основні принципи діяльності Крайових сеймів. Система управління та функціонування Галицького сейму хоч і була досить складною, повноцінно регламентувала діяльність найвищого крайового органу Галичини.

Список використаних джерел

1. Ілин Л. М. Організація роботи та правовий статус апарату Галицького крайового сейму (1861-1918 рр.) / Л. М. Ілин // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2011. – Вип. 4. – С. 163–171.
2. ЦДІАУЛ, ф. 165, спр. 1, 7 арк.
3. ЦДІАУЛ, ф. 165, спр. 83, 31 арк.

Книш Віталій Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ВПЛИВ ГАЛУЗЕВИХ ПРИНЦИПІВ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА НА УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ЧИННОГО ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

На наш погляд, **принципи земельного права** – це зумовлені загальносоціальними та загальноправовими принципами науково обґрунтовані основні засади, вихідні положення, які визначають особливості виникнення, розвитку та функціонування галузі земельного права, є базисом для розвитку науки земельного права, втілюють у собі цінності, що визначають правосвідомість та правову поведінку суб'єктів земельних відносин [1, с. 146–147].

Разом з тим, з урахуванням поняття та системи галузевих принципів земельного права України, закріплених у ст. 5 Земельного кодексу України, нами обґрунтовано необхідність їх викладу у наступному порядку та вигляді:

- а) поєднання особливостей використання землі як природного ресурсу, основного засобу виробництва і територіального базису;
- б) забезпечення пріоритету вимог екологічної безпеки;
- в) забезпечення цільового, раціонального використання і охорони земель;
- г) забезпечення рівноправності суб'єктів земельних відносин;
- г) забезпечення гарантій прав на землю;
- д) поєднання приватноправових та публічно-правових засад у земельному праві [2, с. 290–291].

Крім того, обґрунтовано необхідність доповнення ст. 5 ЗК України принципами громадського контролю за використанням та охороною земель, забезпечення єдності правового регулювання відносно землі та наявних на ній нерухомих об'єктів, диференціації правового режиму земель державної та комунальної власності, посиленої охорони ґрунтів тощо.

Виходячи з вищевказаної системи та ієрархії галузевих принципів земельного права, їх взаємозв'язок, доцільно, на наш погляд, викласти структуру Земельного Кодексу України наступним чином:

Загальна частина

Розділ I. Загальні положення. Крім вказаних у Кодексі повноважень державних органів та органів місцевого самоврядування, визначити також повноваження органів транспорту, зв'язку, оборони та інших державних органів у галузі управління земельними ресурсами стосовно належних їм відповідних категорій земель [3, с. 177].

Особлива частина

Розділ II. Землі України.

Розділ III. Охорона земель. Крім наявних положень розробити і закріпити нові галузеві стандарти і нормативи у цій сфері та викласти їх у окремих главах.

Розділ IV. Управління у галузі забезпечення цільового раціонального використання та охорони земель. Підрозділ 1. Загальні засади управління у галузі цільового, раціонального використання та охорони земель (залишити загальні положення про планування використання земель, землеустрій, контроль у цій сфері, моніторинг, державний земельний кадастр, економічне стимулювання та відшкодування витрат у цій сфері). Положення про встановлення і зміну меж адміністративно-територіальних утворень слід закріпити у розділі «Особливості використання землі як територіального базису». Підрозділ 2. Управління у галузі цільового, раціонального використання та охорони окремих категорій земель (особливості управління у цій сфері по кожній окремій категорії земель повинні бути закріплені в окремих главах даного підрозділу). Підрозділ 3. Особливості управління у галузі раціонального використання та охорони техногенно забруднених, меліорованих еродованих та інших земель, якість яких підлягає відновленню.

Розділ V. Права на землю. Крім права власності на землю, права землекористування, права земельного сервітуту, добросусідства та обмежень прав на землю одразу після права земельного сервітуту слід закріпити окремі глави, присвячені відповідно змісту права на емфітевзис та права на суперфіцій. Права власників та користувачів земельних ділянок повинні бути поділені на

групи: природоресурсний статус (права і обов'язки по використанню землі як природного ресурсу), економічний статус (права і обов'язки по використанню землі як основного засобу виробництва), статус у сфері використання землі як територіального базису (права і обов'язки по використанню землі як територіального базису). Ці групи прав і групи обов'язків повинні бути перераховані в окремих статтях ЗК України з метою системного розуміння суб'єктами своїх правомочностей, що у свою чергу покращить ефективність у використанні земель.

Розділ VI. Набуття і реалізація прав на землю. У даному розділі варто право власності іноземних суб'єктів та осіб без громадянства на землі сільськогосподарського призначення замінити правом довгострокової оренди, а також привести у відповідність із цим положенням норми ЦК України та інших законодавчих і підзаконних актів, які констатують право власності іноземців та осіб без громадянства на землю (земельну ділянку).

Розділ VII. Гарантії прав на землю. У ньому варто визначити Підрозділ 1 «Загальні засади захисту прав на землю», в основу якого повинна лягти Глава 23 ЗК «Захист прав на землю», та Підрозділ 2 «Окремі види гарантій прав на землю», де в окремих главах визначити превентивні, припинювальні, відновлювальні та компенсаційні гарантії. В основу компенсаційних гарантій варто покласти Главу 24 ЗК «Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам». Каральні гарантії повинні залишитись у Розділі ЗК «Відповідальність за порушення земельного законодавства». У Розділі «Гарантії прав на землю» варто закріпити виключно судовий порядок вирішення земельних спорів з правом органів управління у галузі земельних ресурсів та органів місцевого самоврядування виступати лише як треті особи у судочинстві (без права самим вирішувати земельні спори). Доцільно також ввести положення про право на самозахист з чітким визначенням його меж [3, с. 177–178].

Розділ VIII. Особливості використання землі як територіального базису. Це новий розділ, який мав би врегулювати особливості використання землі як територіального базису. Мова йде про закріплення в окремих главах положень про встановлення і зміну меж адміністративно-територіальних утворень, про порядок використання земель житлової та громадської забудови, земель історико-культурного призначення, особливості використання земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони, земель під релігійними, культовими, монастирськими спорудами, особливості планування забудови земель.

Розділ IX. Відповідальність за порушення земельного законодавства. Крім наявних у цьому розділі положень, які встановлюють каральні гарантії захисту земельних прав та відповідальність за порушення умов використання і охорони земель, слід положення даного розділу поширити не лише на громадян та юридичних осіб, а й на службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування [3, с. 179].

Таким чином, система та ієрархія принципів земельного права України є основою для подальшого удосконалення структури Земельного кодексу України як галузевого кодифікованого акта. Крім того, на нашу думку, основою для

подальшого удосконалення окремих правових інститутів та окремих законодавчих актів можуть стати інституційні принципи земельного права, які безпосередньо впливають із галузевих принципів. Однак дане питання потребує окремого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Книш В. В. Співвідношення понять «принцип», «принцип права», «принцип земельного права» / В. В. Книш // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2005. – Івано-Франківськ: Плай. – Вип. XV. – С. 144–147.
2. Книш В. В. Проблеми законодавчого закріплення принципів земельного права // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2002. – Вип. 16. – С. 287–291.
3. Книш В. В. Принципи земельного права України / Віталій Васильович Книш. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Івано-Франківськ, 2006. – 206 с.

Косцова Ірина Петрівна,
суддя Одеського апеляційного суду,
аспірант Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Одеса

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СИСТЕМА», «СИСТЕМНІСТЬ» ТА «СИСТЕМНИЙ СПОСІБ» У КОНТЕКСТІ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Системні зв'язки права становлять об'єкт тлумачення норм права. Тлумачення здійснюється за допомогою системного способу. Під системним способом тлумачення норм права розуміють особливий різновид способу тлумачення норм права. Такий спосіб тлумачення охоплює систему правил, прийомів, принципів та засобів аналізу змісту, форми та структури норми права, що заснований на ідеях про системний характер права. Результатом його застосування є отримання знань про зміст та смисл норми права з позиції її внутрішньої будови, взаємозв'язку між елементами норми права та норми права з іншими правовими нормами, що забезпечує узгодженість правових норм між собою [1, с. 68].

Вивчаючи поняття «система», окремі дослідники використовують термін «система» у спрощеному тлумаченні, розробляють системну концепцію зовсім без використання терміна «система» або використовують при розробці концепції системності термін «система» у вузькому сенсі. При цьому, поряд з множинністю, завжди виникала неточність тлумачення поняття «система», пов'язана з особливостями гносеологічного та онтологічного підходів [2, с. 169].

З точки зору онтологічного підходу, виокремлюють два напрямки до визначення поняття «система»:

- 1) система як сукупність об'єктів»;
- 2) система як сукупність властивостей.

Згідно з першим напрямом, система являє собою цілісні й одночасно розчленовані фрагменти матеріального світу. Йдеться про первинну розчленованість цілого, яке складається з просторово розчленованих цілостей, що перебувають у взаємозв'язку та взаємодії між собою. У відповідності з другим підходом, система являє собою цілісність.

Головним недоліком онтологічного підходу до розуміння системи в даному випадку є ототожнення системи з об'єктом або просто з фрагментом навколишньої дійсності. Однак безліч проявів кожного такого фрагмента визначає безліч підходів до його пізнання, у зв'язку з чим, неможливо конкретизувати взаємодії цього фрагмента з іншими, оскільки не можна вірогідно визначити, які саме властивості цього фрагмента перебувають у взаємозв'язку з іншими фрагментами. Вказана обставина не дозволяє використовувати онтологічний підхід для пізнання системи, оскільки не дає методології дослідження, тому розуміння системи тільки з точки зору онтологічного підходу є невірним.

З даного приводу Е. Агошкова і Б. Ахлібінський помітили, що використання терміну «система» в онтологічному аспекті малопродуктивне для подальшого вивчення об'єкта. Якщо відносити його до цілісного об'єкту, то обмежуємо всю місткість поняття «система» лише констатацією певної природи об'єкта, яка не тягне за собою безпосередньо гносеологічних, а тим більше методологічних установок для дослідника. З такою ж продуктивністю можна залишити за ними назву «органічні цілі», «системні об'єкти» або просто «складні об'єкти». Якщо відносити термін «система» до цілісної сукупності об'єктів, то пізнавальна ємність, при цьому, обмежується лише констатацією природного розподілу цілого. Гносеологічні установки на цьому закінчуються [3, с. 172].

За допомогою гносеологічного підходу вироблено основні вимоги до системності знання: 1) цілісність побудованого знання; 2) повнота вихідних підстав; 3) виводимість знань. Під час системного дослідження недостатньо лише дотримуватися вимоги системності виведеного знання. З даного приводу Д. Керімов припустив, що загальне визначення системи, яка має гносеологічну мету повинно охоплювати низку характеристик, за допомогою яких здійснювалось би будь-яке системне дослідження з метою виявлення складових частин системної цілісності та специфічних якостей кожної з частин; аналітичного вивчення зв'язків, відносин і залежностей частин між собою; узагальнення частин у їх якісній визначеності та взаємодії; на пізнання функціонально значення, ролі й ефективності дії системи та кожної її частини на середовище.

З точки зору гносеологічного підходу наявні щонайменше два напрями до вивчення поняття «система»:

- 1) пов'язаний з трактуванням системності наукового знання;

2) пов'язаний з розробкою понять «закономірність» і «закон» наукового знання.

Проте ідеального визначення поняття «система» гносеологічний підхід (як і онтологічний) дати не може, оскільки знання в цілому, також як і навколишня дійсність в цілому, не співвідносяться з поняттям «система», оскільки подання їх у вигляді системи було би способом кінцевого подання нескінченних об'єктів.

Всупереч тому, що в найбільш загальному значенні під системою розуміють безліч елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, яке утворює певну цілісність, єдність [4, с. 28], кількість наявних визначень цього поняття величезна.

У зв'язку з множинністю визначень поняття «система», вживання даного поняття різними авторами і в різних науках суттєво відрізняється одне від одного. Дана відмінність полягає у значеннях та змістовних і формальних принципах. Практично кожен дослідник системних проблем спирається на своє розуміння поняття «система» [5, с. 7].

Подекуди в дослідженнях відсутнє співвідношення юридичного розуміння правової системи з філософським розумінням системи в загальному сенсі. Це призводить до додаткових труднощів у вивченні та дефініції поняття «правової системи».

М. Котенко розглядає поняття системність як похідне від «системи». Словом «системний» визначають те, що відноситься до системи, водночас і те, що є системою. Слово «системний» вживається для позначення слова «спосіб», яке виступає іменником і, відповідно, характеризується прикметником – «системний». У поєднанні етимологічних значень слів «системний» та «спосіб» показується характеристика:

– власне способу як такого, що побудований на системних засадах, відноситься до певної системи;

– предметності застосування вказаного способу, що стосується визначення та виокремлення сутнісних ознак системності певного явища, щодо якого застосовується сам спосіб [1, с. 68].

Згідно з дослідженням Т. Кухарук, до методологічних основ появи поняття «правова система» зазвичай відносять:

– широке застосування в юридичній науці системно-цілісного підходу до права, інших правових явищ, що дозволяє розглядати їх як системи, що мають не тільки внутрішні, але й зовнішні зв'язки;

– твердження у науці соціологічного підходу до права, що вимагає його дослідження в дії, буття;

– розвиток порівняльного правознавства та обмін інформацією на рівні світової юридичної науки, що ведуть до пошуку нових параметрів зіставлення правової дійсності різних країн;

– становлення і зміцнення в юридичній науці руху за багатоаспектне бачення права [6, с. 47].

Системний підхід цінний не тільки парадигмальністю, але й методологічністю, тобто використанням його не стільки як способу представлення світу, а як методу його пізнання. В цьому й полягає його

методологічна функція, коли системність в пізнавальному процесі працює як принцип, метод і теорія [7, с. 147].

Як наукова методологія системний підхід з успіхом застосовується в гуманітарних дослідженнях, тому все більше набуває статусу загальнонаукового принципу. Варто відзначити, що до цього часу в науці, в основному, переважав аналітичний підхід. Системний підхід органічно поєднує в собі аналіз і синтез. Використання системної методології не виключає використання інших методологічних прийомів, принципів та ідей. Системна методологія, як і всяка інша, має свої переваги і свої недоліки, які слід враховувати при оцінці вірогідності отриманих результатів. Таким чином, системний підхід – це підсумок усіх інтегративних тенденцій у сучасному науковому пізнанні.

Список використаних джерел

1. Котенко М. В. Системний спосіб тлумачення правових норм : поняття, ознаки та місце в системі правоінтерпретаційної діяльності / М. В. Котенко // Часопис Київського університету права, 2013. – №2. – С. 66-69.
2. Швакин С. В. Системный подход и понятие правовой системы [Текст] / С. В. Швакин // Вестник Российского государственного торгово-экономического университета. – 2010. – № 10. – С. 168-181.
3. Агошкова Е. Б., Ахлибининский Б. В. Эволюция понятия системы / Е. Б. Агошкова, Б. В. Ахлибининский // Вопросы философии, 1998. – № 7. – С. 170-179.
4. Бергаланфи Людвиг фон. Общая теория систем: критический обзор. Краткий конспект / под. ред. С. В. Багузин. – М. : – Прогресс, 1969. – 520 с.
5. Исследования по общей теории систем / Общ. ред. И вступит. Статья В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина. – М. : Прогресс, 1969. – 520 с.
6. Кухарук Т. В. Некоторые теоретико-методологические вопросы исследования понятия правовой системы общества / Т. В. Кухарук // Правоведение, 1998. – №2. – С. 46-50.
7. Онищук І. І. Методологія й техніка дослідження правового моніторингу [Текст] / І. І. Онищук // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – №813. – С. 144-151.

Кузь Софія Василівна,
аспірант Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОРОЗУМІННЯ В ТЕОРІЇ ПРАВА

Праворозуміння є складним і багатозначним процесом, що відіграє важливу роль в механізмі правового регулювання суспільних відносин, в забезпеченні законності і правопорядку, правового виховання населення і юристів професіоналів, і навколо якого завжди йшли і йдуть постійні наукові дискусії.

На сьогоднішній день існує безліч різноманітних підходів щодо розуміння права, склалися цілі школи, напрями, доктрини, але відсутня єдина концепція, яка пояснювала б сутність, природу, призначення права, його роль в житті суспільства. Відомий теоретик права і соціолог Б. Кістяківський зазначив: «У жодній іншій науці немає стільки суперечливих теорій, як у науці про право. При першому знайомстві з нею виникає таке враження, ніби вона тільки й складається з теорій, що взаємно виключають одна одну» [3, с. 42].

Істотний вплив на множинність підходів до праворозуміння справляють історичні умови функціонування права і рамки культури, в яких жили і працювали дослідники даного феномену. Якщо вести мову про період в історії, коли правові ідеї знаходять своє вираження у працях давньогрецьких філософів і римських юристів, в основі концепцій яких покладено ідею розуму, справедливості, моральних цінностей, тоді можна виділити природно-правовий підхід щодо розуміння права. Теорія природного права будується на принципі, що поняття добра і зла притаманні людській природі, і тому право виростає з самого життя, ґрунтуючись на загальнолюдських цінностях свободи, приватної власності і прагнення до щастя. Якщо говорити про період, коли право визнавалось не як система ідей орієнтована на моральні цінності, а як запропоноване публічною владою загальнообов'язкове правило поведінки, забезпечене політико-владним примусом, тоді теорія права виділяє позитивістський підхід до праворозуміння. Юридичний позитивізм заперечує «природне право», яке розглядається як омана, що веде до порушення порядку. У відповідності з теорією юридичного позитивізму, право – факт реальності. Будь-яке позитивне право походить від влади (держави). Право – наказ влади, підтриманий санкцією примусу. Право є результат тільки правотворчої функції держави, незалежної від економічних і класових відносин [4, с. 61]. Що стосується підходу до розуміння права, де основною ідеєю є функціонування і реалізація права як «дія» у сформованих суспільних відносинах, тоді слід вести мову про соціологічну концепцію праворозуміння. Характерною особливістю соціологічного праворозуміння є те, що воно ґрунтується на розрізненні права і закону. Саме суспільство визначає зміст права, а не навпаки. Право не породжується державою, але закріплюється ним. Право результат динамічного

функціонування соціуму. Залежно від зміни суспільних відносин змінюється і право, тому що воно є віддзеркаленням суспільних відносин [4, с. 89].

Теорія в основу якої покладено ідею поділу права на позитивне, тобто те, що встановлене державою та інтуїтивне, яке є результатом внутрішнього, інтуїтивного самовизначення індивіда в юридичній науці трактується, як психологічна.

Окрім, вище наведених класичних підходів щодо праворозуміння, які є найбільш поширеними та визнаними в теорії права, сучасне праворозуміння виокремлює ще одну, похідну від всіх інших, – інтегративну концепцію. Дана теорія подається у вченні Д. Холла. На його думку, природно-правова традиція може бути оновлена за рахунок її поєднання з аксіологічним (ціннісним) підходом у праві. При цьому, на думку Холла, цінності повинні розглядатись як обов'язковий атрибут правової норми, а норми повинні сприйматись як «захищені ціннісні судження» [1, с. 32]. В рамках інтегративного підходу одні автори об'єднують найбільш цінні і привабливі, з їх точки зору, ознаки права, інші формулюють загальне визначення шляхом поєднання принципів юридичного, соціологічного позитивізму і природного права. Поєднання нормативістського, соціологічного та природно-правового напрямків дає можливість використовувати їх переваги і, в той же час, ліквідувати недоліки, що властиві кожному з них окремо. На основі такого союзу досягається «синтез юридичного поняття, цінності і факта» [1, с. 34].

Таким чином, відсутність єдності думок серед науковців пояснюється цілою низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, основними з яких є ідеологічний вплив, особливості епохи і правової системи, в рамках якої формується наукова правосвідомість. Найбільш поширеними та визнаними в теорії права класичними підходами щодо розуміння права є природно-правовий, позитивістський, соціологічний та інтегративний. Незважаючи на відсутність єдності поглядів щодо соціального значення цих типів праворозуміння, переважна більшість дослідників схиляється до того, що кожний з них ґрунтується на певних світоглядних підвалинах, які, у свою чергу, відображають реальні грані, аспекти права як феномену [2, с. 15].

Розглянувши усі концепції праворозуміння, слід підсумувати, що жодну з даних теорій не можна заперечувати, адже вони характерні для різних правових шкіл і розкривають якийсь один аспект такого складного соціального явища як право. Однак, з метою забезпечення належного функціонування права як соціального регулятора, для високоякісного процесу законотворчості, для створення якісного механізму правозастосування та правореалізації, варто було б розробити нову концепцію розуміння права, яка б враховувала всі реалії сьогодення.

Список використаних джерел

1. Ковтонюк А. М. Основні концепції права в інтегративній юриспруденції. / А. М. Ковтонюк // Університетські наукові записки – 2007. – № 4(24). – С. 32–37.
2. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 4. – С. 10–22.

3. Мозоль Н. І. Сучасні концепції праворозуміння: поняття, характеристика та особливості / Н. І. Мозоль // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С. 36–41.

4. Скоробогатов А. В. Современные концепции правопонимания. / А. В. Скоробогатов. – Казань. – 2010. – 159 с.

Луцький Мирослав Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ ЗУНР У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Особливістю української демократичної революції початку ХХ ст. була актуальність вирішення соціального питання. В той час, коли відбувався процес ліквідації імперського устрою і населення краю отримало змогу претендувати на розширення власних прав, насамперед, соціальних, законотворча діяльність українського національного уряду була вкрай важливою. Зважаючи на вимоги часу та рівень суспільних інтересів населення, приймалися численні нормативно-правові акти, що регламентували особливості працевлаштування, соціального захисту, забезпечення майнових прав і фінансового забезпечення.

Для Галичини, Буковини та Закарпаття актуальнішим було розв'язання аграрного питання, а вже потім врегулювання відносин у сфері найманої праці і т.д. Першочерговим завданням національного уряду ЗУНР було розв'язання складної соціально-економічної ситуації спровокованої як наслідками Першої світової війни, так і подіями українсько-польського протистояння.

У рамках забезпечення правового змісту регулювання соціального захисту населення ЗУНР, варто виокремити основні напрямки, в рамках яких здійснювалася відповідна політика. По-перше, основний акцент робився на врегулювання соціально-економічного становища держави, фінансового забезпечення та фінансової реформи. По-друге, соціальне забезпечення та фінансова допомога для окремих груп населення була актуальною, оскільки мала на меті забезпечити підтримку уряду з боку широких верств населення. Основними категоріями людей, яким надавалася фінансова допомога були вчителі, державні службовці, працівники залізниці, а також малозабезпечені прошарки населення, вдови і сироти. По-третє, було прийнято ряд нормативних актів, що регулювали сферу трудових відносин і гарантували ряд соціальних прав для робітників республіки.

Такий висновок можна зробити на підставі змісту відозви ЗУНР «Горожанам Західно-Української Народної Республіки», у якій аналізуються жахливі наслідки Першої світової війни та визначаються подальші кроки уряду по вирішенню основних проблем. Ключовим завданням влади визначалося

творення суверенної держави «без пануючих і поневолених і тому наша держава не тільки республіканська, але й народна, де всі горожани вирішуватимуть свою долю» [7, к. 17]. Одночасно у відозві наголошувалось на тому, що у той переломний момент важливо зберегти лад і порядок, не допустити до безладдя, оскільки це може звести нанівець народне визволення [6, с. 272]. Вказувалось на важливість вирішення соціальних питань: соціальний захист нещасних жертв кривавої війни; турбота про покращання незадовільного стану народного здоров'я; оголошення державою амністії для політичних ув'язнених. «Воєнні інваліди, вдови, жертви воєнного лихоліття та воєнні сироти одержать окреме державне забезпечення» [7, к. 17].

Ключовим законодавчим актом у сфері регулювання соціального захисту населення та фінансового забезпечення був Закон «Про запровадження в обіг гривень та карбованців» від 4 квітня 1919 р. [1, с. 55]. Прийняття цього закону було зумовлено рядом об'єктивних причин. По-перше, після укладання Акту злуки, фінансова система УНР та ЗОУНР вимагала уніфікації, а використання різних грошових систем не сприяло цьому. По-друге, постійна фінансова допомога з боку Директорії наповнила внутрішній ринок ЗОУНР значною кількістю гривні, а тому закріплення за нею статусу офіційної валюти було закономірним. Разом з тим, впровадження гривні не ліквідувало обіг крон, а також було надано статусу основної валюти карбованцям УНР. У ст. 3 визначався такий курс: 1 гривня дорівнює 1 кроні, а 1 карбованець дорівнював 2 гривням [1, с. 55]. Ст. 5-6 визнавали міри покарання за навмисне здешевлення гривні та карбованця, а також за відмову приймати гривні та карбованці у вигляді розрахунку за продукцію. Так, навмисне здешевлення національної валюти пропонувалося карати ув'язненням терміном до 2-х років, або штрафом у 100 000 крон. Відмова здійснювати фінансові операції гривнею чи карбованцем передбачала покарання у вигляді 6 місяців позбавлення волі чи штраф у 50 000 крон [1, с. 55].

Що стосується норми правових актів, які регламентували рівень соціального захисту окремих категорій населення, то 26 січня 1919 р. було прийнято Розпорядження Секретаріату фінансів «Про одноразовий надзвичайний додаток державним службовцям, пенсіонерам, вдовам і сиротам», у якому регулювалася процедура виплати фінансової допомоги державним службовцям, пенсіонерам, а також вдовам і сиротам військових, що загинули в роки Першої світової війни та під час українсько-польської війни. Цей документ, вкотре підтвердив орієнтування українських правників на норми австрійського права, оскільки передбачаючи грошові виплати державним службовцям, ст. 1 цього розпорядження скеровували органи влади до норм Розпорядження австрійського міністра фінансів від 11 вересня 1918 р. та Розпорядження австрійського міністерства залізниць від 21 вересня 1918 р. [5, с. 4]. У цих документах чітко регламентувалася система класифікації працівників залізниці з визначення їхнього статусу та рангу, а також визначалася сума фінансової допомоги, що видавалася за якісну роботу та за роботу під час бойових дій. Ст. 2 цього закону визначала процедуру надання фінансової допомоги іншим державним службовцям, а також вдовам і сиротам, які втратили свого

годувальника під час військових дій.

Цікавою нормою, а відповідно і категорією населення є, так звані особи, що «побирають дари з ласки», або як їх кваліфікували у австрійському законодавстві «Gnadengabe» [5, с. 4]. До цієї категорії належали особи, які проживали виключно за рахунок соціальної допомоги з боку держави оскільки мали певні фізичні чи психологічні вади. Терміном надання фінансової допомоги визначалося 1 лютого 1919 р. Одночасно передбачалося, що фінансову допомогу отримують ті працівники залізниць, що отримували її у листопаді 1918 р. Таким чином, можна стверджувати, що керівництво ЗУНР незважаючи на складну фінансову ситуацію намагалося проводити активну соціальну політику в сфері забезпечення малозахисених верств суспільства, а також преміювати окремі категорії державних службовців.

Окрім державних службовців та малозахисених верств суспільства, особливу увагу у фінансовому забезпеченні, керівництво ЗУНР приділяло працівникам сфери освіти. Так, 8 березня 1919 р. було видано чергове Розпорядження про надання фінансової допомоги окремим прошаркам населення у зв'язку із складною економічною ситуацією та військовими діями. У ст. 1 Розпорядження «Про одноразову надзвичайну допомогу для державних функціонерів і учителів» наводиться перелік категорій населення, що отримують соціальний захист з боку держави [2, с. 31-33.].

Як правило, прийняття нормативно-правових актів, що регулювали надання фінансової допомоги державним службовцям і малозахисеним верствам населення було частим явищем для тогочасної системи правотворення з одного боку, а з іншого боку – це було єдино можливим заходом до збереження країни від соціальної кризи та провокування заворушень серед населення, яке перебувало на межі бідності. Так, 25 квітня 1919 р. було прийнято чергове Розпорядження про виплату одноразової фінансової допомоги держслужбовцям, вдовам, сиротам і працівникам колій. У ст. 3 цього розпорядження пропонувалося зробити такі виплати постійними, а претендувати на них могли робітники, які офіційно працюють з 1 квітня 1919 р. (ст. 4) [3, с. 64].

Того ж дня, 25 квітня 1919 р. було прийнято Розпорядження про надання фінансової допомоги вдовам і сиротам греко-католицьких священників. Цікавим видається те, що розмір пропонованої допомоги вираховувався відповідно до норм Розпорядження австро-угорського Міністерства освіти і віросповідань від 6 лютого 1908 р. [4]. Цим актом визначалося три категорії людей, яким пропонувалося надати фінансову допомогу, а саме:

- 1) вдови греко-католицьких священників;
- 2) сиротам, які не досягли 24-річного віку і знаходяться під опікою матері;
- 3) хворим та фізично нездатним працювати повнолітнім сиротам [4].

Таким чином, соціальне забезпечення населення було ключовим у рамках внутрішньої політики держави. Регулювання суспільних відносин і соціального статусу окремих груп громадян, зокрема державних службовців, працівників залізниць та вчителів займало важливе місце в правотворчій практиці періоду ЗУНР. Численні постанови та законодавчі акти про фінансову допомогу широким верствам суспільства є свідченням пропагування високих соціальних

стандартів з одного боку, а з іншого боку – матеріальна підтримка населення в умовах війни була особливо затребуваною.

Список використаних джерел

1. Закон української національної ради про запровадження в обіг гривень та карбованців // Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. – Вип. 8. – Станіславів. – 30 квіт. 1919. – С. 55.
2. Розпорядок державного секретаріату про одноразову надзвичайну допомогу для державних функціонерів і учителів // Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. – Вип. 4. – Станіславів. – 17 берез. 1919. – С. 31-33.
3. Розпорядок державного секретаріату про виплату одноразового надзвичайного додатку працюючим державним службовцям і функціонерам, пенсіонерам, вдовам і сиротам по них та залізничникам // Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. – Вип. 8. – Станіславів. – 30 квіт. 1919. – С. 64.
4. Розпорядок державного секретаріату про встановлення дорожнього додатку вдовам і сиротам по греко-католицьких священиках // ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 109, арк. 4. Машинопис. Копія.
5. Розпорядок державного секретаріату фінансів спільно з іншими державними секретаріатами про одноразовий надзвичайний додаток державним службовцям, пенсіонерам, вдовам і сиротам // Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. – Вип. I. – Станіславів. – 31 січ. 1919. – С. 4.
6. Стукаліна Н. Т. Правові основи соціального захисту військовослужбовців Західноукраїнської Народної Республіки / Н. Т. Стукаліна // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2006. – № 571. – С. 272-275.
7. Центральний державний історичний архів України у Львові. – М/ф № 87263., к. 17.
8. Центральний державний історичний архів України у Львові. – М/ф № 87263., к. 17.

Онищук Ігор Ігорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО МОНІТОРИНГУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Активізація розвитку автоматизованих інформаційних систем сприяє впровадженню правового моніторингу за допомогою електронних форм збору, обробки та аналізу вихідних даних про реалізації нормативної правової інформації.

Головною проблемою впровадження електронної форми правового моніторингу, безсумнівно, є вироблення, так званих вимірювачів параметрів якості чинного законодавства, системи критеріїв та показників стану всієї системи правотворчості та право реалізації. Вони необхідні для формалізації всіх систем і підсистем об'єкта правового моніторингу та подальшого використання у створенні алгоритму програм ЕОМ, які необхідно буде розробляти для автоматизованого процесу правового моніторингу.

Законодавці повинні реагувати на мінливу реальність, бо Інтернет стає засобом, яким користується все більше і більше людей по всьому світу. В останні десятиліття кількість користувачів мережі зросла майже в 4 рази, що становить 30% населення нашої планети. Явище розширення сфери доступу до Інтернет і сучасних технологій називають інформатизацією. Результатом цього процесу є формування «інформаційного суспільства» [1, с. 10].

В інформаційному суспільстві інтенсивно розвивається сектор збору та використання інформації, що займається в основному виробництвом і поширенням інформації та інновацій (технологій) виробництва. На кожну соціальну зміну реагує закон, який не є чимось іншим, як доказом на поточний розвиток і стан людей, яким він слугує. Необхідно відзначити, що поняття інформаційного суспільства давно знаходиться в орбіті інтересів Європейського Союзу, який ставить собі за мету «формування суспільства нового типу, заснованого на знаннях, у яких технології збору, обробки, передачі і використання інформації, доступні й дешеві.

Система таких вимірників необхідна не тільки для того, щоб виробити підстави якості об'єкта моніторингу, але ще й для того, щоб ще на першій стадії (збору інформації) відокремити відомості адекватного характеру від так званих «шумів» і дезінформації, спотворених відомостей про спостережувані правові процеси.

Для формування системи вимірників якості правової інформації необхідні процедури (операції) перетворення інформаційних відомостей про нормативний та правореалізаційний масив в пошукових образах, тобто найбільш узагальнені відомості. Ці процедури в якійсь мірі аналогічні з дослідницькою діяльністю,

пов'язаною з роботою над науковим текстом, в ході якої також потрібне наукове узагальнення. Формування наукових понять, категорій і конструкцій, теоретичних моделей як ступенів пізнання об'єктів і явищ також пов'язане зі створенням узагальнень і наукових образів.

Формування різних критеріїв і показників оцінки якості об'єктів правового моніторингу безпосередньо пов'язано з індексуванням правової інформації.

Індексування правової інформації – процес перетворення в пошуковий образ текстів та змісту правової інформації за допомогою спеціальної штучної мови, заснованої на використанні відповідних правових дескрипторів (ключових слів і словосполучень).

При розробці згаданих вимірників стану об'єкта моніторингу (індикаторів) формується спеціальна інформаційно-пошукова мова, дескрипторного типу, що володіє великим словниковим складом і дозволяє найбільш повно виразити зміст нормативно-правової інформації.

Інформаційно-пошукова мова дескрипторного типу – спеціальний пошуковий лінгвістичний засіб використання ключових слів, дескрипторів.

Спеціальна пошукова мова формалізує правові тексти за допомогою правових тезаурусів (словників) і правових дескрипторів (ключових слів і словосполучень).

Формалізація правової інформації за допомогою такої мови необхідна для того, щоб електронна обчислювальна система змогла в автоматизованому режимі вибрати, розпізнати та проаналізувати необхідну для оцінки правову інформацію.

Прямий та безпосередній вплив на процес систематизації нормативно-правових актів здійснюють соціальні зміни. Перераховані вище способи систематизації вже давно стали анахронізмом. Майже в усіх країнах здійснився загальний перехід на комп'ютеризований облік нормативно-правових актів.

При кожному органі державної влади України існують автоматизовані інформаційно-пошукові системи правової інформації.

Системи, за допомогою яких здійснюється пошук інформації, називаються інформаційно-пошуковими системами (ІПС). Процедура пошуку починається із запиту до інформаційно-пошукової системи. Система виконує пошук у масиві інформації таких документів, які задовольняють зроблений запит, причому успіх пошуку суттєво залежить від точності формулювання запиту. Найбільш сучасні пошукові системи містять у собі не просто масиви документів, а банки даних.

У них зберігається різноманітна інформація, необхідна фахівцям для вирішення своїх задач. Сучасні системи пошуку також існують у мережі Інтернет [2].

Сучасні юристи використовують правові інформаційно-пошукові системи з метою підвищення ефективності своєї роботи. У певній мірі вже сформувався український ринок таких продуктів. Проведемо короткий огляд основних ІПС.

Потужна інформаційно-пошукова система «Ліга:Закон» залишається безперечним лідером. Інформаційно-аналітичний центр «Ліга» пропонує широкий вибір систем інформаційно-правового забезпечення: «Ліга:Закон Класик», «Ліга:Закон Юрист», «Ліга:Еліт», «Ліга:Бізнес», «Ліга:Бухгалтер» [2].

Одним з основних недоліків систем юридичного інформаційного пошуку є відсутність ефективного представлення семантичного співвідношення між потребами в інформації та інформаційного вмісту документів. Ця проблема особливо актуальна для міжмовного інформаційного пошуку. В даному випадку відсутність знання іноземної мови не дозволяє користувачам правильно формулювати запити, і, таким чином, результати пошуку неточні [3, с. 163].

Т. Максвел і С. Буркгард запропонували два підходи до правових інформаційно-пошукових систем, які побудовані на інструкції інженерії знань (ІІЗ) та нейро-лінгвістичному програмуванні (НЛП). Огляд кожного з підходів передбачає, що пошук, ґрунтуючись виключно на інструкції інженерії знань не є стійким в довгостроковій перспективі. НЛП-моделі, засновані на використанні ІІЗ пов'язані з набором навичок юристів. Пов'язавши НЛП на основі ІІЗ з поняттям допиту, і ментальними моделями юристів підтримки закону, можемо тепер побачити можливість застосувати НЛП для основних навичок юридичної професії. Внаслідок масштабування масиву електронного юридичного тексту, інформація стає швидко доступною. Необхідно розглядати наслідки збільшення обсягів правової інформації з повагою до пошуку повноти й точності інформації. Якщо правові бази даних переповнені висновками низької якості (ті, що в минулому залишилися неопублікованими), значний обсяг інформації переважатиме над точністю. Збільшиться витрата людського часу та зусиль на сортування інформації [4, с. 71].

Довідкова інформаційно-пошукова система дає можливість кожному створити свою користувацьку базу даних. З розвитком Інтернету з'явилася можливість працювати з правовою інформацією в оперативному режимі.

Для сприяння проведенню правового моніторингу необхідно створити єдиний державний інформаційно-аналітичний центр «Правовий моніторинг». Найбільш вагоме завдання полягає у створенні інтегральної комплексної експертизи, сформованої за чіткими критеріями та доступної за своїм виконанням для контролю й адекватного його застосування. Колосальне значення для творчого розвитку системи правового моніторингу має інформаційно-аналітичний напрямок діяльності.

Список використаних джерел

1. Burdziak A. Technologia informacyjna dla prawników / A. Burdziak, Ł. Cieślak, Ł. Goździaszek, S. Kotecka, P. Peçherzewski, P. Rodziewicz, A. Zalesińska // Wydawca Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. – Wrocław, 2011. – 178 s.
2. Системи інформаційно-правового забезпечення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://informatuka.at.ua/publ/lekciji/lekcija_1_3_sistemi_informacijno_pravovogo_zabezpechennja/2-1-0-5. – Загол. з екрану.
3. Dini L., Liebwald D., Mommers L., Peters W., Schweighofer E., Voermans W. Cross-lingual legal information retrieval using a WordNet architecture / L. Dini, D. Liebwald, L. Mommers, W. Peters, E. Schweighofer, W. Voermans // Proceedings of ICAILACM Press. – New York, 2005. – P. 163-167.

4. Maxwell T., Burkhard S. Concept and Context in Legal Information Retrieval / K. Maxwell, B. Schafer // Legal Knowledge and Information Systems – JURIX 2008. – P. 63-72.

Панфьорова Марина Анатоліївна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
конституційного та адміністративного права
факультету економіки, менеджменту та права
Національного транспортного університету,
м. Київ

КАТЕГОРІЯ ЗАКОНУ У ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ УКРАЇНСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

В умовах формування правової держави в Україні з особливою гостротою постає необхідність кращого розуміння передумов і чинників формування правових традицій. Зокрема це стосується теоретичного обґрунтування такої категорії, як закон: його виникнення, змісту, видів та значення.

Рівень розвитку політико-правової думки можна вважати одним із виразників ступеня розвитку суспільства і держави в них на певному етапі. Люди, які пропонують певні теоретичні моделі держави, суспільства та права одночасно ніби віддзеркалюють рівень їх розвитку: обґрунтовують наявний порядок речей або критикують його, використовують існуючі наукові категорії або, спираючись на них, пропонують нові. В будь-якому випадку, політико-правова думка дає аргументи для подальшого розвитку і тісно пов'язана з державно-правовою практикою. Все це відноситься і до теоретико-філософського підґрунтя категорії «закон».

Сучасні історичні дослідження доводять, що період середньовіччя для Західної Європи та для України хронологічно співпадають і охоплювали V–XV ст.ст., або тривали до початку XVI ст. При цьому, в рамках періоду виділяють раннє (V–IX ст.ст.), класичне (IX–XIII ст.ст.) та пізнє середньовіччя (XIII–XV ст.ст., або початок XVI ст.) [1]. Розвиток української політико-правової думки припадає, в основному, на класичне середньовіччя, коли з'являється основна маса рукописних творів.

Якщо західноєвропейська політико-правова думка доби середньовіччя базувалася на античних традиціях та була пов'язана з рецепцією римського права, їй була відома і сама категорія закону, і еволюція поглядів на його першоджерело, його сутність та значення, то в теорії і практиці Київської Русі існували певні особливості.

Так, однією з них можна вважати те, що українській духовній традиції княжого періоду був притаманний тип мислення, не схильний до абстрактного, відірваного від практичного життя теоретизування [7, с. 25]. Доволі швидкий соціально-економічний та культурний розвиток також сприяв практичній спрямованості політико-правової думки, яка мусила вирішувати нагальні проблеми. Крім того, на означену особливість впливав характер язичництва, який за свідченням Іларіона, був практичним, господарським, міцно пов'язаним

з працею людини [6, с. 189]. На практичний характер вказують і жанри, в яких було викладено політичні ідеї, це послання, повчання, слово, моління і т. ін.

Також, в науковій літературі існує два погляди на поширення античного культурного спадку в Київській Русі. Одні дослідники вважають, що в перекладній літературі переважала церковна, а уривки з творів відомих античних авторів стосувалися переважно моральних проблем, що було обумовлено соціальним замовленням, де переважали церковні та світські «книжники» [5, с. 22, 25, 31]. Інші переконані, що українські мислителі були знайомі з найкращими зразками античної політико-правової думки [11, с. 59]. Але в будь-якому разі, з відомих тут античних творів мислителі тих часів вибирали те, що відповідало інтересам розвитку власної держави і мало практичне значення. Варто підкреслити, що норми візантійського церковного законодавства, які стали відомі на Русі після прийняття християнства, а отже через них опосередковано й римське право, безперечно збагатили правові документи тієї доби, але й самі набули відчутного місцевого відтінку [10, с. 153-155]. Також слід враховувати, що візантійська рецепція римського права хоча і базувалася на матеріалах римських першоджерел, не мала відповідного теоретичного забезпечення, її філософське підґрунтя було обмежене християнським вченням в його православній інтерпретації, вона проводилася за «ініціативою зверху» [9, с. 23]. Тому не дивно, що поняття «закону» в цей період не застосовувалося до князівських правових актів і не асоціювалося з ними. В народній свідомості воно йшло від Бога у формі заповідей Святого Письма, особливо після офіційного прийняття християнства. Крім того, до цього часу не було можливості оприлюднення та контролю за виконанням князівських розпоряджень у формі уроків, уставів та поконів [10, с. 17, 20]. Серед їх характерних рис слід відмітити, що вони регулювали лише певні сфери державного життя, а їхня стабільність та загальнообов'язковість були відносними. На думку Л. А. Кушинської, в слов'янських мовах поняття «закону», як рішення верховної влади в державі, виникає лише в добу московського самодержавства [4, с. 67].

Якщо звернутися до відомих творів тих часів, то можна побачити декілька понять, які стоять дуже близько і часто є синонімами до категорії «закон». Це «правда», «суд», «істина» та «розум». Так, в «Слові про Закон та Благодать» Іларіона «Закон» виступає як Старий Заповіт Біблії, зокрема перші його п'ять книг, в яких викладено іудаїстичне віровчення. Іларіон тлумачить «Закон» як віру, що передувала християнству, була замкнута в одному народі і мала в собі риси поганства [12]. З аналізу роботи видно, що автор вважав, що Закон походить від Бога, має за мету встановлення справедливості «правди» примусовими методами («суд») і вдосконалює людей, готуючи їх до усвідомлення необхідності дотримання моральних настанов. В тексті часто зустрічається категорія «правди» поряд із законом, як його принцип або ознака: «Послухайте Мене, люди Мої, – говорить Господь, – і царі, прислухайтеся до Мене, бо вийде від Мене Закон і Суд мій на світло народам. Наближається скоро Правда Моя і вийде як світло Спасіння Моє. Мене очікують острови, і на силу Мою краї уповають» [3, с. 130].

В роботах XII ст. «Повісті минулих літ» та «Повчанні» Володимира Мономаха «закон» також має божественне походження, але саме ця категорія не була предметом роздумів і зустрічається дуже рідко та опосередковано. Наприклад, у Володимира Мономаха є роздуми, що таке беззаконня і вони пов'язані з тією історичною ситуацією, що склалася на той момент [12].

Уявлення про «закон» також можна опосередковано простежити через уявлення та вимоги до влади. Так, основними темами, що пов'язують владу та закон, є заклик до гуманізму та тема просвітництва. Наприклад, у Іларіона: «Ти був зодягнений правдою і міцністю підперезаний, озутий істиною, вінчаний розумінням і милостивістю, як перснем...» [3, с. 135].

У Володимира Мономаха знаходимо серед порад князю шанобливе ставлення до людини: «Заступайтесь за ображеного, давайте розраду сироті, оправдайте вдовицю... убогих не забувайте... не давайте сильним погубити людину. Ні правого, ні винуватого не вбивайте і не веліть убивати його. Якщо навіть заслуговуватиме смерті, і то не погубляйте жодного християнина» [12].

Попри релігійний світогляд, знання розуміли як міру справедливості [6, с. 191; 2, с. 79]. Розум виступав джерелом справедливого закону у державі, розум і віра, розумне і святе були єдиними. І в «Повчанні» Володимира Мономаха і в «Молінні» Данила Заточника, і в Повісті минулих літ підкреслюється необхідність мудрості, вченості, розуму правителя та його радників.

В умовах пріоритетного значення звичаєвого права в державно-правовому житті на той момент, теоретичні розробки не могли вийти за межу його усвідомлення. Сама категорія «Правди» мала моральний відтінок, розглядалася в межах боротьби добра і зла. «Ухиляйся від зла, твори добро, шукай миру і проганяй зло...» писав у «Повчанні» Володимир Мономах [12].

Сучасні дослідники часом, коли на практиці закон починає ставати основним джерелом права вважають XVI ст. [8, с. 207]. Саме в цей період, під впливом західноєвропейських державно-правових ідей і в політико-правовій думці України починають більш ґрунтовно розроблятися теоретичні категорії, зокрема і закону, збагачуючи власні традиції в цій сфері новими ідеями.

Список використаних джерел

1. Войтович Л. Середні віки в Україні: хронологія, проблеми періодизації // УЇЖ. – 2003. – Вип. 4 (№ 451). – 161 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chtyvo.org.ua>.
2. Замалеев А. Ф., Зоц В. А. Мыслители Киевской Руси. – К.: ВШ, 1987. – 181 с.
3. Історія вчень про державу і право. Частина 1. Політико-правова думка Стародавнього світу і Середньовіччя: хрестоматія: у 4 ч. / [уклад. В. В. Сухонос]; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 149 с.
4. Кушинська Л. А. Звичаєве право та його еволюція у східнослов'янському суспільстві IV–XI ст.: Монографія. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 142 с.

5. Огородник І. В., Огородник В. В. Історія філософської думки в Україні. – К.: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 543 с.
6. Основи політичної науки / За ред. Кухти Б. – Львів: Кальварія, 1996. – Ч. 1. – 238 с.
7. Полтавець С. Українська політична думка середини XVII століття. – К.: НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, 2008. – 171 с.
8. Правовий звичай як джерело українського права IX–XIX ст. / За ред. І. Б. Усенка. – К.: Наукова думка, 2006. – 280 с.
9. Рецепція римського приватного права (теоретичні та історико-правові аспекти) [Текст] : автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / Є. О. Харитонов. – Одеса : Б. в., 1997. – 51 с.
10. Терлюк І. Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття. Навчальний посібник з історії держави і права України. – Л.: Вид-во ЛІВС, 2003. – 156 с.
11. Тисяча років української суспільно-політичної думки. – К.: Дніпро, 2001. – Т. 1. – 630 с.
12. Українська література XI–XIII ст.ст. Тексти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr2.htm>.

Полатайко Ірина Володимирівна,
аспірант Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ФОРМИ ВТІЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ У ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ ТА ПРАВОВИХ СІМ'ЯХ СУЧАСНОСТІ

У сучасній науці загальної теорії права та держави сформульовані різні підходи до розуміння наукової категорії «правова система». При цьому, у більшості випадків підтримується дефініція правової системи як сукупності внутрішньоузгоджених, взаємопов'язаних, соціально-однорідних юридичних засобів, за допомогою яких держава здійснює необхідний нормативно-організуючий вплив на суспільні відносини (закріплення, регулювання, охорона, захист) пропонують російські дослідники [1].

Враховуючи таке розуміння правової системи, до числа її елементів відносять:

- 1) право як сукупність створених і охоронюваних державою норм;
- 2) законодавство як форму вираження цих норм (нормативних актів);
- 3) правові установи, які здійснюють правову політику держави;
- 4) судову та іншу юридичну практику;
- 5) механізм правового регулювання;
- 6) правореалізаційний процес (включаючи акти застосування і тлумачення);

- 7) права, свободи і обов'язки громадян (право в суб'єктивному значенні);
- 8) систему утворених та функціонуючих у суспільстві правовідносин;
- 9) законність і правопорядок;
- 10) правову ідеологію (правосвідомість, юридичні доктрини та теорії, правову культуру тощо);
- 11) суб'єкти права (індивідуальні і колективні);
- 12) системні зв'язки, які забезпечують єдність, цілісність та стабільність системи;
- 13) інші правові явища (юридичну відповідальність, правосуб'єктність, правовий статус, законні інтереси тощо).

Такий широкий підхід найповніше окреслює обсяг поняття і характеризує правову систему як складне, цілісне структурне утворення в єдності всіх його складових частин.

Л. С. Явич виступає проти включення в це поняття всіх без винятку юридичних категорій, всієї правової діяльності, стверджуючи, що недоречно вважати елементами правової системи соціальні чинники, які безпосередньо впливають на правоутворення і правореалізацію, але не становлять їх безпосереднього змісту [2, с. 148–149].

В. Погорілко та А. Малишко зазначають, що елементами, які належать до правової системи України є: система права, правова політика, правова ідеологія і юридична (правова) практика, зокрема, правотворча, правозастосовча, правоохоронна. Також поряд з елементами до правової системи, на їх погляд входять споріднені з нею явища: норми і принципи міжнародного права, соціальні норми, санкціоновані державою [3, с. 24–25].

Отже, значна кількість представників юридичної науки підтримує думку про те, що правова ідеологія (правосвідомість, юридичні доктрини та теорії, правова культура) є складовим елементом правової системи.

Разом з тим, сукупність країн, які використовують однакові правові системи, об'єднані в певні правові сім'ї. Термін «правова сім'я» потрібний для позначення груп правових систем, які мають подібні ознаки, що дозволяє говорити про подібність цих систем. Ця подібність є результатом їх історичного і логічного розвитку.

Тому, враховуючи загальне вчення про належність правової ідеології до елементів правової системи, об'єднання суміжних правових систем у правові сім'ї, доцільно розглянути, яким чином правова ідеологія втілюється у тій чи іншій правовій сім'ї. До числа класичних правових сімей, які виділяють у загальній теорії права та держави відносять: романо-германську; англо-саксонську; релігійно-правову, систему звичаєвого права та соціалістичну.

Аналіз елементів романо-германської (континентальної) системи права дає можливість встановити, що основним джерелом права в ній є закон, а інші види джерел виконують допоміжну роль і доповнюють його [4, с. 425–428]. Тому правова ідеологія у даній правовій системі також має другорядну роль. Вона може справляти вирішальний вплив лише на стадії прийняття закону як основного джерела (форми) права. При цьому, в основу змісту закону буде

покладено домінуючий напрям правової ідеології, який підтримується парламентською більшістю, що даний закон приймає.

Що стосується особливостей розвитку англо-саксонської правової сім'ї, то на даний час вона переживає період кардинальної правової реформи, суть якої полягає в активізації законодавчої діяльності, уніфікації позовного виробництва, злитті судів загального права і права справедливості [5, с. 48]. Слід також зазначити, що давнім джерелом англосаксонського права є звичай. Присяжні засідателі, порівняно з професійними суддями, не мали тих знань про норми раніше прийнятих судових рішень, що були необхідні для точної юридичної кваліфікації вчинків. Для них орієнтиром виступали ті традиції, звичаї, норми поведінки, що склалися в Англії й окремих графствах. З урахуванням цих норм і вироблялася загальна думка, позиція присяжних по конкретній справі [6, с. 342].

Отже, в англо-саксонській правовій сім'ї правова ідеологія могла знаходити свій вираз через правовий (у першу чергу, – судовий) прецедент і частково – через правовий звичай. При цьому, правова ідеологія поступово формувалась на основі професійної правосвідомості суддів та присяжних засідателів, які одночасно забезпечували формування і правової ідеології і юридичної практики.

Якщо вести мову про соціалістичну правову сім'ю, то до її ознак можна віднести, те, що вона базується на марксистському вченні, а значну роль у формуванні права відіграє партійна доктрина. При цьому, єдиним джерелом права визнавався нормативно-правовий акт [7, с. 128–129]. Що стосується правової ідеології, то, на наш погляд, її у соціалістичній правовій сім'ї фактично не існувало. Вона була успішно замінена політичною ідеологією правлячої партії.

Якщо ж вести мову про особливості мусульманського права, то йому притаманна специфічна система джерел права, зокрема, релігійний текст (Коран); судовий прецедент (судова практика); правова доктрина; нормативно-правові акти (фірмани); розповіді про життя пророка Мухамеда (сунни); правовий звичай (адати) [8, с. 38–39].

Аналізуючи вищесказане, слід зауважити, що саме мусульманському праву притаманний високий рівень втілення правової ідеології через ідеологію релігійну – Коран, Сунну, Іджму, Кияс, фірмани, адати тощо. Тому правова ідеологія даної правової сім'ї охоплена на рівні правосвідомості, правових актів та юридичної практики з яскраво вираженим релігійним змістом.

Що стосується далекосхідної правової сім'ї, то її характерними рисами є: велика роль особистого статусу людини; її готовність визнати свою неправоту. При цьому, головним регулятором відносин є не право, а мораль тощо [9, с. 304]. Отже, основним фактором формування правової ідеології у далекосхідній правовій сім'ї є мораль, а не нормативно-правовий акт.

Для правової сім'ї звичаєвого права, яка переважає в країнах Африки характерне домінування правового звичаю; наявність великого правового партикуляризму. При цьому, нормативні акти (писані закони) мають вторинне значення, а правовий прецедент взагалі не набуває певного значення як джерело права. При цьому, сфера правового регулювання є дуже вузькою [9, с. 305–306]. Отже, у правовій сім'ї звичаєвого права формування правової ідеології

суспільства здійснюється через правовий звичай, а сфера дії правової ідеології, як і сфера правового регулювання, має обмежений характер.

Таким чином, втілення правової ідеології у правових системах та правових сім'ях сучасності здійснюється наступним чином:

1) у романо-германській (континентальній) системі права – через нормативно-правовий акт, як основне джерело права, і першочергово у процесі його прийняття парламентською більшістю;

2) у англо-саксонській правовій сім'ї – через правовий (у першу чергу, – судовий) прецедент і частково – через правовий звичай на основі професійної правосвідомості суддів та присяжних засідателів;

3) у соціалістичній правовій сім'ї правова ідеологія існувала лише формально, а фактично її підміняла політична ідеологія правлячої партії;

4) у мусульманській правовій сім'ї правова ідеологія втілюється опосередковано через релігійну ідеологію;

5) у далекосхідній правовій сім'ї правова ідеологія втілюється через мораль, морально-етичні цінності (тобто через морально-етичну ідеологію);

6) у правовій сім'ї звичаєвого права правова ідеологія втілюється через звичаєве право, систему звичаїв і традицій. Оскільки, при цьому, сфера правового регулювання має обмежений характер, то тут також можна вести мову і про обмежений вплив правової ідеології.

Список використаних джерел

1. Правові системи сучасності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravo/pravovi_sistemi_suchasnosti#548.
2. Явич Л. С. Общая теория права. / Л. С. Явич. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. – 298 с.
3. Погорілко В. Правова система України: стан та перспективи розвитку / В. Погорілко, М. Малишко // Віче. – 1993. – №9. – С. 21-35.
4. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. / О. Ф. Скаун / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
5. Кухарчук Г. В. Некоторые теоретико-методологические вопросы исследования понятия правовой системы. / Г. В. Кухарчук // Правоведение. – 1998. – № 2. – С. 46–50.
6. Давид Р. Основные правовые системы современности. / Р. Давид. – М., 1988. – 451 с.
7. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
8. Лубська М. Мусульманське право: Сутність, джерела, структура. / М. Лубська. – К.: Монографія. «Академвидав», 2009. – 256 с.
9. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та інші; За ред. В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.

Рудий Назар Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент,
учений секретар Вченої ради Львівського
державного університету внутрішніх справ
Дмитрук Уляна Тарасівна,
курсант 4-го курсу факультету №1
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
м. Львів

НЕТОКРАТІЯ ЯК МАЙБУТНЯ ФОРМА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ

Бурхливий розвиток технологій в кінці ХХ – на початку ХХІ століть змінив не лише наше повсякденне життя, але і почав впливати на державно-правові процеси. Ми не можемо собі уявити життя без комп'ютерів чи Інтернету, які дарують нам можливість швидкого доступу до інформаційних ресурсів та оперативного реагування на виклики, які постають перед нами в процесі життєдіяльності. Без електронного урядування не можна уявити діяльність будь-якої цивілізованої держави. В Естонії оформляють електронне громадянство, дозволено голосувати через мережу Інтернет та сплачувати податки, здійснюють електронний документообіг. Як показує досвід цієї балтійської країни, впровадження технологій на такому рівні є успішним і рівень їх проникнення у механізм держави буде зростати.

Зважаючи на все більший вплив інформаційних технологій на всі сфери життєдіяльності, постає питання про їх вплив на державу та її владні інституції. Причому, передбачення таких впливів дозволить максимально ефективно використовувати інформаційні технології у механізмі держави та уникнути загроз які вони можуть становити.

На початку 2000-х років Ян Зодерквіст та Олександр Бард у своїй праці «Нетократія. Нова правляча еліта та життя після капіталізму» зробили спробу оцінити, який вплив мають інформаційні технології на економіку, політику, культуру, засоби масової інформації та державу загалом. Їх дослідження зводиться до введення нетократії (англ. netocracy) – це нова форма управління суспільством, у межах якої основною цінністю є не матеріальні об'єкти (гроші, нерухомість тощо), а інформація. Повноцінний доступ одних членів суспільства до достовірної інформації та маніпуляції нею забезпечать владу над іншими учасниками того чи іншого соціуму (суспільства, країни, держави). Відкритість суспільства, тобто створення таких умов, коли кожен матиме рівний вплив та доступ до інформації є неможливе без домінування владних ієрархій. Важливими також є правила нетократії, які неможливо формалізувати, оскільки суспільство характеризується швидкими темпами змін. Правила мережевого етикету неписані, вони існують лише на рівні інтуїції, а не свідомості [1]. Частково можна не погодитися з такими поглядами авторів, особливо, що стосується правил нетократії, які, очевидно, мали б мати формальне вираження і

бути загальними для всіх, тобто мати характер правових норм. Адже неписані та інтуїтивні норми відкинуть нас на рівень родоплемінної організації, що породить хаос та сваволю.

Своєрідним панівним класом при нетократії виступають нетократи – особи, які володіють знаннями та необхідними зв'язками, що можуть бути використані в тій чи іншій мережі. На противагу нетократам формується новий споживчий клас – конс'юмеріат. Саме такі зміни приведуть, в свою чергу до змін в механізмі розподілу влади в суспільстві та переходу її від одного правлячого класу до нового, саме так, як колись влада перейшла від аристократії, правлячого класу феодалізму, до нового господаря тодішнього світу – буржуазії, яка з'явилася внаслідок встановлення індустріального способу виробництва [2]. Причому, очевидним є факт, що ці процеси розподілу суспільства на нетократів та конс'юмеріатів можна спостерігати вже сьогодні, хоча комп'ютерні технології та комунікаційні мережі почали активно впроваджуватися лише у кінці ХХ століття.

Якщо розглядати нетократію як складову процесу глобалізації, що може вплинути на трансформацію державно-правових інститутів, привести до влади нову правлячу еліту, змінити політичну структуру суспільства, то можна говорити про нетократичну революцію. Революцію як спосіб переходу від одного суспільно-політичного ладу до іншого, соціальний поштовх, якісний переворот усієї соціально-економічної структури суспільства. Такими революціями прийнято вважати неолітичну революцію, промислову революцію, демографічну революцію, науково-технічну революцію тощо. Усі вони у свій час обумовили виникнення та розвиток принципово нових суспільних відносин [3, с. 140].

Такі суспільні зміни будуть мати серйозний вплив на державу, її політичну систему. Адже зосередження інформації (яка буде основною цінністю) можлива при нетократії не лише в руках державного чиновника чи політика, але і нетократа, що безперечно буде створювати конкуренцію традиційному державному укладу.

До обґрунтування концепції інформаційного суспільства вдається іспанський дослідник Мануель Кастельс. На відміну від попередніх дослідників, він вважав його не майбутнім, а сьогоденням. Центром влади в такому суспільстві є розум людей. При цьому, зазначає, що жодна інша форма влади не може конкурувати із владою гнучких та багатоваріантних мереж. У праці «Влада комунікації» Мануель Кастельс виокремлює чотири форми влади в інформаційному суспільстві. По-перше, це влада взаємодії (*networking power*), яка відсилає до влади акторів та організацій, що включені в мережі, які конституують ядро глобального мережевого суспільства над людськими колективами та індивідами, які не включені до цих глобальних мереж. Її суть полягає у тому, що цінність бути включеним до глобальної мережі та взаємодії з нею прямо залежить від розміру мережі. По-друге, це мережева влада (*network power*), яка пов'язується із процесами глобалізації, і яка передбачає соціальну координацію між різноманітними мережевими акторами. По-третє, влада в мережі (*networked power*) – в цьому випадку стверджується, що кожна мережа визначає владні відносини всередині себе, в залежності від програмних цілей, що

закладені в мережу. По-четверте, влада творення мереж (network-making power) [4]. Таким чином, Мануель Кастельс дає нам досить розгалужену та структуровану модель інформаційного суспільства, багато елементів якої дійсно функціонують вже сьогодні та імплементовані у механізм держави.

Згідно тверджень Олександра Денисова, мережеве суспільство характеризується переходом влади від власників матеріальних капіталів до кураторів соціально-інформаційних мереж чим фактично підтримує теорію Яна Зодерквіста та Олександра Барда. При цьому, характеризує нетократію з точки зору її невід'ємних аспектів:

- основою влади в нетократії є управління повним життєвим циклом моделі поведінки, яка зумовлена новою матеріальною технологією. Отже, чим швидше змінюються матеріальні технології, тим вищий рівень влади і багатства нетократії;

- наявні в суспільстві капітали вкладатимуться в технологічно компетентних працівників;

- доступ до нових технологій відбуватиметься виключно крізь призму доступу до відповідно кваліфікованих трудових сил [5, с. 51].

Ерік Шмідт та Джаред Коен у своїй праці «Новий цифровий світ» викладають ще більш сміливі погляди, відзначаючи можливість створення в майбутньому віртуальних держав, що змінять розташування реальних держав на Інтернет-шахівниці [6, с. 108]. Зрозуміло, що така можливість виникне лише, при умові, коли Інтернет стане не лише основним джерелом інформації, але і всі інші джерела будуть від нього залежати, а це досить далека та на перший погляд фантастична перспектива, яка можливо зможе знайти своє втілення на заключних етапах інформаційної електронної мережевої революції.

Очевидно, якщо збережуться сучасні темпи технічного розвитку людства, то ми стоїмо на порозі бурхливої фази інформаційної електронної мережевої революції, яка назавжди змінить усі сфери життєдіяльності. Важливим в цьому процесі є своєчасна трансформація державно-правових інститутів, приведення їх до вимог часу. Це дозволить мінімізувати революційні ризики, дасть можливість контролювати впровадження інформаційних комп'ютерних інновацій та забезпечити збереження цінності держави як такої.

Список використаних джерел

1. Бард А., Зодерквіст Я. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма / Пер. з шведського. — СПб. : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005. — 252 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://infobusiness21.com/resources/Zoderkvist_Ya._Netokratiya_Novaya_Pravya.a6.pdf.
2. Там само.
3. Талдикін О. В. Нетократія як черговий фактор кризи інституту національної держави: передумови виникнення // Науковий вісник Дніпропетровського національного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. — 2012. — №1. — 460 с. — С. 136-149.

4. Кастельс М. Становление общества сетевых структур // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. Под ред. В. Л. Иноземцева. – М., 1999. – С. 494-505. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/soobshestva/power-identity/formation>.
5. Денисова А. А. Нетократия как стратегический субъект 21 века.// Проблема субъектов российского развития. Материалы Международного форума «Проекты будущего: междисциплинарный подход» 16-19 октября 2006, г. Звенигород / Под ред. В. Е. Лепского. М.: «Когито-Центр», 2006. – 232 с.
6. Ерік Шмідт, Джаред Коен. Новий цифровий світ. / Пер. з англ. Ганна Лелів. – Львів: Літопис, 2015. – 315 с.

Сердюк Іван Вікторович,
*ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ України,
м. Київ*

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ТА МОРАЛІ В ТЕОРІЇ ЮРИДИЧНОГО ПОЗИТИВІЗМУ

Проблема співвідношення права і моралі є однією з ключових у філософії права. Дослідження цієї проблеми залежить від вихідних положень, що визначають сутність цих феноменів. У сучасній філософсько-правовій думці існує декілька підходів до трактування взаємодії права й моралі, в основі яких лежить різне тлумачення сутності права. Перший, природно-правовий, обґрунтовує необхідність відповідності права моральній природі людини, другий, позитивістський, протиставляє право й мораль.

Теорія юридичного позитивізму ґрунтується на положенні, що право і мораль – несумісні, оскільки перше пов'язано з примусом, а друге – зі свободою. Позитивісти Дж. Бентам, Дж. Остін, Г. Кельзен, Р. Ієринг протиставляючи право і мораль, представляють їх взаємодію як конфронтацію. Послідовники цієї теорії прагнуть звільнити право від морального змісту, на їх думку, право не повинно містити жодних ідеалізованих понять. Ця ідея отримала назву етатизації права. Отже, юридичний позитивізм заперечує концептуальний зв'язок між правом і мораллю і доцільність її встановлення, ґрунтується на положенні, що методологія юридичної науки не дозволяє пізнати природне право і мораль, оскільки базується на аналізі фактів і залишає поза увагою метафізичні питання. Існують певні розходження щодо питання концептуального розмежування права й моралі між позитивістами, однак вони не носять принципового характеру і обумовлені контекстом дискурсу з прихильниками теорії природного права.

Ставлення до теорії австрійсько-американського філософа права Ганса Кельзена завжди було неоднозначним. В поглядах Г. Кельзена синтезуються філософські ідеї неокантіанства, класичного правового позитивізму XIX ст. і неопозитивізму. Тому для його теорії притаманні специфічні принципи пізнання права: дуалізм «належного» і «сущого», відмова від аксіологічного підходу,

визнання нормативної єдності правопорядку застосування «чистого» юридичного методу, логічна ієрархія норм. Г. Кельзен переконаний: «...будь-який довільний зміст може бути правом. Не існує людської поведінки, яка в силу свого змісту, явно не могла б становити зміст правової норми» [1, с. 74]. З точки зору Г. Кельзена, соціальний порядок, право і мораль, є нормативним порядком, бо він регулює людську поведінку. Він підкреслює: «Норма, встановлена законодавцем відповідно до конституції, яка повеліває певну людську поведінку, не пов'язуючи протилежну з актом примусу у якості санкції, відрізнялася б від моральної норми лише своїм походженням, а правова норма, створена на підставі звичаю, взагалі б не відрізнялася б від моральної норми, також заснованої на звичаї. Якщо звичай визнається конституцією у якості нормотворчого чинника, то усі моральні норми, створені звичаєм, складають частину правопорядку» [1, с. 75-76]. Відмінність права і моралі, згідно вчення Г. Кельзена, полягає у виключно примусовому характері права. Право не залежить від моралі: правова теорія не оцінює справедливості чи несправедливості базисної норми, а лише досліджує відносини між нею та іншими юридичними нормами.

Погляди на право і мораль одного з найвідоміших позитивістів сучасності Герберта Харта формувалися в дискурсі з американським юристом Лоном Фуллером. Г. Харт розділяє позитивістський підхід щодо принципового розмежування права і моралі: «У жодному сенсі не є необхідною істиною те, що закони відтворюють чи задовольняють деякі вимоги моралі, хоча фактично вони часто це роблять» [5, с. 188]. Г. Харт переконаний у тому, що право й мораль не слід змішувати, вважає їх важливими соціальними інститутами, що регулюють поведінку людей і є умовами виживання людства [5, с. 195]. Мінімальною метою соціального життя людей є виживання, що обумовлює певні норми поведінки, які складають зміст права та моралі. Ці необхідні норми (захист особистості, власності, обіцянок) мають вирішальне значення для розуміння права та моралі й пояснюють, чому їх формальне визначення, без урахування певного змісту чи соціальних потреб не може бути прийнятим [5, с. 200]. Тому право й мораль з необхідністю будуть перетинатися, займатися (хоча б почасти) одними й тими ж темами і вирішувати одні й ті ж проблеми. Однак Г. Харт зауважує, що з цього не випливає, що «критерії юридичної сили конкретних законів, які застосовуються у будь-якій правовій системі, повинні включати неявним або навіть явним чином, посилання на мораль чи справедливість» [5, с. 188]. Поряд із визнанням генетичного зв'язку права й моралі, єдності їх фундаментальних норм, Г. Харт звертає увагу на їх відмінність: незахищеність цих норм, їх порушення вимагають переходу від моральних до правових форм контролю за поведінкою людей. Примусовий характер права необхідний як гарантія дотримання інтересів усіх членів суспільства, для того щоб уникнути ризику обману, добровільна співпраця людей має здійснюватися у межах примусового порядку.

Робота американського правника, представника гарвардської школи права, Л. Фуллера «Мораль права» є однією з найвідоміших праць ХХ ст., в якій автор з позиції природного права зробив спробу показати, що між правом і

моралю існує необхідний зв'язок. Л. Фуллер відмічає залежність права від моралі, однак наділяє мораль сутнісною рисою, яка відрізняє її від більшості інших філософських концепцій: він представляє мораль як сукупність принципів, визначених будь-якою метою, дотримання котрої обумовлює її досягнення. І. Ю. Козліхін відмічає, що мораль у Л. Фуллера «юридизується» [2, с. 10], позбавляється свого традиційного етичного змісту, залишається лише її форма.

Право, згідно Л. Фуллеру, є вираженням загальноприйнятих цілей, одним із різновидів цільової діяльності. Наявність мети є запорукою можливості оцінки правової системи. Тому факти і цінності в праві зливаються. Право містить у собі внутрішнє моральне ядро, що міститься в самій природі правової системи. Л. Фуллер формулює принципи цієї внутрішньої моралі права: загальність, відкритість, передбачуваність юридичної дії, ясність і зрозумілість закону, відсутність суперечностей, відсутність нездійснених вимог, сталість у часі (відсутність частих змін), відповідність між офіційними діями і декларованим правилом [4, с. 105]. На думку Л. Фуллера, ці принципи представляють собою процесуальне природне право, сукупність яких він називає «правовою моралю».

Розглядаючи співвідношення права й моралі, Л. Фуллер розрізняє «внутрішню» мораль обов'язку і «зовнішню» мораль прагнення. Перша «закладає базові норми, без яких упорядковане суспільство неможливе», друга – «мораль життя у відповідності до Блага, прагнення до досконалості, найповнішої реалізації людських сил» [4, с. 15]. «Внутрішню» мораль права він визначає через вісім базових принципів, відповідність яким наділяє законодавчу норму правовим змістом, що робить її обов'язковою для виконання: «Для ствердження того, що у людини може бути моральний обов'язок дотримуватися норми права, якої не існує, або зберігається в таємниці від нього, або була створена після того, як вона здійснила деяку дію, або яку неможливо зрозуміти, або яка суперечила б іншій нормі тієї ж системи, або наказувала здійснити неможливе, або мінялась би кожену хвилину, не може бути розумного обґрунтування» [4, с. 39]. «Зовнішня моральність права» включає в себе ті суспільні моральні принципи, що є підґрунтям правових інститутів і забезпечують їх функціонування, не допускаючи сваволі. Ця сукупність вимог до учасників правовідносин дозволяє їм створювати правові норми, які відповідають внутрішній моралі, і дотримуватися їх. Внутрішня й зовнішня моральність взаємопов'язані.

Розглядаючи питання відповідності права нормам моралі, Л. Фуллер зауважує, що аморальна система правил позбавляється статусу правової системи і, не отримавши необхідної підтримки суспільства, не може існувати довгий час. Для того, щоб правова система була системою правил, останні повинні відповідати моральним стандартам справедливості й чесності. Саме тому «...для практичної дієвості права першочергове значення має певний мінімум прихильності правовій моралі» [4, с. 187], а отже його підпорядкування хоча й специфічній, але моралі. Український дослідник С. І. Кравченко відмічає: «Право в розумінні Л. Фуллера – це, насамперед, діяльність професіоналів у галузі соціального конструювання реальності, а оскільки така діяльність

заснована на взаємодії та торкається цінностей інших людей, вона нерозривно пов'язана з мораллю» [3, с. 26]. Погляди Л. Фуллера на взаємодію права і моралі представляються послідовними, вони не суперечать визнаним правовим концепціям і органічно доповнюють існуючі системи праворозуміння.

Сьогодні у правознавстві відбувається процес конвергенції юридичного позитивізму й теорій природного права. Позитивісти не заперечують взаємозв'язку права й моралі, моральної складової у змісті права, вони лише свій погляд на право. Вони визнають, що правова система може безпосередньо включати в себе певні моральні норми. З іншого боку, прихильники теорії природного права визнають, що мораль включає в себе також обов'язок зберігати правопорядок, зокрема систему юридичних законів встановлених державою. Таким чином, підґрунтям різних філософсько-правових підходів до розуміння взаємодії права і моралі є різні типи розуміння і трактування права як особливого соціального регулятора. Тип праворозуміння визначає парадигму ціннісної оцінки права.

Список використаних джерел

1. Кельзен Г. Чистое учение о праве / Г. Кельзен; Пер. С. В. Лезова, Ю. С. Пивоварова ; Отв. ред. В. Н. Кудрявцев, Н. Н. Разумович. – М.: ИНИОН РАН, 1987. – Выпуск I. – 195 с.
2. Козлихин И. Ю. Позитивизм и естественное право. – [Электронный ресурс] / И. Ю. Козлихин // Государство и право. – 2000 – № 3. – С. 5-11. – Режим доступа:<http://uf.kgsu.ru/lib/doc.php?path=Kafedra%20TIGP/IPPU/Nauchnie%20stat%60i/I.YU.%20Kozlihin%20%20Pozitivizm%20i%20estestvennoe%20pravo.htm&name>.
3. Кравченко С. І. Концепція права Лона Л. Фуллера: основоположні елементи. – [Електронний ресурс]. / С. І. Кравченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право. – Ужгород : Гельветика, 2014. – Вип. 29. – Т. 1. – С. 24–27. – Режим доступу: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/visnuk_29%20t.%201.pdf.
4. Фуллер Л. Мораль права / Л. Фуллер ; пер. с англ. Т. Даниловой ; под ред. А. Куряева. – М.: ИРИСЭН, 2007. – 306 с.
5. Харт Г. Л. А. Понятие права. / Г. Л. А. Харт ; пер. с англ.; под общ. ред. Е. В. Афонасина, С. В. Моисеева. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2007. – 302 с.

Урсул Тетяна Мирославівна,
аспірант Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

СУТНІСТЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ В КОНТЕКСТІ ОСНОВНИХ ТЕОРІЙ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Проблема правосвідомості ще тривалий час буде актуальною, а необхідність її дослідження безпосередньо впливає з конституційного проголошення України правовою державою. Про визнання важливості правосвідомості свідчить той факт, що ця проблема є однією з центральних, ключових в юридичній науці.

Питання співвідношення праворозуміння та правосвідомості є дуже актуальним, хоча, на жаль, малодослідженим у вітчизняній правовій науці. Так, О. В. Стовба вважає, що «якщо розглядати праворозуміння суто в гносеологічному аспекті як «категорію», за допомогою якої стає можливим встановити суттєві та необхідні ознаки явищ емпіричної дійсності, що дозволяють ідентифікувати їх як правові, то відмінність праворозуміння від правосвідомості майже непомітна» [1, с. 127].

Однак, як справедливо зазначає Р. С. Байніязов, ця проблема набагато ширша. Будь який тип правосвідомості є реальним фактором повсякденного правового життя. Люди іноді просто не розуміють що виражає той чи інший тип правосвідомості в залежності від того, які правові погляди вони поділяють [2, с. 35].

Фундаментальним положенням позитивістської правосвідомості є заперечення метафізичних основ права, які розглядаються як позаправові. До таких відносяться природа, сутність, цінність права, його детермінованість іншими факторами та умовами. Позитивістська правосвідомість розглядає право як самодостатній феномен. В контексті такого підходу позитивне право є лише певною юридичною формою буття логічно побудованих норм. Право трактується виключно як нормативний наказ, припис суверену (держави).

На думку Р. С. Байніязова, формально-догматичний юридичний позитивізм ярко виражає правовий нігілізм, тому що відмовляє праву в наявності духовної та культурної автономності, самостійності відносно держави. Позитивне право в даному контексті не може виражати соціокультурні, моральні, релігійні, політичні, економічні та інші цінності. Через це його аксіологічний статус у суспільстві зменшується на стільки, що воно перетворюється на простий придатак публічної влади, що не має культурної перспективи. Регулятивні якості позитивного права різко знижуються, перестають бути адекватними системі відносин, що існують у суспільстві [2, с. 37].

Таким чином, позитивістська правосвідомість свідомо формує юриспруденцію правової догми, формального права.

Інший підхід до розуміння правосвідомості у представників природно-правової та соціологічної шкіл права. Правосвідомість розглядається ними через призму «культури виразу», яка націлена на знаходження правильної, відповідної вже існуючому змісту репрезентативної форми («правильно те, що існує»). Сутність правосвідомості у такому контексті полягає у певному спонуканні до «природного права» (абсолютні основи буття, пануючі цінності епохи), до його засвоєння і затвердження у практиці соціальних груп, державних установ та у власній поведінці суб'єкта.

Однак, на нашу думку, природно-правовий світогляд характеризується багатоваріантністю, тобто не дає єдиного, загального визначення «природного права». Внутрішня ідеологічна та ментальна неоднорідність сучасної природно-правової свідомості не дозволяє створити цілісну концепцію природного права. Подібний підхід, на думку Р. С. Байніязова, «вириває» право із юридичного контексту соціуму, віддаляє його від загальножиттєвий, етнічних та історичних умов людського буття [2, с. 36].

В рамках соціологічного підходу правосвідомість розуміється як єдність соціальної необхідності та свободи, заданості та можливості соціальної гри, яка допускає – в рамках заданих правил – необмежену кількість ходів, можливостей поведінки. Правосвідомість є, з одного боку, засобом збереження та розвитку соціальної системи, а з іншого – її необхідною передумовою, джерелом, метою, орієнтиром.

Саме широка соціологічна пізнавальна перспектива, на думку більшості авторів, найкращім чином дозволяє підкреслити онтологічну пов'язаність права та правосвідомості, побачити право як продукт людської взаємодії, соціокультурну форму, основне завдання якої – регулятивно забезпечити виникнення та підтримку людських станів через здійснення в суспільному житті, входження в повсякденну практику народу, створення внутрішньої дисципліни, соціально необхідної правосвідомості.

Як вже зазначалося, будь-яке розуміння права має як переваги, так і недоліки. Так, на думку М. І. Байтіна, моральне праворозуміння здатне прийняти і видати за право різноманітні та суперечливі уявлення про добро та зло, справедливе та несправедливе, похвальне та ганебне, що містяться у суспільній, груповій, індивідуальній свідомості [3, с. 134].

У повсякденній правосвідомості останніх десятиліть закон асоціювався або з декларацією або з покаранням, тобто право-закон сприймалося передусім як Конституція та Кримінальний кодекс. На практиці ж, знайомство громадян з правом зазвичай обмежувалося знанням деяких норм адміністративного, цивільного, сімейного права та пенсійного законодавства [4, с. 85].

Соціологічне розуміння права, ототожнюючи право з правопорядком, породжує уявлення про право як про будь-який порядок, замінюючи право загально розповсюдженою практикою, звичайністю, доцільністю. У зв'язку з цим, доречно навести слова Б. О. Кістяківського, який ще на початку минулого століття зазначав: «Ні в якій іншій науці немає стільки суперечливих теорій, як в науці про право. При першому знайомстві з нею виникає таке враження, ніби вона лише і складається з теорій, які взаємно виключають одна одну. Найбільш

суттєві питання про сутність та невід'ємні властивості права вирішуються різними представниками науки про право абсолютно по-різному. Спір між теоретиками права виникає вже на початку наукового пізнання права навіть більшою мірою саме через вихідне питання – до якої сфери явищ належить право – починається непримиримий поділ напрямків та шкіл у цій науці» [5, с.371].

З цього приводу М. І. Козюбра справедливо стверджує, що з часів написаного Б. О. Кістяківським «мало що змінилося. Хіба що зараз такі дискусії стали більш коректними, толерантними до альтернативних точок зору, а нерідко завершуються і певними компромісами» [6, с. 24].

Таким чином, у світі не існує нічого вічного та незмінного, в тому числі і наукових концепцій. Справедливо можна вважати, що вирішення завдання, спрямованого на усвідомлення права як єдності, існуючої у різних іпостасях, формах та видах, не передбачає створення єдиної теорії права, яка була б придатна на всі часи і знаходилася поза певними соціокультурними межами.

Сьогодні на перший план виходить практична сторона змісту правосвідомості та її регулятивна властивість, що відповідає вимогам часу узгоджувати правову дійсність із суспільними потребами, здійснювати реформування правової системи на основі розвинутої правосвідомості. Тому видається дуже важливим підвищення рівня правосвідомості у осіб, що займаються правотворчістю, правозастосуванням, та у всього суспільства в цілому, що є запорукою правового прогресу.

Список використаних джерел

1. Стовба А. Правопонимание vs. правосознание: проблемы и перспективы / А. Стовба // Право Украины. – 2011. – № 1. – С. 123–128.
2. Байниязов Р. С. Правосознание и правовой менталитет в России: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Байниязов Р. С.; Саратов. юрид. ин-т МВД РФ. – Саратов, 2006. – 53 с.
3. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков) / М. И. Байтин. – Саратов, 2001. – 416 с.
4. Попондопуло В. Ф. Система общественных отношений и их правовые формы (к вопросу о системе права) / В. Ф. Попондопуло // Правоведение. – 2002. – № 4. – С. 78–101.
5. Кістяківський Б. О. Вибране. / Б. О. Кістяківський. (Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка». Серія «Українські мислителі»). – К., 1996. – 512 с.
6. Козюбра Н. Правопонимание: понятие, типы и уровни. / Н. Козюбра // Право Украины. – 2011. – № 1. – С. 25–28.

Федик Лідія Богданівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Демократичний вектор розвитку, який обрала Україна, зустрічає на своєму шляху ряд перешкод, що зумовлюється економічними та політичними факторами. Останні, частково визначаються особливостями функціонування української національної еліти та її участю у державотворчих процесах. Оскільки роль політичних еліт в сучасному світі все зростає, головним регулятором суспільних відносин стає право. З усіх соціальних регуляторів тільки право створюється безпосередньо політичною елітою і нею ж здійснюється і контролюється. При цьому, незважаючи на те, що право має бути мірою поведінки для усіх, політична еліта, формуючи правову систему, створює для себе ніші, завдяки яким вироблені нею норми на неї саму не поширюються (наприклад, депутатська та судова недоторканність). Як правило, це обумовлено особливостями сфери діяльності політичної еліти. За умов, коли правова система відображає кон'юнктурні інтереси політичної еліти, вона може слугувати фактором гальмування суспільного розвитку, джерелом корупції і політичної відповідальності.

Зміст і характер різноманітних, складних і відповідальних функцій української еліти регламентуються Конституцією України та іншими законодавчими актами. Найбільш суттєвими функціями політичної еліти є стратегічна, законодавча, інтеграційна, організаційна, комунікативна. Сучасна українська еліта є досить суперечливим суспільним феноменом. Не можна заперечувати значну роль, яку відіграли елітні прошарки суспільства на початку становлення України як незалежної держави та формування її базових інституцій. У той же час, не можна знімати з еліти відповідальність за прорахунки на цьому шляху: укорінення в Україні соціальної поляризації, корумпованості, відчуженості влади від суспільства. Мотиви особистого збагачення, політичного марнославства, домінування психології тимчасовості стали, характерними для поведінки значної частини представників вітчизняної еліти. Як зазначав свого часу Отто фон Бісмарк: «З поганими законами та гарними чиновниками можна правити державою. Але якщо чиновники погані, не допоможуть навіть найкращі закони» [2].

В Україні сформувався специфічний корпоративний тип політичної еліти, яка змішує державну службу та національні інтереси з особистими цілями. Основними характерними ознаками її є: «земляцтво» (походження з одного регіону); клановість (закритість дій, відсутність прозорості та контрольованої суспільством системи прийняття рішень владою); особиста відданість (як головний критерій добору на керівні посади); протекціоналізм; кумівство [4, с. 68]. Особливе місце в системі еліт займають політичні еліти, які безпосередньо здійснюють управління соціальними процесами і направляють розвиток суспільства. За місцем

у політичній системі еліти поділяються на правлячу і опозиційну. Правляча еліта – це сукупність індивідів, які володіють владою та приймають рішення стосовно змісту і розподілу основних цінностей суспільства; вона безпосередньо здійснює функції державної влади, сприяє просуненню й реалізації важливих політичних рішень. Великою проблемою для української еліти є брак ідеології державотворення, чіткої політичної програми дій і почуття соціальної відповідальності.

Еліту як соціальне явище у державі можна розділити на дві групи: центральну і регіональну. Після проголошення незалежності України повноваження регіонів значно розширилися. Спроби регіональних еліт України підвищити свою роль у державі знайшли відображення у процесі підготовки Конституції України. Вони продемонстрували свій інтелект, позицію, заявили, на що претендують. Проблеми регіональної еліти сьогодні – нове бачення нею адміністративної реформи та місцевого самоврядування. В Україні спостерігається кланове регіональне протистояння. Негативом є те, що в регіонах або зовсім немає механізму контролю над правлячою елітою, або він неефективний. Усе це призводить до втрати довіри до еліти, до розчарувань широких верств населення у демократичних гаслах, які вона пропонує суспільству як генератор ідей. Відчуження владних структур від мас, відсутність діалогу між владною елітою і народом загрожує утвердженням у державі авторитаризму і тоталітаризму.

Клановість еліти теж є характерною для українського ешелону влади. У контексті українського суспільства кланом називають тіньове, закрите угруповання, яке не має легітимного оформлення й утворилося на ґрунті спільних інтересів його учасників. Основою клановості є економічний, матеріальний інтерес. Ґрунтом, на якому виростає клановість, є тіньова економіка. Сенс клану полягає не тільки у протиставленні власних інтересів суспільним, державним, а й у протистоянні іншим кланам. Боротьба кланів точиться поза правовим полем держави, нелегітимними методами. Головними засобами, які, при цьому, використовуються, є підкуп, шантаж, війна компроматів у ЗМІ, змова тощо, аж до терористичних актів, убивств на замовлення [1, с. 104].

Цілеспрямований вплив груп інтересів на органи влади з метою реалізації специфічних інтересів отримало назву лобізму. Тіньова правляча еліта є в усіх суспільствах. Але в демократичних, усталених суспільствах її питома вага, вплив та можливості є порівняно незначними. В країнах на стадії трансформації, до яких відноситься й Україна, створюються сприятливі умови для зростання ролі тіньової еліти. Причин цьому багато. Серед них – первинне накопичення капіталу, яке, як правило, не буває легітимним, невідпрацьована та суперечлива правова система, що стимулює переведення цілих виробничих сфер у тінь та деякі інші причини.

Визначальною рисою сучасної правлячої еліти в Україні є її нерозділеність, яка частково впливає із свідомого нехтування принципом розподілу влади між її гілками. Конфлікт між гілками влади, а точніше – між Президентом і Прем'єр-міністром та їхнім оточенням, перманентно триває. Протистояння між гілками влади зумовлюється: болісним процесом перерозподілу повноважень; недосконалістю змін, внесених до Основного Закону; суб'єктивним фактором взаємовідносин між керівниками держави, їх оточенням і опозицією.

Інша визначальна ознака приналежності до правлячої еліти – здатність самочинно визначати правове поле, в якому діє особа. На словах, виступаючи за правову державу, дійсні члени владної еліти знаходяться якщо не завжди «зверху», то «збоку» від закону. Вони застосовують його на власний розсуд, як своє знаряддя, а не загальнообов'язкове для всіх громадян зведення вимог. Це особливо стає наочним, коли, у разі «виштовхування» з правлячого угруповання, особа «раптом» стає об'єктом судового розслідування за злочини, які залишалися «непоміченими», поки вона обіймала високу посаду. Правовий нігілізм правлячої еліти виявляється й у широкому застосуванні «правила»: що дозволяється «своїм» – членам клубу, угруповання, клану, то категорично заборонено чужинцям (до яких належить й вся не елітна спільнота громадян) [4, с. 14].

Українська політична еліта характеризується низьким рівнем правової культури. Свідченням цього є те, що перед кожними виборами Верховна Рада України приймає новий закон, який частково чи повністю змінює «правила гри» на виборчому полі. Де-юре і де-факто це означає нічого іншого, як заперечення раніше функціонуючого законодавства про вибори, за нормами якого обиралися саме ті депутати, яких сьогодні старий закон вже не влаштовує. Таким чином, періодично змінюється, втрачає свою чинність в очах політичної еліти та пересічних громадян така важлива складова правової системи країни, як виборче законодавство, що свідчить про не сформованість правосвідомості українського суспільства [3, с. 62].

У суспільствах з низьким рівнем правової культури найчастіше використовується популістська тактика ведення передвиборної боротьби як один із засобів маніпулювання свідомістю та поведінкою виборців. За кризових умов популізм може деструктивно виявляти себе і в правотворчій діяльності, продукуючи популістські нормативні акти, «спрямовані не на впорядкування суспільних відносин і вирішення соціальних проблем, а на підвищення політичного рейтингу посадових осіб або тих, хто прагне завоювати владу будь-якими способами» [3, с. 63].

За умов функціонування закритого виборчого процесу, який характеризується не публічністю та (або) «віртуальністю» своїх процедур, може застосовуватися практика маніпулювання результатами виборів. Використовуючи недосконалість законодавчої бази, у тих чи інших суб'єктів виборчого процесу виникають можливості впливати на результати виборів на користь певних політичних сил. За умов функціонування закритого, не публічного процесу виборів владній еліті вигідно підтримувати низький рівень правової культури виборців. Отже, створюється своєрідна правова пастка в суспільстві. Йдеться про те, що управлінська та політична еліти штучними методами підтримують низький рівень правової культури учасників виборчого процесу з метою консервації ситуації демократичної стагнації в країні, але водночас знижується й рівень правової культури еліти, що зумовлює зростання правового нігілізму в суспільстві, гальмування ефективності процесів управління державою.

Отже, сучасна політична і економічна еліти України в основному маргіналізовані і орієнтовані на західні цінності. Значною проблемою для українських реалій є поєднання українською політичною елітою економічних та політичних інтересів, які проектується у правову сферу шляхом лобювання тих

законодавчих актів, що допомогли б їх реалізувати. Проблемною зоною залишається «радянський тип мислення» частини українського політикуму, що призводить до небажання змінювати застарілу правову базу, яка не відповідає сучасним реаліям ринкової економіки та демократії.

Список використаних джерел

1. Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства / М. Пірен // – 2006. – № 45. – С. 94-108.
2. Роль української еліти в процесі державотворення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://book.net/index.php?p=search&letter=%C0>.
3. Співак В. Проблеми розвитку правової культури виборів: зарубіжний та український досвід / В. Співак // Вісник ЦВК: загальнодержавне офіційне, нормативно-правове, інформаційне видання. – 2007. – № 1. – С. 56-65.
4. Шульга М. Правляча еліта сучасної України: аналітична доповідь / М. Шульга, О. Потехін, Н. Бойко, О. Парохонська, Т. Шульга. – 1998. – № 10. – Січень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://i-soc.com.ua/institute/elit.pdf>.

Черновол Ольга Петрівна,
*аспірант ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК»

Нинішній стан справ в нашій державі обумовлює трансформацію загальноприйнятих підходів до визначення конституційного статусу людини і громадянина. Правовий статус суб'єкта в державі визначається не тільки сукупністю прав і свобод, а й обов'язків. Юридичні обов'язки отримують правового закріплення в різних галузях права, зокрема, в цивільному, трудовому, сімейному, адміністративному праві та інших. Однак, саме конституційні обов'язки людини і громадянина мають основну роль в загальній системі юридичних обов'язків. Однак, питання реалізації основних обов'язків протягом тривалого часу залишається проблемним і актуальним, так як, в забезпеченні цих обов'язків задіяні всі елементи державного механізму, в тому числі і органи внутрішніх справ.

У той же час, невід'ємним складовим елементом конституційно-правового статусу людини і громадянина є обов'язки. Вони тісно пов'язані з правами та свободами, так як невиконання обов'язків призводить до порушення прав. Так як, виконання цих обов'язків стосується найважливіших сфер життєдіяльності суспільства і держави.

Конституційні обов'язки – це закріплені в Конституції України вимоги, що пред'являються кожній людині і громадянину, щоб він діяв певним, чітко

визначеним конституційною нормою чином (або утримувався від вчинення відповідних дій) для забезпечення інтересів суспільства, держави, інших людей і громадян; недотримання ж цих вимог тягне за собою юридичну відповідальність [3, с. 67].

Незважаючи на те, що Конституція України визнана однією з найдемократичніших у всьому світі, проте реально в більшості закріплені права є лише декларативними.

Варто зауважити, що обов'язок можна розуміти як об'єктивно обумовлену вимогу до особи діяти відповідно до чинного законодавства, або утриматися від певних дій. Зокрема, обов'язок характеризується такими рисами:

1) юридичний обов'язок це категорія необхідної поведінки людини (тобто його реалізація не повинна обумовлюватися бажанням людини), на відміну від суб'єктивного права;

2) обов'язок – це певною мірою обмеження прав людини (тобто людина повинна дотримуватися певних правил, щоб не порушувати межі прав інших суб'єктів суспільних відносин. Необхідність встановлення обов'язків прямо передбачається міжнародно-правовими документами [4, с. 45].

Під конституційними обов'язками розуміють такий тип поведінки людини, здійснення якого забезпечує нормальне життя суспільства і держави. Причому, в залежності від змісту, деякі обов'язки є обов'язками кожної людини, що проживає в Україні, інші – тільки громадянина України (наприклад, захист Вітчизни).

Цінним обов'язком громадянина України є захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів (ст. 65) [1]. Конституція України закріплює обов'язок кожного не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ними збитки (ст. 66) [1]. Кожен громадянин або громадянка повинні сплачувати податки і збори (ст. 67) [1]. Важливим обов'язком громадянина і громадянки, як і кожної людини, що проживає в Україні неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Залежно від сфер діяльності людини і громадянина, умовно конституційні обов'язки можна розділити на кілька груп. У сфері економічного та соціального життя – це обов'язки сплачувати податки і збори, подавати декларації про свій майновий стан та доходи, зберігати природу і охороняти її багатства. У сфері культурної діяльності громадянин несе обов'язки з охорони історичних пам'яток та інших культурних цінностей, повинні відшкодовувати завдані ними збитки [3, с. 65].

Разом з тим, їх цінність полягає в тому, що вони виступають необхідним структурним елементом процесу правового регулювання, формою взаємозв'язку суспільних і особистих інтересів, важливим структурним елементом конституційного статусу особистості, в зв'язку з чим кожен обов'язок необхідно розглядати як окремо, так і в системі всіх передбачених основним Законом конституційних прав, свобод, обов'язків.

Незважаючи на достатню кількість робіт, присвячених вивченню поняття конституційних обов'язків людини і громадянина, залишається без уваги вітання

ролі і значення конституційних обов'язків. Поняття конституційних обов'язків доцільно розкривати виходячи із загальних уявлень про обов'язки і беручи до уваги їх юридичні аспекти. Аналізуючи наявні в юридичній літературі твердження і трактування можна виділити три підходи по визначенню поняття боргу.

Так, окремі вчені дотримуються думки, що поняття боргу слід розкривати через категорію належного, інші – через категорію необхідності і існують міркування щодо визначення боргу через категорію «правовий можливості» [2, с. 79].

Однак, при дослідженні категорії конституційних обов'язків слід розмежувати такі взаємопов'язані категорії, як сутність обов'язків, їх зміст і форми. Так, за своєю суттю, конституційні обов'язки є необхідністю певної поведінки людини і громадянина, обумовлена Конституцією України. За своїм змістом конституційні обов'язки – це необхідність передбаченої Конституцією України поведінки людини і громадянина в інтересах суспільства, держави та інших осіб зі створення і захисту громадських і власних благ. За формою, конституційні обов'язки людини і громадянина – це вид юридичних обов'язків, які представляють собою необхідність поведінки людини і громадянина в межах і порядку, передбачених Конституцією України.

Отже, сучасний етап розвитку характеризується відсутністю комплексного аналізу поняття і значення конституційних обов'язків, і, як наслідок, недооцінки ролі цим обов'язком в правовому врегулюванні правовідносин між учасниками суспільних відносин, адже вчені в галузі права, досліджували в ті чи іншій мірі це питання, сходяться на думці про важливість значення цих обов'язків в процесі зміцнення громадського правопорядку і дисципліни.

Необхідність дослідження питання конституційних обов'язків, зокрема, обумовлена якісно новим рівнем суспільних відносин в нашій державі, станом науково-технічного прогресу, законності, динамізмом розвитку українського суспільства, необхідністю вдосконалення управління ним, забезпечення балансу приватних і публічних інтересів, зміцнення правового статусу громадян.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Білоскурська О. В. Актуальні питання механізму забезпечення виконання конституційного обов'язку додержуватися Конституції України та законів України / О. В. Білоскурська // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 3. – С. 78–82.
3. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / [за ред. Ю. С. Шемшученка]. – К: Видавництво «Юридична думка», 2008. – 252 с.
4. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: питання теорії і практики / Летнянчин Л. І. – Х., 2006. – 210 с.

Чорнописький Петро Богданович,
аспірант кафедри загальноправових дисциплін
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
м. Харків

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ У ПОЛЬЩІ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

На сучасному, доволі складному етапі розвитку України, як демократичної правової держави, важливу роль відіграє запровадження реформи з децентралізації влади, яка полягає в утвердженні демократичного управління, передачі владних повноважень територіальним органам, забезпеченні широкої участі громадян в управлінні справами держави й суспільства в цілому. Проблема децентралізації на сьогодні є досить актуальною та широко обговорюється в наукових колах експертами та громадськістю.

Проведений нами аналіз доктрини, в якій досліджуються проблеми децентралізації, дає нам підстави стверджувати, що на сьогодні в Україні недослідженими залишаються процеси впровадження реформи щодо децентралізації влади в Україні, її ролі в посиленні демократії та забезпеченні народовладдя в державі. Слід зауважити, що останні 20 років засвідчують стрімке поширення децентралізації як політичного та інституційного феномену у більшості країн світу. Беззаперечним є те, що децентралізація є однією з форм розвитку демократії, що дає змогу для збереження єдності держави та її інститутів, розширення місцевого самоврядування [1, с. 23].

Децентралізація означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість з них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власними завданнями та повноваженнями органів нижчого рівня [2, с. 9].

Децентралізація ставить за мету «підвищення ефективності роботи державного механізму й активізації розвитку регіонів і муніципій на засадах демократії, а показниками такої ефективності й активізації є повноцінне забезпечення прав, законних інтересів та обов'язків місцевого населення, структурованого в комунально-муніципальні та регіональні колективи, а також органи територіальної самоорганізації» [3, с. 140].

Кожна країна, що стоїть на шляху реформаторської діяльності для її успішного здійснення повинна аналізувати і ефективно використовувати набутий вдалий досвід попередників. Експерти Ради Європи визнали, що Польща вважається взірцем ряду адміністративних перетворень у Центрально-Східній Європі. Проведена Польщею трансформація, в результаті створила державу нового типу, що служить громадянам. Така держава дає можливість своєму громадянському суспільству формувати й контролювати органи публічної влади. У цьому контексті, досвід нашого стратегічного партнера Польщі, здобутий у процесі здійснення адміністративної реформи 90-х років XX ст., є

надзвичайно цінним для нашої держави. В Україні спостерігається певна схожість вихідних умов обох країн. З цих підстав, вважаємо за необхідне взяти за приклад саме децентралізацію влади у Польщі, виокремити ключові аспекти реформи проведеної в даній державі та визначити перспективи розвитку для України.

Адміністративно-територіальна реформа в Польщі здійснювалась у два етапи і тривала близько 10 років. По суті, глибока структурна реформа публічної адміністрації складалася з двох взаємопов'язаних реформ, які проводилися одночасно: реформи територіального устрою та реформи місцевого самоврядування (децентралізації). На нашу думку, реформа була успішною тому, що вона була швидкою і комплексною.

Перший етап децентралізації місцевої влади розпочався у Польщі відразу після переломного 1989 року, зокрема зміною структури адміністративно-територіального поділу й розширенням повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня. У 1990 році Законом «Про територіальне самоврядування» було відновлено місцеве самоврядування завдяки створенню (а точніше відновленню) найменших територіальних одиниць – гмін, які набули правоздатності та перебрали суспільні завдання місцевого значення. Гміни також одержали певне майно, яким мали розпоряджатися (так зване комунальне майно) [4]. Відзначимо, що Закон «Про територіальне самоврядування» враховував засади Європейської хартії місцевого самоврядування, яка містить правові стандарти для локального рівня територіального самоврядування. До речі, Хартія була ратифікована польським парламентом ще у квітні 1993 року [5].

Децентралізація місцевої влади в Польщі була закріплена Конституцією, прийнятою в 1997 році. Зокрема, 16 стаття Основного Закону країни визначала місцеве самоврядування як суб'єкт, що здійснює публічну владу. Крім того, Конституція встановила баланс між централізацією та децентралізацією в системі управління державою.

На другому етапі реформи, 1 січня 1999 року поруч з органами самоврядування гміни з'явилися органи самоврядування повіту та воєводства. Виконання суспільних завдань було розподілено так, щоб завдання, доручені органам самоврядування одного рівня, не перебували одночасно у компетенції інших рівнів і щоб не накладалися повноваження урядової адміністрації та адміністрації органів самоврядування [6, 7]. Паралельно було здійснено переформатування адміністративно-територіальних одиниць: гмін, повітів, воєводств. Воно здійснювалося передовсім з огляду на їх здатність до виконання наданих повноважень. Поділ було зроблено так, щоб мешканці усіх адміністративних одиниць мали доступ до спеціалізованих суспільних послуг.

В результаті проведення реформи Польща завершила перехід до трирівневої структури адміністративно-територіального устрою: гміни, повіти та воєводства. Основною метою реформи була децентралізація публічної влади, яку як базовий принцип проголошує ч. 1 ст. 15 Конституції Республіки Польща: «Територіальний устрій Польщі гарантує децентралізацію публічної влади. Устрій самоврядування не є ієрархічним. Структури самоврядування мають доповнюватись, а не взаємно накладатись. Ані повітове, ні воєводське

самоврядування не здійснюють нагляду над гмінним самоврядуванням» [8].

Базовою ланкою територіального устрою Польщі є гміна. Відповідно до Закону «Про гмінне самоврядування», сьогодні у Польщі створено 2 500 гмін, які досить відмінні за кількістю населення та за місцем створення (сільські й міські). Гміни вирішують більшість проблем, які стосуються як громадян, так і господарських суб'єктів, здійснюють фінансування потреб громадян за кошти, які надходять з безпосередніх доходів, субсидій та надходжень з державного бюджету, а держава, за Конституцією Польщі, бере на себе вирішення тих питань, завдань і функцій, які громадяни й об'єднання громадян не можуть вирішити самостійно [8, с. 22].

Другою (проміжною) ланкою територіального устрою Польщі є повіт. Середня чисельність населення повіту – 83 тисячі чоловік. На території Польщі існує 308 повітів та 65 міст зі статусом повіту. Для позначення перших застосовується термін «земські повіти», для інших – «міські повіти». Варто зауважити, що міські повіти мають двоякий статус – як базова одиниця територіального устрою, на зразок гміни, та, водночас, як другий рівень територіального устрою – повіт. Органами самоврядування повіту є рада повіту (представницький орган) та управління повіту на чолі зі старостою (виконавча влада).

Третім рівнем територіального устрою Польщі є воєводство, що є найбільшою територіальною одиницею та основою для регіонального самоврядування. До складу воєводств входить різна кількість повітів – від 11 до 38 та гмін – від 71 до 325. Середня чисельність населення воєводства – 2 417 тисяч чоловік. Самоврядними органами цього територіального рівня є сеймик воєводства (представницький та контролюючий орган), а також управління воєводства (виконавчий орган) [9, с. 63].

Враховуючи вищевикладене, як ми маємо змогу спостерігати проведена Польщею трансформація органів влади створила державу нового типу, яка служить громадянам. Така держава дає можливість своєму громадянському суспільству формувати й контролювати органи публічної влади. Реформа системи органів управління у Польщі визначала такі стратегічні напрями: запровадження триступеневого адміністративного поділу замість двоступеневого; створення територіального самоврядування на рівні повіту та воєводства замість раніше існуючих лише на рівні міст та селищ; зміна територіального устрою; збільшення частки видатків на територіальне самоврядування в державних витратах і, як наслідок, зміна системи бюджетного фінансування.

Досвід Польщі та наукові дослідження дозволяють виокремити такі передумови успішної імплементації децентралізаційних явищ та ефективного управління в системі децентралізованої влади: утвердження принципу верховенства права; визнання та гарантії місцевого самоврядування; рівний правовий захист усіх форм власності; демократичне й ефективне виборче законодавство; незалежність, ефективність, доступність і прозорість судової системи, функціонування інститутів адміністративного судочинства; досконалий бюджетний процес та висока фінансова дисципліна; наявність адекватних

соціальних стандартів; розвинутий громадський сектор або стійка тенденція до його розвитку; інші передумови. Отже, однією з найважливіших передумов успішної децентралізації публічної влади в державі, як запоруки її демократизму і забезпечення в такій державі народовладдя, є визнання, нормативне відображення та впровадження місцевого самоврядування до правової системи держави.

Слід зауважити, що процес впровадження децентралізації влади в Україні вже розпочався, підтвердженням чого є прийнята ціла низка законодавчих та розпорядчих документів, що є позитивним моментом на шляху вдосконалення нашої держави. На нашу думку, результатом реформи з децентралізації влади в Україні має стати формування нової демократичної моделі управління, зорієнтованої на посиленні ролі територіальних громад, що дасть змогу їм отримати значний об'єм владних повноважень та контроль над власними справами. Впровадження децентралізаційних процесів, в свою чергу сприятиме посиленню демократії в державі та підвищенню її стабільності.

З цих підстав, ми вважаємо, що саме приклад Польщі дуже показовий для України, позаяк дана країна змогла вибудувати систему ефективного самоврядування після довгих років соціалістичної моделі побудови суспільства. Саме через децентралізацію польській уряд здійснив трансформацію Польщі у сучасну конкурентоспроможну державу, яка здатна прийняти політичні й економічні виклики сучасної Європи і стати її інтегрованою частиною. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що Україна прагне цієї ж мети та має усі шанси на успіх.

Список використаних джерел

1. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика / О. Скрипнюк // Віче : громадсько-політичний і теоретичний журнал. – 2015. – № 12. – С. 22-24.
2. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія». – 2012. – 128 с.
3. Гамбург Л. С. Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави / Л. С. Гамбург // Вісник Запорізького національного університету. – 2014. – № 4 (I). – С. 134–145.
4. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. O samorządzie terytorialnym. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1990. – № 16. – Poz. 95.
5. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>. – Заголовок з екрану.
6. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. O samorządzie województwa. // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1998. – № 91. – Poz. 576.
7. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. O samorządzie powiatowym // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 1998. – № 91. – Poz. 578.

8. Конституція Республіки Польща. / пер. С пол. А. Кубика. – Варшава: Изд-во Сейма, 2001. – 104 с.

9. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. – К., Москаленко О. М., 2012. – 212 с.

Шкіндер Юрій Павлович,
*аспірант Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ*

ГАЛУЗЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ ПРАВА

Уніфікація окремих галузей процесуального права потребує здійснення комплексної загальнотеоретичної характеристики поняття «галузі процесуального права», як окремого елемента в структурі права шляхом вивчення предмету дослідження, методу пізнання від «одиночного до загального». Оскільки галузь процесуального права не досліджувалася як окремий елемент структури процесуального права, а їй відводиться допоміжна роль та визначається однією із складових механізму захисту порушених, невизнаних та оспорюваних прав суб'єктів, вважаємо за необхідне висвіти наступні аспекти.

1. Співвідношення галузі процесуального права та галузі матеріального права в структурі правової науки.

Галузь процесуального права на відміну від галузі права не розцінюється як окрема сукупність норм, спрямована на регулювання певної сфери якісно-однорідних суспільних відносин. Галузь права, найбільший структурний підрозділ і центральна ланка права, яка найповніше виражає «групові» особливості правового регулювання [1, с. 432].

Галузь процесуального права повинна розглядатися із точки зору окремого механізму захисту прав суб'єкта, хоча вона й прямо не врегульовує суспільні відносини, але визначає процедуру реалізації матеріального права, шляхом здійснення повноважень владними суб'єктами.

2. Місце та роль галузі процесуального права в структурі права.

Подібно галузі права, найбільшого структурного підрозділу і центральній ланки права, галузь процесуального права повинна займати аналогічне місце в структурі процесуального права і найповніше виражати процесуально-групові особливості правового регулювання [1, с. 432]. Хоча процесуальне право виникло як необхідність реалізації (шляхом захисту) норм матеріального права [2, с. 767], а норми процесуального права називають вторинним (по відношенню до матеріально-правових норм) регулятором суспільних відносин, не можна заперечувати його окремість та власну структуру із індивідуальною системою та елементами [3].

Захист порушених прав здійснюється за допомогою певного порядку реалізації матеріальних прав, тобто в правовому полі ми зобов'язані говорити про наявність певної процедури. А оскільки галузі процесуального права входять до публічної частини права, і процесуальні відносини існують за наявності суб'єктів влади, то процедура захисту прав здійснюється владними суб'єктами, а судового захисту – судовими інстанціями.

3. Співвідношення та розмежування джерел галузі процесуального права.

В умовах європейської інтеграції, особливої уваги потребує визначення джерел галузі процесуального права. Об'єм процесуальних джерел права перевищує власне законодавчі джерела, а Європейські стандарти при правовій інтеграції повинні реалізовуватись не тільки через міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України шляхом прийняття закону про ратифікацію відповідного договору, але й через нормативно-правові акти різного рівня, в яких містяться норми процесуального права [4].

Особливої уваги потрібно надати виділенню ролі рішень іноземних судів та актам міжнародних організацій (правозастосовного характеру). Дані норми, хоча і не являються джерелами права, але безпосередньо впливають на суспільні відносини, шляхом їх застосування суб'єктами влади в Україні. Нерідко, зазначені процесуальні норми мають безпосередній вплив і на матеріальні норми права, надаючи рекомендації по зміні чи скасуванню останніх.

4. Рішення міжнародного суду як джерело в галузі процесуального права.

Одним із найефективніших способів захисту порушених прав суб'єкта є винесення рішення Європейським судом із прав людини. Рішення іноземного суду визнається та виконується в Україні, якщо його визнання та виконання передбачено міжнародними договорами України або за принципом взаємності за домовленістю до певного випадку з іноземною державою, рішення суду якої має виконуватися в Україні. Рішення Європейського суду із прав людини є обов'язковим для виконання Україною [5].

Є нагальна необхідність у визначенні рішення Європейського суду із прав людини джерелом галузі процесуального права, оскільки будь-який (цивільний, господарський та ін.) процес – це встановлена нормами процесуального права форма діяльності судів (інших уповноважених органів), яка спрямована на захист порушених прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів.

Крім того, якщо норми процесуального права, визначаються джерелами процесуального права і нерозривно пов'язані із матеріально правовими нормами, то рішення Європейського суду можна розглядати як юридичну категорію, яка регулює суспільні відносини через застосування процесуальної форми судового захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав суб'єктів.

5. Виділення галузі процесуального права, визначення її інструментальної цінності та окреслення таких ключових понять, як: «предмет галузі процесуального права», «метод галузі процесуального права», «принципи галузі процесуального права».

Обґрунтування значення предмету та методу та елементів структури процесуального права, а саме системи, принципів, джерел, надасть розуміння цілісності всіх елементів структури, які при взаємодії набувають форми, яка

закріплює права та обов'язки суб'єктів створюючи дієвий механізм захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав. Неоднакові за змістом та обсягом структурні елементи, з яких складається система, регулюють якісно-однорідні відносини, які прямо пов'язані із діяльністю державних органів (суб'єктів владних повноважень).

Під впливом правовідносин та правосвідомості розвиваються не тільки норми права, а також його структура. Без аналізу та теоретико-правового дослідження галузі процесуального права та інших елементів, не можна говорити про розробку дієвого механізму реалізації норм матеріального права для захисту порушених, оспорюваних чи невизнаних прав.

Галузь процесуального права повинна визначатися найбільшим елементом в системі процесуального права. Повинні бути визначені предмет та метод правового регулювання, принципи галузі процесуального права та визначена її відносна самостійність від інших елементів системи.

Визначення поняття галузі процесуального права набуває особливої актуальності при становленні нових галузей права – космічного, інформаційного та інших, де захист прав відмінних від усталених галузей (господарського, цивільного та ін.) має особливо велике значення.

Таким чином, є необхідність у теоретико-правовому дослідженні тематики галузі процесуального права як основного елементу захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав суб'єктів в результаті діяльності уповноважених суб'єктів права, пов'язаної із реалізацією норм матеріального права. Оскільки відносини, які виникають, представляють собою особливий вид не подібний із предметом регулювання матеріального права.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права. / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432 с.
2. Правознавство: Підручник / В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, С. І. Шимон та ін.; За заг. ред. В. Ф. Опришка, Ф. П. Шульженка. – К.: КНЕУ, 2003. – 767 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – 3-те видання. – К.: Алерта; ЦУП, 2011. – 518 с.
4. Конституція України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

«Цивільне право та процес» «Господарське право та процес»

*Бабецька Іванна Ярославівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Конституційне проголошення інтелектуальної власності – це вагомий крок вперед, але без детального законодавчого опрацювання та розробки механізму реалізації і захисту, інтелектуальна власність не може бути захищеною.

У основу сучасних процесів у сфері інтелектуального права має бути покладений процес вдосконалення правового регулювання інтелектуальної власності, в якому утілюються такі доповнення, удосконалення, зміни правового механізму, які дозволяють створити у результаті єдине ціле. Кожний об'єкт права інтелектуальної власності є специфічний, але входить в загальне коло, тобто, комплексний інститут інтелектуальної власності. Формується система елементів, об'єднаних загальними і приватними зв'язками, які не можуть існувати поза системою. Цими зв'язками виступають принципи і завдання, характерні тільки для правового регулювання інтелектуальної власності.

Не менш важливими і необхідними способами вдосконалення правового регулювання інтелектуальної власності в Україні являються гармонізація і уніфікація вітчизняного інтелектуального права із загальними стандартами інтелектуального права ЄС та законодавства іноземних держав, що мають розвиненішу систему законодавства в сфері інтелектуального права. Звичайно, обов'язково потрібно враховувати особливості правової системи України.

Зважаючи на те, що питання систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності України є актуальним, було проведено дослідження з даного питання.

Більшість міжнародних-правових актів, що встановлюють загальновизнані стандарти права інтелектуальної власності, розроблялися на основі загальних положень інтелектуального права і законодавства таких держав Західної Європи, як Франція, Німеччина (континентальної системи), а останнім часом США і Великобританії (прецедентної або англосакської системи).

Наприклад, в Франції, Філіппінах, Португалії, Іспанії було здійснено кодифікацію стосовно всіх об'єктів інтелектуальної власності шляхом утворення єдиного Кодексу. Унікальним та особливим явищем вважають Кодекс інтелектуальної власності, прийнятий у 1992 року [1]. У Філіппінах, Португалії, Іспанії прийняті Кодекси промислової власності. У багатьох країнах право інтелектуальної власності регулюється за дворівневою системою: врегулювання

основних положень в Цивільному кодексі, а також наявність спеціальних законів стосовно окремих об'єктів інтелектуальної власності (Україна, Німеччина, Австрія, Італія, Болгарія, Чехія та ін.). У Великобританії був прийнятий єдиний консолідований закон про авторське право, промислові зразки і патенти. Незважаючи на критику широким колом юристів і науковців, даний закон є ефективним і залишається одним з основних в сфері інтелектуальної власності Великобританії.

Однією з причин внесення змін до чинних нормативно-правових актів та розробки нових нормативно-правових актів є імплементація Директив ЄС в національне законодавство. Наприклад, в Німеччині прийнято новий закон про авторське право, який набув чинності з 1 січня 2008 року.

В Україні відповідно до Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року [2] реалізація визначених напрямків зовнішньої та внутрішньої політики держави повинна відповідати напрямкам адаптації національного законодавства до законодавства ЄС.

Законодавство у сфері інтелектуальної власності має розвиватися шляхом імплементації сучасних міжнародних норм та усунення розбіжностей, які існують у чинних редакціях Цивільного кодексу, спеціальних законів України та актах міжнародного законодавства, включаючи норми директив Ради ЄС та Європейського Парламенту. Зокрема:

- Директиви 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 29 квітня 2004 року про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності;

- Директиви 98/44/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 6 липня 1998 про правову охорону біотехнологічних винаходів;

- Директиви 98/71/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 13 жовтня 1998 року про правову охорону промислових зразків;

- Регламенту Ради ЄС 207/2009 від 26 лютого 2009 року про торговельну марку Європейського Співтовариства;

- Директиви Ради Європейських Співтовариств 87/54/ЄЕС від 16 грудня 1986 року про правову охорону топографії напівпровідникових виробів;

- Регламенту Ради ЄС № 510/2006 від 20 березня 2006 року про захист географічних зазначень та позначень походження сільськогосподарської продукції та продуктів харчування;

- Директиви Ради Європейських Співтовариств 89/552/ЄЕС від 3 жовтня 1989 року про координацію певних положень, визначених законами, підзаконними актами, та адміністративних заходів у державах-членах, що стосуються здійснення діяльності з телевізійного мовлення;

- Директиви Ради Європейських Співтовариств 91/250/ЄЕС 14 травня 1991 року про правову охорону комп'ютерних програм;

- Директиви 93/83/ЄС від 27 вересня 1993 року Ради Європейських Співтовариств про узгодження деяких положень авторського права і суміжних прав за застосування їх до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції;
- Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 96/9/ЄС від 11 березня 1996 року про правову охорону баз даних;
- Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав у інформаційному суспільстві;
- Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2001/84/ЄЕС від 27 вересня 2001 року про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва;
- Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2006/115/ЄС від 12 грудня 2006 року про право на прокат, право на позичку і деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності;
- Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2006/116/ЄС від 12 грудня 2006 року про строк охорони авторських прав і певних суміжних прав [3].

Оптимальним способом систематизації інтелектуального законодавства України у відповідність із загально визнаними принципами, нормами Конституції і положеннями міжнародних правових документів є кодифікація. Такий процес щодо упорядкування законодавства забезпечить стійкий взаємозв'язок окремих елементів системи інтелектуального права.

Основними перевагами цього підходу являється те, що окремий нормативно-правовий акт повинен являти собою сукупність норм як загального, так і спеціального законодавства в цій сфері.

Законодавство у сфері інтелектуальної власності має комплексний характер. Регулюючи режим того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності, воно одночасно користується положеннями цивільного, фінансового, адміністративного, конституційного, цивільно-процесуального, кримінально-процесуального законодавства тощо.

На підставі даних матеріалів можна зробити висновок про те, що рівень підготовленості вітчизняної теорії, ступеня розробки наукових положень і розвиток практики щодо вдосконалень законодавчого регулювання інтелектуальної власності відповідає рівню самостійної комплексної галузі законодавства.

Еволюція поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців-правознавців вказує на напрям визнання доцільності створення єдиного нормативного акту про інтелектуальну власність. В Україні в сфері інтелектуальної власності, крім Цивільного кодексу, прийнято 9 нормативно-правових актів, між якими є повторюваність та розбіжності. Щодо деяких об'єктів інтелектуальної власності взагалі не прийнято спеціальних норм (раціоналізаторські пропозиції, комерційні (фірмові) найменування, комерційну таємницю).

Новели, які висловлюють автори наукових досліджень, полягають в пропозиції щодо розробки Кодексу інтелектуальної власності, як єдиного закону. На основі проведення кодифікації в області правового регулювання

інтелектуальної власності будуть створені основи правового режиму інтелектуальної власності як єдиного правового явища, основи правового статусу автора (творця) (загальна частина), а також особливість правового регулювання усіх об'єктів права інтелектуальної власності.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити наступний висновок. Потрібно редагувати норми вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності у вигляд функціонуючої системи, яка є доступною та зрозумілою. Систематизація законодавства – це не просто його впорядкування, але й головна умова розвитку та вдосконалення, без чого важко побудувати правову державу. Створення Кодексу інтелектуальної власності може бути кроком до належної законодавчої бази та приведення його в єдину, внутрішньо узгоджену та цілісну систему.

Список використаних джерел

1. Крижна В. Варіанти кодифікація законодавства у сфері інтелектуальної власності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ftp://ftp.s12.freehost.com.ua/2010_1/13.pdf.
2. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 рок. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <sips.gov.ua/ua/project-ip-strategy28082014>.
3. Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010 – 2014 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <sips.gov.ua/ua/progrrozv9-14.html>.

Білоусова Ярослава Олексіївна,
здобувач Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України,
суддя Харківського апеляційного господарського суду,
м. Харків

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДИСТРИБ'ЮТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Термін дистрибуція досить давно та широко використовується в багатьох наукових напрямках, в технічних, економічних науках, в філології тощо. Попри власні, специфічні розуміння цього терміну в різних наукових галузях, всі вони виходять з того що дистрибуція – це, в першу чергу, розподілення, розповсюдження або взаєморозташування певних об'єктів. Власне саме так цей термін перекладається з англійської мови, з якої його було запозичено.

В господарській діяльності в Україні дистрибуцію можна виділити в окремий спосіб здійснення торгівельно-господарської діяльності. Втім, в законодавстві відсутні положення щодо її визначення, регламентації здійснення тощо. Певні аспекти дистрибуції, дистрибуторської діяльності фрагментарно відображаються в нормативно-правових актах, однак в підзаконних. Зі змісту деяких з них стає зрозумілим чому дистрибуція не отримала власного правового

регулювання в Господарському кодексі України, як основному нормативному акті з регулювання сфери господарювання. Так, вже в назві наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку проведення сертифікації підприємств, які здійснюють оптову реалізацію (дистрибуцію) лікарських засобів» від 23.08.2005 року, видно, що дистрибуцію розуміють як оптову торгівлю [1].

Однак, не можна дистрибуцію повністю відносити до оптової торгівлі й навіть, як впливає із зазначеного наказу, вживати їх як синоніми.

Для вирішення питання про необхідність та доцільність окремого правового регулювання дистрибуції, в першу чергу, потрібно визначити цей термін з позиції права.

Дистриб'юторська діяльність на сьогоднішній день залишається поза увагою не тільки законодавця, в юридичній науці також відсутнє комплексне або часткове дослідження її поняття, порядку, умов та суб'єктів її здійснення та інших питань, незважаючи на те, що дистриб'юторська практика господарювання є доволі розповсюдженою в економіці нашої держави. Саме практика застосування цього способу здійснення господарської діяльності має стати підґрунтям для визначення поняття дистриб'юторської діяльності.

Як вже зазначалось, під терміном дистрибуція, (у перекладі з англійської – distribution), розуміють розподіл, розміщення тощо. В контексті використання цього терміну в господарській сфері, дистрибуція представляє розподіл товарів від виробника до кінцевого споживача. Під цим мається на увазі не просто продаж своїх товарів підприємствами-виробниками безпосередньо споживачам (наприклад, через власну систему збуту) або спеціалізованим торгівельним суб'єктам господарювання. Дистрибуція має іншу схему: розповсюдження результатів господарської діяльності виробника, як правило, на віддалені ринки збуту, здійснюється через посередника. Посередником між виробником та споживачем може бути будь-який суб'єкт господарювання, який здатен реалізовувати товар виробника, забезпечувати його зберігання в належних умовах. До того ж, як свідчить практика, такий суб'єкт господарювання окрім пошуку способів та суб'єктів збуту товару, приймає на себе зобов'язання з просування товару на ринку, вжиття всіх засобів з підвищення продаж тощо. Для цього посередник повинен мати відповідний виробничий та технічний та матеріальний потенціал.

Звісно може виникнути питання про доцільність прийняття потенційним посередником на себе подібних зобов'язань. Як правило, через дистрибуцію розповсюджуються товари, які користуються високим попитом в регіоні виробника і саме через це доцільно впроваджувати його на інші ринки. Тобто, за умови вжиття зазначених засобів просування товару на новому ринку, потенційному дистриб'ютору гарантовано прибуток від його реалізації.

Вказані умови дистрибуції закріплюються у відповідному договорі. Оскільки в законодавстві відсутнє пряме регулювання дистриб'юторської діяльності, даний договір укладається частіше за все як договір поставки. Втім, умови, на яких укладається договір поставки не здатні повністю відобразити та врегулювати відносини виробника та дистриб'ютора. Як зазначає О. А. Зуєва,

дистриб'ютор самостійно вирішує питання доведення товару до кінцевого споживача і тому дане зобов'язання має бути закріплено в договорі дистрибуції. Тільки тоді виробник буде мати право вимагати його виконання. В свою чергу, дистриб'ютор, за умови прийняття на себе такого зобов'язання, має право наполягати на умові договору про повернення постачальнику товару, звісно після вжиття всіх заходів щодо просування та реалізації товару. Як видно, ці два зобов'язання не є притаманним договором поставки [2, с. 74].

До того ж, сутністю дистрибуції є ексклюзивне право розповсюдження товару виробника дистриб'ютором на визначеній в договорі території. Це означає, що виробник після укладення дистриб'юторського договору не має права постачати свій товар іншому суб'єкту господарювання, який здійснює господарську діяльність на визначеній в договорі дистрибуції території. Про це свідчить світова практика дистриб'юторської діяльності. Вже з цього є очевидним, що дистриб'юторська діяльність потребує законодавчого врегулювання. Оскільки, укладання договорів на таких умовах може викликати суперечності між виробником та іншими суб'єктами господарювання, які мають намір укласти з ним договори дистрибуції, купівлі-продажу або поставки його товарів. До того ж, в певному сенсі дистриб'ютор автоматично може стати суб'єктом господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку певного товару та надати можливість щодо зловживання таким становищем тощо. З огляду на це, в законодавстві потрібно встановити певні умови, якими б регулювалась вартість товару, за якої його отримує кінцевий споживач.

Звісно це не всі проблемні питання, які є нагальними та які можуть виникнути в подальшому, якщо буде відсутнє правове регулювання дистриб'юторської діяльності в Україні. Вбачається доцільним доповнити відповідними нормами Главу 30 Господарського кодексу України, яка встановлює особливості правового регулювання господарсько-торгівельної діяльності, Главу 20 «Господарські договори» Господарського кодексу України тощо.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку проведення сертифікації підприємств, які здійснюють оптову реалізацію (дистрибуцію) лікарських засобів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1013-05>.
2. Зуєва О. А. Правове регулювання дистриб'юторської діяльності в Україні / О. А. Зуєва // Вісник Академії митної служби України. – 2015. – № 1. – С. 71–76.

Вадюк Василь Іванович,
адвокат
Солоджук Михайло Іванович,
студент Івано-Франківського університету права
іменні Короля Данила Галицького,
м Івано-Франківськ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ

Аналізуючи стан законотворчої діяльності у 2015 році, можна зазначити, що минулий рік став роком впровадження змін у системі державної реєстрації прав на нерухоме майно з метою посилення прозорості в сфері відносин власності. Так, 13 грудня 2015 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Зокрема, нова редакція Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 26 листопада 2015 року № 834-VIII, почав діяти з 01 січня 2016 року.

Державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень – офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних записів до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [1, с. 1].

Серед основних змін слід відмітити наступне. Законодавець розширив суб'єктний склад осіб, які матимуть повноваження щодо реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Державним реєстратором є:

1) громадянин України, який має вищу освіту за спеціальністю правознавство, відповідає кваліфікаційним вимогам, встановленим Міністерством юстиції України, та перебуває у трудових відносинах із суб'єктом державної реєстрації прав;

2) нотаріус;

3) державний виконавець – у разі державної реєстрації обтяжень, накладених під час примусового виконання рішень відповідно до закону.

Державній реєстрації прав підлягають:

1) право власності;

2) речові права, похідні від права власності:

- право користування (сервітут);
- право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис);
- право забудови земельної ділянки (суперфіцій);
- право господарського відання;
- право оперативного управління;

- право постійного користування та право оренди (суборенди) земельної ділянки;
 - право користування (найму, оренди) будівлею або іншою капітальною спорудою (їх окремою частиною), що виникає на підставі договору найму (оренди) будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), укладеного на строк не менш як три роки;
 - іпотека;
 - право довірчої власності;
 - інші речові права відповідно до закону;
- 3) право власності на об'єкт незавершеного будівництва;
- 4) заборона відчуження та арешт нерухомого майна, податкова застава, предметом якої є нерухоме майно, та інші обтяження[1, с. 4].

Слушним та доцільним в новій редакції Закону є чітке розмежування об'єктів нерухомого майна, щодо якого проводиться державна реєстрація (ст. 5 Закону).

Зокрема, встановлено чітку заборону на проведення державної реєстрації речових прав на наступні об'єкти:

- корисні копалини;
- рослини;
- малі архітектурні форми, тимчасові, некапітальні споруди, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких можливе без їх знецінення та зміни призначення;
- окремо на споруди, що є приналежністю головної речі, або складовою частиною речі, зокрема, на магістральні та промислові трубопроводи (у тому числі газорозподільні мережі), автомобільні дороги, електричні мережі, магістральні теплові мережі, мережі зв'язку, залізничні колії.

Наступним, не менш важливим нововведенням, зокрема, для власників квартир і земель є те, що факт володіння нерухомістю наразі буде підтверджуватися рішенням реєстратора про реєстрацію права на нерухомість, яке буде оформлюватися в електронному вигляді. При цьому, момент, з якого право зареєстровано – це момент опублікування такого рішення на веб-порталі Міністерства юстиції України. Такий правовстановлюючий документ як «свідоцтво про право власності на нерухоме майно» відтепер відсутній у відносинах реєстрації прав на нерухомість [4]. Зазначене нововведення є позитивним напрацюванням, оскільки обумовлює перехід на новий етап розвитку відносин власності. Проте, як це буде працювати на практиці, покаже час.

Крім того, з прийняттям нового Закону змінилися ставки адміністративного збору за проведення державної реєстрації прав, внесення змін до записів Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та надання інформації із зазначеного реєстру (ст. 34 Закону).

Корисною новелою є можливість оскаржувати дії реєстраторів не тільки до суду, але й до Міністерства юстиції України та його територіальних органів. При цьому, строк оскарження рішення, дії або бездіяльності територіальних органів Міністерства юстиції України – 15 календарних днів з дня прийняття рішення,

що оскаржується, або з дня, коли особа дізналася чи могла дізнатися про порушення її прав відповідною дією чи бездіяльністю.

Також 25 грудня 2015 року відповідно до постанови Кабінету міністрів України № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» затверджено Порядок надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Порядок доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Актом Кабміну, крім того, змінено розмір плати за надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно:

- за надання інформації у паперовій формі – 0,025 розміру мінімальної заробітної плати;

- за надання інформації в електронній формі – 0,0125 розміру мінімальної заробітної плати;

- за надання інформації адвокатам, нотаріусам та їх помічникам (під час вчинення нотаріальних дій з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва) шляхом безпосереднього доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно – 0,04 розміру мінімальної заробітної плати [5].

На мій погляд, зазначені зміни є позитивними напрацюваннями. Зокрема, надання нотаріусам повноважень щодо реєстрації речових прав на нерухоме майно надасть можливість проводити реєстрацію нерухомості, щодо якої проводилися нотаріальні дії, й усі інші реєстраційні операції, що є дуже зручним. Також подати документи можливо і через фронт-офіси (центри надання адміністративних послуг).

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що зміни до законодавчих актів, які регулюють питання проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, спрямовані на спрощення відповідної процедури. Практика застосування нововведень дозволить зробити висновок про їх ефективність та позитивний характер.

Список використаних джерел

1. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51. – Ст. 553 (зі змінами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/834-19/page>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : станом на 01.03.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41. – Ст. 492 (зі змінами).
3. Про впорядкування відносин, пов'язаних із державною реєстрацією речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : наказ Міністерства юстиції України від 17.04.2012 р. № 595/5, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 20.04.2012 р. за № 590/20903. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0590-12>.
4. Про затвердження Порядку використання даних Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державного реєстру іпотек та Державного реєстру обтяжень рухомого майна : наказ Міністерства юстиції України від 14.12.2012 р. № 1844/5, зареєстр.

в Міністерстві юстиції України 18.12.2012 р. за № 2102/22414. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z2102-12>.

5. Порядок державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 51. – Ст. 2035. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-п/page>.

6. Цивільний кодекс України : станом на 01.03.2015 р. // Відомості Верховної Ради України – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356 (із змінами).

Грицкевич Сергій Геннадійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

СПОТВОРЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВА НА ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ ТЕХНОЛОГІЇ СПОЖИВАННЯ

*«Гроші є хорошим слугою, але поганим власником»
Ф. Бекон*

Капіталізм сьогоднішнього дня – це капіталізм споживання. Але не просто «споживання», як акту задоволення життєво необхідних потреб людини. По-перше, сьогодні «споживання» – це, перш за все, «наднормативне», або «надлишкове» споживання, метою якого є отримання задоволень. По-друге, це цілий ритуал, який включає в себе планування того, що людина збирається споживати, процес пошуку джерел предметів споживання (ресторанів, туристичних компаній, компаній-виробників, магазинів), акт купівлі предметів споживання (товару, послуги), сам процес споживання. Втім, далеко не завжди процес «споживання» закінчується споживанням як таким. Важливий сам процес, який занурює людину в світ мрій і образів, відволікає від насущних життєвих проблем. Тобто споживання з матеріального процесу почасти перетворюється на щось віртуальне. Сьогодні зазначений ритуал займає більшу частину життя обивателя: так чи інакше він занурений у процес «споживання» навіть протягом робочого часу, іноді він продовжує думати про «споживання» уві сні.

Більше того, ми бачимо «зворушливу» турботу капіталістів про потреби найманих працівників і про те, щоб останні отримували «задоволення» по максимуму. По-перше, з метою максимізації «задоволення» банківський капітал пропонує найманим працівникам кредити для «стимулювання попиту», тобто для покупки додаткових товарів і послуг (спонукаючи «боргове рабство»). По-друге, стратегічною лінією поведінки капіталістів всіх різновидів (грошових, торгових, промислових) є максимальне розширення кола потреб найманого працівника. Свого часу відомий американський промисловець Генрі Форд

зауважив, що промисловий капіталізм відрізняється від фінансового капіталізму тим, що перший задовольняє потреби людини, а другий їх створює [4, с. 84]. Існують потреби базові, або життєво необхідні (в їжі, одязі, теплі, даху над головою). Такі потреби були передбачені Творцем. У структурі потреб жителів периферії світового капіталізму вони, як і раніше, займають основне місце. А ось у середньостатистичного жителя країн «золотого мільярда» їх частка все більше скорочується. Зростає питома вага інших, «нових» (або «помилкових») потреб. До складу «нових» потреб входять: 1. Потреби, пов'язані з підвищенням комфорту. До них відносяться потреби в просторах будинках і квартирах, кондиціонерах і найвитонченішій побутової техніки з мікропроцесорами, стільникових телефонах з десятками функцій, унітазах з музикою і підігрівом, електричних зубних щіток, туфлях з крокодилячої шкіри і тисячах інших мислимих і немислимих предметах і послугах. У деяких випадках комфорт дійсно полегшує життя людини, але 90% предметів комфорту, наявних на ринку, є явно «надлишковими». Наприклад, власники дорогих марок автомобілів активно використовують менше половини наявних функцій (кнопок) салонів, а про деякі не мають жодного уявлення. 2. Потреби віртуальні (підвищення престижу (іміджу)). При цьому, ці предмети комфорту повинні бути з «брендом» (фірмовим знаком), який підвищує в очах оточуючих «рейтинг» («капіталізацію») людини, що володіє таким предметом, а заодно підвищує самооцінку людини. Багато людей купують навіть не предмет комфорту, а «бренд». Предмет, як такий, людині не потрібен або майже не потрібен. Тобто, витрати на рекламу (основний засіб створення «бренду») можуть багаторазово перевищувати витрати на виробництво. Існує ціла група товарів, ціна яких складається більш ніж на 99% з витрат на просування, головним чином на рекламу [2, с. 199]. 3. Потреби протиприродні (які не були передбачені Творцем). Більше того, щодо таких потреб в більшості традиційних релігій (не сатанинських сект!) існують жорсткі заборони (наркотики, сигарети, «секс-послуги», порнографія, садизм, жорстокі видовища, азартні ігри тощо). Ці потреби формуються (а почасти й задовольняються) через Інтернет, телебачення, інші засоби масової інформації, кінотеатри, книги.

За рахунок різкого розширення кола «помилкових» потреб капіталісти домагаються посилення залежності споживача. Багато «нових» потреб діють подібно до наркотиків, людина змушена не просто регулярно купувати товари та послуги, необхідні для задоволення «нових» потреб, але й нарощувати «دوزи» споживання таких товарів і послуг. Через деякий час людина готова навіть відмовитися заради них від «базових» товарів і послуг (не пообідати заради того, щоб зіграти в «рулетку») – так звана зміною «структури потреб». Багато маркетологів зробили для себе прості «відкриття»: а) найбільший попит сучасна людина пред'являє на ті товари і послуги, які задовольняють її найбільш «тваринні» потреби; б) для подальшого зростання «тваринних» потреб необхідно їх стимулювати, для чого використовуються спеціальні методи [4, с. 85].

Дух споживацтва робить вирішальний вплив на поведінку людини, як сенс свого життя зводиться до споживання. Засіб перетворюється на мету. Це, мабуть,

найстрашніша «мутація», яка сталася в людині: від поклоніння Богові як Творцеві він перейшов до поклоніння речі. Це різновид язичництва, яке можна назвати споживчим язичництвом. Раніше, за часів християнства, людина була рабом Божим. Нині вона є рабом речей, а фактично, як одностайно говорять святі отці, – рабом того, хто ворогує з Богом, тобто диявола. Внутрішня духовна мутація людини знаходить своє відображення в її думках, словах, поведінці, способі життя. Однак, найхарактерніша риса споживацької свідомості – нестримне прагнення до порушення легальних норм поведінки. Фахівці відзначають дивний збіг структури цінностей злочинців зі структурою цінностей людей з типовими споживацькими нахилами. Людина нової індивідуалістської формації має агресивно-мілітаристські риси, пов'язані з основами людини-споживача, як суто тілесної, зі згаслою духовністю. Це не індивідуалізм людини, як стан наодинці з Богом, з вищою ціннісною інстанцією, а індивідуалізм наодинці зі споживацькими речами. Споживацькі цікаві речі не бувають нічийними. І якщо така «економічна людина» має намір одержати певну річ, вона повинна звести рахунок з іншою людиною, яка заволоділа нею раніше [5, с. 109].

У 1986 році Америка ще налічувала більше вищих навчальних закладів, ніж торгових центрів. Не минуло й п'ятнадцяти років, як число торгових центрів стало вдвічі перевищувати число вищих навчальних закладів. Дійсно, 70% громадян США щотижня відвідують торгові центри, а це більше, ніж число людей, які регулярно бувають в церкві [4, с. 337].

Споживче язичництво перетворює процес покупок (шопінг) у свого роду «наркотик», без якого сучасна людина з сильно атрофованими духовними потребами вже не може існувати. У більшості випадків придбані товари не дуже й потрібні такій навіженій людині [2, с. 30]. Як всяка пристрасть, тобто стійка залежність від шкідливих звичок, споживацтво перетворюється на хворобу. Багато лікарів вважають пристрасть до постійних покупок важким неврозом. Від нього особливо страждають жінки (близько 25% жінок в країнах Заходу). Більше 800 тисяч німців страждають від «шопінгової» залежності, що визнається психіатрами такою ж хворобою, як алкоголізм і наркоманія [4, с. 337]. Німецькі вчені назвали цю болючу пристрасть спеціальним терміном – «опіоманія» (грец. *Opios* – для продажу; *mania* – безумство). В Україні вживають терміни «шопоголізм», «шопінголізм», «шопоманія». Таку залежність можна назвати «споживчим рабством». Домагаючись встановлення стійкої залежності людини від світу речей, капіталісти, тим самим, підвищують ефективність інших видів рабства – насамперед, найманого та боргового.

З наведеного випливає, що проблемою існуючої «індустрії задоволень» є те, що вона: 1) займає перше місце в економіці «зрілої» «грошової цивілізації» за кількістю задіяних у ній працівників (а також за часткою в офіційному ВВП); 2) забирає в людини більшу частину (не менше 2/3) її грошових доходів [4, с. 338]; 3) створює не тільки і не стільки товари та послуги, скільки «нову людину» («живу машину»), абсолютно позбавлену духовних засад і повною мірою відповідає вимогам «грошової цивілізації».

Більшість громадян України сьогодні поклоняються відразу багатьом богам-ідолам: нескінченному світу речей і віртуальних образів, які продукує сучасна капіталістична економіка.

Стан сучасного суспільства споживання дозволяє говорити про небезпечну трансформацію соціального метаболізму, подібного на те, чим є рак для живих організмів: про жахливе зростання непотрібних тканин [1, с. 1].

Враховуючи реальну небезпеку від необмеженого розвитку вищенаведених факторів, доцільно конкретизувати статтю 282 Цивільного кодексу України «Право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю» визначенням правової категорії «діяльність індустрії задоволень, яка створює загрозу життю та здоров'ю фізичної особи» та поширити право останньої вимагати усунення небезпеки, створеної внаслідок зазначеної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления., Республика; 2006. – 153 с.
2. Вальцев С. В. Закат человечества. 2-е изд. – М.: Книжный мир, 2010. – 299 с.
3. Водолеев Геннадий. Люди цивилизации денег // Интернет. Сайт «Темная сторона Америки». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?q>.
4. Катасонов В. От рабства к рабству. От древнего Рима к современному капитализму. – 359 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?>
5. Сенченко М. І. «Культурна революція» в Україні, або Управління деградацією. – К.: МАУП, 2004. – 212 с. – (Б-ка журн. «Персонал»).

Жукевич Ігор Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВІ У НАКАЗНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Норми законів повинні бути зрозумілими для застосування їх в юридичній практиці. Неоднозначне їх розуміння створює суперечності, що має наслідком порушення суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів фізичних осіб, юридичних осіб, держави.

Цивільний процесуальний кодекс України також містить низку неоднозначних законодавчих положень, які створюють колізії в застосуванні норм цивільного процесуального законодавства. А зокрема, якщо звернути увагу на визначення осіб, які беруть участь у справі у різних видах провадження

цивільного судочинства України, то тут є теоретичні проблеми неоднакового їх застосування в судовій практиці.

А тому, зосередимо увагу на тому, як слід визначити осіб, які беруть участь у справах наказного провадження цивільного судочинства України.

Питаннями процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справі займалось багато вчених-процесуалістів, а зокрема: С. С. Бичкова, С. В. Васильєв, В. В. Комаров, В. М. Кравчук, Р. О. Стефанчук, С. Я. Фурса та інші.

Так, С. С. Бичкова зосереджує увагу на проблемах правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, залишаючи поза увагою, наказне та окреме [2]. На нашу думку, хоча і позовне провадження у цивільному судочинстві є «основним», але не можна застосовувати правовий статус сторін та третіх осіб до окремого та наказного провадження. Поняття «сторони» та «треті особи» відсутні у наказному та окремому провадженнях.

Не чітко визначеними є особи, які беруть участь у справі у наказному провадженні цивільного судочинства України. Частина 2 ст. 26 ЦПК України визначає, що у справах наказного та окремого провадження особами, які беруть участь у справі, є заявники, інші заінтересовані особи, їхні представники. Якщо звернути увагу на інші норми ЦПК України, які регулюють наказне провадження, то можна побачити те, що законодавець непослідовний у визначенні складу осіб, які беруть участь у справі.

Так, зокрема, ч. 2 ст. 96 ЦПК України вказує, що із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Проте, не згадуються заявники та заінтересовані особи відповідно до ст. 26 ЦПК України.

Під заявниками слід розуміти особу, в інтересах якої порушено справу в суді про встановлення будь-якої обставини або юридичного стану громадянина, з якими закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення особистих або майнових прав громадян. До заінтересованих осіб належать особи, які беруть участь у справі та мають у ній юридичну заінтересованість [1, с. 46]. Але застосування цих понять у наказному провадженні не має свого змістовного наповнення через те, що сутністю останнього є звернення стягнення на вимоги, які носять безспірний характер.

В п. 2. ч. 2 ст. 98 ЦПК України щодо форми та змісту заяви про видачу судового наказу акцентується увага на тому, що у заяві повинно бути зазначено ім'я (найменування) заявника та боржника, а також ім'я (найменування) представника заявника, якщо заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження. Тобто, знову ж таки, про заявників та заінтересованих осіб відповідно до ст. 26 ЦПК України немає згадки.

П. 3 ч. 1 ст. 103 ЦПК України у змісті судового наказу вказує на ім'я (найменування) стягувача і боржника, їх місце проживання або місцезнаходження. У цьому випадку основними особами, які беруть участь у справах наказного провадження є «стягувач і боржник». З цією позицією законодавця ми погоджуємося.

Стягувач – це особа, якій належить право вимоги на стягнення грошових коштів чи витребування майна. Боржник – це особа, з якої слід стягнути грошові кошти чи витребувати майно для виконання зобов'язань перед стягувачем. Вищезазначені поняття слід вивести із поняття зобов'язання ст. 509 Цивільного кодексу України. А зокрема, боржник – це особа, яка зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії. Кредитор – це особа, яка має право вимагати від боржника виконання його обов'язку, тобто вчинити активну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо). Наказне провадження, носить безспірний характер, характер вимог, які є очевидними в силу зобов'язань сторін, а тому і назви осіб, які беруть участь у справі повинні відповідати цивільному законодавству України.

Отже, у нормах ЦПК України наказного провадження по різному визначено осіб, які беруть участь у справі: в одному випадку – це заявник та заінтересована особа, в іншому випадку – заявник і боржник, ще в іншому – це стягувач і боржник. На нашу думку, з точки зору матеріальних правовідносин, осіб, які беруть участь у наказному провадженні слід визначити як «стягувач, боржник, їхні представники».

А тому слід доповнити ст. 26 ЦПК України «Склад осіб, які беруть участь у справі» окремою частиною такого змісту: «У справах наказного провадження особами, які беруть участь у справі, є стягувач, боржник, їхні представники».

Зазначені проблеми присутні і у деяких категоріях справ окремого провадження цивільного судочинства України, що може стати перспективою подальших наукових досліджень у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Комаров В. В. Окреме провадження: монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, – 312 с.
2. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: Монографія. – К.: Атіка, 2011. – 420 с.

Зуєва Оксана Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів,
м. Дніпропетровськ

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Господарський кодекс України (далі – ГКУ) не дає окремого тлумачення поняття державного підприємства. Визначення цього виду підприємства можна дати на основі загального визначення терміну «підприємства» за ч. 1 ст. 62 та ч. 1

ст. 73. Хоча визначення поняття державного підприємства не є метою даного дослідження, йому слід приділити увагу, принаймні окреслити його ознаки. Так, виходячи із загального визначення підприємства, цей суб'єкт господарювання є самостійним, створеним відповідними особами (в тому числі й компетентним органом державної влади) для систематичного здійснення господарської діяльності. Далі, в главі 8 ГКУ дається уточнення щодо державного унітарного підприємства, а саме, що воно створюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності і входить до сфери його управління [1]. Певну особливість, що відрізняє цей вид підприємства від інших, є те, що виділена частина державного майна при його створенні закріплена за державним підприємством на праві господарського відання чи оперативного управління. Інших відмінностей законом не визначено. Таким чином, можна зробити висновок, що державне підприємство створюється компетентним державним органом для задоволення суспільних потреб шляхом систематичного здійснення господарської діяльності. Види, напрями господарської діяльності цього підприємства визначаються його засновником в статуті, що притаманно й іншим підприємствам. Всі ж інші питання діяльності державного підприємства щодо вирішення поставлених перед ним господарських завдань вирішуються ним самостійно. Таким чином, державне підприємство є самостійним суб'єктом сфери господарювання. Як і в інших підприємствах засновник державного підприємства призначає його керівника та укладає з ним контракт.

Втім, враховуючи належність виділеного такому підприємству майна до державної власності та мету створення самого державного підприємства – задоволення суспільних потреб, український уряд запропонував Верховній Раді України законопроект щодо внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної власності [2].

В цьому законопроекті пропонується створення наглядової ради державного підприємства. Наглядова рада на державному унітарному підприємстві утворюється за рішенням суб'єкта управління об'єктами державної власності, що здійснює функції з управління підприємством. Порядок утворення наглядової ради на державних унітарних підприємствах, як зазначено у вказаному законопроекті, визначається Кабінетом Міністрів України. Метою створення наглядової ради є контроль та регулювання діяльності керівника підприємства в межах компетенції, визначеної статутом та законом. Втім, з тексту законопроекту вбачається, що створення наглядової ради на державному підприємстві є правом його засновника.

Викладена позиція уряду певним чином підтримується й в науці господарського права. Так, на прикладі державних підприємств лісового господарства вказується, що створення такого органу буде сприяти модернізації управління цими підприємствами [3, с. 60]. До складу наглядової ради пропонується включити представників від органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та наділити їх повноваженнями з метою задоволення приватних і публічних інтересів на етапі створення, функціонування і припинення діяльності вказаного суб'єкта господарювання. До

того ж, створення та повноваження наглядової ради в державному підприємстві порівнюється до наглядової ради у акціонерних товариствах. Згідно з Законом України «Про акціонерні товариства», створення наглядової ради у акціонерному товаристві здійснюється з метою захисту прав акціонерів товариства, контролю та регулювання виконавчого органу. Тобто, наглядова рада акціонерного товариства має захищати права акціонерів як співвласників товариства, які дещо обмежені в своїх управлінських функціях, які здійснюються виконавчим органом акціонерного товариства. До наглядової ради акціонерного товариства входять безпосередньо акціонери, які обираються загальними зборами акціонерів товариства, тобто особи, які безпосередньо зацікавлені в результатах діяльності акціонерного товариства.

Як видно, наглядова рада в акціонерному товаристві, особливо в публічному, вкрай необхідна з огляду на велику кількість акціонерів, які разом, у вигляді загальних зборів, не завжди здатні виконувати функції контролю за управлінням товариства.

Державне підприємство має одного власника, тобто його повноваження виконує засновник підприємства, який цілком здатен одноособово контролювати здійснення господарської діяльності державного підприємства.

До того ж, як видно з наведеного прикладу про державні підприємства лісового господарства, не зовсім є зрозумілим склад наглядової ради державного підприємства. З огляду на вказану наукову позицію з цього питання, до складу наглядової ради можуть увійти особи, які мають опосередковану зацікавленість в діяльності державних підприємств, на відміну від її складу в акціонерних товариствах.

До того ж, державні підприємства створюються для виконання відповідних завдань держави компетентним органом, до повноважень якого відноситься здійснення державного управління в певній галузі економіки країни. З огляду на це, відповідний державний орган як засновник державного підприємства здатен здійснювати повноваження наглядової ради.

До того ж, наявність ще одного органу в системі управління державними підприємствами буде певним чином обмежувати закріплену в Господарському Кодексі України самостійність підприємства та призведе до надмірної бюрократизації в процесі управління цими підприємствами.

Список використаних джерел

1. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. // Відом. Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної власності [Електронний ресурс]: Проект Закону України від 09.09.2015 р. № 3062. – Режим доступу: // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56416.
3. Бровдій А. М. Господарсько-правове забезпечення діяльності державних підприємств лісового сектора економіки України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / А.М. Бровдій. – Х., 2014. – 217 с.

Калаур Іван Романович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права і процесу
юридичного факультету Тернопільського
національного економічного університету,
м. Тернопіль.

ФОРМА ЗАПОВІТУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Вся хода розвитку людської цивілізації свідчить, що зростання уваги до правового регулювання спадкування за заповітом є одним з наслідків розвитку особистості. Чим більше суспільство та держава готові сприймати людину як особистість, яка сама визначає свої вчинки та їх наслідки, тим більше уваги спадкуванню за заповітом приділяє чинне в цьому суспільстві право [1, с. 167]. Визначивши у традиціях законодавства європейських держав заповіт як особисте розпорядження фізичної особи на випадок її смерті, законодавець у Цивільному кодексі України (*надалі — ЦК України*) обумовив в імперативному порядку письмову форму вчинення цього одностороннього правочину та закріпив необхідність його легалізації шляхом посвідчення. Втім, легалізувати заповіт, який не був нотаріально посвідченим може і суд, адже відповідно до ч. 2 ст. 219 ЦК України, суд може визначити такий правочин дійсним, якщо буде встановлено, що він відповідав справжній волі особи, яка його вчинила, а нотаріальному посвідченню правочину перешкоджала обставина, яка не залежала від її волі. Приводом до появи у кодифікованому акті цієї норми, зауважують автори коментаря до положень Книги шостої одного із науково-практичних коментарів до Цивільного кодексу України, була конкретна судова справа про визнання дійсним заповіту [2, с. 929].

Розвиток технологій в епоху інформаційного суспільства дозволяють людині урізноманітнити способи фіксації її волевиявлення та вчиняти дії, які спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав, з допомогою електронних правочинів. Необхідно зауважити, що тематика вчинення в електронній формі односторонніх правочинів, одним із яких є заповіт, в юридичній науці є мало досліджувана. Проте, поширення практики їх вчинення та законодавчі тенденції багатьох держав у цій сфері обумовлюють потребу перегляду окремих положень національного законодавства. Так, складання заповіту через запис на відео- або аудіоносії часто застосовується, наприклад, у США і деяких інших країнах [3]. В Індії останніми роками також поширення набули відео- та on-line заповіти. [4]. Складання заповіту у такий спосіб здійснюється за присутності свідків, які в подальшому письмово підтверджують вчинення цього правочину.

У вітчизняній юридичній науці можливість складання заповіту шляхом відео- чи звукозапису дослідники розглядають у випадку складання секретного заповіту особами з обмеженими фізичними можливостями [5, с. 153]. Ми поділяємо таку доктринальну позицію і вважаємо, що на законодавчому рівні, шляхом внесення доповнення до ст. 1249 ЦК України, необхідно визначивши за

особами з обмеженими фізичними вадами право складати секретний заповіт шляхом відео- або звукозапису. Посвідчуючи такий заповіт, нотаріус зобов'язаний при вчиненні нотаріальних дій відобразити той факт, що секретний заповіт був поданий у конверті на відповідному носію інформації.

На сьогодні загальнодоступними засобами електронного зв'язку, які можуть використовуватися учасниками цивільних правовідносин для вчинення правочину, є: електронна пошта, Інтернет-сторінка, Viber, SMS- та MMS-повідомлення, тощо. Втім, вчинення правочину за допомогою таких засобів зв'язку лежить у площині вирішення проблеми електронної форми правочину, яка у доктрині цивільного права сьогодні вирішується неоднозначно. Так, одні дослідники цієї тематики вважають, що «... ні про яку письмову форму в звичайному розумінні... не йдеться, оскільки застосовуються інші способи фіксації волі та її доведення до іншої сторони» [6, с. 113]. Опоненти цього наукового підходу стверджують, що «віднесення правочинів, вчинених за допомогою електронних засобів зв'язку, до письмових слід розуміти як подання інформації (змісту правочину) на інших носіях, аніж папір, однак із фіксацією волі (думки, намірів) сторін через логічно упорядковані знаки» [7, с. 32].

Повідомлення, зроблені з допомогою вказаних засобів зв'язку, можуть відображати волю фізичної особи, яка опинилася у надзвичайній ситуації. Такого роду повідомлення можна було би розцінити як спрощену форму заповіту, яка отримала широку практику застосування у багатьох європейських державах. Наприклад, згідно з §§ 2250- 2251 Німецького цивільного уложення, особа, яка перебуває у місцевості, з якою перервано сполучення внаслідок надзвичайних обставин, особа, якій безпосередньо загрожує смертельна небезпека та особа, яка знаходиться в плаванні на німецькому судні, може скласти заповіт в усній формі, але в присутності трьох свідків [8]. За нормами Французького цивільного кодексу (ст. 967) заповітом визнається будь-який документ, зі змісту якого очевидна воля особи вчинити заповідальне розпорядження [9].

У цьому контексті заслуговує на увагу пропозиція Ю. О. Заїки, який пропонує доповнити ст. 1247 ЦК України положеннями наступного змісту: «Громадянин, який перебуває у стані, що загрожує його життю і позбавлений можливості посвідчити заповіт у встановленому порядку, може викласти свою волю в простій письмовій формі в присутності двох свідків» [10]. На наше переконання, таку наукову ідею можна поширити і на ті випадки, коли заповіт складається з допомогою електронних засобів зв'язку.

Одним із актуальних питань у контексті тематики дослідження, яке сьогодні жваво обговорюється на публічних Інтернет-площадках, є доля всіх файлів користувача після його смерті, які були розміщені на сервісах Google – документи у хмарному сховищі Drive, відеоролики на каналі YouTube, листи на Gmail, інформацію у профілі соцмережі Google+ та інше. Найчастіше ж вони залишаються просто в підвішеному стані.

Для вирішення цього завдання компанія Google на весні 2013 р. запропонувала своїм користувачам нову послугу. За допомогою спеціального сервісу Inactive Account Manager можна визначити, що має статися з наявною у

Google приватною інформацією у випадку, якщо користувач помре або буде відсутній протягом тривалого часу. Skorистатися новим сервісом можна через персональний акаунт в Google.

Даний сервіс «електронний заповіт» має завданням вирішити низку етичних проблем, пов'язаних з конфіденційними даними, які залишаються після користувача на серверах Google. Цей сервіс дозволяє або повністю знищити інформацію, або передати її третій особі. «Ми сподіваємось, що нова функція дозволить краще планувати «цифрову спадщину», щоби краще захистити приватне життя і безпеку як самого користувача, так і його рідних та близьких» – написано в блозі Google [11]. Що стосується інших інтернет-гігантів, то у них є свої напрацювання щодо вирішення проблеми занедбаних акаунтів.

Тенденції до поширення такого роду волевиявлень та використання вказаного сервісу зумовлюють потребу визначити правову природу розпорядження користувача щодо долі акаунтів на випадок його смерті. За юридичною сутністю таке волевиявлення нагадує розпорядження вкладника до банку (фінансової установи) відносно його вкладу на випадок смерті (ст. 1228 ЦК України) та волевиявлення страхувальника щодо визначення вигодонабувача за договором страхування життя (ст. 3 Закону України «Про страхування»).

З огляду на правову природу дій, які вчиняють відповідні адміністратори стосовно акаунтів на випадок смерті користувача, вказані дії вчиняються на підставі укладеного договору між ним і адміністратором. З огляду на те, що ст. 1252 ЦК України встановлено вичерпний перелік розпоряджень, які прирівнюються до нотаріально посвідчених заповітів розглянуті вище способи реалізації волевиявлення щодо долі акаунтів не можна розцінювати як заповіт. Однак, якщо після такого договору був складений заповіт, у якому змінено осіб, яким необхідно передати акаунти, то юридично значимим для адміністратора є останній правочин.

Список використаних джерел

1. Васильченко В. В. Спадкування за заповітом у новому Цивільному кодексі України [Текст]: В. В. Васильченко // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2005. – № 1. – С. 166–172.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. / За ред. В. М. Коссака. – К.: Істина, 2004. – 976 с.
3. Bird, Beverly. Are Video Wills Legal? / Beverly Bird. – [Електронний ресурс]. Legal Info. – Режим доступу : <http://info.legalzoom.com/video-wills-legal-4630.html>.
4. Babwani, Sakina. Writing a will goes hi-tech with video, on-line and digital wills / Sakina Babwani. – [Електронний ресурс]. The Economic Times. – Режим доступу: http://articles.economictimes.indiatimes.com/2012-04-30/news/31508195_1_wills-video-camera-probate.
5. Рябоконт Є. О. Проблеми правового регулювання інституту секретних заповітів за новим Цивільним кодексом України: [Текст]. / Євген Рябоконт // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Юридичні науки. – 2004. – № 56-59. – С. 151–154.

6. Бобко Т. Письмова форма правочинів: проблеми законодавчого регулювання: [Текст]. / Т. Бобко // Право України. – 2007. – № 11. – Ст. 110–114.
7. Спасибо-Фатєєва І. Актуальні питання форми правочинів (теоретико-практичний аспект): [Текст]. / Інна Спасибо-Фатєєва // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 8. – Ст. 31–35.
8. Гражданское уложение Германии = Deutsches Burgerliches Gesetzbuch mit Einfuhrungsgesetz: Ввод, закон к Гражд. уложению; Пер. с нем.; Науч. редакторы – А. Л. Маковский [и др.]. – М. : Волтере Клувер, 2004. – 816 с.
9. Французский гражданский кодекс: учеб.-практич. Комментарий. – М. : Проспект, 2008. – 752 с.
10. Заїка Ю. О. Форма заповіту: шляхи удосконалення: [Текст]. / Ю. О. Заїка // Вісник Академії адвокатури України. – 2006. – Вип.5. – С. 47–51.
11. Google впровадила «електронний заповіт». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dt.ua/TECHNOLOGIES/google-vprovadila-elektronniy-zapovit-120347_.html.

Коровяк Богдан Едуардович,
*аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
м. Львів*

ОХОРОНА ІНТЕРЕСІВ ВКЛАДНИКІВ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ У РАЗІ ВНЕСЕННЯ ВКЛАДУ В ІНОЗЕМНІ ВАЛЮТИ

23 лютого 2012 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (надалі – Закон). Практичне застосування запровадженої цим Законом системи гарантування вкладів фізичних осіб виявило ряд недоліків, один з яких стосується гарантування вкладів фізичних осіб в іноземній валюті. На нашу думку, вкладники неплатоспроможних банків втрачають право власності на належні їм грошові кошти в іноземній валюті внаслідок закріплення у ч. 5 ст. 26 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» положення про те, що відшкодування коштів за вкладом в іноземній валюті відбувається в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку та здійснення тимчасової адміністрації відповідно до статті 36 цього Закону.

Поняття договору банківського вкладу (депозиту) міститься у ст. 1058 Цивільного кодексу України та ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

З приводу правової природи прав вкладника на грошові кошти, внесені ним за договором банківського вкладу (депозиту), в літературі висвітлюється декілька позицій. На нашу думку, при вирішенні цього питання, слід виходити з декількох критеріїв, одним з яких є правова природа підстави виникнення

відносин між фізичною особою та банком за договором банківського вкладу, а також порядок (механізм) укладення договору банківського вкладу (депозиту) та внесення грошових коштів вкладником за таким договором. Договір банківського вкладу не належить до групи договорів про передання майна у власність, тобто, метою цього договору, не є закріплення правовідносин щодо переходу права власності від однієї особи до іншої та/або трансформація речових правовідносин у зобов'язальні. Згідно з Цивільним кодексом України, договір банківського вкладу (депозиту) віднесений до групи договорів про надання послуг, а не про передання майна у власність. Договір банківського вкладу в силу своєї правової природи та основного призначення відноситься до групи договорів про надання фінансових послуг, тобто основною метою цього договору є надання банком (фінансовою установою) послуги фінансового характеру.

Враховуючи положення про поняття фінансової та банківської послуги, які містяться у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та в Законі України «Про банки і банківську діяльність» можна прийти до висновку, що чинне законодавство України, яке регулює відносини у сфері банківської діяльності, розглядає залучення у вклади (депозити) грошових коштів та банківських металів як один із різновидів послуг. Такий висновок ґрунтується на тому, що до банківських послуг, які в свою чергу вважаються фінансовими послугами, належить залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб. Правовідносини із надання цієї банківської послуги закріплюються договором банківського вкладу (депозиту). Водночас наданням такої послуги не може обумовлюватися перехід права власності.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що громадяни України є власниками грошових коштів в іноземній валюті, які вони внесли на рахунок відкритий для них банком за договором банківського вкладу (депозиту). Ми вважаємо, що право власності вкладника на іноземну валюту, внесена ним на рахунок у банку за договором банківського вкладу зберігається за вкладником. Тобто, вкладник є власником іноземної валюти, яка внесена ним за договором банківського вкладу (депозиту), та знаходиться на визначеному договором банківського вкладку рахунку, а банк здійснює зберігання та управління такими грошовими коштами.

При цьому, слід звернути увагу на часовий проміжок від дня початку процедури виведення банку з ринку та здійснення тимчасової адміністрації до моменту реальної виплати вкладнику гарантованої суми відшкодування. Він є тривалим та залежить від того, за якою схемою вкладник отримає відшкодування. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначає дві схеми отримання вкладником гарантованої суми відшкодування коштів.

За першою схемою, право на отримання гарантованої суми відшкодування коштів за вкладом здійснюється після прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку згідно з положеннями ч. 2 ст. 26 Закону. Друга схема отримання гарантованої суми відшкодування коштів за вкладом поширюється на вкладників за договорами, строк яких закінчився до моменту

введення тимчасової адміністрації. Правовою підставою даної схеми є положення п. 1 ч. 6 ст. 36. Так, згідно з п. 1 ч. 6. ст. 36 даного Закону, обмеження, встановлене п. 1 ч. 5 даної статті (що під час тимчасової адміністрації не здійснюється задоволення вимог вкладників та інших кредиторів банку) не поширюється на зобов'язання банку, щодо виплати коштів за вкладами вкладників за договорами, строк яких закінчився, та за договорами банківського рахунку вкладників. Зазначені виплати здійснюються в межах суми відшкодування, що гарантується Фондом, в національній валюті України. Згідно з п. 3 ч. 6 ст. 36 цього Закону, з метою забезпечення виконання зобов'язань банку, передбачених п. 1 цієї частини, Фонд має право надати банку цільову позику. Виплати за такими зобов'язаннями за рахунок цільової позики Фонду мають розпочатися не пізніше 20 робочих днів (для банків, база даних про вкладників яких містить інформацію про більш як 500 000 рахунків, – не пізніше 30 робочих днів) з дня початку процедури виведення Фондом банку з ринку.

Така ситуація призводить по суті до порушення інтересів вкладників, які укладали договір банківського вкладу в іноземній валюті. Такі вкладники втрачають істотні суми грошових коштів внаслідок значних коливань офіційного курсу валют встановленого Національним банком України на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку та здійснення тимчасової адміністрації та днем коли вкладник отримав грошові кошти гарантованої суми відшкодування. Тобто, має місце позбавлення права власності особи на грошові кошти в іноземній валюті, які були внесені на рахунок за договором банківського вкладу.

На нашу думку, норма Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» про відшкодування коштів за вкладом в іноземній валюті у національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку та здійснення тимчасової адміністрації, відповідно до статті 36 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», які закріплені в ч. 5 ст. 26 та п. 1 ч. 6 ст. 36 цього Закону, призводить до порушення права власності особи на грошові кошти в іноземній валюті, які вона внесла на рахунок за договором банківського вкладу. У зв'язку з цим, вважаю за доцільне передбачити механізм, за яким перерахування вкладів в іноземній валюті за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановлених Національним банком України буде здійснюватися не на день початку процедури виведення Фондом банку з ринку, а на день отримання вкладником цієї суми відшкодування.

Пропоную викласти відповідні положення Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у такій редакції:

- ч. 5 ст. 26 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у новій редакції: «Відшкодування коштів за вкладом в іноземній валюті відбувається в національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановлених Національним банком України на день отримання такої виплати вкладником»;

- з речення п. 1 ч. 6 ст. 36 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у новій редакції: «Вклади в іноземній валюті перераховуються в національну валюту України за офіційним курсом гривні, встановленим Національним банком України до іноземних валют на день отримання такої виплати вкладником».

Онищенко Олег Миколайович,
асистент кафедри господарського
та транспортного права
Київської державної академії водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного,
м. Київ

НЕДОСКОНАЛІСТЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА ТЕРИТОРІЇ АР КРИМ В ПЕРІОД ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ

На разі, питання належного врегулювання законодавством України суспільних відносин на території АР Крим, в умовах тимчасової окупації, безсумнівно є актуальним. Не є винятком і сфера економічних відносин. Зважаючи на вказане, в даній роботі автор намагається звернути увагу на низку проблем нормативно-правового регулювання окресленого питання.

У першу чергу, слід зазначити, що 12 серпня 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» № 1636-VII [1, ст. 2030] (далі – Закон «Про ВЕЗ «Крим»), положення якого визначають особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України, передбачають створення вільної економічної зони «Крим» (далі – ВЕЗ «Крим»), а також врегульовують інші аспекти правових відносин між фізичними і юридичними особами, які знаходяться на тимчасово окупованій території або за її межами у межах адміністративно-територіальних одиниць АР Крим та міста Севастополя.

У відповідності до ст. 3 розглядуваного Закону, у межах ВЕЗ «Крим» створюється вільна митна зона, а також діє особливий правовий режим економічної діяльності фізичних та юридичних осіб, у тому числі особливий порядок застосування норм регуляторного, податкового та митного законодавства України. Відповідним чином, на території АР Крим та м. Севастополь запроваджується правовий режим вільної економічної зони. При цьому, доречно зазначити, що з точки зору Господарського кодексу України [2, ст. 144] (далі – ГК України) та Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 р. № 2673-XII [3; ст. 676], вільна економічна зона (далі – ВЕЗ) є окремим видом спеціального режиму господарювання.

Конструювання таких спеціальних режимів зумовлено тією об'єктивною обставиною, що в рамках їх функціонування, за наявності як загальних умов господарювання, так і умов, визначених для окремих видів чи сфер

господарської діяльності, законодавством встановлюються спеціальні умови щодо здійснення господарської діяльності, які носять абсолютно самостійний характер та, при цьому, мають пріоритет у застосуванні.

У цьому ж контексті слід вказати, що в теорії права панівною є думка про те, що ВЕЗ є видом спеціального режиму господарювання заохочувального характеру, адже його запровадження пов'язане з необхідністю вирішення соціально-економічних проблем, залучення інвестицій на певну територію держави та/або у певну галузь економіки, створення нових робочих місць за допомогою надання різного роду заохочень для суб'єктів господарювання [4, с. 12]. Зазначене підтверджується положеннями чинного законодавства (зокрема, ст. 1 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», ст. 401 ГК України).

Таким чином, ВЕЗ – це частина території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України, а також запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності суб'єктів господарювання. Зокрема, для режиму господарської діяльності, що здійснюється в рамках ВЕЗ характерним є те, що суб'єкти здійснення такої діяльності на певний період звільняються від сплати податку на прибуток та/або сплачують такий податок за пільговою ставкою (як-от: 50 відсотків); звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість на сировину, матеріали, устаткування обладнання, що ввозяться на територію ВЕЗ, а також від сплати платежів до інвестиційних та інших фондів, плати за землю тощо. При цьому, на всі об'єкти та суб'єкти економічної діяльності ВЕЗ, як правило, поширюються державні гарантії захисту інвестицій.

У той же час, звертаючись до аналізу положень Закону «Про ВЕЗ «Крим», не можна не помітити, що правове регулювання відповідної сфери відносин його положеннями має низку специфічних особливостей, відмінних від загальних засад, визначених для спеціальних режимів господарювання, а в окремій частині – і таких, що взагалі не відповідають та суперечать загальним засадам, визначеним законодавцем у ГК України і Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон».

Зазначене пов'язане з тією обставиною, що коло питань, які врегульовуються нормами Закону «Про ВЕЗ «Крим» в значній мірі виходять за рамки тих, які підлягають вирішенню шляхом запровадження ВЕЗ. Зокрема, аналіз положень Закону «Про ВЕЗ «Крим» дає достатньо підстав стверджувати, що його положення передбачають для суб'єктів господарювання ВЕЗ «Крим», окрім заохочувальних, також низку умов обмежувального характеру, що є концептуально не властивим ВЕЗ як спеціальному режиму господарювання.

Крім того, у Законі «Про ВЕЗ «Крим» законодавець встановлює гарантії захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання на території ВЕЗ «Крим». У той же час, очевидно, що реалізація зазначених, а також деяких інших норм, є нездійсненою в силу об'єктивних причин, пов'язаних з окупацією території АР Крим, з огляду на що такі положення мають декларативний характер. У цьому контексті слід погодитися з твердженнями про те, що така ситуація може

спричинити правові колізії, оскільки Закон «Про ВЕЗ «Крим» не містить завершених правових механізмів реалізації задекларованих положень [5].

Також доречно зазначити, що в той час, коли для ВЕЗ характерним є здійснення інвестиційних, торгівельних та банківських операцій, це є імперативно недопустимим у ВЕЗ «Крим», хоч і передбачається згадуваним вище Законом, адже відповідна територія знаходиться у сфері правового поля дії санкцій ЄС та України, а заборона вчинення відповідних дій підкріплюється нормами національного та міжнародного законодавства про відповідальність.

Окрім того, як уявляється, положення розглядуваного законодавчого акту стосуються й окремих правових засад здійснення господарської діяльності та правового статусу суб'єктів господарювання, зареєстрованих не на території АР Крим, а на іншій території України, що знову ж таки не є властивим ВЕЗ.

З огляду на вказане вище слід підкреслити, що Закон «Про ВЕЗ «Крим» має низку недосконалостей і неточностей, що наптовхує на висловлення тезису про те, що питання удосконалення правового регулювання відповідної сфери залишається відкритим, оскільки відомо, що відсутність чіткого та належного визначення предмета правового регулювання не відповідає принципу юридичної визначеності; юридичні норми мають бути чіткими, ясними і однозначними, адже інше не може забезпечити їх однакове застосування та створює проблеми й колізії трактування у правозастосовній практиці, що неодноразово підкреслювалося як Конституційним Судом України (пп. 3.1, п. 3 Рішення КСУ від 29.06.2010 № 17-рп/2010; п. 4 Рішення КСУ від 11.10.2011 № 10-рп/2011), так і Європейським судом з прав людини (справа «Новік проти України» / Рішення від 18.12.2008).

Поряд із цим не можна не зазначити і тієї досить важливої обставини, що саме по собі застосування конструкції ВЕЗ в АР Крим є не досить коректним, адже загальновідомо, що ВЕЗ передбачає запровадження такого правового режиму господарювання, який забезпечує суб'єктам господарювання низку пільг та досить широкі рамки свободи вибору поведінки, що не є властивим ВЕЗ «Крим». Більше того, можна стверджувати, що положеннями Закону «Про ВЕЗ «Крим» передбачається фактичне запровадження не ВЕЗ, а режиму, подібного тому, що діє у сфері зовнішньоекономічної діяльності хоча і з певними обмеженнями та заборонами.

В той же час, не можна не згадати, що на території ВЕЗ «Крим» все ж створені певні сприятливі митні, податкові та деякі інші умови, зокрема щодо евакуації бізнесу та звільненню у зв'язку з цим відповідних суб'єктів від обов'язків щодо сплати податків й мита, подачі звітних документів, застосування окремих видів відповідальності тощо.

Як логічний підсумок, зазначимо те, що ВЕЗ «Крим» є спеціальним режимом господарювання у формі ВЕЗ, який, однак, має низку принципових особливостей та відмінностей від загальних особливостей, визначених законодавством для ВЕЗ. Навіть з урахуванням тієї обставини, що загальним законодавством передбачається можливість створення окремих економічних зон, які поєднують в собі функції, властиві різним типам ВЕЗ, можна стверджувати, що ВЕЗ «Крим» не є відображенням такого поєднання.

Відповідним чином, можна стверджувати, що ВЕЗ «Крим» є окремим особливим видом спеціального режиму господарювання, що досить складно «вписується» в рамки загального типу ВЕЗ, з огляду на що існують всі підстави для подальшого удосконалення правового регулювання законодавства про спеціальні режими господарювання, в т. ч. в частині регулювання ВЕЗ.

Щодо Закону «Про ВЕЗ «Крим», то він не передбачає завершеного правового механізму реалізації своїх норм, а тому – створює ризик виникнення юридичних прогалин у правовому регулюванні відповідного питання і, як наслідок, – ризик неоднозначного трактування норм цього Закону.

З огляду на все зазначене, слід наголосити на об'єктивній необхідності розробки та впровадження на законодавчому рівні більш дієвих, ефективних та конструктивних моделей врегулювання економічних відносин в АР Крим на період тимчасової окупації, а також удосконалення правового регулювання законодавства про спеціальні режими господарювання, в т. ч. в частині ВЕЗ, що справлятиме позитивний вплив на удосконалення правової системи нашої держави загалом та якості нормативно-правової бази господарського законодавства України й правового господарського порядку зокрема.

Список використаних джерел

1. Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 43.
2. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18.
3. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50.
4. Зельдіна О. Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. – К., 2007. – 39 с.
5. Зауваження ГЮОУ від 24.07.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51234.

***Пленюк Мар'яна Дмитрівна,**
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
відділу договірного права НДІ
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
м. Київ*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОДВІЙНИЙ ХАРАКТЕР ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Побудова вірної теорії зобов'язань становить собою одне з найважливіших завдань науки та одне з найважливіших питань для будь-якого законодавства, що розвивається [1, с. 2]. Адже від того, чи відповідають правовідносини вимогам суспільства і динаміці його розвитку, залежить якісний їх стан та оцінка в цьому суспільстві.

Зобов'язання, пройшовши не простий шлях свого формування, його зміст не втратив свого значення й сьогодні, адже означає юридичну зв'язаність

боржника обов'язком учинити або, навпаки, утриматися від здійснення певної дії на користь кредитора.

Зобов'язання – це цивільні правовідносини, зміст яких включає в себе суб'єктивне право (право вимоги) і відповідний йому обов'язок. Саме тому характер суспільних відносин на регулювання яких спрямовується зобов'язання є досить широким, оскільки форми зобов'язань набувають і нормальні відносини між суб'єктами цивільного права, які пов'язані з реалізацією продукції, виконання робіт, надання послуг тощо.

Ефективність регулювання договірних зобов'язань, що виникають із юридичних фактів неможливо розглядати без належної оцінки останніх. Являючись проміжною ланкою між правовою нормою і цивільними правовідносинами в механізмі правового регулювання юридичні факти завжди викликають неабиякий інтерес вчених.

Дослідженню юридичних фактів присвячували свої праці такі вчені як М. М. Агарков, В. Б. Ісаков, О. О. Красавчиков, О. С. Іоффе та інші вчені. Не залишаються вони поза увагою і в сучасний період у працях А. В. Коструби, О. О. Отраднової, В. С. Ковальської, С. І. Шимон та ін. Але в той же час мало уваги приділяється правовій природі юридичних фактів, зокрема їх подвійному характеру.

У площині зобов'язального права «цінними» вважаються лише ті факти, які тягнуть за собою певні юридичні наслідки. Тому визначаючи поняття юридичного факту, під ним слід розуміти певну життєву ситуацію, яка характеризується такими ознаками: 1) вона закріплена в нормі права як абстрактна модель поведінки особи з настанням якої пов'язуються певні юридичні наслідки; 2) реальне настання певних життєвих обставин.

Зважаючи на те, що юридичні факти є явищами реальної дійсності, які існують об'єктивно, незалежно від ставлення до них людини, важко припустити існування юридичних фактів у майбутньому, тобто юридичні факти на момент їх аналізу уже мають існувати або вони існували в минулому. Тому обставини, які не мають місця у реальності не можуть розглядатися як юридичні факти. На майбутнє може бути встановлена лише міра поведінки, обов'язковість здійснення тих чи інших дій.

Юридичні факти мають конкретний характер та виражаються в конкретних діях або подіях, тягнуть за собою конкретні наслідки і є об'єктивованими. Основною ознакою юридичних фактів є те, що правові конструкції реальної дійсності знаходять своє відображення в нормах права і саме за цією ознакою встановлюється чи є конкретна обставина юридичним фактом чи ні. Попри те, варто зауважити, що приділяючи багато уваги ознакам юридичних фактів вченими майже не звертається увага на подвійний характер останніх. Адже як вірно зауважила О. Ф. Скакун, один й той самий юридичний факт може бути правостановлюючим, правозмінюючим або правоприпиняючим для суб'єктів, які є сторонами правовідносин. Наприклад, факт смерті громадянина – обставина, що припиняє правовідносини між померлим та його дружиною, дітьми. Водночас він є правостановлюючим фактом, оскільки після закінчення певного строку з дня смерті громадянина

виникають правовідносини, пов'язані з реалізацією права дружини, дітей на спадщину [2, с. 415]. Не є винятком з цього й юридичні факти в договірних зобов'язаннях, адже укладення договору купівлі-продажу є з одного боку фактом припинення права власності на річ для продавця, а з другого – правовиникаючим фактом права власності для покупця (ст. 655 ЦК України). У підрядних договірних відносинах, факт випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єкта будівництва, крім випадків коли це сталося внаслідок обставин, що залежали від замовника (ст. 880 ЦК України), є одночасно правоприпиняючими для зобов'язань обох сторін, та правовиникаючим щодо відшкодування збитків, в тому числі відшкодування моральної шкоди. Загалом у договірних зобов'язаннях усім юридичним фактам притаманний подвійний характер, адже, як і в наведених прикладах, вони можуть припиняти одні зобов'язання й одночасно породжувати інші.

Таким чином, підсумовуючи приходимо до висновку, що теорія юридичних фактів безумовно пов'язана з вирішенням практичних завдань юриспруденції в цілому, та й договірного права зокрема, адже неправильна юридична оцінка фактів призведе до того, що одним обставинам не буде надаватися належного правового значення, іншим навпаки, приписуватимуться невласиві їм якості. Саме тому, думка В. Б. Ісакова, що вміння «працювати» з фактами – це юридико-фактична культура – необхідний елемент загальної правової культури [3, с. 9] на сьогодні є більш ніж переконливою.

Список використаних джерел

1. Голевинський В. О происхождении и делении обязательств / В. Голевинский. – Варшава: Тип. О. Бергера, 1872. – 310 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / О. Ф. Скакун. – Х.: Консул, 2001. – 664 с.
3. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве / В. Б. Исаков. – Изд-во «Юридическая литература», 1984. – 144 с.

Стрілько Валентина Юріївна,
*аспірантка кафедри міжнародного приватного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Для правової науки тема нотаріального процесу з іноземним елементом не є новою [1; 2; 3; 4], однак, на науковому рівні потребують додаткового дослідження структурні елементи його теоретичної моделі. Крім того, зазначимо, що на законодавчому рівні терміни «нотаріальний процес з іноземним елементом», «нотаріальний процес» не вживаються, а теоретична модель такого

процесу не знайшла належного відображення, хоча відповідні норми є. Так, наприклад, нотаріус для врегулювання відносин з іноземним елементом у сфері спадкування керується нормами Закону України «Про міжнародне приватне право», чинними міжнародними договорами України тощо.

Зауважимо, що в юридичній літературі нотаріальний процес з іноземним елементом досліджується через призму міжнародного нотаріального права, нотаріальних дій у сфері міжнародного приватного права, нотаріального процесу з іноземним елементом, міжнародного співробітництва у сфері нотаріату, застосування нотаріусом законодавства іноземних держав, нотаріату в міжнародному обігу тощо.

Нотаріальний процес з іноземним елементом в доктрині розглядають в різних аспектах. Так, наприклад, О. Кармаза доводить, що нотаріальний процес з іноземним елементом чи міжнародний нотаріальний процес – це сукупність взаємозв'язаних норм міжнародного і внутрішнього права країни, а також загальновизнаних міжнародно-правових принципів, на підставі яких визначається право країни, що підлягає застосуванню до нотаріальних процесуальних відносин з іноземним елементом, та встановлюється порядок (процедура) вчинення нотаріальних проваджень з іноземним елементом; юрисдикційна діяльність нотаріусів та посадових осіб, уповноважених законом на вчинення нотаріальних дій з іноземним елементом, яка здійснюється в межах, в порядку та в спосіб, встановлених внутрішнім законодавством України, та відповідно до норм чинних міжнародних договорів України, які є частиною національного законодавства України, щодо посвідчення (засвідчення) безспірних юридичних фактів та правових відносин між особами тощо [5].

Підтримуючи теоретичну модель міжнародного нотаріального процесу, запропоновану О. Кармазою, виділимо такі її структурні елементи, а саме: 1) нотаріальне провадження з іноземним елементом, 2) стадії нотаріального провадження з іноземним елементом, 3) нотаріально-процесуальні дії. Тобто, нотаріус вчиняє одна за однією процесуальні дії, які пов'язані спільною метою, в межах конкретного нотаріального провадження з іноземним елементом. Здійснення таких дій відбувається за правилами, встановленими національним внутрішнім нотаріально-процесуальним законодавством України.

Зауважимо, що структурні елементи моделі нотаріального процесу з іноземним елементом у жодному законі України не виділено. Крім того, ні Закон України «Про нотаріат», ні Закон України «Про міжнародне приватне право» не використовують такі терміни як: «нотаріальне провадження», «нотаріальна процесуальна дія», «стадії провадження». Проте, вони широко використовуються науковцями (рідше практиками).

У науковців щодо правової категорії «нотаріальна процесуальна дія» сформувався різні позиції. Зокрема, під нею розуміють: складову частину нотаріальної діяльності (Коротюк О. В.) або окрему дію нотаріуса або іншої уповноваженої особи, яка визначається окремим змістом і є складовою нотаріального провадження або процесу (Фурса С. Я., Фурса Є. І.). Вважаємо, що в нотаріальному процесі з іноземним елементом нотаріально-процесуальні дії – це встановлені нормами національного законодавства України процесуальні дії

нотаріуса чи іншого суб'єкта нотаріального процесу з іноземним елементом (наприклад, посадової особи консульської установи), який наділений законом повноваженнями щодо їх вчинення, та здійснюються в межах їхніх повноважень, в порядку, встановленому законом України, якщо інше не передбачено чинним міжнародним договором України та не суперечить Конституції України.

В теорії нотаріального процесу звертається увага на те, що кожне нотаріальне провадження, яке здійснює нотаріус, поділяється на певні стадії, які визначають послідовність вчинення нотаріально-процесуальних дій. Питання щодо правової природи, змісту та кількості стадій в нотаріальному провадженні загалом та нотаріальному провадженні з іноземним елементом зокрема в юридичній науці є малодослідженим та дискусійним. Підтримуючи теоретичну модель нотаріального процесу, запропоновану Фурсою С. Я., Фурсою Є. І., зазначимо, що нотаріальне провадження з іноземним елементом, складається із таких стадій: відкриття провадження, підготовка до вчинення нотаріальних дій, перелік яких закріплено в законі України, безпосереднє вчинення нотаріальних дій, посвідчувального напису та видача нотаріального акта (або відмова від вчинення нотаріальних дій залежно від встановленого фактичного складу), а у випадках, передбачених законом України, – державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Кількість стадій нотаріального провадження з іноземним елементом, хоча чітко не визначена законом, проте залежить від правової природи та мети провадження, змісту нотаріально-процесуальних відносин з іноземним елементом.

Кожна стадія нотаріального провадження з іноземним елементом має особливості, визначені нормами національного законодавства України загалом та нормами чинних міжнародних договорів України зокрема.

Отже, стадії нотаріального провадження з іноземним елементом у вузькому значенні – це сукупність нотаріально-процесуальних дій, які вчиняються уповноваженими законом суб'єктами нотаріального процесу з іноземним елементом, в межах їх повноважень та в порядку, які визначені національним законодавством України, та спрямовані на досягнення відносно самостійної, найближчої процесуальної мети в нотаріальному провадженні з іноземним елементом.

В теорії нотаріального процесу під нотаріальним провадженням розуміють сукупність нотаріально-процесуальних дій, вчинених нотаріусом чи уповноваженою законом посадовою особою, у визначеному законом порядку на кожній стадії нотаріального процесу (Фурса С. Я., Фурса Є. І., Комаров В. В.). В розвиток науки нотаріального процесу під нотаріальним провадженням з іноземним елементом пропонуємо розуміти сукупність передбачених національним законодавством України нотаріально-процесуальних дій, які вчиняються нотаріусом чи іншим суб'єктом міжнародного нотаріального процесу в межах їхніх повноважень, у визначеному законом України порядку, на кожній стадії нотаріального провадження з іноземним елементом, якщо інше не передбачено чинним міжнародним договором України та не суперечить Конституції України.

Отже, кожне нотаріальне провадження з іноземним елементом поділяється на певну кількість стадій, які в цілому утворюють процесуальне ціле. Кількість стадій нотаріального провадження з іноземним елементом, хоча чітко не визначена законом, проте залежить від правової природи та мети провадження, змісту нотаріально-процесуальних відносин з іноземним елементом. Разом з тим, кожна із стадій нотаріального провадження з іноземним елементом пронизана відносно самостійними нотаріально-процесуальними відносинами.

Список використаних джерел

1. Кармаза О. О. Міжнародний нотаріальний процес: правова природа / О. О. Кармаза // Молодий вчений. – 2015. – № 2. – С. 763-766.
2. Кармаза О. О. Проблеми застосування в нотаріальному процесі норм іноземного права / О. О. Кармаза // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2015. – Випуск 4. – Том 1. – С. 110-114.
3. Федоренко Т. В. Охорона та захист цивільних прав іноземців у нотаріальному процесі : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. / Т. В. Федоренко. – К., 2015. – 20 с.
4. Криштопа О. М. Міжнародно-правове регулювання нотаріальної діяльності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. / О. М. Криштопа. – К., 2012. – 20 с.
5. Кармаза О. О. Міжнародний нотаріальний процес: теоретичний і практичний аспекти / О. О. Кармаза // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Юридичні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет. – 2015. – № 2 (I). – С. 21-28.

Турчак Ірина Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
ім. Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року [3]. Стратегія спрямована на визначення завдань та інструментів для розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня економічного потенціалу територій, продуктивності їх економіки, прибутковості бізнесу та доходів населення і, як наслідок, створення умов для загального підвищення соціальних стандартів, якості життя та розвитку бізнес-середовища. Однак така взаємозалежність потребує визначення та запровадження дієвих правових, фіскальних механізмів та механізму перерозподілу, в іншому разі існує реальна загроза надмірної

поляризації та зростання диспропорцій між економічно розвинутими містами та рештою території країни.

Туристично-рекреаційна галузь є стратегічним напрямом розвитку Івано-Франківщини. Об'єктивно, область має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного розміщення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. При цьому, невпинний розвиток законодавства у сфері туризму окрім прогресивного поступу має ряд недоліків. Зокрема, накладення норм ще діючих та нових правових актів, колізійне нормативно-правове регулювання, окремі випадки тимчасово неврегульованих відносин з огляду на припинення дії одних нормативних актів та відсутності норм, які покликані їх замінити.

Зокрема, у зв'язку із динамічними змінами туристичного законодавства в напрямку до європейських стандартів, існують питання правового регулювання щодо створення та діяльності суб'єктів надання туристичних послуг в Україні. Суб'єктами, що здійснюють та (або) забезпечують туристичну діяльність (суб'єкти туристичної діяльності), є:

1) туристичні оператори (туроператори) – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг, і які в установленому порядку отримали ліцензію на туроператорську діяльність;

2) туристичні агенти (турагенти) – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг;

3) інші суб'єкти підприємницької діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг;

4) гіді-перекладачі, екскурсіводи, спортивні інструктори, провідники та інші фахівці туристичного супроводу – фізичні особи, які проводять діяльність, пов'язану з туристичним супроводом, крім осіб, які працюють на відповідних посадах підприємств, установ, організацій, яким належать, чи які обслуговують об'єкти відвідування.

Перелік посад фахівців туристичного супроводу та кваліфікаційні вимоги до них визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин;

5) фізичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування тощо.

Отже, суб'єктами здійснення туристичної діяльності можуть бути юридичні або фізичні особи, які здійснюють таку діяльність в порядку та на умовах, визначених чинним законодавством України.

Слід відмітити, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про туризм» [5], туроператорами можуть бути тільки юридичні особи, а турагентами – юридичні особи або фізичні особи – підприємці. Інші учасники відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності обирають організаційно-правову форму на власний розсуд з врахуванням виду та змісту такої діяльності.

Окремо слід зазначити про існуючі положення законодавства щодо особливостей здійснення туристичної діяльності в Україні іноземними суб'єктами. Юридичні особи, створені за законодавством інших держав, іноземці та особи без громадянства здійснюють туристичну діяльність на території України відповідно до міжнародних договорів України в порядку, визначеному законом. Іноземні юридичні та фізичні особи можуть здійснювати туроператорську та турагентську діяльність шляхом утворення підприємств за законодавством України та отримання в установленому порядку ліцензії на здійснення туроператорської діяльності. Туристичний супровід, що здійснюється на території України, може надаватися фахівцями туристичного супроводу, громадянами України та особами, які постійно проживають на території України, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода, на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Посередницька діяльність на території України з укладення договорів на туристичне обслуговування з іноземними суб'єктами туристичної діяльності не допускається. Така діяльність може здійснюватися лише через туроператорів, створених за законодавством України. Угоди, укладені з порушенням вимог цієї норми Закону України «Про туризм», є недійсними.

За законодавством України встановлено дозвільний порядок здійснення господарської діяльності в туризмі. Відповідно до положень ст. 5, 17 Закону України «Про туризм», ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р.[5; 6], для здійснення туроператорської діяльності потрібно отримати ліцензію. Зокрема, ліцензування туроператорської діяльності здійснюється з метою створення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, захисту навколишнього природного середовища, підвищення рівня туристичного обслуговування. Отримання ліцензії на заняття туроператорською діяльністю відбувається відповідно до Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності, затверджених наказом Міністерства інфраструктури України № 465 від 10 липня 2013 р. [7]. Суб'єкт підприємницької діяльності, який отримав ліцензію на туроператорську діяльність, має виключне право на надання послуг з оформлення документів для виїзду за межі України. Туроператор може здійснювати також і турагентську діяльність.

Туристичні агенти (турагенти) – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного

продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг.

Відповідно до Закону України «Про туризм» [5], поряд з туроператорами і турагентами серед суб'єктів, що здійснюють та (або) забезпечують туристичну діяльність діють інші суб'єкти підприємницької діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг, а також фізичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування тощо.

Що стосується таких суб'єктів туристичної діяльності як фізичні особи, які проводять діяльність, пов'язану з туристичним супроводом, тобто фахівців туристичного супроводу (гіди-перекладачі, екскурсоводи, спортивні інструктори, провідники та інші), то до квітня 2014 року для здійснення цієї діяльності обов'язковою умовою було отримання дозволу на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу. П. 27 Закону України від 25.04.2014 р № 1193-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» [2], внесені зміни до Закону України «Про туризм» та відповідно скасовано обов'язковість отримання дозволів фахівцям туристичного супроводу. Тому ч. 3 ст. 5 Закону України «Про туризм» встановлено лише, що перелік посад фахівців туристичного супроводу та кваліфікаційні вимоги до них визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин.

Проте, слід відмітити, що на сьогоднішній день не втратив чинність і наказ Державної туристичної адміністрації «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу» від 24.09.2004 р. № 83, зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 20 жовтня 2004 р. за № 1344/9943 [1]. Даним наказом, крім порядку видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу, затверджені і кваліфікаційні вимоги до екскурсоводів та гідів-перекладачів.

Зокрема, екскурсоводами можуть працювати особи, які мають базову вищу освіту, повну вищу освіту; мають посвідчення або диплом про спеціальну екскурсійну підготовку (учбовий заклад, курси підвищення або перепідготовки фахової кваліфікації) та отримали дозвіл у встановленому порядку. Для осіб, які мають науковий ступінь та вчене звання, вимога щодо наявності посвідчення або диплома про спеціальну екскурсійну підготовку не є обов'язковою. Для екскурсоводів знання іноземної мови не є обов'язковою умовою.

Гідами-перекладачами можуть працювати особи, які мають повну вищу освіту, вільно володіють іноземною мовою або мовами, мають посвідчення або диплом про спеціальну екскурсійну підготовку (учбовий заклад, курси підвищення або перепідготовки фахової кваліфікації) та отримали дозвіл у

встановленому порядку. Для осіб, які мають науковий ступінь та вчене звання, вимога щодо наявності посвідчення або диплома про спеціальну екскурсійну підготовку не є обов'язковою.

Фізичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування діють на умовах та в порядку визначеному Законом України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року № 742-IV [4]. Особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не відноситься до підприємницької діяльності. Члени особистого селянського господарства здійснюють діяльність на свій розсуд і ризик у межах встановленого правового господарського порядку, дотримуючись вимог цього Закону, законів України, інших нормативно-правових актів.

Відносини, пов'язані з веденням особистого селянського господарства, регулюються Конституцією України, Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про особисте селянське господарство» [4], законами України, іншими нормативно-правовими актами. Дія цього Закону поширюється на фізичних осіб, яким у встановленому законом порядку передано у власність або оренду земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства.

Отже, можемо зробити висновок про недосконалість чинного нормативно-правового регулювання кола питань, пов'язаних із створенням та здійсненням діяльності суб'єктами надання туристичних послуг. Діюча система нормативних актів у цій сфері потребує систематизації та приведення у відповідність тих положень законодавства, які регулюють однорідні відносини, а також внесення змін до існуючих норм з метою їх уніфікації та уникнення

Список використаних джерел

1. Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу. Наказ Державної туристичної адміністрації від 24.09.2004 р. № 83, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 20 жовтня 2004 р. за № 1344/9943. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1344-04>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру: Закон України від 25.04.2014 р. № 1193-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р.

№ 385. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

4. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15 травня 2003 року № 742-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.

5. Про туризм : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952–IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

6. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 року № 222-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.

7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності. Наказ Міністерства інфраструктури України № 465 від 10 липня 2013 р., зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30 липня 2013 р. за № 1275/23807. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1275-13>.

Цікало Володимир Ігорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
м. Львів

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ЗДІЙСНЕННЯМ ПРАВА УЧАСТІ І СУМІЩЕННЯМ З ІНШИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СУМІСНИЦТВОМ

Відповідно до ч. 1 ст. 25 закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року суб'єктам, на яких поширюється його дія, забороняється:

- 1) займатися підприємницькою діяльністю;
- 2) входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства чи організації, що має на меті одержання прибутку.

З урахуванням цих законодавчих положень, на практиці виник сумнів щодо наявності можливості для окремих посадових осіб держави, зокрема міністрів, бути учасниками господарських товариств і брати участь в діяльності вищого органу товариства – загальних зборів учасників.

Право на участь в діяльності вищого органу управління господарського товариства (загальних зборів учасників) згідно зі ст. 100 Цивільного кодексу України отримало назву **право участі**. На відміну від здійснення повноважень учасника інших органів управління господарського товариства (виконавчого або контрольно-наглядових органів), здійснення права участі має істотну особливість, – воно обумовлюється розміром частки учасника у статутному капіталі товариства. До інших особливостей здійснення права участі належать:

- автономний характер його здійснення (незалежно від входження, тобто обрання чи призначення до складу органу);
- особистий, за загальним правилом, характер його здійснення та можливість здійснення через представника;
- його здійснення спільно з іншими учасниками (з дотриманням вимоги щодо кворуму у разі наявності двох і більше учасників);
- його здійснення у межах встановленої компетенції органу (встановлюється Порядком денним загальних зборів);
- наслідком його здійснення є створення правових наслідків не лише для відповідного учасника товариства, але й для інших учасників та самого товариства;
- його здійснення є передумовою для здійснення інших корпоративних прав учасника (права на виплату дивідендів, права на участь у розподілі активів у разі ліквідації тощо).

За чинним законодавством України здійснення права участі в господарському товаристві не вважається порушенням встановлених вимог щодо суміщення з іншими видами діяльності та сумісництва. Участь в роботі вищого органу управління (загальних зборів учасників) господарського товариства не є формою заняття підприємницькою діяльністю і не вважається входженням до складу керівних органів товариства. Здійснення суб'єктивного корпоративного права – права участі у товаристві, тобто реалізація тих правових можливостей, які складають його зміст, не може бути формою порушення встановлених законом обов'язків і заборон.

Відповідно до ч. 2 ст. 167 Господарського кодексу України володіння корпоративними правами не вважається підприємництвом.

Положення закону України «Про запобігання корупції» не встановлюють меж щодо участі в роботі вищого органу управління (загальних зборів учасників) господарського товариства. Право на участь в діяльності вищого органу управління господарського товариства (право участі) є безумовним і не залежить від обрання або призначення, іншими словом «**входження**» до складу цього органу. Учасник господарського товариства бере участь в роботі загальних зборів не тому, що він туди увійшов (обраний або призначений), а тому що він має статус учасника товариства, тобто є суб'єктом корпоративних прав, зокрема, суб'єктом права участі.

Законодавство України про запобігання корупції встановлює заборону на входження до складу виконавчого або контрольно-наглядових органів господарського товариства (ревізійної комісії, наглядової ради тощо), за участь у діяльності яких може виплачуватися грошова винагорода. Участь у діяльності вищого органу управління (загальних зборів учасників) є способом здійснення суб'єктивного корпоративного права особи і не заборонена законодавчо.

Таким чином, загальні збори учасників не є керівним органом господарського товариства, брати участь у діяльності якого забороняє закон. Головування на засіданні загальних зборів господарського товариства не вважається входженням до складу його правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради. Підписання протоколу зборів учасників

господарського товариства в якості головуєчого на них не вказує на порушення вимог щодо суміщення з іншими видами діяльності чи сумісництва.

Право участі в господарському товаристві згідно із законодавством України належить будь-якій особі, навіть міністрові, і його здійснення не може мати своїм наслідком юридичну відповідальність.

**«Адміністративне право та процес, фінансове, інформаційне право»
«Кримінальне право, кримінально-виконавче право, кримінологія»
«Кримінальний процес, криміналістика»**

Андрушко Андрій Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та міжнародного кримінального права
Ужгородського національного університету,
м. Ужгород

**ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ
ПОМІЩЕННЯ В ПСИХІАТРИЧНИЙ ЗАКЛАД**

Підстави та порядок госпіталізації до психіатричного закладу осіб, що страждають на психічні захворювання, врегульовані Законом України «Про психіатричну допомогу» (далі – Закон) від 22 лютого 2000 року [1]. Згідно з ч. 1 ст. 13 Закону, особа госпіталізується до психіатричного закладу добровільно – на її прохання або за її усвідомленою згодою; малолітня особа (віком до 14 років) госпіталізується до такого закладу на прохання або за згодою її батьків чи іншого законного представника; особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, госпіталізується до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна. Разом з тим, Закон (ч. 3 ст. 13 та ст. 14) передбачає також можливість примусової госпіталізації особи до психіатричного закладу. В примусовому порядку, зокрема, може бути госпіталізована до психіатричного закладу особа у випадках проведення експертизи стану її психічного здоров'я або застосування до особи, яка страждає на психічний розлад і вчинила суспільно небезпечне діяння, примусового заходу медичного характеру (ч. 3 ст. 13). Крім того, ст. 14 Закону передбачає, що особа, яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника, якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та при встановленні в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона: 1) вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що становлять безпосередню небезпеку для неї або оточуючих; 2) неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність. Законом передбачена також процедура недобровільної госпіталізації особи до психіатричного закладу. Так, відповідно до його ст. 16, особа, яку було госпіталізовано до такого закладу за рішенням лікаря-психіатра на підставах, передбачених ст. 14 Закону, підлягає обов'язковому протягом 24 годин з часу госпіталізації огляду комісією лікарів-психіатрів психіатричного закладу для прийняття рішення про доцільність її госпіталізації. У разі, якщо госпіталізація визнається недоцільною і особа не висловлює бажання залишитися в психіатричному закладі, вона підлягає

негайній виписці. У випадках ж, коли госпіталізація особи до вказаного закладу в примусовому порядку визнається доцільною, представник психіатричного закладу, в якому перебуває особа, протягом 24 годин направляє до суду за місцем знаходження психіатричного закладу заяву про госпіталізацію особи до психіатричного закладу в примусовому порядку на підставах, передбачених ст. 14 цього Закону, а також висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність такої госпіталізації. До винесення судом рішення лікування особи може проводитися за рішенням лікаря-психіатра (комісії лікарів-психіатрів) [1].

Передбачені в Законі підстави та процедура госпіталізації особи в психіатричний заклад у примусовому порядку спрямовані на те, щоб до такого закладу не поміщались особи, які цього не потребують. Порухення законодавчих вимог, що стосуються підстав та порядку недобровільної госпіталізації, в результаті чого в психіатричному закладі опиняється не за своєю волею особа, яка такої госпіталізації не потребує, означає її незаконність, що має тягнути за собою кримінальну відповідальність за ст. 151 КК України. Так, наприклад, відсутні підстави для такої госпіталізації, якщо особа завідомо для лікаря-психіатра є психічно хворою, однак не вчиняє і не виявляє реальних намірів вчинити дії, що становлять безпосередню небезпеку для неї або оточуючих, спроможна самостійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність. Відсутні підстави для такої госпіталізації і в разі, якщо особа хоч і є завідомо для психіатра психічно хворою, однак не потребує надання їй стаціонарної психіатричної допомоги. У цьому контексті М. І. Хавронюк, коментуючи ст. 151 КК України, справедливо відзначає, що необхідним є обов'язкове ретроспективне встановлення відсутності підстав для госпіталізації особи в психіатричний заклад: не обов'язково, щоб особа була цілком психічно здоровою, тим більше, що межа між окремими психіатричними і неврологічними захворюваннями є надто тонкою; головне, щоб стан особи не вимагав її поміщення до психіатричного закладу [2, с. 384]. Разом з тим, на наш погляд, текст диспозиції ч. 1 ст. 151 КК України не дозволяє прийти до такого однозначного висновку. Слід відзначити той факт, що ст. 151 КК України законодавець назвав «Незаконне поміщення в психіатричний заклад», а диспозицію ч. 1 цієї статті сформулював як «Поміщення в психіатричний заклад завідомо психічно здорової особи». Шляхом елементарного тлумачення приходимо до висновку, що під незаконним поміщенням в психіатричний заклад вітчизняний законодавець розуміє поміщення до вказаного закладу завідомо психічно здорової особи, тобто такої особи, яка для лікаря-психіатра була явно психічно здоровою. Таке розуміння незаконності поміщення в психіатричний заклад не тільки не повною мірою відповідає наведеним вище положенням Закону, воно необґрунтовано звужує межі застосування ст. 151 КК України. Видається, що у ч. 1 ст. 151 КК України правильніше було б передбачити, що відповідальність настає за *незаконне поміщення до психіатричного закладу особи, яка не потребує стаціонарної психіатричної допомоги*. З'ясування ж сутності цієї незаконності спонукатиме правозастосувача звертатися до тексту закону, який передбачає підстави та порядок примусової госпіталізації до

психіатричного закладу осіб, що страждають психічними захворюваннями, тобто до Закону України «Про психіатричну допомогу». Відзначимо, що подібним шляхом пішли законодавці Вірменії, Грузії, Казахстану, Латвії, Росії та деяких інших держав [3, с. 72].

Ще одна дискусія виникла з приводу того, чи охоплює стаття про відповідальність за незаконне поміщення в психіатричний заклад випадки незаконного утримання (продовження перебування) особи в такому закладі після того, як відпали підстави для її подальшого перебування в ньому (наприклад, після повного одужання особи). Поширення відповідної статті на такі випадки визнають, зокрема, І. А. Вартилецька [4, с. 116, 117], М. І. Коржанський [5, с. 175] та ін. При буквальному тлумаченні диспозиції ч. 1 ст. 151 КК України однозначного висновку про те, що ця норма охоплює випадки незаконного утримання (продовження перебування) особи в психіатричному закладі після того, як відпали підстави для її подальшого перебування в ньому, зробити не можна. У вказаній диспозиції мова йде не про незаконне поміщення особи до психіатричного закладу чи утримання її в ньому, а лише про перше з них. Слово «поміщати» означає «надавати приміщення кому-небудь для проживання; поселяти; улаштовувати кого-небудь у якусь установу, заклад» [6, с. 1042], тоді як зміст слова «утримувати» мовознавці тлумачать як «просити або змушувати кого-небудь залишатися де-небудь; не відпускати» [6, с. 1521]. З огляду на це, в кримінально-правовій літературі домінує обґрунтована, на наш погляд, точка зору, згідно з якою розглядувана стаття передбачає відповідальність не за утримання особи в психіатричному закладі, а лише за поміщення (госпіталізацію) її туди. Вказану позицію займають, зокрема, Ю. М. Аргунова [7], Т. В. Варфоломеева [8, с. 389], М. І. Хавронюк [2, с. 384] та ін.

На наш погляд, було б правильно, якби законодавець змінив назву статті 151 КК України, а також диспозицію її ч. 1, вказавши, що кримінально караним є не лише незаконне поміщення до психіатричного закладу особи, яка не потребує стаціонарної психіатричної допомоги, а й незаконне утримання її в ньому. Відзначимо, що в російській науці кримінального права відповідна пропозиція раніше висловлювалася І. М. Тяжковою [9, с. 52] та О. Є. Амосовим [10, с. 117]. На незаконне утримання особи в психіатричному закладі поряд з незаконним її туди поміщенням прямо вказується, наприклад, в ст. 184 КК Білорусі, ст. 134 КК Вірменії, ст. 149 КК Грузії, ст. 127 КК Казахстану, ст. 133 КК Таджикистану [3, с. 72].

Вважаємо, що запропоновані зміни дозволять привести у відповідність у цій частині текст кримінального закону до наведених вище положень Закону України «Про психіатричну допомогу», сприятимуть ефективнішій кримінально-правовій протидії використанню психіатрії в немедичних цілях.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 р. № 1489-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.
3. Андрушко А. В. Кримінально-правова протидія використанню психіатрії в немедичних цілях: порівняльно-правовий аспект / А. В. Андрушко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – Випуск 14. – Том 2. – С. 71–74.
4. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник / за заг. ред. В. В. Коваленка; за наук. ред. О. М. Джузи та А. В. Савченка. – К.: Атіка, 2011. – 648 с.
5. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. – [Видання 3-тє, доповн. та переробл.]. – К.: Атіка, 2007. – 592 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
7. Аргунова Ю. Н. Уголовная ответственность за незаконное помещение в психиатрический стационар / Ю. Н. Аргунова // Независимый психиатрический журнал. – 2011. – № 4. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://npar.ru/journal/2011/4/06-argunova.htm>.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 1 / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [3-тє вид.]. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – 964 с.
9. Тяжкова И. Незаконное помещение в психиатрический стационар / Ирина Тяжкова // Уголовное право. – 2002. – № 3. – С. 52–54.
10. Амосов А. Е. Незаконное лишение свободы в уголовном праве России (виды и характеристика): дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.08 / Алексей Евгеньевич Амосов. – Владимир, 2008. – 199 с.

Герасимчук Олег Павлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
м. Острог

ЗАСАДА ДИСПОЗИТИВНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У 2012 році в Кримінальному процесуальному кодексі України було закріплено загальні засади кримінального провадження, цим самим розпочато нову сторінку в дослідженні принципів кримінального судочинства. Розглядаючи засаду (принцип) диспозитивності серед інших засад кримінального процесу, варто звернути увагу на те, що слово «принцип» походить від латинського «*principium*» – початок, походження, принцип, основа [1, с. 167]. В кодексі Юстиніана так називалася вступна частина текстів, яка мала найважливіше значення [2, с. 259]. У цьому матеріалі терміни «засада» та принцип розглядатимуться як синонімічні.

В. І. Даль визначив принцип як «наукове чи моральне начало, засада, правило, основа, від якої не відступають» [3, с. 516]. Принципи служать нормативними основами права, що покладені в його зміст, виступають як орієнтири його формування, що відображають його сутність і основні зв'язки, які реально існують у правовій системі. Принципи мають нормативний характер, їх поява об'єктивно зумовлена, вони фіксуються у зовнішніх формах права, забезпечуються державою. На відміну від норм, принципи не мають власної, притаманної лише їм зовнішньої форми, – вони розчинені у нормах, пронизують усю правову матерію; спрямовують розвиток і функціонування правової системи суспільства; мають вищий рівень абстрагування від врегулювання відносин; знаходяться над рівнем норм, визначають їх ціннісну орієнтацію (спрямованість), служать позитивним зобов'язанням; мають тривалу стабільність і зворотну дію в часі; сприяють подоланню прогалін у праві.

Поняття принципу кримінального процесу вироблено на основі загальнотеоретичного поняття принципу і є значною мірою дослідженням. Незважаючи на певні дискусійні моменти, можна виокремити певні спільні ознаки принципів кримінального процесу, виходячи з яких більшість дослідників формулюють те чи інше визначення поняття.

Досить точним, на нашу думку, є визначення засад (принципів) кримінального процесу як закріплених в законі панівних в державі політичних і правових ідей щодо завдань і способу здійснення судочинства в кримінальних справах, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу в цілому, форму і зміст його стадій та інститутів, порушення яких обов'язково тягне за собою скасування вироку та інших рішень у кримінальній справі [4, с. 35-36].

Таким чином, основними ознаками засад кримінального провадження є: 1) нормативність (закріплення в законі); 2) відображення панівних в державі політичних і правових ідей; 3) визначення спрямованості і побудови кримінального провадження; 4) визначення форми і змісту стадій та інститутів кримінального процесу; 5) настання кримінально-процесуальних санкцій за порушення засад.

Л. М. Лобойко для визначення належності правових положень до кримінально-процесуальних принципів пропонує наступний підхід. Критеріями розмежування він обирає три ключові запитання: 1) чи визначають зазначені правові положення побудову (структуру) кримінального процесу; 2) яким чином вони розкривають (відображають) специфіку кримінального процесу; 3) як впливають на його динаміку (рух) [5, с. 61].

Першою із зазначених ознак є нормативність, або закріплення в законі. Принципи обов'язково мають певну форму, і цією формою є норми права. Через норми права реалізуються приписи, які встановлюються принципами. Об'єктивне вираження принципів важливе також з точки зору правозастосування, адже складно практично застосовувати положення, яке існує лише у формі ідеї.

Часткове нормативне вираження як принцип диспозитивність отримала в Конституції України від 28 червня 1996 року. Нормативне закріплення

диспозитивності в кримінальному процесі розвинулось у 2001 році, (стаття 16¹ «Змагальність і диспозитивність») і знайшло продовження у КПК 2012 року (ст.ст. 7, 26).

Наступною ознакою принципу кримінального процесу є відображення панівних в державі політичних і правових ідей. А. М. Колодій, досліджуючи принципи права з точки зору теорії, відзначив, що принципи є категорією ідеологічною, тобто, вони, як і право в цілому, є формою суспільної свідомості, яка здійснює ідейний інформаційно-виховний вплив загального характеру, тобто виконують функцію загального закріплення суспільних відносин, що дозволяє розглядати їх з позиції визначених ідей, керівних основ [6, с. 164].

З першої та другої ознак засад кримінального провадження випливає ще одна – найбільш загальний характер ідей, закріплених в нормах, яку іноді виділяють з-поміж інших ознак. Норми, в яких знаходять своє вираження принципи права, – це правила, що носять загальний характер. Окремі норми все ж бувають більш конкретними, хоч теж стосуються загальних випадків. Наприклад, конституційні норми щодо кримінального судочинства конкретизуються в КПК, підзаконних нормативно-правових актах. Ідеї ж – мають більший рівень загальності, тому це найбільш загальні норми, які конкретизуються в інших нормах та інститутах галузі. Диспозитивність як ідея, що має актуальне вираження в Конституції України та в загальних засадах КПК України, деталізується в інших кримінально-процесуальних нормах.

Наступною ознакою принципів кримінального судочинства є визначення спрямованості і побудови кримінального процесу. Основний вплив на побудову кримінального процесу має, звичайно, принцип публічності. Проте, потрібно визнати, що в окремих елементах кримінального провадження диспозитивні начала все ж знаходять свій вияв. Залежно від ініціативи учасників процесу відбувається апеляційне, касаційне провадження, розпочинаються і припиняються справи приватного обвинувачення. Без ініціативи певних суб'єктів у зазначених випадках провадження не відбувається і прояв такої ініціативи залежить від суб'єктивної волі у випадках та формах, передбачених в правових нормах. При цьому, потрібно відмежувати рух провадження, що відбувається за ініціативою органів дізнання та досудового слідства. В таких випадках ініціатива є частиною їх компетенції і розглядається як обов'язок уповноважених органів, а тому має публічну природу.

Диспозитивність займає провідне місце у інститутах кримінального процесу, що характеризують рух (спрямованість) процесуальної діяльності з ініціативи суб'єктів, відмінних від органів державної влади, але проявляється більшою чи меншою мірою і в інших інститутах (субінститутах). Це стосується, зокрема, давання показань потерпілим, заявлення цивільного позову. Можна додати до процесуальних інститутів, де відображається засада диспозитивності, такі, як приватне обвинувачення, свобода надання і оцінки доказів у суді, розв'язання клопотань (з врахуванням думки сторін). Диспозитивність також проявляється в інституті доказування – свобода підозрюваного, обвинуваченого (підсудного) та потерпілого давати показання чи відмовитися від їх дачі, а також

в інших випадках. Це підтверджує прояв диспозитивності в кримінально-процесуальних інститутах.

Обов'язковою ознакою будь-якого принципу кримінального процесу є наявність передбачених законом санкцій за його порушення. Л. М. Лобойко виділяє 2 групи санкцій – каральні і заохочувальні, – і розглядає їх з точки зору застосування за порушення принципу диспозитивності. Можна погодитись з його думкою, що до каральних санкцій у кримінальному процесі належать скасування необґрунтованих і незаконних рішень. Функціональним призначенням заохочувальних санкцій у кримінальному процесі в плані гарантування засади диспозитивності є забезпечення ними підвищення активності суб'єктів процесу, від яких залежить, чи будуть виконані в ході провадження у справі завдання процесу і чи будуть, при цьому, враховані приватні інтереси.

Засада диспозитивності – це об'єктивно обумовлене, нормативно виражене основне положення, що передбачає можливості учасника кримінального провадження визначати на власний розсуд в межах закону форми і способи використання своїх прав. Як зазначає Л. М. Лобойко, згідно з принципом диспозитивності, «суб'єктам кримінального процесу надається і забезпечується можливість вільно в межах закону обирати способи поведінки для захисту своїх кримінально-правових і процесуальних прав, а також впливати на хід і результати кримінально-процесуальної діяльності» [5, с. 9].

Запровадження в КПК України норм, що розширюють свободу дій підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), потерпілого, цивільних позивачів і відповідачів, їх захисників та представників, інших учасників кримінального провадження (і цим самим розширюють диспозитивні начала) повністю відповідають обраній в незалежній Україні ідеології у сфері судочинства.

Список використаних джерел

1. Латинсько-український, українсько-латинський словник / Л. П. Скорина, О. А. Скорина. – К. : Обереги, 2004.
2. Бартошек Милан Римское право: Понятия, термины, определения / Милан Бартошек. – М. : Юридическая литература, 1989.
3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / Даль В. – М. : Русский язык, 1998. – Т. 3.
4. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К. : Либідь, 1999.
5. Лобойко Л. М. Принцип диспозитивності в кримінальному процесі України / Лобойко Л. М. – Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2004.
6. Колодій А. М. Принципи права України / Колодій А. М. – К. : Юрінком Інтер, 1998.

Головко Ольга Михайлівна,
аспірант Науково-дослідного інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України,
асистент кафедри кримінального права та правосуддя
Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій
ЧНТУ, м. Чернігів

ФУТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЕЛВІНА ТОФФЛЕРА ТА ЙОНЕЗІ МАСУДИ

В сучасному світі відкриваються нові можливості для соціального конструювання. Зокрема, це пов'язано з тим, що останні десятиліття в світі зростала увага до осягнення ймовірних напрямків розвитку суспільства з точки зору футурології. У міру загострення цього інтересу та прогнозів майбутньої соціальної реальності ставився акцент на закономірності розвитку самої людини, модифікацію її поведінки і тих цінностей, котрі прищеплюють індивідууму протягом всього його життя, починаючи з дитинства.

Футурологи звертають увагу на переході людства від «технотронного» суспільства до «постіндустріальної» та «інформаційної» епохи, що у сучасній філософській доктрині називається сучасною соціально-філософською теорією. На нашу думку, теорія постіндустріального суспільства з'явилася в результаті синтезу різних підходів до прогнозування та аналізу розвитку суспільства майбутнього. Питання того, яку дефініцію все ж таки використовувати відносно сучасних суспільних змін – «інформаційне суспільство» чи «постіндустріальне суспільство» – досі залишається дискусійним. З цього приводу варто проаналізувати представників обох концепцій, яскравими представниками яких є Елвін Тоффлер та Йонезі Масуда.

Американський дослідник Е. Тоффлер мав помітний вплив на розвиток буржуазної соціальної філософії. Його узагальнення стали джерелом і теоретичною основою поширення буржуазного способу життя. Так, він позиціонує суспільство майбутнього як постіндустріальне. Бестселери Е. Тоффлера були випущені величезними тиражами: до 1975 р. його книга «Футурошок» або «Шок майбутнього» мала безліч видань. Його твори орієнтовані на масового читача, на формування духовних інтересів і запитів масового споживача, чому в чималому ступені сприяє розгляд обговорюваних в них проблем майбутнього через призму динамічних соціальних змін. Окремий розділ книги Елвіна Тоффлера «Шок майбутнього» присвячений питанням освіти в новому суспільстві майбутнього. Він зазначає, що у доіндустріальних суспільствах практично не виникало питання про правомочність старшого покоління нав'язувати свої цінності молоді. Як підкреслював Герберт Спенсер, «освіта має своїм предметом формування характеру», що у вільному прочитанні означає: заманювати або заганяти молодь силою в систему цінностей людей похилого віку [4, с. 453]. Тоффлер наголошує на тій кричущо стандартизованій системі освіти індустріального суспільства, котра штампує однаково мислячих

людей з однаковими цінностями та майже відсутньою схильністю до самовираження, до розвитку та прояву своєї індивідуальності.

Основна проблема полягає в тому, що на етапі, коли досить стабільне індустріальне суспільство переходить в динамічне постіндустріальне – психіка людини, соціально-політичні та соціально-правові інститути старого суспільства не справляються, руйнуючи той перманентний механізм життєдіяльності, до якого населення привчають протягом життя, а головне – до якого більшість людей звикла настільки, що нове сприймається як небезпека.

Зазначається, що в індустріальних освітніх закладах учням вкрай рідко рекомендують аналізувати свої власні духовні цінності. Мільйони проходять через систему освіти, і жодного разу їх не змусили пошукати суперечності в їх власній системі цінностей або зайнятися самоаналізом власних життєвих цілей.

Викладачі суперіндустріальної епохи не повинні навіть і намагатися нав'язувати учневі жорсткий ціннісний комплекс, проте зобов'язані систематично проводити офіційні та неофіційні заходи, щоб допомогти учням визначити, розвинути і перевірити свої ціннісні орієнтації, які б вони не були. Наші школи так і будуть випускати людину індустріальну доти, доки ми не навчимо молодих людей тим навичкам, які необхідні їм, щоб виявляти і пояснювати конфлікти у своїх власних системах цінностей [4, с. 454]. Тому в навчальний план майбутнього повинні включатися не тільки курси надзвичайно широкого діапазону, орієнтовані на засвоєння даних. Треба прищеплювати необхідні в майбутньому навички поведінки.

Узагальнюючи вищевказане зазначимо, що ми солідарні із позицією автора про те, що в постіндустріальному суспільстві відбуватиметься глобальний процес демасифікації або навіть краще сказати – індивідуалізації, який вже потрібно методично впроваджувати в усі сфери життєдіяльності людства, та, в першу чергу, в освітній та правовий сектори. Таким чином, Е. Тоффлер акцентує на індивідуалізації виробництва, аргументує популярність формування нових креативних напрямів не тільки у сфері культури чи мистецтва, а й у всіх інших сферах життєдіяльності людини.

Ідея постіндустріального суспільства й до сьогодні залишається досить популярною, а термін широко використовується в філософських, соціологічних та юридичних роботах. Основою концепції є оцінка нового соціуму, який різко відрізняється від суспільства, котрий панував протягом останніх століть. Це можна визначити за рядом параметрів, таких як: зниження ролі матеріального виробництва; розвиток інформації та сектора послуг, що залучаються у виробництво ресурсів; модифікація традиційної соціальної структур.

Утопічні доктрини передбачають створення єдиного світового порядку на основі єдиної соціальної моделі. Однак, такі моделі, на жаль, не мають практичного застосування з огляду на сутність людської природи та вважаються ілюзорними. Образ майбутнього суспільства все більшою мірою визначається ідеєю взаємодоповнюючого співіснування і діалогу культур. Зазначимо, що футурологічні утопії ще називають практопією, тобто літературний жанр, в якому, як і в утопії, описується модель кращого суспільства, але, на відміну від

утопії, визнається не ідеальність даного суспільства (до речі, термін ввів Елвін Тоффлер).

Як показує історія, за силою впливу на суспільну свідомість утопія перевершує всі соціальні теорії, а в революційні періоди найрадикальніші утопії отримують найбільшу підтримку. Сьогодні в умовах зростаючого глобального взаємозв'язку цивілізаційних процесів все більше наростає проблема необхідності аналізу аспектів ідеального соціуму з точки зору загальнолюдських інтересів, гармонізації взаємин між різними національними і культурними спільнотами.

Людство динамічно наближається до створення повноцінного інформаційного суспільства, визнаним спеціалістом і дослідником якого також був Йонезі Масуда. На його думку, інформаційне суспільство – це суспільство нового типу, кардинально відмінне від сучасного, індустріального. В ньому виробництво нематеріальних цінностей набуває вирішального значення незалежно від ладу та рівня розвитку суспільства. Аналізуючи основну працю футуролога «Комп'ютопію» зазначимо, що інформаційне суспільство буде характеризуватися децентралізацією влади та системою абсолютної парламентської свободи та рівності. Також буде сформована так звана «демократія участі», яка характеризуватиметься наявністю: управління та контролю за діяльністю державних чиновників й посадовців з боку громадськості; договору про синергізм; уваги до думки меншості; створення та підтримка «зеленого» навколишнього середовища; реалізація цінності національного часу для благополуччя кожного індивіда задля створення суспільства процвітання [1].

Щодо договору про синергізм, то японський дослідник вважає, що нові соціально-економічні системи утворюватимуться постійно, і суспільство як певна органічна цілісність зазнаватиме динамічних змін, тому суспільство почне самоорганізовуватись та здійснювати розв'язання критичних проблем самостійно через вільні об'єднання громадян. Сам футуролог говорить про це явище так: «Функціонуючим соціальним принципом буде синергізм, новий принцип, який замінить вільну конкуренцію сучасного капіталізму» [3, с. 335].

Відповідно, з'явиться новий тип людини, який він називає його Homo *intelligens*, призначення котрого – створити синергетичне суспільство, в якому об'єднуються Вища і людська істоти, суспільства, вільного від війн, голоду й інших глобальних проблем людства. Здійснюючи власну діяльність, цей новий тип людини інтегрується з природою та світовою спільнотою, що і являється кінцевою метою Homo *intelligens* [2].

Також, автор досить прогресивно як для свого часу бачив аспекти освітнього процесу, зокрема самоосвіти. У своїй праці «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» автор зазначає, що в майбутньому для людей у будь-якому куточку світу стане доступним використання інформаційних технологій для самоосвіти, інформаційних бібліотечних систем та для участі в глобальній системі голосування для вирішення глобальних для людства питань, таких, наприклад, як використання атомної енергетики. Йонезі Масуд вважав XXI століття часом формування універсального суспільства благополуччя,

вищий рівень розвитку якого – поява глобального футуристичного суспільства, в якому кожен індивідуум (Homo intelligens) здійснює свою функцію в суспільстві через самореалізацію, допомагаючи йому самоорганізовуватись.

Таким чином, онтологічний зміст інформаційного суспільства потребує подальшого вивчення задля поглибленого розуміння сутності процесів, що відбуваються на сучасному етапі розвитку світових спільнот. При цьому, варто відзначити, що сьогодні завданням держави є створити сприятливі умови для повноцінного становлення ІС, оскільки реалізація та врегулювання інформаційних відносин є нагальною потребою суспільства.

Список використаних джерел

1. Masuda. Y. Computopia // The information technology revolution. Oxford, 1985. – P. 629.
2. Masuda. Y. Hypothesis on the genesis of Homo intelligens // Futures. 1985. Vol. 17. № 5. P. 479 – 494.
3. Лях В. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. посібник / Упоряд. Віталій Лях – Київ. Либідь, 1996. – 384 с.
4. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 557 с.

***Горбаченко Павло Анатолійович,**
консультант, Штаб Антитерористичного центру
при Службі безпеки України,
м. Київ*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДИСТА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ АБО ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Проблема особи злочинця є однією з основних і, водночас, найбільш складних проблем кримінології.

Ю. М. Антонян наголошував, що особа злочинця відіграє в кримінології виключно важливу роль інструменту наукового пізнання тих, хто скоїв злочин. Особа злочинця – це галузь кримінологічних знань, об'єкт кримінологічного дослідження, без якого існування кримінології неможливе, оскільки за його допомоги може бути вирішено головне завдання кримінології – пояснення злочинності [1, с. 42].

Особа злочинця була об'єктом дослідження багатьох провідних кримінологів, зокрема, О. Б. Сахарова, Ю. М. Антоняна, Н. Ф. Кузнєцової, Г. М. Міньковського, А. Ф. Зелінського, Ю. Д. Блувштейна, Б. В. Волженкіна, Н. С. Лейкіна, К. К. Платонова, С. П. Дагеля, А. І. Долгової, Г. А. Аванесова, А. П. Закалюка, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, О. М. Костенка, М. І. Озерського, К. Є. Ігошева та інших.

Також значну увагу у своїх дослідженнях українські вчені приділяли вивченню особи наркозлочинця. Це, зокрема, О. М. Бандурка, А. А. Бова, В. І. Женутій, А. П. Закалюк, Г. В. Кириченко, А. А. Музика, А. М. Полях, Ю. Г. Пономаренко, В. Г. Пшеничний, С. О. Сорока, В. А. Тимошенко.

Разом з тим, в розрізі досліджень особи наркозлочинця, які проводились вітчизняними вченими, недостатня увага приділялась вивченню особи контрабандиста наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Більшість вчених дотримуються точки зору, що під особою, яка вчинила злочин, розуміється сукупність соціально значущих властивостей і якостей особистості людини, що впливає, в сукупності із зовнішніми умовами (ситуацією), на її злочинну поведінку [2, с. 239; 3, с. 94; 4, с. 37; 5, с. 321].

При цьому, поняття «особа злочинця» має певні темпоральні рамки. Так, антисуспільні властивості, які характеризують особу злочинця, існують до злочину і обумовлюють його вчинення, проте визнання конкретної особи злочинцем можливе лише після та у зв'язку із скоєнням нею злочину [3, с. 95].

Грунтуючись на кримінологічному визначенні особи злочинця, можна визначити поняття особи контрабандиста наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Така особа являє собою сукупність соціально-типових властивостей та ознак, що характеризуються своєю суспільною неприйнятністю та суспільною небезпечністю, обумовили криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи та безпосередньо спричинили скоєння злочину, передбаченого ст. 305 КК України.

Згадані соціально-типові ознаки та властивості, що визначають і відображають характер і ступінь суспільної небезпечності особи, яка скоїла злочин, складають собою структуру особи злочинця.

Дослідження особи наркозлочинця показали, що в основному злочини у сфері незаконного наркообігу вчиняють особи віком від 18 до 30 років – 51,9% від числа засуджених за ці види злочинів. Більшість злочинців (82%) у сфері незаконного наркообігу проживали в містах і селищах міського типу, 12% були жителями сільської місцевості. Наркозлочини – різновид чоловічої злочинності (76,6% на 23,4%). Серед засуджених переважає молодь (51,9%), яка не працює і не навчається (78%), близько 39% раніше вже судимі. Також, проведене дослідження показує, що 19% злочинів були скоєні групами осіб, 13% – групи мали ознаки організованості, решта 87% – були неорганізованими і виникали переважно стихійно. У 80% групи склалися з двох чоловіків, у 15% – із 3-4 чоловік, у 5% – із 5 і більше чоловік. Основна маса груп виникла на ґрунті спільного вживання наркотиків, дозвіллевих стосунків або ж родинно-шлюбних зв'язків [6, с. 7, 11].

Узагальнення кримінальних справ/проваджень за статтею 305 КК України, що розслідувались слідчими Служби безпеки України протягом 2009-2015 років, дає змогу описати (сформувати) кримінологічний портрет сучасної особи контрабандиста. При цьому, акцент було зроблено на узагальненні ознак, які

були встановлені досудовим слідством та містились у матеріалах кримінальних справ:

1. *Стать.* Отримані дані підтверджують, що досліджуваний злочин вчиняється переважно чоловіками (86%), ніж жінками (14%).

2. *Вік.* Контрабанда вчиняється переважно особами середнього віку: 37% – особи віком від 26 до 30 років; 30% – особи віком від 31 до 40 років; 16% – особи віком від 21 до 25 років; 11% – особи віком від 41 до 50 років; близько 3% – особи віком від 51 до 60 років; близько 2% – особи від 16 до 20 років.

3. *Громадянство.* Більшість злочинців є українцями та в цілому колишніми громадянами союзних республік та соціалістичного табору. Так, навіть серед громадян країн ЄС контрабанду переважно вчиняють громадяни Литви, Чеської Республіки, Болгарії.

Громадяни України – близько 60%;

Російської Федерації – 18%;

Молдови – 7%;

країн ЄС – 5%;

Республіки Білорусь – близько 3%;

Ірану – близько 2%;

Азербайджану – близько 1%;

інших країн – близько 5%.

4. *Освіта.* Даний злочин вчиняється переважно особами з середньою (35%) або середньо-спеціальною освітою (24%). Водночас, нерідко контрабанда вчиняється й особами з вищою освітою (28%). Достатньо рідко вчиняється злочин особами з неповною вищою (близько 6%) або середньою освітою (близько 4%).

5. *Зайнятість та соціальне становище.* Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів вчиняється: непрацюючими особами – 72%; особами, які працюють або навчаються – 28%.

6. *Сімейний стан:*

- одружені особи – 61%;

- неодружені або розлучені особи – 39%.

7. *Наявність дітей.* Зважаючи, що не у всіх випадках слідчими документується факт наявності дітей у обвинуваченої особи, встановити об'єктивну картину за цією ознакою є достатньо проблематичним. Водночас, з отриманих даних встановлено: близько 75% злочинців даної категорії мають дітей на вихованні, відповідно близько 25% – не мають.

8. *Судимість.* Отримані дані підтверджують, що даний злочин вчиняється переважно раніше не судимими особами (86%), ніж раніше судимими особами (14%).

9. *Повторність вчинення злочину у сфері незаконного наркообігу.* Близько 15% осіб, які вчинили контрабанду, відповідальність за яку передбачена ст. 305 КК України, раніше притягалися до кримінальної відповідальності за вчинення іншого злочину у сфері незаконного наркообігу.

10. *Факт проживання за місцем реєстрації.* Встановлено, що за місцем реєстрації проживає близько 55% злочинців, у той час, коли близько 45% на момент скоєння злочину фактично мешкали не за місцем реєстрації.

11. *Мотив.* Відповідно до отриманих даних головними мотивами контрабанди є:

- корисливий: з метою подальшого збуту предмету контрабанди – близько 45%; з метою отримання коштів за перевезення – близько 25%; для особистого вживання – близько 30%.

Таким чином, кримінологічний портрет сучасного контрабандиста можна охарактеризувати таким чином: чоловік середнього віку (від 26 до 40 років) з середньою або вищою освітою, непрацюючий, одружений та має дітей, раніше не судимий, скоює злочин, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 305 КК України, з метою отримання грошової винагороди за незаконне переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів чи фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України або подальшого їх збуту, або з метою вживання згаданих речовин чи засобів.

Список використаних джерел

1. Антонян Ю. М. Изучение личности преступника. Учебное пособие. / Ю. М. Антонян // М., изд. ВНИИ МВД СССР, 1982. – 80 с.
2. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. / Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
3. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с. Кн. 1. / Відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв, 2001. – 352 с.
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
5. Российская криминологическая энциклопедия. Под общей ред. д.ю.н., проф., Засл. юриста РСФСР, президента Российской криминологической ассоциации А.И. Долговой. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА М), 2000. – 808 с.
6. Пономаренко Ю. Г. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». / Ю. Г. Пономаренко. – Х., 2004. – 20 с.

Громко Володимир Ярославович,
кандидат юридичних наук, викладач
кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОБСТАВИНИ, ЩО ОБТЯЖУЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» З ПОНЯТТЯМ «КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ» АБО «ОЗНАКИ, ЩО КВАЛІФІКУЮТЬ ЗЛОЧИН»

У логіці під словом «ознака» позначаються будь-які риси, сторони, стани предмета або явища, які так чи інакше характеризують цей предмет або явище, допомагають розпізнати їх серед інших предметів або явищ [1].

У теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють передбачені законом притаманні частині злочинів відповідного виду суттєві обставини, що відбивають типовий, значно змінений порівняно з основним складом злочину ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності [2, с. 48].

Також в літературі зазначається, що кваліфікуючі ознаки, поряд з іншими кримінально-правовими засобами, виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за злочин з основним складом межі типового покарання [3, с. 366].

Як зазначає В. К. Грищук, виходячи зі словникових визначень диференціації, можна зробити попередній висновок, що диференціація кримінальної відповідальності – це поділ, розмежування її на складові частини, виділення в ній підвидів. Між тим, в кримінально-правовій літературі не проведено такого поділу чи виділення і думається, що це неможливо і недоцільно з позицій практики застосування кримінального закону. Ним же звертається увага, що в кримінально-правовій літературі зроблено спроби визначити суть та виділити види диференціації кримінальної відповідальності. Щодо суті, а отже і щодо поняття диференціації кримінальної відповідальності, то в теорії кримінального права знову ж таки немає єдності думок. У нього вкладається різний зміст: а) напрямок, метод кримінально-правової політики; б) принцип кримінального права; в) складова принципу справедливості; г) мета кримінальної політики; ґ) завдання кримінальної політики; д) нитка, напрямок розвитку кримінального законодавства. Щодо видів диференціації також спостерігається розбіжність поглядів науковців. Так, А. А. Тер-Акопов називає два види диференціації кримінальної відповідальності: 1) диференціація звільнення від кримінальної відповідальності; 2) диференціація покарання в рамках санкцій. Т. А. Лесневські-Костарева – 1) диференціація кримінальної відповідальності за допомогою градації типового покарання; 2) диференціація кримінальної відповідальності у власному розумінні слова без трансформації цього процесу через градацію покарання. Л. Л. Кругліков та А. В. Васільєвський

пропонують своє вирішення цієї наукової проблеми. На їх думку, всередині галузі кримінального права можна говорити про диференціацію: 1) підстав кримінальної відповідальності; 2) форм (видів) кримінальної відповідальності; 3) об'єму кримінальної відповідальності і кримінального покарання [4].

Одним із засобів диференціації кримінальної відповідальності, традиційно розглядаються кваліфікуючі ознаки. Зокрема, Д. С. Азаров з цього приводу, цілком справедливо зазначає, що судова практика підтверджує теоретичні висновки про наявність істотних недоліків диференціації кримінальної відповідальності, які більшою чи меншою мірою пов'язані з законодавчою оцінкою типового ступеня тяжкості злочинів. Вирішення зазначених проблем потребує оновлення кримінального законодавства України на підставі науково обґрунтованої концепції кримінально-правової політики, необхідність розроблення якої видається доведеною. А для удосконалення чинного КК автору видається за доцільне: 1) переглянути та систематизувати кваліфікуючі ознаки, для чого закріпити у Загальній частині КК ознаки, що часто використовуються, нетипові кваліфікуючі ознаки зберегти в Особливій частині КК, окремі кваліфікуючі ознаки, доцільність існування яких є щонайменше сумнівною, – виключити; 2) виключити окремі кваліфікуючі ознаки, що можуть оцінюватись як самостійний склад злочину (наприклад, проникнення в житло, спричинення загибелі людини), у такому разі скоєне кваліфікуватиметься за сукупністю відповідних злочинів; 3) забезпечити однаковий вплив тотожних за змістом кваліфікуючих ознак на зміну міри типового покарання, передбаченого за різні злочини; 4) істотно звузити межі значної частини кримінально-правових санкцій; 5) не передбачати в одній частині статті КК декілька кваліфікуючих ознак [5].

Системно до розв'язання проблеми системи ознак, що кваліфікують злочин підійшов О. К. Марін. Він зокрема зазначає, що основна системоутворююча ознака системи кваліфікуючих ознак – функція диференціації кримінальної відповідальності. Саме вона формує структуру інституту та визначає напрями його розвитку. Очевидно, що диференціація відповідальності за допомогою кваліфікуючих ознак обумовлює їх наскрізну регламентацію у ряді предметних інститутів Особливої частини. Специфіка кваліфікуючих ознак як функціонального правового інституту вимагає закріплення у Загальній частині кримінального закону цілого ряду загальних положень, що торкаються диференціації відповідальності за допомогою таких ознак. Кваліфікуючі ознаки – складний комплексний інститут кримінального права. В теорії права комплексні інститути прийнято вважати специфічними вторинними правовими утвореннями, що виражають «подвоєння правового матеріалу». Про це свідчить, зокрема, такий факт. Конкретні кваліфікуючі ознаки описані в межах статей, які регламентують відповідальність за окремі види злочинів в Особливій частині кримінального закону. Однак їх специфічність, відмінність від ознак основного складу та функціональна єдність (диференціація відповідальності) дає можливість виділити «сітку» даних ознак по всьому «полю» правового матеріалу. Таким чином, крізь структуру окремих

предметних інститутів проступає вторинна структура інституту кваліфікуючих ознак. Так відбувається «подвоєння» структури правового матеріалу [6].

Окрім цього, вчений наголошує, що удосконалення регламентації кваліфікованих складів злочинів передбачає: 1) створення продуманої системи кваліфікуючих, що неможливо без детального відбору кримінологічно обґрунтованих обставин для закріплення в законі як таких ознак; 2) удосконалення законодавчих конструкцій та понятійного апарату, які використовуються для таких складів [7].

До вимог щодо кваліфікуючих ознак, на які слід орієнтуватися при відборі обставин, які можуть набувати такого статусу О. К. Марін відніс такі: 1. Обставина, яка претендує на визнання у законі як кваліфікуючої, повинна істотно впливати на ступінь суспільної небезпеки діяння. Цей вплив повинен бути обов'язковим, тобто в усіх випадках наявності у вчиненому такої обставини можна із впевненістю констатувати підвищення чи пониження рівня суспільної небезпеки вчиненого порівняно зі ступенем суспільної небезпеки, що характерний для типового злочину певного виду, який відображається ознаками основного складу злочину; причому зміна ступеня суспільної небезпеки повинна бути значимою, істотною. 2. Обставина, що претендує на включення до числа кваліфікуючих ознак, повинна бути відносно поширеною (тобто не носити одиничного характеру), однак не може супроводжувати більшість злочинів певного виду. Ця вимога прямо впливає з того, що кваліфікуючі обставини набувають у законі статусу ознаки складу злочину і, відповідно, повинні бути наділеними визначеним ступенем абстрактності та відображати типове, відносно розповсюджене явище. З іншого боку, обставини, які вводяться у закон як кваліфікуючі, не можуть супроводжувати абсолютну більшість злочинів, бути «нормою» для них. Ознаки, які становлять «норму» для певного виду злочинів, повинні бути регламентовані в межах основного складу. 3. Кваліфікуючими можуть бути визнані лише ті обставини, які характеризують вчинене або одночасно злочин та особу винного, іншими словами – обставини, які проявилися у вчиненому. Обставини, які відносяться до характеристики лише особи винного, включаючи її суспільну небезпеку та які не проявляються в діянні, не повинні визнаватися кваліфікуючими [8].

Будучи ознаками складу злочину, кваліфіковані ознаки впливають на кваліфікацію, змінюють кримінально-правову оцінку поведінки в сторону її посилення або пом'якшення. Свій вираз ця ознака отримує в іншій кваліфікації, відмінній від тої, яка б застосовувалась у разі відсутності даної ознаки [9, с. 96].

Злочини з кваліфікованими складами – кримінально карані діяння з різко підвищеним ступенем суспільної небезпеки порівняно з зафіксованим основним складом злочину, що обумовлює виділення даного різновиду в законі в якості відносно самостійної, з іншою підвищеною або пониженою санкцією [9, с. 98].

Слід вказати, що природа кваліфікуючих ознак подвійна. З одного боку вони входять у сукупність ознак складу злочину і у цьому відношенні повинні бути наділені рисами, властивими саме ознакам цього чи іншого складу. Завдяки цим рисам вони набувають здатності впливати на кваліфікацію вчиненого, викликати появу нової санкції, що відображає специфіку диспозиції. Оскільки

розглядувані обставини належать до ознак складу злочину, їх встановлення складає виключну прерогативу законодавця. Відповідно, види, а рівно межі кожного з видів кваліфікуючих ознак повинні бути визначені чітко і однозначно самим законодавцем у кримінально-правовій нормі. З другого боку, кваліфікуючі ознаки не входять у ту єдино можливу сукупність ознак суспільно небезпечного діяння, яка визначає його відповідно до кримінального закону як злочинне та кримінально каране. Дані ознаки використовуються законодавцем для конструювання більш небезпечного різновиду діянь, встановлення в законі нових меж караності, посиленої санкції порівняно з тією, що поєднана з основним складом злочину.

Отже, кваліфікуючі ознаки використовуються (повинні використовуватись) у кримінальному праві як засіб диференціації кримінальної відповідальності для конструювання норм про відмінний вид того самого суспільно небезпечного діяння і відповідно для визначення у законі нових (більш суворих) меж караності порівняно з тими, які передбачені за вчинення основного складу злочину. Тобто, іншими словами, кваліфікуючі ознаки посилюють межі потенційної кримінальної відповідальності. Таким чином, поняття «обставини, що обтяжують відповідальність» охоплює поняття кваліфікуючих ознак або ознак, що кваліфікують злочин.

Список використаних джерел

1. Горский Д. П. Логика. – М., 1963. – С. 30–31.
2. Гуророва Н. О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності // Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності: матер. наук.-практ. конференції / ред. кол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – Х.: «Кроссруд», 2006. – С. 47–50.
3. Марін О. К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. XII регіон. наук.-практ. конф., 9–10 лютого 2006 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – С. 366–369.
4. Гришук В. К. Поняття диференціації кримінальної відповідальності // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення»: Міжнародний симпозіум 11–12 вересня 2009 року. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – 300 с. – С. 66-67.
5. Азаров Д. С. Один вирок суду – кілька проблем диференціації кримінальної відповідальності / Д. С. Азаров // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2014. – Т. 155. – С. 100-104.
6. Марін О. К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. XII регіон. наук.-практ. конф., 9–10 лютого 2006 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – С. 366.
7. Марін О. К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер.

XII регіон. наук.-практ. конф., 9–10 лютого 2006 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – С. 367.

8. Марін О. К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. XII регіон. наук.-практ. конф., 9–10 лютого 2006 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – С. 367.

9. Кругликов Л. Л., Спиридонова О. Е. Юридические конструкции и символы в уголовном праве. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 336 с.

Гулкевич Володимир Дмитрович,
кандидат юридичних наук,
заступник прокурора Івано-Франківської області,
м. Івано-Франківськ

ПРЕДМЕТ ЗНИЩЕННЯ, ПОШКОДЖЕННЯ АБО ПРИХОВУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ

З часу відновлення незалежності в Україні продовжується формування сучасної системи правової охорони культурної спадщини.

Законом України від 22 грудня 2006 р. № 534-V «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії незаконному обігу архівних документів» [1], Кримінальний кодекс України (далі – КК) [2] доповнено ст. 298¹ «Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду».

Визначення предмета цього злочину має важливе значення для правильної кваліфікації дій винної особи та відмежування вказаного кримінального правопорушення від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 92¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи» [3]. Зазначена норма передбачає адміністративну відповідальність за знищення або приховування архівних документів.

Відповідно до ч. 2 ст. 298¹ КК, предметом злочину визнано документ Національного архівного фонду. Для визначення змісту цього поняття необхідно здійснити аналіз положень Закону України від 24 грудня 1993 р. № 3814-XII «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (далі – Закон) [4] та інших вітчизняних нормативних актів.

У ст. 1 Закону визначено, що документом Національного архівного фонду є архівний документ, культурна цінність якого визнана відповідною експертизою та який підлягає державному обліку і зберіганню.

Згідно з п. 2 Постанови Верховної Ради України від 23 грудня 1993 р. № 3815-XII «Про порядок введення в дію Закону України «Про Національний

архівний фонд і архівні установи», до складу Національного архівного фонду віднесено архівні документи, які на час введення в дію цього Закону знаходилися на державному обліку [5].

Після введення в дію Закону, відповідно до його ст. 6, внесення документів до Національного архівного фонду здійснюється на підставі експертизи їх цінності комісією з фахівців архівної справи і діловодства, представників наукової і творчої громадськості, інших фахівців. Принципи і критерії визначення цінності документів, порядок створення та діяльності експертних комісій затверджуються Кабінетом Міністрів (далі – КМ) України.

Станом на сьогодні вказані питання регламентуються Порядком утворення та діяльності комісій з проведення експертизи цінності документів та Порядком віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних, їх обліку та зберігання, затвердженими Постановою КМ України від 8 серпня 2007 р. № 1004 «Про проведення експертизи цінності документів» [6].

Згідно з п. 4 Порядку утворення та діяльності комісій з проведення експертизи цінності документів внесення документів до Національного архівного фонду здійснюється на підставі рішення експертно-перевірної комісії про схвалення опису справ постійного зберігання та його затвердження в установленому Укрдержархівом¹ порядку.

У п. 9 Порядку утворення та діяльності комісій з проведення експертизи цінності документів передбачено утворення Центральної експертно-перевірної комісії Укрдержархіву, експертно-перевірних комісій центральних та галузевих державних архівів, Національної академії наук, Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва і Севастополя.

Центральна експертно-перевірна комісія здійснює свою діяльність на підставі Положення про Центральну експертно-перевірну комісію Державної архівної служби України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 24 травня 2012 р. № 779/5 [7]. Експертно-перевірні комісії Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва і Севастополя функціонують відповідно положень, що затверджуються на підставі Типового положення про експертно-перевірну комісію Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державного архіву області, міст Києва і Севастополя, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 19 червня 2013 р. № 1228/5 [8].

Відповідно до ч. 2 ст. 298¹ КК, предметом злочину визнано унікальний документ Національного архівного фонду, хоча інші вітчизняні нормативні акти не містять такого поняття взагалі. Зокрема, у ст. 1 Закону визначено поняття «унікальний документ», яким може бути документ Національного архівного фонду, що становить виняткову культурну цінність, має важливе значення для формування національної самосвідомості Українського народу і визначає його вклад у всесвітню культурну спадщину.

Поняття «унікальний документ» у тексті Закону з'явилося на підставі змін, внесених Законом України від 13 грудня 2001 р. № 2888-III «Про внесення змін

¹ На сьогодні – Державна архівна служба України.

до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» [9], замінивши поняття «унікальна документальна пам'ятка».

Згідно з ч. 1 п. 1 Порядку віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних, їх обліку та зберігання», затвердженого Постановою КМ України від 8 серпня 2007 р. № 1004 «Про проведення експертизи цінності документів», віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних здійснюється шляхом їх виявлення, проведення експертизи цінності, опису та внесення до Державного реєстру національного культурного надбання [6].

Відповідно до ч. 2 п. 1 цього ж Порядку, методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних затверджується Міністерством юстиції України. Однак, на сьогодні залишається чинною Методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних, затверджена наказом Державного комітету архівів України від 19 лютого 2008 р. № 34 [10]. До цього часу взагалі діяла Методика і критерії виявлення і включення унікальних документальних пам'яток Національного архівного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання, затверджена наказом Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України Національної академії наук України від 19 листопада 1998 р. № 73/298 [11].

З проведеного аналізу законів та нормативних актів можна зробити висновок про достатній рівень чіткості визначення у них поняття «документ Національного архівного фонду».

Водночас, незгодженість термінів «унікальний документ Національного архівного фонду», «унікальний документ» та «унікальна архівна пам'ятка» у нормативних актах про архівну справу, несвоєчасне внесення до них необхідних змін не сприяють правильному визначенню предмета злочину, передбаченого ст. 298¹ КК, та належній кримінально-правовій охороні одного з важливих видів національних культурних цінностей.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення протидії незаконному обігу архівних документів: Закон України від 22 грудня 2006 р. № 534-V. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/534-16>.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page>.
4. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3814-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>.
5. Про порядок введення в дію Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи»: Постанова Верховної Ради України від 23 грудня

1993 р. № 3815-XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/383-80-%D0%BF>.

6. Про проведення експертизи цінності документів: Постанова КМ України від 8 серпня 2007 р. № 1004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-%D0%BF>.

7. Про затвердження Положення про Центральну експертно-перевірну комісію Державної архівної служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 24 травня 2012 р. № 779/5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0833-12/paran16#n16>.

8. Про затвердження Типового положення про експертно-перевірну комісію Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державного архіву області, міст Києва і Севастополя: наказом Міністерства юстиції України від 19 червня 2013 р. № 1228/5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1063-13/paran16#n16>.

9. Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи»: Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2888-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/2888-14/ed20020116>.

10. Про затвердження Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних: Наказ Державного комітету архівів України від 19 лютого 2008 р. № 34. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/z0202-08>.

11. Про затвердження Методики і критеріїв виявлення і включення унікальних документальних пам'яток Національного архівного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання: Наказ Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України Національної академії наук України від 19 листопада 1998 р. № 73/298. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/z0801-98>.

Гуцуляк Микола Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування ННІ факультету № 1 НАВС
Тимофій Юлія Іванівна,
курсант Прикарпатського факультету НАВС, рядовий міліції,
м. Івано-Франківськ

ПРО ТАКТИКУ ПІДГОТОВКИ ДО ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА ФАКТАМИ ВБИВСТВ

У справах про вбивства огляд місця події – первинне джерело інформації, з якого слідчий отримує відомості про час, місце, спосіб та інші обставини злочинного діяння, про ознаки, що вказують на особу суб'єкта, який вчинив убивство, а також про його біологічні, соціальні і психологічні властивості.

Огляд – це слідча (розшукова) дія, що полягає у безпосередньому сприйнятті зовнішніх ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Метою огляду є виявлення відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та їх фіксація (ст. 237 КПК України).

Кримінальним процесуальним законом передбачено такі види слідчого огляду: огляд місця події; огляд місцевості; огляд приміщень; огляд речей; огляд документів; огляд трупа (ст. 238 КПК України). Окремими слідчими (розшуковими) діями є огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК України) і огляд тіла людини – освідування особи (ст. 241 КПК України) [2].

Найбільш поширеним і складним видом слідчого огляду є огляд місця події, який на відміну від інших видів слідчого огляду завжди є самостійною слідчою (розшуковою) дією.

Для успішного керівництва роботою з розкриття вбивства слідчому необхідно після прибуття на місце події перед проведенням огляду здійснити ряд заходів щодо підготовки до нього, створенню умов для більш успішного проведення огляду, вживання заходів оперативно-розшукового характеру й надання допомоги потерпілому, якщо він живий. Варто перевірити правильність наявної інформації про подію, з'ясувати, чи виконані його розпорядження.

Зокрема, *по-перше*, вислухати відомості про подію (його місце, час) і характер злочину, наявні у працівників патрульної служби міліції, які, як правило, першими прибувають на місце події, *по-друге*, довідатися про ті заходи, які почали проводити до прибуття слідчого оперативні працівники, і з'ясувати відповідальних виконавців цих заходів, записавши їх прізвища та характер заходів. Крім того, слідчому необхідно з'ясувати, чи була змінена обстановка події; якщо так, то ким, коли, з якою метою, і в чому конкретно ця зміна полягає.

Крім того, слідчому необхідно переконатися, чи належним чином організована охорона, чи вилучені з місця події сторонні особи, чи забезпечене збереження слідів та інших речових доказів, ще раз визначити ступінь укомплектованості групи учасників огляду у відповідності зі сформованою на місці події обстановкою. Якщо наявні дані дозволяють намітити проведення негайних заходів оперативно-розшукового характеру, слідчий повинен дати відповідне завдання конкретним виконавцям, здійснивши запис в майбутній план спільних оперативно-слідчих заходів.

Слідчий повинен визначити строки виконання доручень, призначити виконавцям місце й час зустрічі для одержання звіту про виконану роботу та дачі нових доручень. Насамперед, після прибуття на місце події слідчий за допомогою судового медика або іншого лікаря перевіряє, чи є ознаки життя у потерпілого. Якщо ознаки життя є, необхідно негайно прийняти заходи до надання йому необхідної медичної допомоги, якщо така допомога не була надана до прибуття слідчого. У багатьох випадках особи, які виявили потерпілого, ще до приїзду слідчого викликають «швидку допомогу». Однак, якщо цього не зроблено, виклик «швидкої допомоги» або запрошення лікаря стає одним з перших завдань слідчого. Становище спрощується, якщо в складі оперативної групи на місце події прибув судово-медичний експерт. Але це, як показує

практика, судовий медик зазвичай виїжджає без будь-яких, навіть найпростіших засобів, що дозволяють надати першу допомогу [1, с. 102].

Тому слідчий повинен і сам мати деякі найпростіші навички з надання медичної допомоги. Поряд із засобами криміналістичної техніки, які слідчий або експерт-криміналіст беруть із собою при виїзді на місце події, корисно захопити також і найпростішу аптечку. До речі, вона може дуже знадобитися і у випадку, якщо в ході огляду одержить ушкодження хто-небудь із його учасників.

Якщо через відсутність судово-медичного експерта до участі в огляді буде запрошений лікар, необхідно попередити його, щоб він обережно підійшов до потерпілого, не торкався до предметів обстановки та під час перевірки, по можливості, не порушував положення трупа. З дозволу лікаря важко пораненому потрібно задати декілька коротких питань: хто наніс (або наносив) удари, імена або прикмети цих осіб, який мотив конфлікту.

Якщо потерпілого увозить карета «швидкої допомоги», то місце, де він перебував у момент виявлення, необхідно точно позначити. При цьому, потрібно відзначити позу, у якій перебував поранений, положення його кінцівок. Для цього на місці його виявлення крейдою, вугіллям або яким-небудь предметом робляться відповідні позначки, проводиться оглядова і вузлова зйомка.

Необхідно перевірити, чи вилучені з місця події сторонні особи, і вжити заходів до того, щоб надалі при проведенні самого огляду сторонні не допускалися. Охорона місця події і його огляд дуже ускладнюються при наявності великої кількості людей. Причому у випадках особливо небезпечних злочинів, таких як вбивство, на місці події зазвичай виявляються не тільки сторонні громадяни, але й багато посадових осіб, головним чином працівників міліції, присутність яких нерідко є зовсім зайвою.

Особи, які були очевидцями події або першими виявили її, особи, які живуть разом з потерпілим, тобто всі, так звані наявні свідки повинні бути попереджені, щоб вони перебували поблизу від місця події.

Далі слідчий перевіряє, чи правильно забезпечена охорона місця події з погляду охоплення його кордонів. При необхідності ці кордони варто відразу ж розширити, зробивши зміни в розміщенні осіб, які забезпечують охорону місця події. Якщо до прибуття слідчого взагалі не були вжиті заходи з охорони місця події, зрозуміло, ці заходи необхідно відразу ж прийняти.

При необхідності, слідчий вживає заходів до збереження слідів злочину, звертає увагу осіб, які надають допомогу, на важливість збереження слідів і взагалі всієї обстановки на місці події. Повинно бути також позначено, де залишені сліди особами, які перебувають на місці події, з метою надання допомоги потерпілому або у зв'язку з будь-якими іншими цілями.

Разом з кінологом проводиться біглий огляд місця події та визначаються місця, звідки можна застосувати собаку. Після того, як собака взяв слід і пішов по ньому, учасникам огляду не варто відразу ж входити до приміщення, де вчинене вбивство, а якщо труп перебуває на відкритій місцевості, не підходити поки до центру місця події. Потрібно якийсь час почекати, тому що собака може збитися зі сліду, і тоді вона знову повертається кінологом на вихідне місце, тобто на те місце, звідки вона взяла слід.

Якщо хто-небудь із представників громадськості або громадян повідомить про те, що він бачив злочинця і вкаже, в якому напрямку він зник, варто з'ясувати прикмети злочинця та негайно вжити заходів до його переслідування й затримання, організувати загороджувальні заходи, зорієнтувати сусідні органи міліції про подію і прикмети злочинця.

Опитування очевидців доцільно провести до початку огляду, тому що при цьому нерідко з'ясовуються обставини, які дозволяють провести огляд найбільш повно і ретельно. Однак опитування зазначених осіб передуює огляду тільки в тому випадку, якщо після прибуття на місце події стає очевидним, що невелика затримка з його проведенням шкоди не спричинить.

Опитування проводиться у формі бесіди, з'ясовуються основні обставини події, дані про особу потерпілого. Якщо в процесі такого опитування хто-небудь повідомить важливі для справи відомості, слідчий записує це у своєму блокноті із зазначенням адреси даної особи, щоб пізніше її можливо було викликати та допитати як свідка. У процесі опитування варто також з'ясувати, чи не внесені які-небудь зміни в обстановку місця події. Особливо докладно необхідно розмовляти з особами, які першими виявили труп. Вони могли, наприклад, з метою надання допомоги потерпілому значно послабити або розв'язати краватку на його шиї, розстебнути комір сорочки, перевернути труп, якщо він лежав униз обличчям, могли упорядкувати одяг, якщо спідниця або плаття були загорнені на живіт, що є характерним для згвалтування. Необхідно по можливості більш точно з'ясувати, у чому виразилися ці зміни, коли, ким і з якою метою вони зроблені. У випадку, якщо були внесені які-небудь зміни, про які стало відомо слідчому, вони повинні бути докладно записані в блокнот із вказівкою на особу, від якої отримані ці відомості, щоб надалі, якщо буде потреба, осіб, які повідомили ці відомості, допитати як свідків [5, с. 97].

Загалом можна дійти висновку, що для підвищення ефективності огляду місця події слідчим необхідно враховувати особливості кожного виду вбивств. Вивчення обстановки місця події в справах про вбивства вимагає різнобічних зусиль слідчого, застосування різноманітних технічних засобів і тактичних прийомів виявлення, фіксації та вилучення слідів і речових доказів, характерних для вбивств. Окрім цього, огляд місця події як слідча дія набуває значення для справи лише в тому випадку, коли його результати будуть належним чином процесуально оформлені, тобто якщо будуть дотримані всі процесуальні умови огляду, які включають встановлену законом фіксацію результатів огляду.

Список використаних джерел

1. Коновалова, В. Е. Убийство: искусство расследования. – Х.: Факт, 2001. – 312 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (із змінами станом на 17.04.2015); [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Науково-практичний коментар. Кримінальний процесуальний кодекс України: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
4. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: Наук.-практ. посіб. / За ред. Н. І. Клименко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – С. 12-15.
5. Осмотр места происшествия: Справочник следователя. – М.: Юрид. лит., 1982. – С. 224.

Гуцуляк Юрій Васильович,
викладач кафедри кримінального процесу
факультету №1 Львівського державного
університету внутрішніх справ,
м. Львів

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ У СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Спроби законодавчого закріплення можливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальному судочинстві України тривають не перше десятиліття. Це і спроба законодавця «штучно» розширити перелік джерел доказів у кримінальному процесі Законом України від 21 червня 2001 року, згідно якого, до ч. 2 ст. 65 КПК України (1960 року) вводилось таке джерело доказів як «протоколи з відповідними додатками, складеними за результатами проведення оперативно-розшукових заходів»; це і інститут оперативно-розшукового супроводу кримінальної справи, котрий діяв до 20 листопада 2012 року, згідно якого ініціатором оперативно-розшукових заходів був слідчий (ч. 3 ст. 114 КПК України 1960 року, ч. 2 ст. 6, п. 2 ст. 7 Закону України «Про ОРД» в редакції чинній до 20 листопада 2012 року). І, нарешті, маємо інститут негласних слідчих (розшукових) дій у нормах Кримінального процесуального кодексу України 2012 року.

Необхідність такого пошуку зумовлена значущістю у досягненні мети кримінального судочинства шляхом використання результатів негласної діяльності компетентних правоохоронних органів, протиставлення якісним змінам у злочинній діяльності комплексу дієвих механізмів у захисті прав і законних інтересів громадян від злочинних посягань.

Яке ж місце відведено негласним слідчим (розшуковим) діям у моделі кримінального процесуального доказування за КПК 2012 року? Дискусія є запеклою, що доводить актуальність даного питання. Так, частина практиків і науковців виступають з різкою критикою можливості існування в кримінальному процесі такого інституту [5; 6, с. 182]. Частина науковців обґрунтовано робить висновки, що збіг методів і прийомів, які застосовуються під час провадження слідчих дій та оперативно-розшукових заходів – це нова модель розслідування, яка включає проведення слідчих та оперативно-розшукових заходів [1, с. 66]. М. Є. Шумило, робить обґрунтовані висновки про те, що по суті розслідування

включає проведення слідчих дій, оперативно-розшукових заходів, які відповідно називаються слідчі (розшукові) і негласні (розшукові) дії, але назва їх є не зовсім коректною через чітке розмежування в процесуальній літературі й законодавстві слідчих, оперативно-розшукових та розшукових дій [2]. Грошевий Ю. М. взагалі ставить під сумнів можливість існування у процесуальній діяльності інститут негласних слідчих (розшукових) дій, спираючись на твердження, що таємнича спрямованість такої роботи більш властива непроцесуальній, а оперативно-розшуковій діяльності, отже такі дії повинні бути передбачені у спеціальному законі та не повинні відноситись до слідчих дій [3, с. 33]. Погорецький М. А. та Сергєєва Д. Б. стверджують про однаковість гносеологічної природи та алгоритму дій негласних слідчих (розшукових) дій і негласних оперативно-розшукових заходів, хоча розрізняються між собою за сферами та правовим режимом здійснення; за метою та завданням проведення; фактичними та юридичними (правовими) підставами проведення; за правовим статусом суб'єктів їх провадження й, відповідно, за характером правовідносин, що виникають у ході їх здійснення; за процесуальним значенням отриманих результатів; за об'єктом, формами та методами відомчого контролю і прокурорського нагляду за їх здійсненням [4, с. 141]. В. О. Черков, О. М. Чистолінов вказують, що «навіть такий стислий, майже на слух, аналіз ознак запропонованих негласних слідчих (розшукових) дій дозволяє дійти висновку про їх практично повну тотожність з оперативно-розшуковими заходами, які здійснюються уповноваженими оперативними підрозділами. Основна та майже єдина відмінність полягає у суб'єкті – слідчий або оперативний підрозділ, та, відповідно, це слідча дія або оперативно-розшуковий захід» [5].

Даючи відповідь на поставлене питання, на наш погляд, слід виходити із запропонованого законодавцем місця негласних слідчих (розшукових) дій, а це норма ч. 1 ст. 246 КПК – негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених чинним КПК України. Можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій визначається рядом умов, зокрема це: негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч. 2 ст. 246 КПК). Та попри це, протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування (ст. 256 КПК), тобто на їх основі слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вправі приймати рішення у кримінальному провадженні. Що стосується судового розгляду справи по суті, то слід враховувати таку засаду кримінального провадження як безпосередність дослідження доказів (ст. 23 КПК) – якщо дослідити результати негласних слідчих (розшукових) дій є неможливим безпосередньо в залі судового засідання судом і сторонами розгляду, то вони не можуть бути доказами для встановлення

предмету доказування. В такому випадку вони можуть використовуватись лише слідчим під час досудового розслідування для прийняття процесуальних рішень на цій стадії, отримання відомостей про джерела доказів та самих доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, що призводить до ситуацій коли результати негласних слідчих (розшукових) дій можуть використовуватись лише на стадії досудового розслідування, на стадії «попереднього доказування», «часткового» чи «поліцейського доказування»¹.

Список використаних джерел

1. Письменний Д. П. Регламентація слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному процесуальному кодексі України. / Д. П. Письменний // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовтня 2012 р.). – Х.: ХНУВС, 2012. – С. 66–73.
2. Шумило М. Є. Оперативно-розшукові і слідчі дії: взаємозв'язок і розбіжність (гносеологічна і правова природа) / М. Є. Шумило // Становлення системи негласного розслідування у кримінальному-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовт. 2011 р.). – К.: Видавець Ліпкан О. С., 2011. – С. 24-29.
3. Грошевой Ю. М. До питання про можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України. / Ю. М. Грошевой // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: матеріали наук. конф. (Харків, 15 травня 2009 р.) / ред.. кол. В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2009. – С. 29–33.
4. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – № 2(33). – 2014. – С. 137-141.
5. Черков В. О. До питання про співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України / В. О. Черков, О. М. Чистолінов. – [Електроннийресурс]. – Режим доступу: <http://www.corp-lgugd.lg.ua/d120106.html>.
6. Чваров В. Г. Актуальні проблеми реформування кримінального процесу. // Право і суспільство. – №2. – 2013. – С. 181-184.

¹ Авторське бачення даних понять не становлять об'єкту даного виступу (тез) тому їх визначення та зміст в даному випадку не подаються.

Козел Валентина Ивановна,
кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры педагогики
Барановичского государственного университета,
г. Барановичи, Республика Беларусь

ИНФОРМИРОВАННОСТЬ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ О ПРОБЛЕМЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НАСИЛИЮ НАД НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ И ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ

Значимость социально-педагогической работы по противодействию торговле людьми и эксплуатации несовершеннолетних признана в настоящее время во всём мире. Именно социальные педагоги в числе других специалистов, согласно законодательству, призваны оказывать первую помощь пострадавшему ребёнку. В связи с этим чрезвычайную актуальность приобретает формирование системы подготовки социальных педагогов, способных и умеющих решать проблемы, как профилактики данного явления, так и реабилитации жертв торговли людьми. Однако изучение опыта подготовки социальных педагогов в системе профессионального педагогического образования показало, что данному вопросу в образовательном процессе уделяется недостаточное внимание.

Было проведено исследование, посвященное выявлению уровня информированности (осведомленности) студентов специальности «Социальная педагогика» о сложившейся в настоящее время ситуации в Республике Беларусь относительно проблемы торговли людьми и эксплуатации несовершеннолетних.

В исследовании участвовали студенты Барановичского государственного университета специальностей Технология (обслуживающий труд). Социальная педагогика (ТС); Социальная педагогика (СП). Общий объем респондентов составил 50 человек (18-23 г.). Для студентов-респондентов была предложена анкета-опросник по изучению осведомленности о проблеме торговли людьми (М. П. Шруб) [1, с. 34] и опросник для проведения беседы-интервью по проблемам торговли людьми с целью детской порнографии (Л. И. Смагина, М. В. Пряхина) [2, с. 26].

По результатам исследования осведомлённости студентов группы СП-11 о проблемах торговли людьми было выявлено, что 68% респондентов знакомы с понятием «торговля людьми». Источниками данной информации студенты называют: социальные ролики на телевидении (68%); Интернет (66%); газеты (41%); некоторые отмечают, что слышали об этом в школе от учителей (5%), от друзей и взрослых.

Студенты первого курса считают, что в большей степени объектом торговли являются девушки (74%) и дети (25%). 96% респондентов полагают, что торговля людьми – это насилие над личностью, но есть позиция (4%), когда это насилие отрицается: «если человек участвует в этом сознательно». Последствия торговли людьми осознаются, как психологическая (63%) и физическая травма (14%) для человека-жертвы. Некоторые студенты отмечают такие последствия

как «сломанная жизнь», «страх», рабство, уничтожение личности, потеря семьи, вероятность суицида. Не все студенты-первокурсники понимают, что данное явление имеет негативные последствия для общества: 42% респондентов уклонились от ответа; 16% выбрали ответ «не влияет».

Полученные данные свидетельствуют о том, что к моменту поступления в учреждения высшего образования у молодежи не сформированы необходимые знания о данном явлении как о социально опасном, требующем кардинальных решений и мер на государственном уровне. В связи с этим, возникает вопрос о расширении профессиональных компетенций социальных педагогов учреждений высшего образования.

Для того чтобы получить диагностическую информацию об уровне представлений будущих социальных педагогов о проблеме торговли людьми на завершающем этапе изучения дисциплин специальности нами был проведен экспресс-опрос студентов 5 курса группы ТС-51.

Результаты опроса свидетельствуют о том, что всем студентам старших курсов также знакомо понятие «торговля людьми», причем большая часть из них (62%) отметили ответ «знаю, что такое явление существует» и меньшая часть (38%) указали, что «слышали о такой проблеме».

Преобладающими источниками информации о проблеме торговли людьми для студентов старших курсов являются: в первую очередь Интернет, социальные ролики по телевидению, газеты. Будущие социальные педагоги группы ТС-41 указали, что источником информации о данной проблеме для них являются ещё и преподаватели кафедры педагогики, читающие дисциплины. Однако все студенты отметили, что на кураторских часах данная проблема не затрагивалась.

На вопрос о том, кто является объектом торговли людьми в большей степени, студенты старших курсов были солидарны с мнением студентов-первокурсников и ответили, что, прежде всего, – это девушки, затем подростки, дети. Юноши мужского пола и взрослое население (после 30 лет) были поставлены на последние места.

Что же касается мнений о том, каковы последствия торговли людьми для человека-жертвы, для государства и общества, а также для формирования безопасной среды жизнедеятельности подрастающего поколения, абсолютно все участники опроса отметили, что человек-жертва торговли людьми, получает глубокую психологическую травму, «испытывает унижение», «теряет веру во всех», «разрушается здоровье», «человеку тяжело вернуться в реальный мир», «нарушены права человека», «у человека сломана судьба», «человек раздавлен морально и физически» и т.п. Что касается государства и общества в целом, то некоторые студенты отметили такие последствия как: «ущерб для экономики страны», «социальная напряженность в обществе», «возникновение страха жить в таком государстве, где есть торговля людьми», «потеря граждан», формирование «больного общества», «недоверие к правоохранительным органам со стороны населения» и ряд других.

Большинство студентов, как первого, так и пятого курсов не сумели дать содержательный ответ и оставили аспект влияния торговли людьми на

формирование безопасной среды жизнедеятельности без должного внимания. Студенты группы ТС-41 отметили как последствие торговли людьми «страх и чувство опасности» у подрастающего поколения, необходимость информирования молодежи, принятия государством определенных мер для защиты подрастающего поколения, таких как: ограничение нелегальной работы за границей, информирование молодежи, открытие «горячих» телефонных линий, проведение обучения молодежи, чтобы «могли разбираться в существующем рынке труда». С точки зрения данных студентов, жертвы торговли людьми нуждаются в реабилитации и социально-педагогической помощи, которую должны уметь оказывать социальные педагоги и другие специалисты «помогающих» профессий.

По результатам исследования осведомленности студентов группы СП-11, ТС-51 с проблемами торговли с целью детской порнографии были сделаны следующие выводы: студенты в основной массе имеют представление о таком асоциальном явлении, как детская порнография. На вопрос об актуальности проблемы детской порнографии для Республики Беларусь, степени распространения этого негативного явления в нашей стране большая часть опрошенных выразила незнание. Однако студенты понимают вред, наносимый несовершеннолетним, не представляя какой именно, не связывая данное явление с сексуальной эксплуатацией, сексуальным и физическим насилием, детской проституцией.

Помимо Интернета местом вовлечения несовершеннолетних в производство детской порнографии студенты считают улицу, дискотеки, учреждения образования. Отсутствует четкое представление у респондентов и о способах вовлечения детей в производство порнографической продукции. В «группу риска», по их мнению, попадают только ребята из неблагополучных семей, употребляющие алкоголь и наркотики, так как их проще заманить. Студенты не информированы об ответственности за изготовление и распространение порнографической продукции («знаю, что предусмотрена ответственность, но какая, не знаю»). Не меньшее затруднение вызвал вопрос о государственных программах по борьбе с детской порнографией (был назван Закон «О правах ребёнка»). Респонденты считают, что уберечь детей от негативного воздействия порнографической продукции в наше время при её доступности, распространённости и при современных технических средствах хранения и передачи информации невозможно.

Проведенное исследование свидетельствует о том, что студенты учреждения высшего образования оценивают проблему торговли людьми и эксплуатации несовершеннолетних как актуальную, однако проблемным остается вопрос о формировании достаточного уровня компетенций по противодействию торговле людьми. Несколько выше уровень осведомленности о проблемах студентов группы 4 курса, что связано, по нашему мнению, с проведением в данной группе спецкурса (40 часов) «Социально-педагогическая работа по противодействию насилию, торговле людьми и эксплуатации несовершеннолетних». Следовательно, задача системы профессионально-педагогической подготовки социальных педагогов заключается в углублении

содержания образования по проблемам торговли людьми и эксплуатации несовершеннолетних и технологиям социально-педагогической деятельности в аспекте профилактики данного явления и социальной реабилитации жертв торговли людьми.

Список цитируемых источников

1. Шруб, М. П. Торговля с целью трудовой эксплуатации: правовые и прикладные аспекты противодействия в Беларуси / М. П. Шруб, Г. В. Тюрина; под общ. ред. М. П. Шруба. – Минск : Тесей, 2011. – 178 с.
2. Исследование по проблеме торговли людьми с целью детской порнографии / под общ. ред. Л. И. Смагиной, М. В. Пряхиной. – Минск : Тесей, 2011. – 74 с.

Козич Ігор Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права Юридичного інституту ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника»,
м. Івано-Франківськ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Кримінальне право відноситься до публічних галузей права, для яких характерним є домінування імперативного методу регулювання та охорони суспільних відносин. Як зазначено в літературі, перевага імперативного методу над диспозитивним у кримінальному праві знаходить свій прояв у такому: 1) за джерелом походження норми кримінального права є централізованими, тобто похідними від публічної влади, а не від **договорів** (виділено мною – І. К.) між окремими особами; 2) кримінально-правові норми мають для їхніх адресатів наказовий, авторитарний характер, не допускаючи, як правило, домовленості про інші шляхи врегулювання відносин; 3) наслідки порушення кримінально-правових правил визначаються самим фактом злочину, а не вимогою зацікавленої сторони, позбавленої можливості діяти на власний розсуд [1].

Водночас, не можна стверджувати, що концепція «договору» взагалі не властива реалізації охоронних, регулятивних та превентивних кримінально-правових відносин. В першу чергу, слід враховувати величезний вплив міжнародних договорів на кримінальне законодавство. Згідно з ч. 5 ст. 3 Кримінального кодексу України (далі – КК України), закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Зокрема, саме в залежності від таких міжнародних договорів визначається чинність кримінального законодавства в просторі і по колу осіб за територіальним, національним, універсальним та реальним принципами (ст.ст. 6-8 КК України), правові наслідки засудження особи за межами України (ст. 9), питання про кримінальну відповідальність осіб, які підлягають

кримінальній відповідальності за законодавством іноземної держави і перебувають на території України, та виконання вироків, винесених іноземними судами чи міжнародними судовими установами (ст. 10).

Згідно з міжнародними договорами у кримінальному законодавстві встановлюється відповідальність за: 1) міжнародні злочини і 2) злочини міжнародного характеру (конвенційні). Конвенції охоплюють ті види злочинів, які викликають особливе занепокоєння міжнародного співтовариства. Основні склади міжнародних злочинів, крім закріплення в конвенціях, визначені статутами міжнародних воєнних трибуналів. До таких злочинів віднесені, перш за все, злочини проти миру, військові злочини та злочини проти людяності [2].

Договір може відігравати значну роль при встановленні однієї з форм основної ознаки об'єктивної сторони складу злочину (діяння). Мова йде про бездіяльність. Зазвичай, під бездіяльністю в кримінально-правовій науці розуміють невиконання суб'єктом злочину того обов'язку, який особа повинна була і могла виконати. А от сам обов'язок діяти певним чином впливає з різноманітних правових підстав. Як зазначає Фріс П. Л. «...Цей обов'язок може визначатись:

- законом;
- службовим становищем особи;
- виконанням відповідних функцій;
- виконанням **договору** (виділено нами – І. К., Ю. М.);
- здійсненні відповідної поведінки;
- родинними відносинами» [3].

Наприклад, при кваліфікації бездіяльності винного за ст. 135 КК – залишення в небезпеці – важливо встановити обов'язок піклуватися про потерпілого. Такий обов'язок може впливати: 1) із закону або інших нормативних актів; 2) із шлюбно-сімейних відносин; 3) із характеру професії (пожежники, працівники міліції, рятувальники на воді тощо); 4) **із договору** (керівник туристичної групи, тренер); 5) коли особа своїми діями поставила іншу особу в небезпечний для життя стан [4].

Наявністю певного договору обумовлюються й ознаки спеціального суб'єкта в окремих складах злочину. Приміром, згідно примітки 1 до ст. 96-3, під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи **договору** мають право діяти від імені юридичної особи. Тобто, для того, щоб до юридичної особи могли бути застосовані заходи кримінально-правового характеру, уповноважена, (наприклад, договором) особа від імені та в інтересах юридичної особи повинна вчинити злочин чи злочини, передбачені у ст. 96-3 КК України.

В окремих випадках договірні відносини визначають правовий статус потерпілого від злочину. Наприклад, потерпілим у ст. 171 КК України – перешкоджання законній професійній діяльності журналістів – є журналісти, тобто особи, які знаходяться в трудових або **інших договірних відносинах** із засобами масової інформації, та які здійснюють збір, редагування і поширення матеріалів для певного засобу масової інформації [5].

Важливе значення мають договори у кримінально-правовій охороні права власності (розділ VI Особливої частини КК України). Як зазначають О. О. Дудоров і М. І. Хавронюк, взагалі «постає питання про уточнення назви розділу VI Особливої частини КК. Адже, крім власне права власності, ЦК виокремлює такі відмінні від нього види речових прав на чуже майно: 1) право володіння; 2) право користування (сервітут); 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій). До того ж право користування чужим майном може виникати на підставі договорів, які породжують зобов'язальні правовідносини. Наприклад, не речовими, а зобов'язальними є врегульовані законодавчими актами відносини оренди і концесії земельних ділянок» [6]. З такою позицією важко не погодитися.

Договірне регулювання відносин, як правило, має кваліфікуюче значення при встановленні ознак шахрайства – заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (ст. 190 КК України). Наприклад, отримання завдатку без наміру виконувати передбачені договором зобов'язання, отримання коштів на надання послуг без наміру або без можливості надання таких послуг і т.д.

При привласненні, розтраті майна або заволодінні ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) суб'єкт злочину здійснює повноваження щодо майна на законній підставі: наділений правомочністю по розпорядженню, управлінню, доставці, зберіганню майна тощо. А підставою для такого відношення винного до майна є цивільно-правові відносини, **договірні відносини**, спеціальне доручення, службові повноваження тощо.

Відповідальність за ст. 192 КК України – заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою – настає, наприклад, за незаконне використання чужого майна (у т.ч. ввіреного), незаконне володіння чужим майном (зокрема, ввіреним), незаконне розпорядження чужим майном [7]. Очевидним у цьому випадку є, як правило, **договірне** регулювання вказаних відносин.

Список використаних джерел

1. Напр.: Кримінальне право: Загальна частина: Підручн. / За ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К.: Істина, 2011. – С. 95.
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник. / За заг. ред. М. І. Хавронюка. – К., 2014. – С. 38-39.
3. Фріс П. Л. Кримінальне право. Загальна частина. – К.: Атіка, 201. – С. 145.
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 87.
5. Там же – С. 174.
6. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. – К., 2014. – С. 553.

7. Саме такі форми об'єктивної сторони даного складу злочину наводяться у роботах Н. О. Антонюк, М. І. Мельника, М. І. Панова та ін.

Медицький Ігор Богданович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Юридичного інституту Прикарпатського
національного університету ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА СТРАХ ВІКТИМІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Сучасна кримінологія нараховує у своєму арсеналі потенціал, присвячений саме теорії наслідків злочинності, однак визнати його достатнім та навести у якості прикладу комплексні, системні дослідження цієї проблеми немає можливості. У відомих підручниках з кримінології наслідкам злочинів приділяється явно недостатня увага, мова, здебільшого, йде про їх жертви у віктимологічному контексті. Особливо це зауваження стосується наслідків, які далеко не завжди можна позначити через матеріальний еквівалент. Звичайно, що від цього вони не перестають бути менш суспільно небезпечними, не зникає потреба у адекватній реакції на них з боку уповноважених суб'єктів.

Страх перед злочинністю не є предметом ґрунтовних кримінологічних досліджень як в Україні, так і у державах пострадянського простору. Як слушно зауважує О. Р. Афанасьєва, «автори, як правило, у своїх дослідженнях аналізують фізичну, майнову, моральну шкоду, завдану потерпілому насильницьким злочином, але, при цьому, не враховують негативний вплив на більшу частину населення насильницької злочинності, навіть у тих випадках, коли люди не були ні жертвами злочинів, ні їх очевидцями» [1, с. 234]. Хоча кримінологам слід приділяти більшу увагу дослідженню страху, побоювання злочинності у локальному середовищі. Такі дослідження є надто важливими, зважаючи, що страх перед злочинністю є значно більш поширеним, ніж реальний ризик опинитися на місці жертви. Чимало чинників, відмінних від самого феномену злочинності, впливають на почуття впевненості, захищеності окремих громадян, й тому не завжди достатнім знизити рівень злочинності, щоб зменшити почуття страху перед нею. Середовище, яке характеризується соціально невлаштованістю, може підвищити такий страх її мешканців [3, с. 117]. Повідомлення засобів масової інформації про злочини, ймовірно, також справляють вплив на страх населення перед злочинністю та його стурбованість з цього приводу, особливо, якщо вчинювані діяння висвітлюються у драматичний спосіб та увага зосереджується на окремих, тяжких та жорстоких випадках.

Висновки досліджень окремих зарубіжних кримінологів щодо впливу ЗМІ на страх перед злочинністю формулюються наступним чином: 1) частий перегляд телевізійних програм сам по собі не підвищує страх перед злочинністю;

2) вплив ЗМІ опосередковано двома факторами – характером кримінальних повідомлень (частота, сенсаційність, тип програми, ступінь справедливості її фіналу, локалізація і тип злочину) та особливостями аудиторії (рівні довірливості і тривожності глядача перед переглядом програми, наявність технічної можливості вибору програми) [4].

Н. Савінова, аналізуючи вітчизняні реалії пропаганди агресії в Україні, є більш категоричною у своїх судженнях. На її думку, повідомлення у новинах переважної більшості національних телеканалів несуть негативну інформацію, яка пригнічує аудиторію. Позитивна інформація, згідно проведених спостережень протягом другого кварталу 2014 – першого кварталу 2015 років, складає в середньому менш ніж 20% від загальної інформації новин. Автор формулює абсолютно вірний висновок, що внутрішні інформаційні негативні впливи вітчизняних ЗМІ сьогодні представляють чи не найвищу загрозу для віктимізації населення держави – пропаганда агресії в країні сьогодні сприяє перетворенню українців на жертву соціальної катастрофи [6].

Російські науковці констатують наявність самостійного наукового напрямку у кримінології – кримінології ЗМІ (формування якого пов'язане із науковими пошуками Г. Н. Горшенкова, Д. А. Шестакова та ін.). До предмету означеного напрямку входить вивчення негативних наслідків діяльності ЗМІ, зокрема: а) вчинення суспільно небезпечних діянь шляхом психічного «вторгнення» у особистість або громадську думку (доведення до самогубства за допомогою переслідувань у ЗМІ, пособництво груповому шахрайству); б) формування криміногенних стереотипів поведінки, які виступають факторами конкретних злочинів (пропаганда насильства і ін.); в) використання ЗМІ у якості засобу вчинення злочинів [2].

Безумовно, що масова інформація може як зміцнювати правопорядок, так і спричинювати йому відповідну шкоду. Д. А. Шестаков вирізняє ряд «кримінологічних недугів», притаманних ЗМІ [7, с. 64-65]:

1. *Бездуховність та меркантильність.*
2. *Надзвичайне насичення масової інформації насильством.*
3. *Страх злочинності.* Як уже зазначалося, у ЗМІ особа зіштовхується

зі злочинами значно частіше, ніж у реальному житті. В результаті, в громадській думці складається враження, що ми оточені з усіх сторін злочинцями. Як вказується з цього приводу у світовій кримінології, з цього страху народжується каральний азарт суспільства. Проблема соціальних наслідків страху перед злочинністю – це питання тієї ціни, яку соціум готовий платити за власну безпеку. Часто такою ціною стає порушення громадянських прав та свобод тих прошарків населення, які, за загальною думкою, вважаються криміногенними. Під впливом страху перед злочинністю зростає суспільний попит на «тверду руку» та заклики навести лад, що може призвести до змін у політичній та правовій системі. Страх перед злочинністю дозволяє відволікти увагу громадськості від інших соціальних проблем, перевести її на пошук зовнішніх і внутрішніх ворогів та джерел страху. В той же час, страх перед злочинністю може слугувати мобілізаційним цілям, виступаючи поштовхом догуртування суспільства перед спільною небезпекою [5].

4. *Маніпуляція громадською думкою.* У ряді випадків ЗМІ виступають засобом для втілення не найкращої кримінально-правової політики. За допомогою керованого потоку поглядів та інформації легко перемкнути увагу публіки із актуальних проблем злочинності на другорядні проблеми, часто штучного характеру.

Роблячи певні підсумки викладеному матеріалу, приходимо до висновку про необхідність «кримінологічного контролю» за масовими комунікаціями. Суперечності між свободою слова та злочинністю масової інформації можуть бути подолані за допомогою юридичної інформації, систематично поширюваної по каналам масової інформації, у тому числі кримінально-правової оцінки виступів у друкованих засобах, по радіо, телебаченню і т.д. [2]. Будь-яка новина негативного для аудиторії змісту повинна коментуватися експертами у відповідній сфері, внаслідок чого аудиторія розумітиме, що проблема вирішується компетентними особами або органами, чи підлягає вирішенню за умови певних дій з боку населення чи окремої його групи [6]. Кримінологічний контроль абсолютно не повинен означати тотальне керування засобами масової комунікації, а лише «спрямовування» їх діяльності із отримання, систематизації та подачі інформації у русло підвищення віктимної безпеки населення. За такого розуміння кримінологічний контроль повинен реалізовуватися на двох рівнях: *роз'яснювально-стимулюючий* (якому слід віддати домінуюче становище) та *заборонний* (мова йде про випадки прямого порушення законодавства із використанням засобів масової інформації, до прикладу, вчинення дій, спрямованих на насильницьке захоплення державної влади чи повалення конституційного ладу).

Список використаних джерел

1. Афанасьєва О. Р. Теоретические основы криминологического исследования и минимизации социальных последствий насильственной преступности : дис. докт. юр. наук : 12.00.08 / Афанасьєва Ольга Романовна – Москва, 2014. – 450 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vniit-mvd.ru/files/%20Афанасьевой%20О.Р..pdf>.
2. Бурлаков В. Н., Горшенков Г. Н., Максина С. В., Шестаков Д. А. Средства массовой информации и преступность (криминология СМИ). // Правоведение. – 2000. – №5(232). – С. 259-267. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.ru/download/712086627.pdf>.
3. Гюннлаугссон Х., Порисдоттир Р. Средства массовой информации и страх перед преступностью в Рейкьявике: изменения в чувстве уверенности в 2001 г. // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. – Серия 4: Государство и право. – 2004. – №4. – С. 117-122. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.ru/download.22322213.pdf>.
4. Лотохова Д. А. Страх перед злочинністю: напрямки зарубіжних досліджень // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://visnyk.univd.edu.ua/index.php?action=publications&pub_name=visnik&pub_id=179389&mid=3&pub_article=202980.

5. Романова А. В. Социальные последствия страха перед преступностью в современном обществе : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Романова Анастасия Владимировна – Владивосток, 2005. – 20 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/sotsialnye-posledstviya-strakha-pered-prestupnostyu-v-sovremennom-obshchestve>.
6. Савінова Н. Інформаційна віктимізація населення в Україні в умовах пропаганди агресії. // Юридичний Вісник України. – 22-28 серпня 2015 року. – №33(1050). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.savinova.info/wp-content/uploads/3/publications/default/2015_2s.pdf.
7. Шестаков Д. А. Тень и свет правовой журналистики. // Криминология: вчера, сегодня, завтра. – 2012. – №27. – С. 64-68. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.ru/download/11559731.pdf>.

Мельник Петро Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ ЄВРОПАРЛАМЕНТОМ І РАДОЮ ЄС

Європейський Парламент разом з Радою ЄС виконують законотворчу функцію. Основними актами законодавства ЄС є постанови, директиви або рішення. Постанови мають загальне застосування. Вони є обов'язковими в повному обсязі та повинні прямо застосовуватися в усіх державах-членах ЄС. Директиви встановлюють загальну мету для всіх держав-членів ЄС і є обов'язковими щодо результату, якого необхідно досягти, однак залишають на розсуд національної влади визначення форми й методу її досягнення. Зазвичай державам-членам надається 1-2 роки на виконання директиви. Рішення є обов'язковими у повному обсязі. Якщо рішення визначає тих, кому воно адресовано, воно є обов'язковим лише для них.

Порядок і процедура прийняття актів ЄС докладно викладені в основних договорах ЄС. Усі європейські закони ґрунтуються на конкретних статтях договорів, які і є правовою основою законопроектів. Це визначає, яка саме законодавча процедура має застосовуватися. Після вступу в дію Лісабонського договору звичайною законодавчою процедурою в ЄС стала процедура спільного рішення, яка ґрунтується на принципі паритетності і передбачає, що ані Європейський Парламент, ані Рада ЄС не можуть ухвалити закон без спільної згоди. Наразі, близько 95% законодавства ЄС приймається за процедурою спільного рішення [1, с. 7]. Парламент і Рада ЄС мають однакові законодавчі повноваження у сфері прийняття актів.

Дотримання нормативних актів ЄС залежить від національного права держав-членів, у зв'язку з цим на них покладено обов'язок імплементувати законодавство ЄС також і засобами кримінального права. Так, відповідно до ч. 3 ст. 4 Договору про функціонування ЄС: «Держави-члени вживають усіх належних заходів, загальних або спеціальних, щоб забезпечити виконання зобов'язань, що постають з Договорів або впливають з актів установ Союзу» [2].

На момент заснування Європейського співтовариства держави-члени переслідували переважно економічні цілі і кримінальне право не відіграло жодної ролі. Проте, з утворенням спільного ринку, постала необхідність його захисту від злочинних посягань, а особливо, враховуючи розростання транснаціональної організованої злочинності.

Слід зазначити, що європейське законодавство спрямоване на боротьбу з екологічною злочинністю. Правова регламентація інституту кримінальної відповідальності за злочини проти довкілля в країнах ЄС передусім є предметом національного регулювання і здійснюється у відповідності з положеннями законодавства ЄС.

Враховуючи положення Конвенції про захист довкілля за допомогою кримінального права від 4 листопада 1998 року Радою ЄС прийнято Рамкове рішення 2003/80/ЈНА про захист довкілля засобами кримінального законодавства від 27 січня 2003 року [3]. Рамкове рішення Ради ЄС 2003/80/ЈНА було скасоване рішенням Суду ЄС [Справа С-176/03] на підставі оскарження Комісією ЄС, у зв'язку з тим, що порушена правова підстава його прийняття [4].

Не дивлячись на це, Рамкове рішення Ради ЄС 2003/80/ЈНА звернуло увагу на ряд важливих питань. Зокрема, ним визнано екологічні злочини спільною проблемою, з якою стикаються держави-члени, тому відмічена необхідність узгоджених дій щодо захисту довкілля нормами кримінального законодавства. Воно встановлювало екологічні злочини, які кожна держава-член повинна імплементувати у своє внутрішнє кримінальне законодавство (ст. 2). Ст. 6 була закріплена необхідність вжиття заходів для забезпечення можливого притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб, за вчинення її службовою особою умисно чи з необережності екологічного злочину в інтересах цієї юридичної особи. Серед санкцій щодо юридичних осіб передбачалось: (а) позбавлення права на отримання державних пільг і допомоги; (b) призупинення або заборона підприємницької діяльності; (c) судовий нагляд; (d) закриття у судовому порядку; (e) зобов'язання вжити конкретних заходів для того, щоб уникнути наслідків спричинених злочинною діяльністю (ст. 7) [3].

19 листопада 2008 року Європарламент і Рада ЄС схвалили Директиву 2008/99/ЕС про охорону довкілля засобами кримінального законодавства [5], якою відмічено, що ЄС стурбоване зростанням екологічних злочинів та їх наслідків, які все частіше поширюються за межі держав, у яких вони вчиняються, і створюючи загрозу довкіллю потребують жорсткої реакції.

В даній Директиві зазначено, що досягнення належного виконання законодавства щодо охорони довкілля можливе шляхом запровадження кримінального покарання, яке носить якісно інший характер, ніж адміністративні стягнення чи механізми компенсації відповідно до цивільного

законодавства. Загальні правила щодо кримінальних правопорушень створюють можливість використання ефективних методів розслідування цих злочинів і взаємної допомоги між державами.

Відповідно до Директиви ЄС 2008/99/ЄС, одним із шляхів досягнення ефективної охорони довкілля є посилення покарання за екологічно шкідливу діяльність, яка заподіює або створює загрозу заподіяння шкоди безпосередньо повітрю, включаючи стратосферу, ґрунтам, водам, тваринному і рослинному світу.

Діяння, які держави-учасники повинні розглядати як кримінальні правопорушення закріплені у ст. 3 Директиви ЄС 2008/99/ЄС. Це, зокрема:

- діяння, що викликали або можуть викликати смерть людини, суттєву шкоду її здоров'ю або істотну шкоду якості повітря, ґрунту, води або захисту тваринного чи рослинного світу в результаті:

- викиду, емісії або введення речовини чи іонізуючого випромінення в/на повітря, ґрунт, воду, (п. «а»),

- небезпечного поводження з відходами (збирання, транспортування, утилізація, переробка, експорт/імпорт відходів) (п. «b»),

- експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки (п. «d»),

- виробництва, переробки, використання, зберігання, перевезення, імпорт, експорт або захоронення ядерних матеріалів або інших небезпечних радіоактивних речовин (п. «e»);

- відвантаження відходів в розмірах, що порушують вимоги статті 2 (35) Регламенту ЄС № 1013/2006 Європейського парламенту і Ради від 14 червня 2006 року про транспортування відходів (п. «с»);

- вбивство, знищення, порушення природного стану, утримання, вилов, торгівля (як в цілому, так і частинами чи продукцією) захищеними видів тваринного або рослинного світу, якщо це вчинено у значній кількості або значно впливає на охорону тваринного і рослинного світу (п. «f» і «g»);

- будь-яке діяння, яке істотно погіршує середовища існування захищених видів тваринного або рослинного світу (п. «h»);

- виробництво, імпорт, експорт, торгівля або використання озоноруйнуючих речовин (п. «i») [5].

На підставі аналізу Директиви ЄС 2008/99/ЄС можна відмітити ряд особливостей. По-перше, об'єктом кримінально-правової охорони є атмосферне повітря, ґрунт, вода, тваринний і рослинний світ. По-друге, протиправність кримінальних правопорушень визначається як порушення вимог законодавство ЄС, прийнятого відповідно до Договору про ЄС (додаток А до Директиви 2008/99/ЄС), до Договору про Євратом (додаток Б до Директиви ЄС 2008/99/ЄС), законів, постанов адміністративних органів або рішень компетентних органів держави-членів ЄС. По-третє, кримінальні правопорушення, закріплені у ст. 3 Директиви 2008/99/ЄС можуть бути вчинені як умисно, так і з необережності. По-четверте, держави-члени ЄС повинні забезпечити можливість притягнення до відповідальності юридичні особи.

Що стосується відповідальності юридичних осіб за екологічні злочини, визначені ст. 3 Директиви ЄС 2008/99/ЄС, то вони можуть бути притягнуті до

відповідальності у випадку вчинення цих діянь на їхню користь будь-якою особою, яка займає керівне положення в юридичній особі, що полягає у повноваженнях представляти юридичну особу, приймати рішення від імені юридичної особи або здійснювати контрольні функції в юридичній особі.

Отже, на підставі аналізу законодавчої діяльності Європейського Парламенту і Ради ЄС можна сказати, що для ЄЄ питання охорони довкілля є досить актуальним, а особливо засобами кримінального законодавства. Оскільки інші механізми правової охорони не забезпечують належну охорону довкілля. Особливо звертається увага на охорону атмосферного повітря, ґрунтів, вод, тваринного і рослинного світу. Директива 2008/99/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про охорону довкілля засобами кримінального законодавства від 19 листопада 2008 року встановлює види злочинів проти довкілля, які держави-члени ЄС повинні імплементувати у їх національне законодавство. До того ж, вимагається запровадження відповідальності юридичних осіб за вчинення цих злочинів у їх інтересах.

Перед Україною, на шляху входження у ЄС стоїть завдання адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, в тому числі охорони довкілля засобами кримінального законодавства.

Список використаних джерел

1. Як працює Європейський Союз. Довідник інституцій ЄС. – К.: ТОВ «FGL Energy», 2011. – 48 с.
2. Договір про Європейський Союз та Договір про функціонування Європейського Союзу (Консолідовані версії з протоколами та деклараціями станом на 30.03.2010р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.
3. Council Framework Decision 2003/80/JHA of 27 January 2003 on the protection of the environment through criminal law. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003F0080:EN:HTML>.
4. Judgment of the Court (Grand Chamber) 13 September 2005 in Case C-176/0. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=59714&mode=req&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=EN&cid=431201>.
5. Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Text with EEA relevance). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0099:EN:HTML>.

Огерук Ігор Степанович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ МІГРАНТІВ

Під міграцією розуміється переміщення чи переселення населення в середині країни – так звана внутрішня міграція, а також з однієї країни в іншу – зовнішня міграція. Відповідно, суб'єктами міграційної злочинності є мігранти. Проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що рівень злочинності мігрантів залежить від нелегальної міграції, а категорії злочинів, що вчиняються мігрантами, залежать від рівня організованості злочинності мігрантів [6, с. 202].

Як зазначають О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, протидія злочинності – це особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук способів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність із метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [2, с. 44–45].

Протидія злочинності охоплює три сфери суспільних відносин: загальна організація протидії злочинності, правоохоронна діяльність та попередження злочинності [2, с. 45]. Якщо розглядати протидію злочинності мігрантів, то у кожній із зазначених сфер виникають проблемні питання.

Загальна організація протидії злочинності – це сукупність організаційних (облік, реєстрація), управлінських (прогнозування, планування, координація, визначення стратегії і тактики), профілактичних (реалізація програм і планів, здійснення профілактичних заходів), контрольних (вивчення практики, встановлення тенденцій злочинності) та інших дій різноманітних органів та установ, які взаємодіють для досягнення спільних результатів [2, с. 45]. Відповідно, окремі проблеми по відношенню до злочинності мігрантів виникають при здійсненні всіх зазначених дій. Враховуючи те, що досить багато мігрантів потрапляє до країн нелегально, а також те, що багато хто з них має мінімальний пакет необхідних ідентифікаційних документів, їх облік та реєстрація є досить непростим процесом. Крім цього, слід враховувати використання окремими мігрантами документів інших осіб. Зважаючи на те, що у правоохоронних органів доступ до відповідних обліків (осіб, що засуджені за вчинення злочинів, осіб, схильних до насильства тощо) тих країн, звідки прибули мігранти, обмежений або взагалі відсутній, то облік та реєстрація серед мігрантів осіб, схильних до вчинення протиправних дій, здійснюється за фактом

вчинення ними таких діянь. Окремо слід згадати облік та реєстрацію протиправних дій, вчинених мігрантами одним відносно одного. В більшості виявляються та реєструються випадки застосування насильства, що мають видимі для сторонніх результати (смерть, каліцтва, травми тощо). Інші протиправні діяння в силу менталітету, релігійних переконань та інших причин залишаються латентними. Крім цього, з'являється інформація про покривання владою та правоохоронними структурами злочинних дій, вчинених мігрантами, з метою уникнути упередженого ставлення до біженців та переселенців [1, 4].

Відносно управлінських дій слід зазначити, що прогнозування та планування щодо злочинності мігрантів у далекій перспективі є неефективним. Зокрема, канцлер ФРН Ангела Меркель на бізнес-форумі у Майнці заявила, що масовий наплив біженців у Європу та пов'язані з цим проблеми, виявилися несподіванкою, та визнала, що, хоча даний процес триває вже кілька місяців, належного рівня порядку і контролю, який повинен бути, ще не досягнуто [3]. Це підтверджує той тезис, що прогнозування та планування щодо злочинності мігрантів у сучасних умовах є ефективним тільки в короткостроковій та середньостроковій перспективах, оскільки в сучасних умовах ситуація стрімко змінюється. Визначення стратегії і тактики протидії злочинності мігрантів також повинно бути достатньо гнучким та адаптовуватися до конкретних умов. Необхідно використовувати як вже напрацьовані тактичні прийоми, так і впроваджувати нові.

Неефективність довгострокового прогнозування та планування протидії злочинності мігрантів негативно впливає на профілактичні дії, що включають у себе реалізацію програм і планів, а також здійснення профілактичних заходів, оскільки досить часто доводиться діяти ситуативно, здійснюючи досить несподівані та непопулярні кроки. Зокрема, до таких дій можна віднести тимчасове припинення дії Шенгенської угоди окремими країнами-членами ЄС та впровадження тотального контролю на своїх кордонах в зв'язку із значним напливом нелегальних мігрантів [5].

Вказані проблемні питання впливають і на контрольні дії, котрі спрямовані на вивчення практики та встановлення тенденцій злочинності. Зокрема, окремі проблеми обліку протиправних діянь, вчинених мігрантами, ускладнюють проведення повноцінного аналізу та вивчення практичної сторони правоохоронної діяльності у даному напрямку. Крім цього, це певним негативним чином впливає і на встановлення тенденцій злочинності мігрантів, оскільки в статистиці не відображаються види вчинених правопорушень та їх реальна кількість.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що в сфері загальної протидії злочинності мігрантів складнощі виникають із обліком та реєстрацією протиправних дій та осіб, що їх вчинили, а також з неефективністю довгострокового прогнозування та планування.

Список використаних джерел

1. Rotherham child abuse scandal: South Yorkshire Police starts probe / BBC News. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: <http://www.bbc.com/news/uk-england-south-yorkshire-29027733>.
2. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : [монографія] / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов; МВС України // Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 308 с.
3. Європа не повністю контролює ситуацію з біженцями – Меркель / Українська правда: політика: новини. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/01/12/7095096/>.
4. ЗМІ викрили Швецію на приховуванні нападів мігрантів на жінок. / Кореспондент.net: світ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: <http://ua.korrespondent.net/world/3613557-zmi-vykryly-shvetsiui-na-prykhovuvanni-napadiv-mihrantiv-na-zhinok>.
5. Німеччина закликала ввести прикордонний контроль всередині Шенгенської зони. / Державна міграційна служба України. Офіційний сайт: новини: за кордоном. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: <http://dmsu.gov.ua/derzhavni-zakupivli/145-ukrainska/novyny/za-kordonom/405-glava-nimeckogo-mvs-zaklikav-do-vvedenna-v-shengenskij-zoni-prikordonnogo-kontrolyu-z-metoju-bezpeki>.
6. Соломко Ю. Ю. Окремі проблеми попередження злочинності мігрантів. / Ю. Ю. Соломко // Право і суспільство. Науковий журнал. – Дніпропетровськ: ВНПЗ «Дніпропетровський гуманітарний університет», 2014. – №1. – С. 201-206.

Острогляд Олександр Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи Івано-Франківського
університету права імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ГРОМАДЯН ПЕРЕД ЗАКОНОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Конституція України передбачає декілька положень, що стосуються принципу рівності громадян перед законом. А саме, це: 1. стаття 24 «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом», яка визначає, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, а також те, що рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість

поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям та 2. стаття 129 «Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону», яка передбачає серед засад судочинства – рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом [3].

Отже, з точки зору кримінального права, принцип рівності перед кримінальним законом означає, що особи, які скоїли злочин, рівні перед законом і підлягають кримінальній відповідальності незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

Така рівність, з точки зору кримінального права, мала б реалізовуватися: а) в єдиних підставах притягнення до кримінальної відповідальності. Згідно чинного КК ч.1 ст.2, такою підставою є склад злочину. А також в єдиних підходах звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; б) в єдиній оцінці скоєних подібних діянь з точки зору кваліфікації злочинів, обмеження суддівського розсуду, через зменшення оціночних понять і т.д.; в) в єдиних підходах щодо призначення покарання, тобто і в єдності судової практики.

Стосовно першого негативним прикладом може бути прийняття 27.02.2014 року Закону України Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» щодо повної реабілітації політичних в'язнів [5], який викликає значні заперечення та проблеми правозастосування, оскільки в КК та КПК України достатньо інших механізмів звільнення незаконно засуджених осіб, крім того, сама назва цього закону містить два взаємовиключних поняття «амністія» і «реабілітація», а також цим законом вводиться поняття індивідуальної амністії, що суперечить статті 86 КК України «Амністія», згідно якої амністія оголошується законом України стосовно певної категорії осіб.

Зрозуміло, що в реаліях, які склалися виникає обґрунтована недовіра до законодавчої влади, через політичну складову внесення змін до КК, коли принцип рівності перед кримінальним законом тлумачиться вибірково, а також до судів через існування широких можливостей для зловживання через необмеженість суддівського розсуду.

Проте таку ситуацію можна врегулювати законодавчо (наприклад, зміни до КК що стосувалися встановлення верхньої межі покарання за незакінчений злочин) та шляхом застосування судового прецеденту.

Крім того, негативні аспекти законодавчих змін до КК можна усунути шляхом більш широкого використання наукових досягнень при розробці законопроектів, оскільки слід відзначити, що провідні дослідники кримінального права не часто залучаються до розробки змін до КК. Таку ситуацію можна змінити шляхом введення обов'язкової наукової експертизи законопроектів змін до ККУ. Таким органом може бути Науково-консультативна рада при Верховному суді України, або інший орган, що має чи матиме відповідних фахівців.

Практика використання наукових досягнень є притаманною діяльності КСУ та й будь-який суддя чи інший практичний працівник широко використовує в своїй діяльності науково-практичні коментарі, підручники і т.ін. В такому випадку доцільніше залучати науковців і до формування кримінального законодавства, що полегшить в майбутньому і його тлумачення.

Відносно позитивним прикладом реалізації принципу рівності перед кримінальним законом є Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання), яким передбачено, що звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання є свідченням реалізації принципу юридичної рівності громадян у процесі диференціації кримінальної відповідальності [6].

В обґрунтування свого рішення КСУ посилався на наступне:

- Принцип рівності всіх громадян перед законом – конституційна гарантія правового статусу особи, що поширюється, зокрема, на призначення кримінального покарання.

- Притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності не лише означає рівність усіх осіб перед законом, а й передбачає встановлення в законі єдиних засад застосування такої відповідальності.

- Керуючись загальними засадами призначення покарання, суд має призначати покарання конкретній особі за конкретний злочин, максимально індивідуалізуючи покарання. Відсутність цього способу індивідуалізації покарання особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, є порушенням конституційних положень щодо рівності громадян перед законом.

Тому рішенням КСУ визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України в частині, яка унеможливує призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Водночас, в окремій думці судді Конституційного Суду України Вознюка В. Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа щодо призначення судом більш м'якого покарання) викладено, що рівність громадян перед законом означає, що права і свободи, закріплені в законах, мають бути максимально однаковими для всіх громадян виходячи з положень частини другої статті 24 Конституції України. Зазначений принцип фіксує загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень. Водночас є цілком очевидним, що цей принцип, як і будь-який інший, не може бути абсолютним, він може мати винятки. Принцип рівності громадян перед кримінальним законом полягає в тому, що особи, які вчинили злочини, рівні перед законом і підлягають кримінальній відповідальності незалежно від раси, кольору шкіри, політичних,

релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. Проте рівність перед кримінальним законом також не може мати абсолютний характер, в тому числі у сфері кримінальної відповідальності, оскільки частина друга статті 61 Конституції України визначає, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер, оскільки одне й те ж діяння вчиняється різними людьми і за різних обставин. Через такі явища суб'єкти, які вчинили один і той же злочин, можуть перебувати у становищі юридичної нерівності: одні з них будуть притягнені до кримінальної відповідальності, піддані покаранню, інші – звільнені від зазначених кримінально-правових наслідків. Кодекс, і в цьому його специфіка, певною мірою коригує дію принципу рівності суб'єктів злочину перед кримінальним законом нормами таких інститутів, як звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування. Для діянь з різними юридичними властивостями мають визначатися різні за своїм змістом правові наслідки. За межами принципів цих правових інститутів, які зобов'язують враховувати обставини вчинення злочину, особу винного, кримінальний закон до всіх суб'єктів злочину ставить абсолютно однакові вимоги (заборона або веління), зумовлені конституційним принципом рівності громадян перед законом [6].

В наведеному судовому рішенні неоднозначність думок суддів КСУ зумовлена відсутністю розуміння особливостей реалізації принципу рівності перед законом в кримінальному праві, що передбачає створення єдиних умов притягнення до кримінальної відповідальності та покарання, а також звільнення від відповідальності та покарання та індивідуалізації, як методу кримінально-правової політики, до якої, на думку Н. А. Лопашенко, слід відносити, наприклад, інститут звільнення від покарання, чи вибір оптимальної для даного конкретного випадку міри покарання, що виражається в конкретному виді і розмірі покарання, чи застосування більш м'яких заходів, ніж передбачено санкцією статті [4, с. 200-201].

Як, знову ж таки, відмічає Н. А. Лопашенко, перекося в індивідуалізації відповідальності в більшості пов'язані з проблемою суддівського розсуду [4, с. 201].

Тому для забезпечення реальної рівності перед кримінальним законом потрібне чітке розуміння його реалізації, створення умов для обмеження суддівського розсуду.

Певні аспекти реалізації принципу рівності перед законом можна врегулювати шляхом звернення до історичного досвіду.

Слід зазначити, що принцип рівності громадян перед законом, був теоретично закріплений ще в Конституції СРСР 1977 року, де стаття 34 передбачала «Громадяни СРСР є рівними перед Законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Рівноправність громадян СРСР забезпечується в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя.

Пільги окремим категоріям громадян устанавлюються тільки на підставі закону. Ніхто в СРСР не може користуватися незаконними привілеями. (Статтю 34 доповнено частиною третьою згідно із Законом СРСР N 1861-I (v1861400-90) від 26.12.90)» [2].

Прийняття такого важливого нормативного акту, навіть теоретичного, зумовило і збільшення наукових досліджень, зокрема, і в науці кримінального права.

Положення, що викладені у статті Злобіна, Келіна, Яковлева, яка опублікована в журналі «Советское государство и право» ще у 1978 р., на диво перекликаються з сьогоденням і можуть бути основою для вдосконалення окремих положень реалізації принципу рівності перед законом шляхом поділу злочинів на види і визначенням правових наслідків залежно від категорії злочину чи проступку.

Зокрема автори зазначали, що подальше удосконалення кримінального закону, як думається, буде йти одночасно двома шляхами. Один з них полягає в декриміналізації малозначних злочинів з перенесенням відповідних складів з КК в сферу адміністративного законодавства. Другий шлях – уточнення поняття злочину, виділення в законі декількох видів злочинів, що тягнуть за собою різні за характером юридичні наслідки, наприклад: 1) тяжкі злочини – допускають застосування позбавлення волі на строк до 10 років, а також виключають звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, передбачають застосування кримінального покарання і породжують судимість, яка погашається зі спливом встановлених законом строків; 2) менш тяжкі злочини – допускають застосування позбавлення волі на строк до 5 років, звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, не породжують судимість; 3) (кримінально карані) проступки – допускають застосування покарання, що не пов'язані з позбавленням волі, передбачають звільнення від покарання, від кримінальної відповідальності, за наявності до того законних підстав і не породжують судимості. Як уявляється в результаті такого рішення відкрилась б можливість суттєвого удосконалення всієї системи кримінального законодавства, подальшого скорочення сфери застосування кримінальної відповідальності і підвищення соціальної ефективності кримінального і адміністративного законів [1, с. 11-17].

Чіткий поділ вчинених суспільно-небезпечних діянь на злочини і проступки обмежить можливості суддівського розсуду при застосуванні інститутів звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, що, в свою чергу, сприятиме єдності судової практики та реальному здійсненню принципу рівності перед кримінальним законом.

Список використаних джерел

1. Злобин Г. А. Совершенствование советского уголовного законодательства на современном этапе / Злобин Г. А., Келина С. Г., Яковлев А. М. // Советское государство и право, 1978. – №12. – С. 11-17.
2. Конституція СРСР // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77>.

3. Конституція України. За станом на 15.05.2014 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Лопашенко Н. А. Уголовная политика / Н. А. Лопашенко. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 608 с.
5. Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» щодо повної реабілітації політичних в'язнів. Закон України: за станом на 27 лютого 2014 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 14, ст. 257.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

Примаченко Віталій Федорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 3
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпропетровськ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ТА ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Згідно із ч. 1 ст. 29 Конституції України, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість.

Інша норма цього закону, а саме ч. 1 ст. 64, визначає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Далі, в ч. 2 ст. 27 Конституції говориться, що кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Право затримувати, до того ж із заподіянням шкоди, особу, яка вчинила злочин, з метою доставлення її у відповідні органи влади у Конституції не відображено.

Вказівка ч. 3 ст. 29 Основного Закону на те, що «У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом», не передбачає у своєму змісті кримінально-правового затримання як такого, а є кримінально-процесуальним.

Крім того, в ч. 2 ст. 3 Конституції України зазначено, що: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Виходячи із вказаних положень, для держави виникає необхідність

вирішення двох, хоча і взаємопов'язаних, але досить суперечливих завдань. З однієї сторони, найважливішою формою забезпечення прав і свобод людини є ефективне запобігання державою злочинності. З іншої – обов'язок держави захищати права і законні інтереси всіх громадян, в тому числі і тих, які вчиняють злочини.

Щоб вирішити цю дилему, необхідно встановити співвідношення таких понять, як «свобода та недоторканість особи» і «кримінально-правове затримання особи, яка вчинила злочин».

Недоторканість особи, поряд із життям, здоров'ям, честю, гідністю і безпекою людини визнається однією з найвищих соціальних цінностей не лише в Україні (ч. 1 ст. 3 Конституції), а й у будь-якій правовій державі. Крім того, право на свободу та особисту недоторканість є конституційним правом людини в Україні. Аналогічне положення закріплено і в ст. 3 Загальної декларації прав людини [1, с. 20].

Затримання ж особи, яка вчинила злочин, виступає інструментом, за допомогою якого здійснюється передача цієї особи органам влади. Поряд із цим, воно надає додаткові можливості щодо досягнення такої мети правосуддя, як забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за вчинений злочин та запобігає можливості скоєння нових злочинів. Також, даний інститут є ефективним засобом попередження злочинності загалом. Проте, цілком очевидним є той факт, що затримання, визначене у ст. 38 КК України, передбачає обов'язкове обмеження свободи та недоторканості особи, а за наявності підстав і заподіяння фізичної чи матеріальної шкоди затримуваному.

Із вказаного вище ми бачимо, що свобода і недоторканість особи та кримінально-правове затримання несуть у своєму змісті певні протиріччя і, на перший погляд, їх співіснування виключається. Однак, правова держава не може відмовитися не від одного із них і тому за допомогою юридичних механізмів повинна підтримувати баланс їх використання. У суспільстві ж така ситуація породжує постійні дискусії про пріоритети свободи та недоторканості особи над кримінально-правовим затриманням, і навпаки. Це, відповідно, призвело до виникнення двох наукових доктрин, які конкурують між собою вже протягом багатьох років.

Згідно першої доктрини, досягнення успіхів у припиненні та розслідуванні злочинів є головним. Права людини, особиста недоторканість можуть обмежуватися навіть ціною великих жертв. Правова держава у такому контексті не повинна подаватися однобічно тільки з позиції захисту забезпечення прав людини. Наприклад, В. В. Лунєєв так і відзначає, що на сучасному етапі боротьби зі злочинністю, лібералізм, що відкидає ефективний соціально-правовий контроль, а також ідеї національної сильної держави і патріотизму є безпорадним, оскільки в результаті виявляється, що тенденції злочинності в демократичних і тоталітарних державах майже однакові [2, с. 473].

Інша доктрина, на противагу першій, базується на позиції недоторканості особи та прав і свобод людини, навіть при необхідності боротьби зі злочинністю. Тому її прихильники пропонують шукати баланс між двома цінностями: людиною, її правами, і ступенем контролю над злочинністю. Порушення балансу

на користь заподіяння шкоди правам людини, з їх точки зору, породжує поліцейські тенденції в діяльності відповідних державних органів [3, с. 112; 114-118].

На нашу думку, рівновага у вирішенні даних питань, звичайно, повинна зберігатися. Але, поряд з цим, необхідно враховувати, що злочинність і боротьба з нею, явища досить динамічні, а отже і домінування однієї із вищевказаних доктрин залежатиме від того, що є важливішим у той чи інший період розвитку нашого суспільства. Крім того, дуже багато залежить від рівня правової свідомості та правової культури населення.

В умовах сьогодення захист і недоторканість особи не повинні виключати права на застосування примусу стосовно неї, в тому числі й права насильницького затримання особи, яка вчинила злочин, для запобігання вчинення затримуваним нових суспільно небезпечних діянь, передбачених КК України, та для подальшого виконання необхідних слідчих дій, розгляду провадження у суді, призначення покарання.

У той же час, через систему норм кримінального і кримінального процесуального права у діяльності правоохоронних органів й суду повинен бути виключений незаконний примус, в тому числі й заподіяння неправомірної шкоди при затриманні особи, яка вчинила злочин.

У разі ж виникнення необхідності заподіяння такої шкоди, потрібно брати до уваги два фактори:

1) ефективність запобігання злочинам та їх припинення, у тому числі й затримання осіб, які їх вчинили, напряду залежать від забезпечення державою відповідним правовим захистом осіб, які ведуть боротьбу зі злочинністю, в силу службових обов'язків та через активну громадянську позицію;

2) держава повинна захищати права та свободи людини і громадянина, гарантовані Конституцією України.

Проте, український законодавець зазначені вище фактори у повній мірі не врахував. Як вже вказувалось, Конституція України не допускає випадків обмеження прав і свобод людини, крім тих, що передбачені в ній самій.

Таке положення Основного Закону, з огляду на чинне кримінальне та інше законодавство України, викликає запитання, чи взагалі можна застосовувати ст.ст. 38, 39, 40, 41, 42, 43 КК України. Особливо проблематичною вдається оцінка дій, коли затримуваній особі, яка вчинила злочин, заподіюється смерть, оскільки, наприклад, із позицій кримінального закону це цілком може бути виправданим і правомірним.

Показовим у даному контексті є Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 року № 11-рп/99 у справі про смертну кару, де вказано, що ця виключна міра покарання не може застосовуватись, оскільки вона суперечить положенням Конституції України [4, с. 19;21].

З огляду на вказане, гіпотетично можна припустити, що при певних обставинах затримання злочинця, передбачене ст. 38 КК України, також може бути визнане Конституційним Судом України неконституційним, і, як наслідок, не чинним, оскільки воно не передбачене Основним Законом і ніяким чином ним не регулюється.

Для вирішення цієї проблеми вважаємо доцільним внести відповідні доповнення до Конституції України, що можуть мати два варіанти:

1) закріпити в Основному Законі право всіх громадян затримувати осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, передбачені Кримінальним кодексом України, із можливістю заподіяння їм відповідної шкоди, аж до позбавлення життя;

2) дозволити обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина не лише виключно Конституцією України, а й законами України.

Остання пропозиція, на наш погляд, є більш оптимальною, оскільки враховує не лише заподіяння шкоди при затриманні особи, яка вчинила злочин, а й інші, передбачені чинним законодавством України, випадки обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина. Проте, для її нормативного впровадження спочатку необхідно провести окреме комплексне дослідження і, виходячи з його результатів, прийняти відповідне рішення. На сьогоднішній день більш доцільним вважається включення до Конституції України норми, яка б певним чином відображала положення ст. 38 КК України.

Для прикладу наведемо деякі наукові позиції з цього питання зарубіжних вчених. Так, російський юрист С. В. Пархоменко вважає, що право на кримінально-правове затримання повинно бути закріплено в Конституції РФ як в акті, не тільки найбільш доступному для кожного, але й такому, що має вищу юридичну силу, та який виступає нормативною підставою для закріплення конкретних гарантій реалізації даного права в окремих галузях права [5, с. 41].

Особливістю такої пропозиції вказаного автора є те, що в законодавстві РФ, на відміну від українського, не існує прямої неузгодженості конституційних норм із кримінально-правовими, адміністративними чи іншими нормами стосовно затримання особи, яка вчинила злочин.

Згідно із ч. 3 ст. 55 Конституції РФ, права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені федеральним законом лише тією мірою, наскільки це необхідно для захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни та безпеки держави [6, с. 417].

Тому затримання особи, яка вчинила злочин, або заподіяння їй, при цьому, шкоди допускається Конституцією РФ, оскільки даний інститут є засобом захисту вказаних вище життєво важливих об'єктів і визначений федеральним законодавством, зокрема КК РФ.

З цього можна зробити висновок, що якщо в Росії, навіть при такому несуперечливому регулюванні інституту затримання особи, яка вчинила злочин, юристи вбачають необхідність закріплення права на заподіяння шкоди при затриманні в Основному законі держави, то в Україні, на сучасному етапі, у цьому є просто нагальна потреба.

Зазначимо, що у деяких країнах право на заподіяння певної шкоди затримуваним особам, які вчинили злочини, прямо вказано у конституційних нормах.

Як вказує М. І. Хавронюк у своєму дослідженні кримінального законодавства України та інших держав континентальної Європи, ст. 7

Конституції Кіпру передбачає, що позбавлення життя не розглядається порушенням Конституції, якщо воно є наслідком застосування абсолютно необхідного насильства у випадках, обумовлених законом. До останніх, з-поміж інших, відноситься й арешт або перешкоджання втечі законно арештованої особи. Аналогічне положення закріплено й у ст. 33 Конституції Мальти. Відповідно до ст. 17 Конституції Туреччини, не заперечується конституційне право на життя і на захист, при заподіянні смерті у результаті застосування зброї, що дозволено законом, як необхідна міра при затриманні, арешті, запобіганні втечі законно арештованих або засуджених осіб [7, с. 84].

На підставі вищевикладеного пропонується доповнити статтю 27 Конституції України частиною 4 такого змісту: «Кожен має право затримати особу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене Кримінальним кодексом України, шляхом заподіяння шкоди її життю та здоров'ю, коли така шкода була необхідна для доставлення затримованого у відповідні органи влади і запобігання можливості вчинення ним нових суспільно небезпечних діянь та якщо, при цьому, не було перевищено заходів, необхідних для такого затримання».

Список використаних джерел

1. Міжнародний білль про права людини. Виклад фактів. – Харків: Харківська правозахисна група, 2004.
2. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. – М., 1997.
3. Петрухин И. Л. Человек и власть. – М., 1999.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – № 1.
5. Пархоменко С. В. О недостатках уголовно-правовой регламентации причинения вреда при задержании // Закон и право. – 2004. – № 6.
6. Конституції нових держав Європи та Азії. / Упоряд. С. Головатий. – К.: Українська правнича фундація, Вид-во «Право», 1996.
7. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав Континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. – К.: Юрисконсульт, 2006.

Созанський Тарас Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології ЛьвДУВС,
м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО СВІТУ

Законодавець часто дозволяє собі передбачати у різних нормативних актах встановлення відповідальності за подібні або такі ж самі діяння. Описані у різних законах (кодексах) ці положення часто дублюються чим викликають певну складність їх практичного застосування. Найбільш поширеним є дублювання положень кримінального та адміністративного законодавства України. Зокрема мова йде про відповідальність за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. У Кодексі про адміністративні правопорушення України передбачає цілу низку статей, що встановлюють відповідальність за різного роду порушення предметом яких є рослинний світ. Серед них і стаття 77¹. Самовільне випалювання рослинності або її залишків, у якій зазначається, що випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах без дозволу органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища або з порушенням умов такого дозволу, а так само невжиття особою, яка одержала дозвіл на випалювання зазначеної рослинності або її залишків та опалого листя, заходів щодо своєчасного їх гасіння тягнуть за собою адміністративну відповідальність. Посилюється адміністративна відповідальність за ті самі дії, вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

У Кримінальному кодексі України подібні діяння передбачені у статті 245 «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу», де зазначено, що знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць, а також стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності або її залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом. Таким чином, частина діянь передбачених в адміністративному законодавстві передбачена і у кримінальному також.

Таким чином, виникає конкуренція між кримінально-правовою нормою та адміністративно-правовою нормою.

Питання про конкуренцію цих норм виникає у зв'язку з невдалою конструкцією цих норм. Зокрема, і у ч. 1. ст. 77¹ КпАП України і у ст. 245 КК

України законодавець передбачає відповідальність за випалювання стерні та іншої сухої трави на землях сільськогосподарського призначення. Проведене розмежування ділянок пов'язаних зі спалюванням стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів у населених пунктах у такій формі як воно викладене у диспозиції ч. 1 ст. 77¹ КпАП України не дає можливості чітко зрозуміти, що саме повинно бути спаленим «у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках», чи повинні бути землі сільськогосподарського призначення в межах населеного пункту чи не обов'язково, чи відносяться дерева та кущі до інших зелених насаджень у населених пунктах і т.д. В самій диспозиції законодавцем виділено вперемішку сам предмет, його характерні властивості та місце знаходження у хаотичному порядку, що не дає можливості однозначно визначити чи потрібні всі три критерії для оцінки діяння як порушення, чи достатньо лише одного з них, чи вважати що розділовими знаками відзначено кожне окреме самостійне правопорушення.

У ч. 1 ст. 245 КК України виклад матеріалу дещо логічніший, але якщо проаналізувати комплексно обидві статті, то відмінність полягає лише у тому, що у КК України виділено окремо самостійний предмет «лісові масиви» та спосіб «інший загальнонебезпечний», решту ознак збігаються.

Спробою вирішити питання конкуренції цих норм стала законодавча ініціатива народних депутатів України Ю. Кармазін, В. Мойсик, О. Боднар, О. Голуб, П. Мовчан, О. Стещенко, які запропонували нову редакцію статті 245 КК України. Зокрема, диспозиція цієї статті передбачала встановлення кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень, іншої природної рослинності, розташованої на земельних ділянках у межах чи за межами населених пунктів, а так само стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності або її залишків на земельних ділянках сільськогосподарського призначення площею більше 1 гектара вогнем чи в інший загальнонебезпечний спосіб.

Позитивним моментом у цій законодавчій ініціативі є те, що проведено спробу розмежувати положення адміністративного та кримінального законодавства використовуючи максимально конкретний критерій (вимір одиниці площі земельної ділянки, на які заподіяно шкоду). Однак, обґрунтування чому саме така площа земельної ділянки повинна бути зазначена у цій статті, чи має значення характеристика предмету що був знищений або пошкоджений не наведено.

Проблемою розмежування вище наведених норм є і те, що у жодній з них не йдеться про розмір заподіяної шкоди. Логічним вирішенням такої конкуренції норм могло б стати їх розмежування за сумою або за видом заподіяної шкоди.

У ч. 2 ст. 77¹ КпАП України законодавець вказав на ознаку, яка посилює відповідальність. Це дії (передбачені частиною першою цієї статті), вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. У КК України

передбачено кримінальну відповідальність за фактично такі ж діяння ст. 252. Отже, знову відбувається дублювання положень адміністративного законодавства у положеннях кримінального (чи навпаки). Щоправда не зовсім логічною є ситуація, коли кримінальна відповідальність настає за умисне знищення або пошкодження об'єктів природно-заповідного фонду байдуже яким способом вчинення, а у частині 2 статті 252 КК України спосіб визначено (шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом). Таким чином, адміністративна відповідальність за знищення або пошкодження об'єктів природно-заповідного фонду настає лише якщо воно вчинене шляхом підпалу, а кримінальна передбачена за вчинення таких діянь будь-яким способом.

Вирішення цього питання бачиться у системній розробці законопроектів. Одним зі шляхів вирішення може бути створення єдиного нормативного акту, який передбачав би порушення положень адміністративного та кримінального законодавства, особливо, що стосується тих випадків кили діяння передбачені і у КпАП України, і у КК України. Видається, що за обставин коли у одній статті передбачено положення адміністративного і кримінального законодавства, було б складно викласти цю норму у такий спосіб, коли частина перша і друга передбачали б однакові діяння але різну відповідальність.

Соловій Ярослав Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

РЕЙДЕРСТВО ТА ЇЇ КРИМІНАЛЬНА СУТНІСТЬ ЯК ВИКЛИК ЧАСУ

Недружні поглинання (рейдерство) – комплексна сфера діяльності, що має теоретичні і, в певному значенні, наукові основи, законодавчу і правозастосовчу базу, історичне коріння. Вказана діяльність приносить реальні доходи її учасникам, а також виконує деяку «оздоровчу» функцію в економічній системі суспільства, будучи свого роду системою «природного» відбору в середовищі господарюючих суб'єктів.

У західних країнах, зокрема, в Сполучених Штатах Америки, існує легальний ринок злиття і поглинань (Mergers and Acquisitions – M & A), що робить вельми істотний вплив на рівень економіки, зокрема на фондові індекси. Так, у зв'язку із зростанням операцій по злиттю і поглинанню у сфері високих технологій індекси Доу-джонса і NASDAQ в 2014 році досягли рекордної відмітки.

В Україні ця сфера діяльності характеризується високим рівнем криміналізації. Практично всі випадки недружніх поглинань, здійснених дотепер в Україні, супроводжувалися порушенням норм як цивільного, адміністративного, фінансового, так і кримінального законодавства. Про це

свідчать перманентні судові процеси, адміністративні провадження і кримінальні розслідування [1, с. 29].

Аналіз слідчої і судової практики по розслідуванню і розгляду кримінальних справ про злочини, пов'язані із захопленням підприємств, показує їх комплексний і організований характер. Це обумовлено довгим ланцюгом дій, напрацьованих з метою незаконного відчуження майнового комплексу юридичної особи. Більш того, у ряді випадків ланцюг злочинів носить міжрегіональний характер, тобто, злочини скоюються в різних регіонах, або один триваючий злочин може бути початий в одному регіоні, а закінчений в іншому.

В Українському кримінально-правовому законодавстві відсутня єдина норма, що передбачає покарання за незаконне захоплення підприємства, у зв'язку з чим кваліфікація даного діяння включає як реальну, так і ідеальну сукупність декількох складів злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України.

Необхідно враховувати, що процес незаконного захоплення підприємства може бути закінчений на різних стадіях, залежно від цілей, потенціалу, наполегливості «загарбників», «обороноздатності» керівників і співробітників підприємства, що піддається захопленню, а також моменту, на якому він припинений. Нескінчений процес захоплення може утворювати самостійні закінчені склади злочину [3, с. 2].

На первинному етапі, умовно названому «впровадження» вирішуються питання отримання мінімального (формального) права на частину майна наміченого до захоплення підприємства.

Для розвитку дій має значення організаційно-правова форма юридичної особи. У товариствах з обмеженою відповідальністю і закритих акціонерних товариствах учасники (акціонери) мають переважне право покупки частки в статутному капіталі і без їх згоди її відчуження третім особам законом заборонене. У зв'язку з цим отримання права на частину майна ТОВ або ЗАТ здійснюється шляхом складання фіктивного договору дарування або міни.

Акції відкритого акціонерного товариства вільно обертаються на вторинному (біржовому або позабіржовому) ринку, тому їх може придбати будь-яка особа або будь-який професійний учасник ринку цінних паперів за дорученням будь-якої особи.

Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про акціонерні товариства», кожне акціонерне суспільство зобов'язане вести реєстр акціонерів, а при кількості акціонерів більше 100, реєстр акціонерів веде окрема юридична особа, професійний учасник ринку цінних паперів – реєстратор [2, с. 1]. Даний механізм був передбачений законом як засіб захисту прав акціонерів, оскільки ведення реєстру безпосередньо акціонерним товариством – найбільш вірогідний шлях зловживань з боку самого товариства. Проте, коли реєстр знаходиться фактично поза увагою акціонерного товариства, він є найуразливішим місцем в схемі «інвестори» – «корпорація». Володіння інформацією про реєстр акціонерів і знання їх анкетних даних дає можливість подальшої роботи з громадянами, найчастіше членами трудового колективу, шляхом підмови їх до продажу акцій.

Максимальне завдання, яке ставлять собі особи при спробі захоплення власності, – незаконно внести до реєстру акціонерів вигідні їм зміни.

На первинному етапі цих дій мета «ворожих поглиначів» полягає в отриманні будь-якого, хоч би наймінімального пакету акцій і надалі – в збільшенні його до розмірів блокуючого пакету.

Друга стадія кримінальної сутності захоплення підприємства – зміна керівництва *de jure*. Ключовою ланкою цієї стадії є організація і проведення загальних зборів акціонерів з гарантованою перевагою голосів на стороні «загарбників». Перший варіант розвитку подій полягає в тому, що по позову, одного з міноритарних акціонерів суд якого-небудь віддаленого від місця знаходження підприємства району виносить ухвалу про застосування, так званих заборонних заходів. Отримавши ці рішення, судові пристави по місцю знаходження акціонерного товариства, порушують виконавче провадження і заарештовують акції. «Загарбники» залишаються в більшості і обирають нового директора.

Другий варіант розвитку подій полягає в тому, що нові акціонери скликають загальні збори акціонерів, фальсифікуючи повідомлення акціонерів, що підтримують колишнє керівництво. Збори проводяться у відсутність тих, що не з'явилися, звільняються з посади колишній і обирається новий керівник підприємства.

У ряді випадків «загарбники» складають повністю фіктивний протокол загальних зборів акціонерів (учасників) без скликання зборів.

Третій етап – легітимізація нового керівництва – полягає у направленні протоколу загальних зборів акціонерів (учасників) і відповідних засновницьких документів з внесеними до них змінами в органи Міністерства юстиції та Державну фіскальну службу. Сюди ж направляються отримані рішення суду, підтверджуючі повноваження нового керівника, з рішенням, що зобов'язує не перешкоджати виконання ним своїх обов'язків, та що забороняє колишньому керівникові виконувати свої службові обов'язки. Рішення суду необхідне у разі активної протидії колишнього керівництва, зокрема за підтримки трудового колективу, наявної в їх розпорядженні охорони і ін.

Четверта стадія кримінальної сутності рейдерства полягає в захопленні майнового комплексу юридичної особи *de facto*. Він проводиться за участю приватних охоронних структур або кримінальних об'єднань, шляхом проникнення на територію підприємства і витіснення охорони. Після цього блокується доступ на територію колишнього керівництва, з цієї миті контроль над захопленим підприємством можна вважати за встановлений.

Вищеописані стадії захоплення підприємства можуть як містити, так і не містити складу якого-небудь злочину. Крім того, процес заволодіння може проходити, минувши деякі моменти, але кримінальна сутність рейдерства від цього не змінюється.

Є нагальна необхідність ініціювати доповнення до чинного законодавства про реєстрацію юридичних осіб, надавши право реєструвати зміни в статутні документи тільки керівникові, відмінивши довіреність. Посадові особи Державної реєстраційної служби повинні нести відповідальність за

неправильність внесення інформації в Державні реєстри об'єктів нерухомості. Необхідно встановити норму цивільно-процесуального і арбітражно-процесуального законодавства про те, що позови міноритарних акціонерів можуть розглядатися тільки по місцю знаходження підприємства. Законодавчі прогалини вимагають комплексного рішення.

Аналіз результатів розслідування кримінальних справ про злочини, пов'язані з незаконними захопленнями підприємств, дозволяє зробити висновок про те, що ефективність слідства в даному напрямі низька. Слідчі допускають прорахунки, помилки, а у ряді випадків і порушення закону.

Необхідно в найкоротші терміни прийняти заходи до удосконалення організації роботи по розслідуванню злочинів даної категорії. Крім того, необхідна серйозна методична робота. Вивчення з особовим складом корпоративного права, законодавства про ринок цінних паперів і інвестиційної діяльності, судової і слідчої практики, навчання і спеціалізація слідчих по даній лінії, посилення процесуального контролю за розслідуванням кримінальних справ про злочини даної категорії – шлях до вирішення завдань, що стоять перед органами попереднього слідства.

Список використаних джерел

1. Грек Б. М. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. / Б. М. Грек, Т. Б. Грек // Адвокат. – 2010. – № 9. – С. 29-34.
2. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17. 09. 2008 р. зі змінами внесеними ВРУ від 19 березня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України, 2008 р., № 50-51, ст. 384; 2011 р., № 35, ст. 344; 2015 р., № 10, ст. 58, 2015, № 22, ст. 152. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/272-19.
3. Панасенко Р. А. Щодо визначення поняття «рейдерство» / Р. А. Панасенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Dtr_pravo/2009_4/files/LA409_35.pdf.

Стеблинська Оксана Степанівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту кримінально-виконавчої служби,
м. Київ

ОКРЕМІ НАПРЯМКИ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ

Державною пенітенціарною службою України проводиться цілеспрямована робота в напрямку боротьби з розповсюдженням наркоманії в місцях позбавлення волі. Зокрема, вживаються відповідні заходи щодо:

- вдосконалення оперативно-розшукової роботи з метою виявлення та перекриття ймовірних каналів надходження до зон, що охороняються, наркотичних засобів;

- оперативного супроводження осіб, які займалися незаконним виготовленням, придбанням, зберіганням та збутом наркотичних засобів у складі міжрегіональних злочинних угруповань;

- взаємодії з територіальними органами внутрішніх справ у формі відпрацювання звернень з їх боку, а також направлення ініціативних повідомлень стосовно осіб, які перебувають на волі та причетні до вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, встановлення зв'язків таких осіб;

- зміцнення режиму відбування покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах;

- недопущення фактів розповсюдження та вживання наркотичних засобів на території зон, що охороняються, тощо.

Незважаючи на заходи, що вживаються, злочинці прагнуть до збагачення у будь-якій спосіб. З цією метою зловмисники нелегально виготовляють або придбавають різними незаконними шляхами наркотичні засоби та намагаються їх збути засудженим.

Способи вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в сучасних умовах набувають більш витончений, завуальований, а в деяких випадках відкритий, дерзкий характер.

Нерідко в ролі організаторів збуту наркотиків в установи виконання покарань та слідчі ізолятори виступають колишні засуджені. Останні добре освіденні, в яких саме установах наркотики мають найбільший попит серед засуджених, обізнані про основні шляхи їх доставки до зон, що охороняються.

Організатори злочинів цього виду, враховуючи труднощі збуту наркотиків, найчастіше реалізують їх за багатоланцюговою системою. Насамперед останні підбирають собі спільників з числа вільнонайманих робітників (інженерно-технічний персонал, нормувальники) або персонал установи виконання покарання та слідчого ізолятору (медичний персонал, водії, комірники, продавці торгівельних точок, викладачі загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів).

Збутом наркотичних засобів нерідко займаються і самі засуджені за змовою із родичами або іншими особами. У таких випадках засуджені під час побачень, використовуючи засоби мобільного зв'язку або через приховане листування домовляються про спосіб доставки їм наркотиків.

Найчастіше родичі мають намір передати наркотики під час тривалих побачень.

Непоодинокі випадки, коли родичі намагаються передати наркотики під час короткострокових побачень, через використання спеціальних тайників, що обладнуються в обумовлених місцях.

Останнім часом помітно почастишали спроби втягування персоналу органів та установ виконання покарань у неслужбові стосунки з метою доставки наркотичних засобів до зон, що охороняються.

Разом з тим, на жаль, співниками у злочинних намірах кримінальних елементів все частіше стають працівники Державної кримінально-виконавчої служби України.

Інколи інтереси служби зраджуються заради наживи з боку окремих представників інших правоохоронних органів.

Непоодинокі випадки, коли наркотики намагаються доставити шляхом перекиду через огорожу зон, у яких працюють або проживають засуджені (особи взяті під варту).

Родичі та інші особи, що надсилають на адресу засуджених поштові відправлення (рекомендовані листи, бандеролі, посилки), старанно намагаються замаскувати заборонені предмети. Враховуючи, що вміст таких відправлень ретельно перевіряється представниками адміністрації установи виконання покарань (слідчого ізолятора), відправники вдаються до різноманітних хитрощів.

Найбільш вдалим методом документування каналів надходження до споживачів наркотичних засобів та психотропних речовин, а також злочинної діяльності наркоділків, які займаються розповсюдженням наркотичних засобів у місцях позбавлення волі, є оперативна закупка.

Оперативна закупка як одна з форм контролю за вчиненням злочину, відноситься до негласних слідчих (розшукових) дій та методів оперативно-розшукової діяльності, яка проводиться у рамках і в строки ведення відповідної справи, при наявності достатніх підстав вважати, що готується або вчинюється тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

Практика показала, що це є найефективніший метод реалізації оперативних матеріалів, результати якого можуть служити доказом злочинної діяльності осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків.

Підстави проведення оперативної закупки визначаються Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Правомочність щодо проведення операції з придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, передбачається статтею 5 Розділу II Закону України від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР (із змінами) «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними».

Порядок проведення оперативної закупки визначається спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України та Міністерства доходів і зборів України від 16.09.2013 № 887дск/ 384/дск/ 480дск «Про затвердження Інструкції про порядок проведення контрольної поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів, речей, послуг, документів, засобів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності».

Оперативна закупівля – це негласна слідча (розшукова) дія, пов'язана з придбанням у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів з метою одержання доказів злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

У відповідності зі **статтею 271** Кримінального процесуального кодексу України, під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Про результати контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи.

Порядок і тактика проведення оперативної закупки визначається законодавством.

Прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, крім відомостей, передбачених статтею 251 Кримінального процесуального кодексу України, зобов'язаний:

- 1) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;
- 2) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Якщо при проведенні контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами Кримінального процесуального кодексу України.

Федорак Леся Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
голова Гребінківського районного суду
Полтавської області,
м. Гребінка Полтавської обл.

ОСТАННІ ТЕНДЕНЦІЇ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

26 листопада 2015 року Верховною Радою України прийнято Закон «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання», яким була змінена редакція частини 5 статті 72, згідно якої визначається порядок

зарахування попереднього ув'язнення, зокрема, один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.

Згідно пояснювальної записки до відповідного законопроекту, сучасні умови перебування затриманих осіб в слідчих ізоляторах є неналежними. Зокрема, камери, в яких утримують людей, часто переповнені та не відповідають мінімальним санітарним вимогам. Такі умови утримання принижують гідність осіб, які ще не визнані судом винними у вчиненні злочину. Загальновідомим є і той факт, що умови відбування покарання осіб, визнаних винними, у виправних колоніях різних рівнів безпеки є кращими, ніж умови утримання в слідчих ізоляторах, де перебувають особи, які тільки підозрюються у скоєнні правопорушення. У той час, як відповідно до міжнародної практики, умови утримання під вартою під час попереднього ув'язнення не можуть бути суворішими призначеного судом покарання за кримінальне правопорушення. Введення у законодавство положення про збільшення коефіцієнту зарахування часу утримування під вартою у слідчих ізоляторах до покарання у вигляді позбавлення волі обґрунтоване необхідністю забезпечення соціальної справедливості, практичної реалізації принципу презумпції невинуватості, припинення негативної практики тривалого утримання в слідчих ізоляторах осіб на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень, а також необхідністю розвантаження вітчизняних слідчих ізоляторів, що водночас покращить умови перебування там тих осіб, які не будуть звільнені після прийняття законопроекту [2].

Згідно пояснювальної записки, метою і завданнями прийняття відповідного законопроекту є: відновлення прав і законних інтересів людей, засуджених до позбавлення волі, права яких були значно обмежені під час утримання під вартою; сприяння зменшенню строків утримання в слідчих ізоляторах громадян, які знаходяться під слідством і судом; приведення у відповідність до міжнародних стандартів умов утримання під вартою; значне зменшення строків утримання осіб у слідчих ізоляторах; економія бюджетних коштів у зв'язку із скороченням кількості людей, яких утримують у слідчих ізоляторах [2]. Прогнозами прийняття законопроекту було покращення стану забезпечення та захисту прав і свобод людини, що перебуває під слідством, сприяння відновленню прав і законних інтересів людей, засуджених до позбавлення волі, права яких були значно обмежені під час утримання під вартою; під час кримінального переслідування, стимулювання правоохоронних органів та судів до оперативного розслідування та розгляду кримінальних проваджень та значно зменшить можливості для безпідставного тривалого утримання осіб у слідчих ізоляторах [2].

Проте, поза увагою законодавця залишились слушні зауваження Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України, які уже на сьогоднішній день втілюються у життя.

Так, вказане управління звернуло увагу на наступне. І тримання під вартою, і відбування покарання у виді позбавлення волі характеризуються обмеженням свободи особи. При цьому, режим у виправних установах не можна вважати більш м'яким, аніж режим тримання осіб в установах попереднього

ув'язнення. Гуманізація кримінально-виконавчого законодавства протягом останніх років сприяла тому, що режим утримання засуджених осіб в установах виконання покарань став менш жорстким (наприклад, дозволена необмежена кількість посилок та передач, користування цивільним одягом, необмежене листування тощо). Проте, ці зміни, згідно висновку, мають стати для законодавця прикладом для подальшої гуманізації (в розумних межах) режиму тримання під вартою, але не створюють підстав для того, щоб застосування до особи певного запобіжного заходу (яким є тримання під вартою) створювало для неї пільги при подальшому відбуванні покарання у вигляді позбавлення волі [2].

Головним науково-експертним управлінням взято до уваги й те, що запобіжний захід у вигляді тримання під вартою застосовується до осіб, що підозрюються або обвинувачуються у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, або якщо є підстави вважати, що особа буде переховуватися від органів досудового розслідування чи суду, перешкоджати кримінальному провадженню (частина 2 статті 183 КПК). До осіб, які визнали свою вину і співпрацюють з органами правопорядку, цей запобіжний захід застосовується лише у виключних випадках. Тому, в разі прийняття проекту виявиться, що особи, які намагаються ухилитись від заслуженого покарання і у зв'язку з цим тримаються під вартою, одержать певну пільгу порівняно з тими, хто поводить себе позитивно і співпрацює з органами розслідування, оскільки термін тримання під вартою буде зараховуватись у строк позбавлення волі у подвійному розмірі і отже, перші з названих осіб загалом відбуватимуть менші строки позбавлення волі, ніж ті, до кого тримання під вартою не застосовувалось. Згідно висновку надання таких пільг особам, до яких застосовувалось тримання під вартою, буде не виправданим [2].

В результаті втрачається мета як самого покарання, так і застосування запобіжного заходу.

Згідно КПК України, тримання під вартою є найбільш тяжчим, винятком запобіжним заходом, а при вказаному підході він стає способом суттєвого зменшення розміру покарання.

Звичайно, наша держава відповідно до європейських стандартів стала на шлях гуманізації кримінальної відповідальності. Проте, гуманізація кримінальної відповідальності повинна носити системний характер та забезпечити належні умови утримання осіб у місцях позбавлення волі, а не безпідставно встановлювати певні пільги для окремих категорій осіб.

Список використаних джерел

1. Закон України № 838-VIII від 26 листопада 2015 року «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання) № 838-VIII від 26.11.2015 року: проект Закону

05.11.2015; подання 05.11.2015; пояснювальна записка 05.11.2015; висновок комітету 11.11.2015; висновок Головного науково-експертного управління 20.11.2015, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56953

Шведова Ганна Леонідівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального
права і процесу Чорноморського державного
університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Щодо визначення політичної корупції – тут можна взяти за основу запропоноване міжнародною антикорупційною організацією Transparency International формулювання, а саме – «зловживання політичною владою для приватного блага» [1]. Вітчизняний криминолог Г. В. Маляр розглядає політичну корупцію як політичний злочин у сфері внутрішньої політики і як паралельне державне утворення тільки в тіньовому його вимірі. Корупційна «рента», на думку Г. В. Маляр, в політичному процесі дозволяє її учасникам укріплювати свій власний чи партікулярний політичний вплив [2, с. 49-50].

Що стосується характеристики політичної корупції, тут слід зазначити наступне. Цікавим є вивчення такого підходу щодо класифікації корупції на кримінальну (економічного характеру) та політичну, що дозволяє поділити останню на відхилену та злочинну поведінку. Цей вид корупції стосується, головним чином, службовців вищих щаблів владної вертикалі, і для даного рівня пріоритетними є незаконне отримання вищих державних посад, важелів державного впливу, сфер повноважень тощо, які можуть забезпечувати надприбутки. Крім того, якщо прийняти до уваги імператив – вищою за гроші є влада, як самодостатня цінність, то намагання отримати владу, як саму по собі із застосуванням корупційних механізмів також стосується даного виду корупції.

Коло суб'єктів політичної корупції також, певним чином, обумовлено особливостями даного виду корупції. Відповідно до них відносять осіб, які беруть участь у політичному процесі, мають або прагнуть набути повноваження приймати або реалізувати політичні рішення та інші особи, які через свої функції можуть вплинути на політичний процес [1]. На підставі таких характеристик суб'єктного кола політичної корупції можна формувати відповідну стратегію протидії саме даному виду корупції, визначити конкретні сфери антикорупційної діяльності та відповідні напрямки. Зокрема, особливість колективних суб'єктів політичної корупції (політичні партії, депутатські фракції) дають підстави звернути увагу на інші проблеми навколо загального процесу протидії корупції, зокрема, питання притягнення до відповідальності юридичних осіб за скоєння

корупційних правопорушень і застосування до них особливих санкцій, таких як заборона діяльності протягом певного часу та інші [3, с. 180].

Особливістю політичної корупції є мотивація у вчиненні таких дій. Такі суб'єкти вдаються до корупційних дій або з метою збагачення, або з метою здобуття, збереження або розширення політичної влади. В останньому випадку використовуються такі засоби, як купівля політичної підтримки та лояльності через фаворитизм, клієнталізм, купівлю голосів. Також тут може відбуватись маніпулювання контрольними, наглядовими та правоохоронними інституціями для забезпечення власної безкарності, купівля рішень органів влади [3, с. 181]. Але, поряд з цим, на думку окремих західних дослідників, наявність елементу матеріальної зацікавленості, вимірюваної у грошовому еквіваленті, є обов'язковим елементом політичної корупції. Окрім цього, висловлюється думка, що «певні види діянь, які можуть мати ознаки політично корупційних, наприклад, призначення на посади в органах влади представників опозиції з метою стимулювання відповідної політичної сили до підтримки владної команди, можуть бути здійсненні в повній відповідності до існуючих правових норм і процедур, хоча їх корупційний зміст може і не приховуватися» [1]. Отже, можна зробити висновок про те, що певні прояви політичної корупції можуть не передбачати юридичної відповідальності, а лише політичну чи моральну, що значно ускладнює процес протидії їй.

Важливим, при оцінці рівня політичної корупції, також вважаються прийняті міжнародною спільнотою стандарти і принципи, оскільки політична корупція порушує не лише національне законодавство [1].

Особливого значення набуває політична корупція в політичних партіях. Тут слід зазначити, що поєднання бізнесу і влади починається від фінансування крупним капіталом політичної діяльності партій, що спричиняє корумпованість влади та позбавляє партії суспільної підтримки [1].

Політична корупція має свої особливі форми. Так, до проявів політичної корупції, на думку аналітиків Центру Разумкова, можна віднести вихід народних депутатів з політичних сил, за списками яких вони були обрані, і створення ними власних партій. Таким чином, робиться висновок, що значна частина політичних партій в Україні від початку створюється в умовах політичної корупції і для досягнення відповідної мети [1]. Поряд з цим, А. О. Сафоненко до форм політичної корупції відносить: політичний протекціонізм, політичну спекуляцію, політичну та адміністративну підтримку недержавних підприємств, використання адмінресурсу під час проведення виборчої компанії, підкуп, переслідування опонентів [4, с. 71].

В зв'язку з цим, слід звернути увагу на процес зародження та поширення політичної корупції в незалежній Україні, що і обумовило формування зазначених видів і форм. В даному процесі об'єктивно виділяють чотири основні стадії: зародження бізнесу, становлення бізнесу «у співпраці» з владою, розвиток бізнесу та перерозподіл бізнесу [4, с. 62-63].

Поряд з цим, слід зазначити, що небезпечною формою корупції в сфері політики є електоральна корупція, тобто купівля-продаж результатів виборів, у тому числі підкуп учасників виборчого процесу, незаконне фінансування

виборчих компаній [1]. Такі діяння є протиправним засобом досягнення політичних цілей і є результатом спотворення волевиявлення населення в процесі проведення виборів. Виділення в окремих літературних джерелах електоральної корупції в окремий вид створює додаткові підстави для того, щоб корупція стала предметом розгляду науки політичної кримінології в умовах, коли вона стає засобом нецивілізованої політичної боротьби і державна влада перетворюється на «товар», який можуть придбати лише заможні особи.

Окремі фахівці стверджують, що однією із найбільш корумпованих сфер є сфера виборчих компаній, де джерела їх фінансування залишаються невідомими для громадськості, а відповідно – без службових зловживань тут не обійтись з огляду на невисокий рівень зарплат кандидатів та розміри їх грошових вливань у рекламні виборчі компанії, допомогу виборцям [5, с. 390]. Тут викликає сумніви законність прибутків таких кандидатів або сумлінне виконання ними своїх обов'язків на майбутній виборній посаді з огляду можливого лобювання окремих приватних інтересів як «подяка» за спонсорську допомогу на виборах власнику такої допомоги. Клієнтистські відносини в окремих випадках, зокрема, в Південній Кореї, стали достатнім ґрунтом для поширення різних моделей корупційних відносин між представниками влади та бізнесовими колами.

Зокрема, за надання привілеїв бізнесовим елітам керівники сучасної Південної Кореї отримували від них фінансову підтримку свого політичного режиму [6, с. 152].

Аналізуючи характер політичної діяльності в Україні, можна зробити висновок, що такі тенденції цілком притаманні й сучасним формам політичних відносин в нашій державі.

Цікавим в даному аспекті буде досвід Південної Кореї в напрямку легалізації платежів політичним партіям від приватних осіб, які розподілялись між партіями Центральною виборчою комісією і оприлюднювались [6, с. 157]. Незважаючи на недостатню ефективність відповідних норм, регламентованих Законом про політичні внески, його положення могли б стати нормативним підґрунтям для легалізації порядку фінансування політичних партій в Україні. А ефективність таких процедур можна досягти за рахунок реалізації принципів культурологічної концепції протидії злочинності.

Список використаних джерел

1. Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії. – [Електронний ресурс]. / Центр Разумкова. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD111_ukr_1.pdf. – 24.04.2015 р.
2. Маляр Г. В. Політична злочинність як кримінологічна проблема (загальнотеоретичні положення): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. / Ганна Василівна Маляр. – К.: Київський міжнародний університет, 2009. – 216 с.
3. Коновалов А. В. Перспективы реализации политической ответственности в антикоррупционном законодательстве / А. В. Коновалов // Преодоление коррупции – главное условие утверждения правового государства: методологический, концептуально-теоретический, правовой, аналитико-

прогностический аспекти. Межведомственный научный сборник. – Т. 2(40). – М., 2010. – С. 175–185.

4. Сафоненко А. О. Антикорупційна політика в умовах трансформації українського суспільства: дис. ... канд. юрид. наук: 23.00.02. / Андрій Олександрович Сафоненко. – К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2004. – 186 с.

5. Комарова Г. С. Предупреждение коррупции – фактор эффективности органов власти: проблема повышения квалификации государственных служащих / Г. С. Комарова // Преодоление коррупции – главное условие утверждения правового государства: методологический, концептуально-теоретический, правовой, аналитико-прогностический аспекти. Межведомственный научный сборник. – Т. 2(40). – М., 2010. – С. 386–393.

6. Кім Д. Клієнтелізм і корупція у Південній Кореї. / Д. Кім // Політична корупція перехідної доби. Пер. з англ. За ред. С. Коткіна та А. Шайо. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 152–168.

Особливості формування законодавства України очима молодих дослідників

Антіш Тетяна Тарасівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу Бабецька І. Я.

ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ ГЕОГРАФІЧНОГО ЗАЗНАЧЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦІЇ

На даний час французьке законодавство у сфері правового регулювання інституту індивідуалізації учасників цивільного обороту є одним із найбільш розвинених систем права. Воно увібрало в себе ті нормативно-правові акти, які найбільш детально регламентують професійну діяльність, пов'язану з використанням засобів індивідуалізації фізичної чи юридичної особи. Досить розвиненим є питання здійснення та захисту суб'єктів, які використовують товарні знаки, комерційні найменування та географічні зазначення. Варто зазначити, що на даний час українськими законодавцями вказані питання недостатньо вивчені, що і зумовлює актуальність даної теми.

За законодавством Франції, об'єктами, які входять в інститут індивідуалізації учасників цивільного обороту є товарні знаки і знаки обслуговування (ст. ст. L. 711-1 і т.д. і R. 712-1 і т.д.) та географічні зазначення / найменування місця походження товару.

Варто зазначити, що унікальним явищем в європейській практиці став прийнятий у 1992 р. Кодекс інтелектуальної власності Франції. Саме в цьому кодексі міститься інформація щодо засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, а саме у томі VII частини другої Кодексу викладено положення, що стосуються правової охорони товарних знаків, знаків обслуговування та інших відмінних позначень [7].

Серед європейських країн, які прийняли закони про товарні знаки, однією з передових була Франція. Тут закон, що проіснував понад 100 років, було прийнято у 1857 році. З цього ж часу товарні знаки стали виконувати нинішню роль у поширенні товарів, доведенні до покупця, розвитку торгівлі [9, с. 59].

Французьке законодавство розрізняє поняття «товарний знак», що ідентифікує продукцію з огляду на її виробника і «торговельна марка», що ідентифікує комерсантів, які беруть на себе відповідальність щодо вибору товарів та їх презентації клієнтам. Зазвичай торговельні марки застосовуються щодо всієї продукції, яка реалізується комерсантами, і наносяться поряд із товарними знаками [2, с. 93].

В Франції реєструються як торговельні марки три види позначень. Це – найменування, звукові позначення і зображувальні позначення, форми (форми, зокрема форми товарів або їх упаковки, або форми, що характеризують послуги)

та колір. Відповідно за законодавством України, *географічне зазначення* – це термін, який відображає зв'язок «місце-товар» і дає змогу виробникам товарів з певного географічного району вимагати права на зазначення того, що певний товар походить із цього регіону. Географічне зазначення є широким поняттям, що стосується будь-яких виразів, які відображають географічне походження товару. Вказаний вираз вживається у відношенні до товарів, що вироблені (перероблені та / або виготовлені) у певній географічній зоні [1].

У країнах «континентального права» законодавство про захист від недобросовісної конкуренції було доповнено реєстрацією географічних зазначень в окремому реєстрі. Деякі країни, зокрема Франція, ввели для своїх географічних зазначень системи національної реєстрації. Цей підхід базується на створенні національного реєстру, який призначений для охорони і контролювання всіх географічних зазначень, які використовуються на території країни, – як вітчизняних, так і зарубіжних. Переважно ця система не передбачає реєстрації всіх географічних зазначень. Натомість цьому, зазначені системи, основну увагу приділяють винам і міцним спиртним напоям, залишаючи охорону інших географічних зазначень законодавству про недобросовісну конкуренцію [1].

Французьке законодавство визначає зображувальні позначення як малюнки, етикетки, печатки, клейма, рельєфи, голограми, логотипи, синтетичні зображення; форми, зокрема форми товарів або їх упаковки, або форми, що характеризують послуги; розташування, комбінації чи поєднання кольорів та їх відтінки [6, с. 7].

При розгляді географічних зазначень в якості категорії інтелектуальної власності важливо відрізнити їх від товарних знаків: у той час як товарний знак ідентифікує підприємство, яке пропонує на ринок деякі товари та послуги, географічне зазначення ідентифікує географічний район, якому приписується в основному дана якість, репутація або інша характеристика продукту. Однак, географічні зазначення схожі з товарним знаком по своїй концепції і наслідкам та можуть бути використані для стимулювання національного й регіонального економічного розвитку, а також можуть використовуватися в стратегічному плані підприємствами бізнесу для росту своїх виробів [8, с. 250].

Відповідно до нової статті L.722-1, під географічним зазначенням розуміються:

- найменування місця походження товару, визначені у статті L.115-1 Кодексу прав споживача;
- охоронювані найменування місця походження товару та охоронювані географічні зазначення, передбачені регламентами ЄС про охорону географічних зазначень і найменувань місця походження сільськогосподарських продуктів та продуктів харчування;
- назви марочних вин, вироблених в певному регіоні, і географічні вказівки, передбачені регламентами ЄС про спільну організацію ринку виноградарства і виноробства;

- географічні назви, передбачені регламентами ЄС, що встановлюють загальні правила щодо визначення, призначення та подання спиртних напоїв [7].

Перший законодавчий акт, який передбачав охорону найменування місць походження був прийнятий у Франції 6 травня 1919 р. Відповідно до цього закону, найменуванням місця походження є назва країни, району або місцевості, що служить для позначення товару, який походить із цієї країни, району або місцевості та якість, і особливості якого визначаються виключно, або, головним чином, географічним середовищем, включаючи природні умови і людські фактори. Тобто, на відміну від зазначення походження товару для правової охорони якого необхідним був лише факт справжнього виробництва товару у межах відповідної території, охорона згідно закону 1919 р. надавалася лише таким товарам, які походять з конкретного району, і які зобов'язані своїми специфічними якостями місцю свого походження [5, с. 133].

Початково поняття «найменування місця походження» стосувалося лише до позначення вин та інших алкогольних напоїв, але пізніше його було поширено на інші товари (молочні продукти, в основному сир та масло, продукти рослинного походження тощо). Враховуючи успішне функціонування системи охорони французьких найменувань місць походження подібна система також була введена в інших країнах [5, с. 133].

Франція запровадила охорону назв місця походження товарів. Створено спеціальне відомство (Institut National des Appellations d'Origine (INAO)), у сферу діяльності якого входить організація проведення експертизи назв місця походження товарів, встановлення взаємозв'язку між природними умовами, включаючи людський фактор, конкретного географічного місця походження і властивостями, якістю або іншими специфічними характеристиками продуктів, що походять з цього географічного місця. Права на назву місця походження набуваються шляхом подання відповідної заявки з описом властивостей, характеристик продукту. Заявка розглядається спеціально створюваною в кожному окремому випадку комісією експертів. В комісію експертів залучаються найбільш відомі фахівці – представники промисловців, науковців, асоціацій споживачів. Така експертиза може проходити досить довго – до семи років. Після реєстрації назви місця походження товару власник або власники мають підтверджувати щорічно визначені характеристики і якість продукту, для якого зареєстровано назву місця походження. Необхідно зазначити, що на мінеральні води назва місця походження не реєструється [3, с. 51].

Так, любитель витончених сирів буде шукати сир Рокфор (Roquefort), який виготовляється в районі містечка Рокфор, у Франції. Використання терміна «Roquefort» не французькими виробниками сиру буде незаконним в більшості країн [4, с. 217].

У Франції розділяють найменування корпорацій та фірмове найменування. Найменування корпорації є офіційним та юридичним ім'ям корпорації та не може бути змінено при користуванні, за винятком зміни даних у статутних документах. Фірмове найменування може змінюватися без спеціальних правових процедур [10, с. 100].

Узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити, що Кодекс інтелектуальної власності Франції містить вичерпний перелік засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту. І подальше теоретичне дослідження українськими законодавцями цього Кодексу дасть змогу стимулювати подальший розвиток та вдосконалення торговельної марки, комерційного найменування та географічного зазначення в Україні.

Список використаних джерел

1. Аверезенко О. О. Розвиток законодавства у сфері охорони географічних зазначень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/4495>.
2. Бабенко В. А. Торговельна марка: еволюція, історія, сучасність. / В. А. Бабенко // Історія торгівлі, податків та мита. – 2014. – № 1. – С. 91-97. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itpm_2014_1_15.
3. Іванова, Л. С. Брейдінг як спосіб просування органічної продукції [Текст] / Л. С. Іванова // Економіка та держава. – Київ, 2015. – № 10. – С. 49-52.
4. Камил Идрис. Интеллектуальная собственность – мощный инструмент экономического роста // Всемирная организация интеллектуальной собственности. – 2004. – С. 217.
5. Кодинець А. О. Історія становлення та розвитку правової охорони засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2007. – С. 129-133.
6. Кожарська І. Охорона знаків для товарів та послуг в Європейському співтоваристві. // Інтелектуальна власність. – №6. – 2002. – С. 6-11.
7. Code de la propriete intellectuelle (version consolidee au 23 fevrier 2015) / Всесвітня організація інтелектуальної власності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=363403.
8. Очеретна В. В. Деякі питання набуття прав на географічні зазначення. / В. В. Очеретна // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 250-253. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_2_60.
9. Харшак М. Эволюция и революция в истории знака // Мир дизайна, 1999. – №1.
10. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти : навч. посіб. / Є. І. Ходаківський, В. П. Якобчук, І. Л. Литвинчук. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 276 с.

Беркій Людмила Вікторівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права і процесу Турчак І. О.

СПРОЩЕНА ПРОЦЕДУРА СПАДКУВАННЯ БЕЗ НОТАРІУСА

На сьогоднішній день оформлення спадщини забирає доволі багато часу та грошей. Іноді проста справа не під силу людині й вона не може скористатись своїм спадковим майном.

Спадкове право спрямоване на надання можливості кожній людині розпорядитись своїм майном на випадок смерті [2]. Воно спрямоване на захист особистих інтересів громадян, адже кожна людина турбується до кого перейде їхнє майно після смерті. Також, спадкове право захищає інтереси сім'ї померлого, тим самим сприяючи зміцненню сім'ї.

Норми, що регламентують умови та порядок спадкування, містяться в Цивільному кодексі України. Окремі норми спадкового права можна знайти і в інших розділах ЦК України, а також у нормативних актах, які регулюють діяльність державних нотаріальних контор.

Конституція України передбачає право приватної власності громадян. Спадкове право забезпечує родині померлого можливість зберегти та використати його майно. Заощадження, чим сприяє підвищенню матеріального добробуту родини померлого, зміцненню власності громадян.

На жаль, в Україні не кожна людина може звернутись до нотаріуса за тим чи іншим питанням, тому нещодавно Верховна Рада України, проголосувавши за законопроект про внесення змін до процедури оформлення спадщини, а Президент України Петро Порошенко підписав Закон №1709-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо деяких питань спадкування)». Даний Документ набрав чинності 1 січня 2016 року.

Цей закон базується на тому, що оформлення права на спадщину для мешканців сільських населених пунктів зараз є занадто обтяжливим, чим справедливо обурена величезна кількість громадян [1]. Через це, велика кількість мешканців сільських населених пунктів не має змоги оформити право на спадщину за місцем свого проживання. Адже зараз оформлення права на спадщину здійснюють нотаріуси, яких у більшості випадків в селі взагалі немає.

Оформлення права на спадщину у сільській раді чинним законодавством не передбачено. Внаслідок цього, мешканці сільських населених пунктів мають витратити багато часу та грошей для оформлення права на спадщину. Ці самі проблеми стосуються і питання проведення державної реєстрації прав спадкоємців у сільських населених пунктах на успадковане ними нерухоме майно. Вирішити ці проблеми покликаний цей закон шляхом надання відповідних повноважень органам місцевого самоврядування сільських населених пунктів.

Закон покликаний спростити процедуру оформлення спадщини та реєстрації прав спадкоємців на успадковане ними нерухоме майно (насамперед, у сільських населених пунктах).

Для цього передбачається надання відповідних повноважень органам місцевого самоврядування сільських населених пунктів. Таким чином, нотаріальними діями у кожній сільській раді повинна буде займатися уповноважена посадова особа, не обов'язково секретар. Вище зазначений Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо деяких питань спадкування)», який прийнятий Верховною Радою України, тривалий час обговорювався, тому спрямований на спрощення порядку оформлення спадщини. Але щоб він почав реально діяти, необхідно прийняти ще низку нормативних документів, які будуть регулювати питання проходження стажування посадовими особами сільських та селищних рад у нотаріальних конторах, питання складання іспиту цими особами, порядок надання доступу до Державного реєстру речових прав, забезпечення бланками та печатками. Тобто, посадова особа органу місцевого самоврядування, яка буде займатися оформленням спадщини, повинна вже мати:

- 1) вищу юридичну освіту, на рівні спеціаліста або магістра права;
- 2) досвід роботи у сфері права не менше 3-х років;
- 3) протягом одного року пройти стажування у державного чи приватного нотаріуса;
- 4) скласти іспит;
- 5) пройти навчання з питань користування Державними реєстрами;
- 6) отримати печатку держереєстратора.

Також, кожна сільська рада на території України повинна мати доступ до мережі Інтернет та Державних реєстрів.

Питання спадкування складне, тому головне – кваліфіковані кадри, адже людині, яка оформлює спадщину, важливо, щоб документи були оформлені швидко, якісно і правильно, щоб у нотаріусів, не було сумнівів у правильності оформлення документів сільрадою. Бо після оформлення спадщини успадковане майно може продаватися чи даруватися, і щоб у подальшому в покупців та обдаровуваних не виникало проблем, судових спорів чи претензій з боку інших осіб.

Викликає питання і те, чи зможуть реально працювати із численними Єдиними та Державними реєстрами, надавати консультації, зберігати архів, вести статзвітність і власне проводити провадження щодо оформлення спадщини нашвидкуруч навчені посадовці. Також важливим питання є те, де в сільській місцевості знайти достатню кількість спеціалістів із вищою юридичною освітою та досвідом роботи в галузі права понад три роки.

Отже, станом на сьогодні, кожна людина має право сама обирати чи, скористатися послугами приватного, державного нотаріуса чи посадової особи у сільраді. Без сумніву, для багатьох осіб це неабияка перевага, адже їм більше не доведеться їздити до районних чи обласних центрів до нотаріусів, а всі справи зможуть вирішити на місці.

Є, однак, один нюанс – якщо сільрада не зможе знайти відповідного фахівця, то не матиме права оформляти спадкові справи. Окрім очевидно позитиву, має закон і прихований негатив. Експерти наголошують, що надання таких повноважень сільським та селищним радам може створити передумови до зловживань відповідальних осіб. Тому, маю надію, що в подальшому даний закон буде діючим та кожна людина, яка проживає в селі зможе звернутись до кваліфікованого фахівця.

Список використаних джерел

1. Про інформацію Верховна Рада України; Закон від 01.01.2016. №1709-VII // Відомості Верховної Ради України, 2015, № 1, ст. 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/1709-18>.
2. Про інформацію Верховна Рада України; Закон від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003, № 40-44, ст. 356. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Боринець Мар'яна Михайлівна,
*Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ*
Науковий керівник: *к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу Бабецька І. Я.*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПАТЕНТНОГО ПРАВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

Кожна окрема країна має свою патентно-правову систему. Це пояснюється тим, що у світі неоднорідно розвивається науковий прогрес, а тим самим зумовлює розвиток права, визнання основних демократичних прав і свобод людини.

Актуальність даної роботи полягає в тому, що з процесом становлення ринкової економіки значно збільшилося значення результатів творчої діяльності у розвитку матеріального виробництва і житті суспільства, а тому змусило багатьох звернути пильну увагу на захист патентного права як в Україні, так і в країнах Європи. Тому актуальність зумовлена законодавчим закріпленням патенту як єдиної форми охорони результатів творчої діяльності, переходом системи господарювання від тотального державного регулювання до ринкових відносин, що призвело до збільшення суб'єктів використання винаходів, корисних моделей і промислових зразків, виникнення цивільно-правових відносин між зацікавленими особами з цього приводу.

Винаходи, корисні моделі і промислові зразки як рішення практичних завдань можуть повторюватися, створюватися різними способами незалежно один від одного. Тому їх правова охорона припускає отримання спеціального порядку визначення пріоритету, перевірку новизни і встановлення особливого режиму використання. Звичайно, наявність охоронних документів, з однієї

сторони, стимулює науково-технічний прогрес, оскільки є ефективним засобом у конкретній боротьбі, а з іншої – штучно стримує його, так як виключає безперешкодне застосування творчих досягнень. Про значення юридичної охорони творчих досягнень у сучасному виробництві і торгівлі як факторі конкуренції свідчить чинність більше 3.5 млн. патентів лише в 14 промислово розвинених країнах [1, с. 25].

Згідно зі ст. 27 Загальної декларації прав людини та ст. 41 Конституції України, кожна людина має право володіти, користуватися, і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, приймати участь у науковому прогресі і користуватися його благами. Охоронний документ забезпечує його власнику можливість як самостійно використовувати результат творчої діяльності, так і надавати таке право іншим особам [2]. Набуття права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок засвідчується патентом.

Патентне право – це сукупність норм, що регулюють майнові й особисті немайнові відносини, які виникають у зв'язку з використанням авторства на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, з охороною прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, установленням режиму використання цих об'єктів, матеріальним і моральним стимулюванням, а також захистом прав авторів і патентовласників.

Будь-яке посягання на права власника патенту вважається порушенням права власника патенту. На вимогу власника патенту таке порушення має бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику патенту заподіяні збитки.

Об'єктами патентного права є винаходи, корисні моделі і промислові зразки, яким надається правова охорона, що не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності.

Умови патентоздатності в свою чергу, – це ті вимоги, що висуваються законодавством до результатів творчої діяльності для кваліфікації їх як об'єктів патентного права: новизна, винахідницький рівень і промислова придатність – у тому чи іншому їх поєднанні. Саме через їх перелік у більшості країн світу дається поняття винаходу, корисної моделі та промислового зразка [5].

Згідно із законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»: Винахід – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології, що є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним.

Корисна модель – це конструктивне виконання засобів виробництва і предметів споживання, а також їх складових частин. Корисна модель вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на неї, якщо вона, відповідно до закону, є новою і придатною для промислового використання [6].

Промисловим зразком є художньо-конструкторське рішення виробу, що визначає його зовнішній вигляд. Зміст промислового зразка складає не технічне рішення, а художньо-конструкторське рішення виробу: автомобіль, літак,

телевізор тощо. Правова охорона надається промислового зразку, що є новим і промислово придатним.

Щодо суб'єктів патентного права, то ними є, автори винаходів та корисних моделей (винахідники), а також автори промислових зразків, які є фізичними особами. Суб'єктами можуть також бути патентовласники – фізичні та юридичні особи, які не є авторами, однак одержали окремі патентні права за законом або договором (ст. 463 ЦК України).

Наукове відкриття є особливим, нетрадиційним результатом інтелектуальної діяльності. Воно характеризується важливістю і певною мірою значимістю в розвитку людства, вагомими зрушеннями у розвитку науково-технічного прогресу. Наукове відкриття – це досягнення всього людства, і воно не може бути монополізоване окремою особою чи групою осіб, мати конкретного правоволодільца. З моменту обнародування воно стає надбанням людства і може бути вільно використано будь-ким як при проведенні подальших наукових досліджень, так і при розробці на його основі конкретних технічних рішень.

На міжнародно-правовому рівні наукові відкриття, як об'єкти інтелектуальної власності, регулюються ст. 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, прийнятої на Стокгольмській дипломатичній конференції у 1967 році. Відповідно до ст. 457 ЦК України, науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання.

Кожна із країн встановлює певні умови патентоспроможності винаходу. Як згадувалося попередньо, до них відносять новизну, винахідницький рівень та промислово придатність винаходу. Але, наприклад, говорячи про інші країни, то у законах Франції та Великої Британії містяться також такі умови: рівень винахідницької творчості, неочевидність від рішення технічної задачі [4, с. 108].

Згідно із законодавством названих вище країн, виключно винаходи охороняються як секретні об'єкти промислової власності, тобто правовий режим секретності не може поширюватися на корисні моделі та промислові зразки. Винятками є Франція та Німеччина, у законодавстві яких як і в Україні закріплено правову охорону секретних корисних моделей [3]. На думку Л. Ряботягової у даному питанні нам слід перейняти досвід країн, які закріплюють режим секретності виключно за винаходами, адже у держави немає необхідності засекречувати відомості про технологічне (технічне) рішення, щодо якого не проведена експертиза по суті, тобто не досліджена його новизна, винахідницький рівень та промислова придатність, причому такі відомості навряд чи можуть містити державну таємницю [2, с. 24].

Щодо проведення кваліфікаційних експертиз за заявками на секретні винаходи (тобто експертиз по суті), то їх проводять в усіх країнах, крім Франції. В Україні така експертиза теж передбачена чинним Законом [1, с. 33]. У США, Великій Британії у разі встановлення того, що секретний винахід є придатним для набуття прав на нього, видача патенту призупиняється. У Франції патент на секретний винахід не видають [3].

За результатами експертизи по суті заявки на секретний винахід у Німеччині може бути виданий патент на секретний винахід із подальшою його реєстрацією в окремому реєстрі. У США, Великій Британії у разі встановлення того, що секретний винахід є придатним для набуття прав на нього, видача патенту призупиняється, під час засекречування держава в особі компетентного органу розпоряджається винаходом на свій розсуд. Патент видається після розсекречування винаходу відповідним відомством і дає можливість його власнику отримувати доходи протягом певного строку його дії. В Україні теж було б непогано використати такий підхід до правового регулювання секретних винаходів. У Франції патент на секретний винахід не видають [3].

Велику роль в патентній системі Великобританії, також відіграє судова практика, відповідно до якої створення патентної монополії на винахід стає обов'язковим, якщо новизна задовольняє умовам, вказаним у «Статуті про монополії».

У Великобританії після подачі заявки на патент на винахід або корисну модель проводиться попередній пошук заявки на патент і експертиза. Результати пошуку і експертизи з усіма запереченнями видаються у вигляді звіту протягом декількох місяців. Після листування з експертом у разі усунення всіх заперечень Патентним Відомством Великобританії видається патент. Основні збори з процедури патентування у Великобританії такі: мито за подачу заявки на патент на винахід або корисну модель – 500 фунтів стерлінгів; якщо буде листування з експертом – до 200 фунтів [3].

Отже, в цілому якщо порівняти чинний Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» із законодавством вище згаданих країн, можна зробити висновок, що деякі підходи правового регулювання секретних винаходів співпадають. Так, всі заявки на винахід розглядаються на предмет наявності в них матеріалів, що можуть бути віднесені до державної таємниці. Також як і в Україні, так і в Німеччині за результатами експертизи видають патент на секретний винахід, а відомості про нього заносять до відповідного Реєстру. Вважаємо, що Україні варто запозичувати позитивний досвід зарубіжних країн у питаннях правової охорони секретних винаходів.

Список використаних джерел

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 37. – С. 32-54.
2. Работягова Л. Правова охорона винаходів і корисних моделей в Україні та зарубіжних країнах. // Інтелектуальна власність : Науково-практичний журнал. / Мін. осв. і науки Укр.; Держ. департам. інтел. власності; НАНУ. – Київ, 2006. – №8. – С. 23-29.
3. Кодекс інтелектуальної собственности Франции. – М. : ВНИИПИ, 1997. – 137 с.
4. Ковальова М. В. Особливості правової охорони винаходів в Європейському Співтоваристві та Україні. // Часопис Київського університету права:

Український науково-теоретичний часопис. / Київський ун-т права НАНУ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ. – Київ, 2007. – № 2. – С. 107-110.

5. Крайнев П., Работягова Л., Дятлик І. Патентування винаходів в Україні. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 340 с.

6. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

Вітранчик Лідія Василівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу Бабецька І. Я.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Так вже склалося, що інтелектуальна власність була колись і залишається на сьогодні необхідним і дуже важливим елементом розвитку і прогресу суспільства, зокрема. З часом зростало її значення як рушійної сили процесу пізнання та створення матеріальних благ. Протягом останніх десятиріч інтелектуальна власність набуває визначального характеру в процесах економічного, соціального і культурного розвитку країн світу.

Інтелектуальна власність сьогодні відіграє ключову роль у всіх сферах суспільного життя. У зв'язку зі створенням і використанням об'єктів права інтелектуальної власності неминуче виникають відносини правового характеру. Для стимулювання розвитку продуктивних сил, науки, техніки, мистецтва, освіти людство на відповідному етапі свого розвитку винайшло такі речі, як патент на винахід, корисну модель, промисловий зразок, свідоцтво на товарний знак, знак обслуговування, топографію інтегральної мікросхеми й зазначення походження товарів, копірайт на художні і літературні твори та встановило правову охорону секретів виробництва [1, с. 5].

У країнах Європи право інтелектуальної власності дістає нормативне забезпечення в законах і підзаконних актах, співвідношення між якими різне. Наприклад, у Великобританії велика питома вага делегованого законодавства. Конституція Італії передбачає видання виконавчою владою законів-декретів, які становлять більше половини чинного законодавства про інтелектуальну власність. Така ж тенденція у законодавстві Португалії та Іспанії [2].

Загалом, варто зазначити, що інтелектуальна власність розглядається у Великобританії як загальна понятійна категорія, що охоплює авторське і патентне право, правовий режим дизайну і товарних знаків, а також численні суміжні права. Правове регулювання об'єктів інтелектуальної власності характеризується специфічністю. Великобританія відноситься до країн з англосакською правовою системою (країн «Загального права»), де особлива роль в системі джерел права відводиться судовому прецеденту. У зв'язку з цим, українським важливим є визначення ролі закону і ролі прецеденту в регулюванні і охороні інтелектуальної власності [3, с. 238].

Основними законодавчими актами, регулюючими Інтелектуальну власність у Великобританії, є: Copyright, Designs and Patents Act 1988 – цивілісти називають даний закон основним нормативним джерелом авторського права. Під правову охорону цього закону потрапляють літературні, драматичні, музичні, твори, звукозаписи і фільми, загальні стани про теле-, радіомовлення, дизайнерські рішення, порядок публікації видань. Законом визначаються порядок і умови захисту авторських прав, термін дії наданого права, порядок отримання ліцензії і так далі. Окремі об'єкти авторського права регулюються спеціальними законодавчими актами. Наприклад, порядок захисту телепередач знаходить своє віддзеркалення в Законах про мовлення 1990 і 1996 рр. (Broadcasting Act 1990 і Broadcasting Act, 1996), Legal Deposit Libraries Act 2003, які регулює порядок використання бібліотеками об'єктів інтелектуальної власності [3, с. 292].

Trade Marks Act 1994 – Закон про товарні знаки. У ньому дається нормативне визначення категорії «товарний знак», регулюються питання реєстрації і ліцензування товарних знаків, визначається порядок використання товарних знаків, піднімаються питання їх міжнародно-правового захисту.

Copyright, and Trade marks (offences and Enforcement) Act 2002 – передбачає порядок притягнення до відповідальності за порушення законодавства про товарні знаки і закону про авторське право. Основними джерелами правової охорони «промислової власності» являється Patens Act 1977 р. і Patens Act 2004 р. (Закони про патенти). Ці закони регулюють питання патентування об'єктів промислової власності, вводять критерії новизни і промислового застосування цих об'єктів, закріплюють можливості правовласника по використанню, відчуженню даних прав, визначають засоби правової охорони об'єктів промислової власності, порядок їх реєстрації і так далі.

Необхідно відмітити, що на сьогодні патентне законодавство Великобританії знаходиться у стадії реформування. Зокрема, з 17 грудня 2007 року набули чинності нові законодавчі акти про патенти і свідчення додаткової охорони:

Правила про патенти 2007 (SI 2007/3291);

Правила про патенти (збори) 2007 (SI 2007/3292);

Правила про патенти (примусове ліцензування і допоміжний захист сертифікатів) 2007 (SI 2007/3293).

Вказані акти змінять процедуру отримання патенту, а також конкретизують питання надання патентних заявок за допомогою електронних засобів зв'язку, в них будуть уточнені деякі положення про свідчення додаткової охорони.

Враховуючи, що правова система Великобританії носить характер, що не кодифікує, особливо слід зазначити принцип дії закону в часі, згідно з яким існує пріоритет пізнішого закону над більш раннім. З точки зору практики це означає, що якщо між різними статутами виникає колізія, то застосовуватиметься той статут, який за часом був прийнятий пізніше [3].

На сьогодні, у Великобританії існує велика кількість судових прецедентів, регулюючих інтелектуальну власність. Серед них слід назвати: Справа Sabaf

проти MFI; Campbell проти MGN Limited, Regina проти Johnstone, Buchanan проти Alba Diagnostics Limited; Designer Guild Limited проти Russell Williams. Ці акти конкретизують положення статутів, є основними джерелами токування законодавчих норм і актами, що дозволяють застосовувати положення статутів на практиці.

У науковій літературі відзначається тенденція посилення ролі закону у Великобританії, зокрема, при регулюванні питань інтелектуальної власності. Ця тенденція в більшості випадків пояснюється впливом міжнародно-правових актів на формування британського права інтелектуальної власності [3].

Класичний приклад захисту об'єктів авторського права в мережі Інтернет в праві Великобританії – Copyright, Designs and Patents Act 1988 р. У ньому перераховані деякі випадки вільного використання творів, що охороняються бібліотеками та архівами (ст. 38-43), а також навчальними закладами в тому, що стосується уривків з опублікованих творів (ст. 32). Копіювання документів, що знаходяться в електронній формі, дозволено в рамках ліцензії на їх використання (ст. 56). Будь-яке копіювання сприймається як порушення ліцензії, за винятком резервних копій, на які в разі пошкодження оригіналу поширюється оригінальна ліцензія.

Проте, оскільки статут в Великобританії зумовлює норму, яка повинна відповідати духу і загальним правилам, разом з нею діє Copyright and Related Rights Regulations 2003 р. – документ, що наближує авторське право Великобританії до загальноєвропейського, тези якого викладені в Copyright directive. Відповідно до ч. 2 ст. 8 п. 28A Copyright and Related Rights Regulations 2003 «авторське право на тексти, крім комп'ютерних програм, баз даних, або джерел в оригінальному вигляді: художньої літератури, живопису; музики або фільмів, не буде порушено створенням тимчасової копії, яка є перехідною або непередбаченою, котра є основою і єдина мета якої полягає в тому, щоб дозволити: (а) передачу по мережі між третіми особами посередником; або (б) іншого законного використання без комерційної мети». Таке пояснення для користувача Інтернету знімає відповідальність за використання, так як необхідність перевірки ліцензії виникає при зверненні до певних об'єктів. Тексти (в форматі Інтернет-сторінки, графіка і т.п.), відео і картинки з мережі є лише об'єктами, які передаються від користувача до користувача, хоча це не відміння їх початкову легальність.

Подібний підхід у вітчизняному праві зміг би уникнути суперечок про передачу і некомерційному поширенні через Інтернет легальних об'єктів (об'єктів, використання яких не порушує виключних прав третіх осіб) [4].

Зрештою, ми вважаємо, що нашій державі необхідно переймати досвід зарубіжних країн у сфері інтелектуальної власності. Не вносити різні поправки до статей, а проводити саме зміни. Провести реформи і ввести певні новації у напрям інтелектуальної власності, посилити захист її об'єктів. Адже, за легкістю реєстрації авторських прав українська система інтелектуальної власності є жорсткою, а за ступенем захисту вже існуючих прав – слабкою. Така ситуація абсолютно неприпустима для держави, для якої життєвою необхідністю є втілення інноваційної моделі економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Никируй Л. І., Борик В. В. Інтелектуальна власність у міждержавних дослідницьких проектах: Навчально-методичний посібник. – Івано-Франківськ: Видавництво «Гостинець», 2010. – 72 с.
2. Бочарова Н. Законодавче забезпечення права інтелектуальної власності в країнах Європи. // Бочарова Наталія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18391/22-Bocharova.pdf?sequence=1>.
3. Інтелектуальна власність Великобританії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://allref.com.ua/ru/skachaty/intelektual-na_vlasnist_Velikobritaniyi.
4. Охрана прав на объекты интеллектуальной собственности в сети Интернет. Опыт национального регулирования в США, Великобритании, Франции, Японии и Китае. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.korpusprava.ru/ru/publications/analytics/ohrana-prav-na-obekti-intellektualnoy-sobstvennosti-v-seti-internet-opit-nacionalnogo-regulirovaniya-v-ssha-velikobritanii-francii-yaponii-i-kitae.html>.

Вовк Катерина Вікторівна,
*Чорноморський державний університет
ім. П. Могили, м. Миколаїв*
Науковий керівник: к. ю. н., доцент,
*завідувач кафедри адміністративного та
конституційного права та процесу Коваль А. А.*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ефективне функціонування Конституційного Суду України (далі – КСУ) виступає однією з основних гарантій дотримання принципу верховенства Конституції, що дозволяє не тільки підтримувати конституційний баланс державної влади, але й забезпечувати чітке і неухильне дотримання Конституції України всіма суб'єктами конституційного права. Створення Конституційного Суду України стало відповіддю на об'єктивні виклики державотворення, які в сучасних умовах набувають ще більшого значення. Адже в процесі проведення конституційної реформи, змін на рівні правової та політичної системи країни, вкрай важливо забезпечити непорушність основ конституційного ладу, які пов'язані із гарантуванням народного суверенітету, демократичних основ організації державної влади, неухильного дотримання прав і свобод людини і громадянина. Саме це завдання об'єктивно й вирішує Конституційний Суд шляхом забезпечення принципу верховенства Конституції.

Роль Конституційного Суду України особливо підсилюється тим, що наразі у його провадженні знаходилися проекти змін до Конституції України, які мають прискорити шлях нашої держави до Європейського Союзу та наблизити її до демократичних європейських цінностей.

В ході конституційного контролю здійснюється не тільки захист конституційних норм, але й їх розвиток відповідно до мінливих обставин. Інститут конституційного контролю – найважливіший демократичний інститут. Його правильне функціонування забезпечує дотримання Основного Закону, підтримує необхідну стабільність [1, с. 103].

Новелою в діяльності Конституційного Суду України стало запровадження інституту «конституційної скарги». В країнах з європейською (австрійською) моделлю судового конституційного контролю даний інститут вже існує як засіб ініціювання фізичною особою в органі конституційної юрисдикції спеціальної процедури щодо захисту її прав, порушених актом державного органу [2, с. 359]. В Україні ж до теперішнього часу громадяни не можуть звертатися до Конституційного Суду зі скаргами на будь-яке рішення виконавчих органів або судів загальної юрисдикції. Але в проекті Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) № 3524 від 25.11.2015 зазначено, що «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано» [3]. Конституційна скарга є формою подальшого конституційного контролю. Він може бути абстрактним або конкретним. Абстрактний контроль полягає в тому, що Конституційний Суд розглядає питання про конституційність юридичного акта поза зв'язком із будь-якими конкретними ситуаціями, бо сумніви такого роду виникли в осіб, котрі мають право звернення до суду з цього приводу. Конкретний контроль зумовлює постановку питання про конституційність у зв'язку з розглядом конкретної справи (у суді загальної юрисдикції чи іншому органі) [4]. Хоча у світі немає єдиної визнаної моделі конституційної скарги, європейський досвід виходить із того, що конституційна скарга має бути формою переважно конкретного конституційного контролю, тобто суб'єкт звернення з конституційною скаргою має обґрунтувати, яким чином його основоположні права, визнані на конституційному рівні, були порушені у зв'язку з виданням певного юридичного акта. Вважаємо такий підхід обґрунтованим і цілком придатним для використання і в Україні.

На нашу думку, впровадження конституційної скарги у вітчизняну правову систему підвищить авторитет діяльності Конституційного Суду України, адже її слід розглядати не лише як гарантію прав людини, а й як інститут демократії. Необхідність запровадження конституційної скарги в Україні мала зосереджуватися не тільки на правозахисній ролі останньої, а й на значенні цього інституту для демократичної, правової, соціальної держави, що виступає орієнтиром розвитку для України, як це передбачено в статті 1 Основного Закону.

Крім того, згідно з проектом Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), Президент України та Верховна Рада України позбавляється права звільняти суддів КСУ з посади. Це повноваження надається Вищій раді правосуддя (Вищій раді юстиції). Ми вважаємо, що це досить вагомий зміни, внаслідок яких посиляться принцип незалежності суддів. Судді будуть

виконувати свої обов'язки, перебуваючи в повній незалежності від Президента та Парламенту [3].

Суттєвою гарантією незалежності суддів КСУ є те, що вони не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у КСУ та у його колегіях, крім відповідальності за образу чи наклеп при розгляді справ, прийняття рішень, дачі висновків КСУ. На нашу думку, це можна вважати однією із проблем конституційної юрисдикції, адже судді КСУ: по-перше, не позбавлені можливості допускати помилки під час правосуддя; по-друге, останнім часом помітний значний тиск на суддів КСУ з боку Парламенту, що також є досить важливим в питанні про відповідальність суддів.

Проблема щодо неможливості оскарження рішень КСУ має бути розглянута на законодавчому рівні. Ми пропонуємо надати КСУ право перегляду своїх власних неконституційних рішень і висновків, адже позбавити Суд цього права означає позбавити можливості Конституційний Суд України належним чином виконувати його ключове конституційне завдання – забезпечувати верховенство Конституції України на всій території держави, що може підірвати авторитет судової влади.

Крім того, на нашу думку, існує потреба у створенні або Закону «Про конституційне судочинство», або «Кодексу конституційного судочинства», так як чинний Закон «Про Конституційний Суд України» не охоплює багатьох положень судочинства, а норми Регламенту, затвердженого Судом, не можуть їх компенсувати.

Таким чином, проектом Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) покладено початок реформування Конституційного Суду України відповідно до європейських стандартів, але проблемні питання щодо статусу суддів КСУ, їх відповідальності, процедури розгляду справ ще не вичерпані і потребують свого вирішення, а тому мають стати предметом уваги не лише правознавців, а й Парламенту та самого Конституційного Суду України.

Список використаних джерел

1. Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. / В. В. Кравченко. – К.: Атіка, 2008. – 592 с.
2. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / За заг. ред. В. О. Ріяки. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 697 с.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) № 3524 від 25.11.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.
4. Журнал Верховної Ради України. Конституційна скарга як інститут демократії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3213/>.

Гураль Іванна Богданівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувач
кафедри кримінального права і процесу Мельник П. В.

МАСОВІ ЗАВОРУШЕННЯ ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНЕ ЯВИЩЕ

Заглядаючи в історію українського кримінального законодавства ми можемо побачити в її суспільно-політичному житті, присутність злочинів, що посягали на громадський порядок. Але, при цьому, необхідно зазначити, що до 2014 року такому злочину, як масові заворушення, приділялась незначна увага. Адже вони не несли за собою таких наслідків, до яких призвели події 2014 року.

На сьогоднішній день, в період реформ, що відбуваються в суспільстві, поширюються явища масового характеру, в тому числі проведення мітингів, демонстрацій та ін. В таких умовах поширеними є і масові явища, що носять негативний характер, що можуть заподіяти шкоду громадському порядку та безпеці суспільства, це є, так звані масові заворушення.

Суспільна небезпека даного злочину полягає в тому, що масові заворушення спроможні спричинити тяжкі наслідки як для суспільства, так і для держави. Такими наслідками може бути захоплення органів державної влади та управління, нанесення шкоди майну, людські жертви, агресивне порушення порядку та безпеки суспільства і держави тощо.

Масовими заворушеннями є небезпечні для суспільства дії, що здійснюються агресивно налаштованим натовпом людей. Такі дії спрямовуються на повалення порядку, встановленого державними органами. Супроводжуються насильством над людьми, підпалами, погромами, захопленням споруд, знищенням майна та іншими діями що загрожують суспільству.

Так, громадянин А., будучи радикально налаштованою особою, що не сприймає державну владу в Україні, діючи умисно з метою дестабілізації соціально-політичної ситуації в Україні, разом із громадянами Російської Федерації, громадянами України, та іншими невстановленими досудовим розслідуванням особами, вчинив незакінчений замах на організацію у березні 2014 року масових заворушень на території м. Донецька, які планувалось супроводжувати насильством над особами, захопленням будівель та споруд, опором представникам влади із застосуванням зброї, вибухових речовин та інших предметів, які використовуватимуться як зброя, за наступних обставин [2].

У подальшому дії натовпу можуть вийти з-під контролю організаторів. Тоді вчиняються злочинні дії, які не передбачені прогнозом розвитку подій: пограбування, вбивства, зґвалтування, крадіжки, захоплення та утримання заручників та ін. За підрахунками дослідників, під час заворушень вчиняються більше 20 видів самостійних злочинів, переважно – антигромадської спрямованості [1, с. 12].

Аналізуючи судову практику можна натрапити на справи, в яких йдеться

про мирні акції протесту, що переростають у масові заворушення, які як відомо з подій, що відбувалися в Україні закінчилися революцією та зміною влади.

Так, 01.03.2014 р. М. прибув на майдан з Н. в м. Харкові, де відбувався мітинг у підтримку БМОП «Беркут» під гаслом «Русская Весна». У цей же час в районі будівлі Харківської обласної державної адміністрації, проходив мітинг проукраїнських активістів за єдину та неділиму Україну, а також Євроінтеграцію. Відчуваючи стійку неприязнь до учасників проукраїнського мітингу, М. разом з іншими невстановленими особами прийняв рішення вчинити насильство над ними, а також захопити будівлю Харківської ОДА, використовуючи, при цьому, предмети, пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень. Реалізуючи виниклий злочинний умисел, М., приблизно о 13.00 год. 01.03.2014 р., з метою активної участі у масових заворушеннях, використовуючи в якості зброї дерев'яну палицю, прийняв участь у прориві кордону міліції, які забезпечували громадський порядок та розділяли учасників двох масових заходів, чим вчинив опір представникам влади.

В Шевченківському районному суді м. Києва розглядалася справа громадянина М., який 01.03.2014 р., діючи спільно з іншими невстановленими особами, прибув на майдан Свободи в м. Харкові та знаходився поряд із будівлею Харківської обласної державної адміністрації. З метою активної участі у масових заворушеннях, що супроводжувалися протиправним захопленням будівлі Харківської обласної державної адміністрації та дестабілізації обстановки у м. Харкові, діючи спільно з невстановленими особами, тримаючи у руках прапор іноземної держави – Російської Федерації, прийняв активну участь у протиправних діях, які були направлені на захоплення будівлі Харківської області державної адміністрації. Під час вказаних протиправних дій М., бажаючи продемонструвати своє явне нехтування всіх діючих правил та норм суспільства, самовільно зайшов до вказаної будівлі, тим самим прийняв активну участь у масових заворушеннях, які виразились в захопленні будівлі Харківської ОДА [3]. В цій справі ми бачимо масове заворушення, яке переросло у захоплення органу української влади. Саме через подібні події в Україні, на даний момент, іде боротьба за Луганську та Донецьку області.

Масові заворушення є гострою формою прояву напружених суспільних відносин і конфліктів. На сьогоднішній день вони зростають і представляють собою серйозну небезпеку для суспільства.

Така агресивна поведінка людей може бути викликана різними причинами: соціально-економічними (нестача робочих місць, інфляція, безробіття тощо), політичними (свавілля влади, приниження демократичних прав та свобод, невдоволення політичною діяльністю уряду та ін.), етнічними (порушення прав національних меншин, расова дискримінація), релігійними (міжрелігійні конфлікти) та іншими.

У цілому ж, масові заворушення ми розглядаємо як насильницькі масові (групові) злочини, вчинені з різних мотивів (хуліганство, помста, з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості та ін.) особами у складі безчинствуючого натовпу, які посягають на громадську безпеку і громадський порядок, як злочинний прояв невдоволення діяльністю органів влади і

управління та спрямовані на повну або тимчасову паралізацію їх діяльності і супроводжуються насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовуються як зброя [1, с. 17].

Отже, такий злочин, як масові заворушення є небезпечним для суспільства, адже може призвести до жахливих наслідків. В першу чергу, він є загрозою для нормальної життєдіяльності громадян, що проживають в районі де відбувається заворушення, адже вони можуть потрапити в центр цих дій і постраждати як фізично, так і матеріально. Після подій що відбулися в Україні стало зрозуміло, що масові заворушення небезпечні не тільки для суспільства, а й для цілісності держави.

Список використаних джерел

1. Бояров В. І. Масові заворушення : особливості кваліфікації / В. І. Бояров, П. В. Шалдирван // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № 4 (27). – Том 7. – С. 96.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. Кримінальна справа № 761/22849/14-к. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40223559>.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Кримінальна справа № 640/3129/15-к. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42980904>.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. Кримінальна справа № 640/13598/14-к. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/47322101>.

Духняк Тарас Михайлович,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., професор кафедри
цивільного права і процесу Грицкевич Г. С.

СТРАХОВА МЕДИЦИНА ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Однією з основних ознак розвитку цивілізованого суспільства є високий розвиток у сфері надання медичних послуг [1].

Сьогодні спостерігається суперечливість та непослідовність державної політики щодо регулювання галузі охорони здоров'я. З одного боку, держава приділяє недостатньо уваги питанню забезпечення конституційних прав громадян на охорону здоров'я, прагнучи майже цілком перекласти свої функції щодо надання безоплатної медичної допомоги на самих громадян та органи місцевого самоврядування, з іншого – не створено відповідних умов щодо

правової, економічної та організаційної свободи суб'єктів господарювання, які надають медичні послуги. Зокрема, суб'єкти господарювання при отриманні ліцензії на медичну практику повинні безпідставно, з моєї точки зору, отримувати додатково ліцензію на придбання, перевезення, зберігання та використання в своїй діяльності контрольованих речовин; населенню не забезпечується гарантований обсяг медичної допомоги. Не регламентовано спеціальними нормативно-правовими актами діяльність лікарняних кас, існуючих у вигляді громадських об'єднань, які фактично здійснюють свою діяльність як заклади охорони здоров'я, тобто перебувають поза межами правового поля. Не передбачено відповідальність держави та закладів охорони здоров'я різних форм власності перед пацієнтом за надання неякісної медичної допомоги або медичних та фармацевтичних послуг [2].

Сучасний стан розвитку української системи охорони здоров'я бажає кращого, зокрема, через недосконале законодавство. На мою думку, частковим вирішенням проблеми могло б стати впровадження страхової медицини. Багато країн Європи віддають перевагу обов'язковому медичному страхуванню. Історія обов'язкового медичного страхування в Німеччині бере початок з 1883 року – часів правління Бісмарка. На сьогодні принцип соціальної рівності продовжує діяти у вигляді рівнозначної оплати внесків по медичному страхуванню – наполовину роботодавцем, наполовину працюючим. Цей внесок дає можливість не тільки застрахованому, але і всім членам його сім'ї (кількість осіб не має значення) користуватись медичною страховкою.

При цьому, уряд Німеччини ніяким чином не відповідальний за фінансування медичного страхування. Держава виступає в якості «весільного генерала», спостерігаючи за діяльністю системи охорони здоров'я, а також створює умови для його успішного функціонування. Деякі зобов'язання виплат покладено на «урядові плечі», але це стосується певних соціальних груп, а саме бідних, кількість яких складає біля 2% від загальної кількості громадян. Приблизно 90% громадян Німеччини охоплені обов'язковим медичним страхуванням, а 8% – є клієнтами приватних страхових компаній.

Яким же чином здійснюється обов'язкове медичне страхування в Німеччині? Даний вид страхування тісно пов'язаний і функціонує шляхом багаточисельних страхових фондів (лікарняних кас). Всі внески з медичного страхування, які стягуються з працюючого, поступають саме в ці некомерційні організації. Збори представників (50% – роботодавці, 50% – працюючих) керують діяльністю лікарняних кас.

На всій території Німеччини функціонує понад 1 тис. лікарняних кас, серед них:

- * місцеві – за місцем проживання (страхують всіх громадян, переважно членів сім'ї);
- * ерзац-каси (страхують за професійною приналежністю);
- * спеціалізовані лікарняні каси для шахтарів, фермерів, моряків тощо.

Працюючий громадянин Німеччини має право вибору лікарняної каси. Його роботодавцю однаково, в яку касу перераховувати гроші.

Німеччина завжди відрізнялася порядком і дисципліною. Так само чітко функціонують її структури, підрозділи обов'язкового медичного страхування. Лікарняні каси уповноважені визначати страхові внески, перелік необхідних медичних послуг і форму розрахунків з медичними закладами. Система надання медичної допомоги здійснюється за взаємодії уряду і лікарняних кас, які не опонують, а доповнюють один одного. За їх взаємної згоди виходять всі закони і постанови в системі охорони здоров'я. Як вартові, які стоять на захисті прав рядового громадянина, уряд і лікарняні каси отримують ріст вартості медичних послуг.

Який медичний сервіс надає обов'язкове медичне страхування в Німеччині? Візити до лікаря, консультації спеціалістів, діагностичне обслідування – весь спектр амбулаторного лікування є сферою розповсюдження медичного страхування. Перебування в стаціонарі, оперативне втручання, лікування в реанімаційному відділенні також включає медичне страхування. Витрати на стаціонарне лікування оплачуються, але застрахований пацієнт повинен доплатити біля 15 марок в день. Існує ще одна особливість, лікарняні каси оплачують вартість стоматологічних послуг (багато європейських країн включає цей сервіс). Важливим пунктом медичного страхування є забезпечення застрахованих лікарськими препаратами. Всі медикаменти, які виписані за рецептом лікаря, клієнти отримують в аптеці безоплатно. Але безоплатність відносна. В залежності від кількості придбаних упаковок, необхідно доплатити за рецепт до 10 марок. Громадяни з невисоким заробітком і важко хворі можуть бути звільнені від цієї доплати.

Лікарняні каси самі визначають об'єм необхідних діагностичних і лікувальних послуг при різних клінічних діагнозах. Цей перелік мало чим відрізняється в різних лікарняних касах. Можливі додаткові медичні послуги, які саме – вирішує правління даної організації.

Як лікарняні каси співпрацюють з медичними закладами? Клініки, на базі яких здійснюється сервіс, виставляють лікарняним касах рахунки до оплати, клінік і лікарень, лікарняні каси працюють із лікарями шляхом об'єднань лікарів, які організовані за територіальним принципом. Кожен лікар, який працює в системі обов'язкового медичного страхування, – член лікарського об'єднання, яке є посередником між лікарняними касами і медичними працівниками.

Гроші поступають з лікарняних кас в об'єднання лікарів. Коли оплачуються виконані послуги, фіксується сума за кожного застрахованого в рік, а також за членів всієї його (деколи багаточисельної) сім'ї. Визначення розміру оплати праці спеціаліста лікарського об'єднання достатньо специфічне. Спочатку лікарі оцінюють свою працю не в грошовому вимірі, а по пунктам. Кожній консультації, лікарській маніпуляції відповідає певна кількість пунктів, які в кінцевому сумуються. Всі грошові надходження за певного застрахованого (включаючи членів його сім'ї), які отримані з лікарняних кас, поділяють на пункти. Так визначається вартість одного пункту. Не складно визначити, що чим більше працюють лікарі, тим довше пункт і нижчий заробіток лікаря.

Для лікаря визначено кількість пунктів на кожного клієнта, праця понад дану кількість не оплачується. Такий же принцип розповсюджується і на ліки. На сьогодні сума на лікарські препарати, які призначаються лікарями, фіксована. Якщо приписані медикаменти на вартість більшу, ніж виділяється лікарняними касами, то 5% її розприділяється серед всіх лікарів в якості штрафу за перевитрати засобів.

Які висновки з такого принципу роботи? З однієї сторони, пацієнт ризикує не пройти необхідне обслідування або не отримати лікування, яке зводиться лікарем до мінімуму. З другої сторони, контроль грошима дисциплінує лікарів і обмежує лікарняні каси від надмірних витрат. Альтернативою обов'язковому медичному страхуванню виступає добровільне. Не дивлячись на високий процент застрахованих (біля 8% загального населення), даний вид медичної допомоги впевнено набирає оберти [3].

При приватному страхуванні, на відміну від соціального, пацієнт сам оплачує медичну допомогу, а потім пред'являє рахунок страховій компанії. Вона, як правило, повертає 70-90% витрат в залежності від умов страхування. Застрахований за методом приватного страхування має право на найбільш комфортні умови лікування, наприклад, витрати під час планової госпіталізації або оплата лікаря в стаціонарі. Гонорар лікарів, які обслуговують за методом приватного страхування, вищий, ніж за метод обов'язкового, що і визначає в значній мірі якість запропонованих послуг. Отже, вищенаведені факти демонструють українському законодавцю реальний спосіб забезпечення особистих немайнових прав у сфері забезпечення охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. <http://www.apteka.ua/article/2441>.
3. http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/upr_ekon/lectures_stud/uk/pharm/prov_pharm/ptnD.

Кеуцман Наталія Богданівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент
кафедри кримінального права і процесу Острогляд О. В.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВИМ ЗЛОЧИНАМ

Складні державотворчі процеси, з якими наразі зіштовхнулася Україна, та доволі невтішна криміногенна ситуація надають особливої гостроти питанню боротьби із злочинами та їх профілактики.

Для зміцнення України як незалежної та демократичної держави, насамперед, слід навести порядок та відновити її внутрішню стабільність. І

розпочати варто з національної безпеки, причини ускладнення якої пов'язані не тільки із зовнішньою загрозою, але й злочинними проявами в межах держави.

Згідно чинного законодавства, саме на Збройні Сили України покладено «...оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності» (ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України») [8]. Проте, наразі Збройні Сили вже є не тільки інструментом соціально-політичної стабільності та безпеки, але й джерелом соціальної напруги й злочинності. Тому, починати роботу із налагодження стабільності та зміцнення України як правової та незалежної держави, варто з наведення порядку у військовій сфері, а саме із профілактики військових злочинів.

Отже, особливу небезпеку стабільності військової дисципліни та правопорядку, непохитному статусу збройних формувань України, а відтак – суверенності та незалежності держави, становлять військові злочини. Згідно ч. 1 ст. 401 КК України, військовими злочинами визнаються злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів [6].

В основному, статистика щодо кількості вчинених злочинів у військовій сфері за останні роки є доволі невтішною. У 2015 році військовими прокурорами Західного регіону України (станом на квітень) було: порушено кримінальні провадження про 632 злочинах у цій сфері, що складає 87% від облікованих злочинів у поточному році; закінчено розслідування у 360 кримінальних провадженнях, з яких скеровано до суду з обвинувальним актом – 225 [1].

Звісно, на таку сумну статистику є свої причини та пояснення. Однак, боротись з такою проявами злочинності просто необхідно, особливо звертаючи увагу на важке військово-становище, в якому наразі перебуває українська держава. З огляду на це, в науковій літературі було запропоновано певні рівні профілактики військових злочинів, зокрема:

1) загальносоціальний рівень – пов'язаний, передусім, із формуванням та реалізацією положень законодавства України в даній сфері. Основним нормативно-правовим актом, що регулює запровадження загально-соціальних заходів можна вважати Концепцію реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року, затверджену 29 грудня 2012 р. Ця Концепція передбачає науково-обґрунтоване, послідовне (у два етапи) реформування і розвиток Збройних Сил України [4];

2) спеціально-кримінологічний рівень – зводиться до заходів, спрямованих на усунення чи обмеження дії причин та умов військових злочинів передусім на мікрорівні, а саме: 1) посилення діяльності щодо боротьби із корупцією у військовій сфері; 2) підвищення якості розкриття й розслідування злочинів, які вчиняються передусім військовими старшого й вищого офіцерського складу; 3) суворий відбір кандидатів на військову службу за високими професійними, етичними та моральними якостями; 4) вироблення у офіцерів та особового складу Збройних Сил непримиренного ставлення до проявів нестатутних відносин та інших порушень законодавства у військовій

сфері; 5) проведення командирами профілактичної роботи з особовим складом з метою недопущення будь-яких кримінальних проявів;

3) індивідуальний рівень – полягає у вивченні, діагностуванні, оцінці та, за можливості, нейтралізації обставин, що мають чи можуть мати криміногенний характер, у поведінці чи найближчому оточенні конкретного військовослужбовця. Мова йде про надання матеріальної допомоги конкретному військовому з боку керівництва військової частини чи з боку держави, проведення певного виховного процесу, що має здійснювати командир, військовий начальник із найбільш психічно нестійкими солдатами, а також проведенням з ними відповідної корекційної роботи [2].

З огляду на викладене можна зробити висновок, що всі зазначені напрями є важливими, необхідними та по-своєму цінними. Однак, одним з головних, якщо не вихідних пунктів повинно бути наведення порядку, перш за все, в законодавчій сфері.

В основному, законодавство в сфері протидії військовим злочинам розпочало своє формування ще наприкінці минулого століття та зараз є доволі розгалуженим й багатограним. Певні конвенції, закони, військові статuti й інші підзаконні нормативні акти чітко та точно регламентують військову сферу. Із-поміж них слід виділити наступні: Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. (ратифікована Україною 03.07.1954 р.), Гельсінський договір з відкритого неба від 24 березня 1992 р. (ратифікований Україною 02.03.2000 р.) Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. (ратифікована Україною 03.06.1999 р.), Воєнна доктрина України (затверджена постановою ВР України від 19 жовтня 1993 р. № 3529-ХІІ); Конституція України, Закони України «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квітня 2003 р., «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» від 18 червня 1999 р., «Про Збройні Сили України» від 5 жовтня 2000 р., «Про оборону України» від 5 жовтня 2000 р., Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р., «Про розвідувальні органи України» від 22 березня 2001 р. тощо; Статут внутрішньої служби Збройних Сил України від 24 березня 1999 р., Дисциплінарний статут Збройних Сил України від 24 березня 1999 р. та різні положення, накази тощо.

Однак, незважаючи на таку велику законодавчу базу, сьогодні слідчі, судді, юристи (адвокати, захисники) доволі часто стикаються з проблемами, що пов'язані з кваліфікацією військових злочинів.

З огляду на вище викладене, можна зробити наступні висновки: військові злочини – злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів. Головне в боротьбі з військовими злочинами – це, звісно, їх попередження (профілактика), а також забезпечення обізнаності всіх військовослужбовців з правилами несення служби, військової дисципліни, їх суворе дотримання, та знання обсягу своїх обов'язків з їх чітким виконанням.

Список використаних джерел

1. Військова прокуратура Західного регіону України. Заходи щодо запобігання і протидії злочинам у сфері проходження військової служби. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://matio.info/uk/novini/vijskova-prokuratura-zahidnogo-regionu-ukrayiny-zahody-shhodo-zapobigannya-i-protydiy-zlochynam-u-sferi-prohodzhennya-vijskovoyi-sluzhby/>.
2. Карпенко М. І. Причини і запобігання військовим злочинам. / М. І. Карпенко // Юридична наука. – 2013. – № 3. – С. 81–90.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (ред. від 15.05.2014р.) // Відомості Верховної Ради України. – № 30. – ст. 141.
4. Концепція реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року: рішення РНБО України від 29 грудня 2012 р.; із змінами станом на 05.02.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-12>.
5. Кримінальне право. Особлива частина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Leks/T20/T20_P1.html.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III; із змінами станом на 12.08.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – № 25-26. – ст. 131.
7. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII // Відомості Верховної Ради України. – № 27. – ст. 386.
8. Про Збройні сили України: Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII; із змінами станом на 21.06.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – № 9. – ст. 108.

Костинюк Христина Вікторівна,
*Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ*
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент
кафедри кримінального права і процесу Острогляд О. В.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Основним змістом процесуальної діяльності є встановлення об'єктивної істини, а основним засобом отримання і перевірки інформації є слідчі дії.

Обшук та огляд є найбільш поширеними способами отримання доказової інформації в кримінальному процесі і саме тому ці слідчі дії проводять в більшості кримінальних проваджень. Їх головною метою є виявлення знаряддя злочину, предметів та речей, які мають значення для встановлення істини у провадженні.

Питання проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуку та огляду, розглядали в своїх працях такі науковці, як: Журавель В. А., Захарко А. В., Коваленко О. А., Коновалова В. М., Шепітько В. Ю.

Обшук транспортних засобів передбачений ч. 2 ст. 233 Кримінального процесуального Кодексу (далі – КПК) як інше володіння особи та проводиться на підставі ухвали слідчого судді [5, с. 118-119].

Обшук транспортних засобів передбачає примусове обстеження будь-якого транспортного засобу, який є у приватному володінні громадянина (мотоцикл, автомобіль, яхта, особистий літак). Такий обшук має певну специфіку залежно від виду обшуку та особливостей транспортного засобу. Обшук транспортних засобів – це відносно новий вид обшуку у практиці органів розслідування, який вимагає знання будови та особливостей конструкції конкретного транспортного засобу [3].

Одним із важливих способів отримання доказової інформації є проведення огляду, який суттєво відрізняється від інших слідчих дій, в тому числі і від обшуку.

Коваленко О. А. зауважує, що виділення обшуку транспортних засобів у самостійний вид і відмежування його від інших таких слідчих та адміністративних дій, зокрема огляду, має не тільки теоретичне, але й практичне значення. У вирішенні цього питання слід виходити, насамперед, з того, що ці слідчі дії відрізняються за метою їх проведення. На практиці трапляються випадки проведення огляду, коли потрібно виявити й вилучити предмети й документи, які мають значення для справи. Для цього часто треба виявити та розкрити у примусовому порядку окремі кваліфіковано обладнані сховища. Таким чином, намагання виконати в процесі огляду транспортних засобів завдання, які може бути виконано лише під час обшуку, приховує в собі небезпеку порушення прав громадян [2].

Тому в разі виникнення потреби обстеження транспортних засобів слідчий має чітко визначити, яку слідчу дію – огляд чи обшук доцільно провести. Це дозволить йому запобігти порушенням законності та в найкоротший термін досягнути поставленої мети [2].

А. В. Захарко стверджує, що володільця транспортного засобу у випадку перешкоджання проведенню огляду слід притягувати до юридичної відповідальності. Таким чином, володільця транспортного засобу, після повідомлення йому слідчим свого рішення провести огляд транспортного засобу, зобов'язаний не користуватися транспортним засобом протягом розумного строку, необхідного слідчому для проведення огляду транспортного засобу. У випадку, коли на думку володільця транспортного засобу, слідчий ОВС порушує (чи порушив) вимогу розумності строку проведення огляду транспортного засобу, володільця транспортного засобу має право на підставі ч. 6 ст. 28 КПК звернутися до прокурора, слідчого судді або суду з відповідним клопотанням або скаргою [1].

В законодавстві тлумачення поняття «інше володіння особи» не є конкретизованим і вичерпним, і тому не сприймається однозначно.

Наприклад, Кримінальним кодексом України (ст. 162) встановлена караність за дії, пов'язані з незаконним проникненням в житло чи інше володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконного виселення чи інших дій, що порушують недоторканість житла громадян [4, с. 69].

В даній правовій нормі транспортний засіб не розглядається як інше володіння особи, в той час, як в кримінально процесуальному законодавстві транспортні засоби є об'єктом слідчих дій, на що вказує ч. 2 ст. 233 КПК України: «Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи» [5, с. 118-119].

Пленум Верховного Суду України в п. 11 Постанови «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» від 28 березня 2008 року № 2 роз'яснив, що як «інше володіння» слід розуміти такі об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф, автомобіль тощо [6].

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що основним засобом отримання доказів в кримінальному провадженні є проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду та обшуку, і чим швидше будуть проведені ці процесуальні дії, тим вірогіднішим видається розкриття вчиненого злочину.

Важливим аспектом при проведенні слідчих (розшукових) дій є дотримання конституційних прав і свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Захарко А. В. Підстави проведення слідчим ОВС у кримінальному процесі огляду транспортного засобу, що перебуває у володінні особи. / А. В. Захарко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2013. – Вип. 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_2_44.
2. Коваленко О. А. Особливості обшуку транспортних засобів // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право. – 2013. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2013_2_28.
3. Криміналістика: підручник / [В. Ю. Шепітько, В. М. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. – [5-е вид., перероб. і доп.]. – Х. : Право, 2011. – 464 с.
4. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 11 березня 2015 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2015. – 207 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями станом на 20 серпня 2015 року: Офіц. Текст. – К.: Алерта, 2015. – 296 с.

6. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08>.

Кориневич Іванна Романівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права і процесу Турчак І. О.

РЕАЛІЗАЦІЯ МАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРА ЩОДО СЛУЖБОВОГО ТВОРУ

Стрімке поширення інформаційних технологій та посилення продуктивності інтелектуальної праці потребують більш ефективного правового регулювання питань охорони права інтелектуальної власності. На даний час багато об'єктів інтелектуальної власності створюється за допомогою різного роду комп'ютерних програм, а також у зв'язку з трудовими відносинами. Багато творів створюється під час виконання службових обов'язків і в результаті виникає, так званий «службовий твір». Відповідно до статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон), службовий твір – це твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

Майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності є досить важливими, оскільки більшість авторів створюють свої шедеври заради здобуття певних матеріальних благ. А майнові права наділяють авторів юридичними гарантіями отримати за свою працю цілком заслужену винагороду. Багато країн наділяють авторів, крім майнових прав, ще й певними майновими пільгами, оскільки використання результатів інтелектуальної діяльності підвищує рівень їхнього соціально-економічного зростання.

На даний час тема реалізації майнових прав автора щодо службового твору є досить актуальною, тому що право інтелектуальної власності на об'єкт створений під час дії трудового договору належить працівникові і роботодавцеві спільно. У зв'язку з цим, виникає питання, як відбуватиметься розподіл прав, якщо припиняться трудові відносини.

Деякі аспекти правовідносин інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, досліджували такі науковці, як: М. Гордон, Т. Ярошевська, С. Корновенко, Н. Рязанова, О. Тверезенко, О. Заєць та інші.

Законодавство України повинно чітко врегулювати питання відносин між працівником і роботодавцем, оскільки виникають багато спорів та суперечок. У частині 2 статті 429 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) зазначено, що

майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. У такому разі майнові права працівника і роботодавця на службовий твір можуть бути різними. Але виходить, що виникає колізія між законами тому, що згідно зі статтею 16 Закону виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем.

На разі за створення та використання службового твору автору належить авторська винагорода, розмір і порядок виплати якої встановлюється трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. Отже, при використанні службового твору його автор, крім заробітної плати, має право на виплату авторської винагороди. Виплачувати авторську винагороду має та особа, яка використовує службовий твір. Для авторського права традиційною є договірною форма правовідносин між автором та особою, яка використовує результати творчої діяльності автора. Виходячи з цього, можна сказати, що одним із засобів захисту авторських прав на службовий твір є авторський договір [5].

Винагорода – це одне з найважливіших майнових прав автора. Як зазначалося раніше переважна більшість результатів інтелектуальної діяльності створюються з метою одержання відповідної винагороди.

Особа, яка має авторське право, має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання її твору. Закон також допускає можливість виплати авторської винагороди і за створення, і за використання службового твору. Це особлива винагорода, що перевищує звичайну заробітну плату. Вона визначається договором між автором і роботодавцем. Такий договір може бути укладений ще при прийомі автора на роботу, а може – і після створення твору. Винагорода може здійснюватися у вигляді одноразового платежу (одноразова винагорода), у формі відрахувань (відсотків) за кожний проданий примірник чи кожне використання твору або складатися зі змішаних платежів [3].

Що стосується визначення розміру виплати авторської винагороди, то залишилось незрозумілим якими критеріями необхідно керуватися для визначення розмірів винагороди. Можна припустити, що у випадку коли використання такого об'єкта приносить істотний прибуток роботодавцю, то авторська винагорода має бути відповідна цьому прибутку. З іншого боку, якщо прибуток працедавця незначний або його взагалі немає, то необхідно орієнтуватися на мінімальні ставки авторської винагороди. Тобто використовувати Постанови КМ України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 р., № 72, «Про затвердження мінімальних ставок винагороди авторам технологій і особам, які здійснюють їх трансфер» від 4 червня 2008 р. № 520 [4].

Щодо належності майнових прав, як зазначає М. Селіванов, потрібно виходити з того, що роботодавець є правонаступником автора, його права похідні

від прав автора (творця). Сторони на власний розсуд можуть розподілити майнові права інтелектуальної власності між собою. Якщо сторони не визначили у договорі умови розподілу між собою майнових прав інтелектуальної власності, вступає в дію положення ст. 429 ЦК України, а саме: право інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належить працівникові і роботодавцеві спільно. З цього випливає, що вони мають рівні права як на одержання охоронного документа (наприклад, патенту), так і на використання такого об'єкта [4].

Можемо не погодитись з такою думкою, оскільки тільки власник авторського права має виключне право використання твору, а всі інші особи можуть використовувати цей твір лише за згодою власника.

Отже, законодавство України повинно чітко врегулювати питання відносин між роботодавцем та працівником (автором), щоб уникнути суперечок та виникнення проблем, що стосуються реалізації майнових прав. Оцінюючи вищенаведене потрібно сказати, що Україна насправді робить кроки щодо захисту прав авторів при створенні ними службових творів, що покращує ринок інтелектуального потенціалу країни.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про авторське право і суміжні права: закон України від 23.12.1993 р. №3792 –XII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
3. Майнові права інтелектуальної власності авторів творів науки, літератури, мистецтва і суміжних прав та суб'єктів промислової власності . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/192/7132.html>.
4. Селіванов М. В. «Службові твори – кому належить право інтелектуальної власності». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arbitis.com/Selivanov-M-V-Sluzhbovi-tvori-komu-nalezhit-pravo-intelektualnoyi-vlasnosti/>.
5. Юридичний вісник України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yuricom.com/ru/yuridichniy_visnyk_ukrainy/overview/?id=43.

Ляхович Андрій Володимирович,
Юридичний інститут ПНУ імені В. Стефаника, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к. ю. н., доцент кафедри
трудового, екологічного та аграрного права Романко С. М.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЛІСОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТА ВИДИ

Відповідно до статті 1 Лісового Кодексу України, ліс є типом природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом,

мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. Як бачимо, ліс визначається як цілісна екосистема, яка включає не тільки деревну рослинність, але й живі організми. Тому посягання на будь-який із елементів цієї екосистеми, створює загрозу для життєдіяльності не тільки самої екосистеми, але й людини, оскільки благополуччя та життєзабезпечення певних потреб та інтересів людей напряму залежить від стану лісів. Ліси, перш за все, є поглиначами викидів парникових газів та природними генераторами кисню, мають величезний вплив на клімат і стан ґрунтів, є джерелами отримання лісових ресурсів. До лісових ресурсів належать не тільки деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів, а й корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб.

Лісові ресурси належать до вичерпних природних ресурсів. За підрахунками Всесвітнього Фонду Охорони Дикої Природи (WWF), вже через 40 років біоресурси планети Земля будуть повністю вичерпані. За минулі 10 тис. років людиною було знищено близько 2/3 всіх лісів планети. Тому у сучасних умовах питання охорони та відтворення лісів є дуже актуальним.

Різні аспекти охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, що мають відношення й до лісів, знайшли відображення у працях таких вчених-юристів, як Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, О. С. Колбасов, С. М. Кравченко, В. В. Костицький, Н. Р. Малишева, В. В. Петров, О. О. Погрібний, В. К. Попов, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга.

Особлива увага приділялась юридичній відповідальності за лісопорушення не тільки у теорії, але й на практиці. Зокрема, за результатами виробничої наради від 27.03.2015 року Державне агентство лісових ресурсів України відмічає необхідність в забезпеченні належного контролю за обліком лісових ресурсів і підвищення ефективності охорони лісових насаджень від незаконних рубок і інших лісопорушень [1]. Відзначається і певна робота Держлісагенства у цілому напрямку: за останній рік до правоохоронних органів передано матеріали по 1 124 випадкам лісопорушень, розглянуто судами – 141, за 10 місяців поточного року до дисциплінарної відповідальності притягнуто 1 118 посадових осіб державної лісової охорони, з яких – 107 звільнено із займаних посад. Порушено 18 кримінальних справ за зловживання та неналежне виконання службових обов'язків, наслідком чого стали незаконні рубки в лісах Держлісагенства.

Під порушенням лісового законодавства слід розуміти протиправну дію або бездіяльність, яка завдає шкоди лісам або земельним лісовим ділянкам або не завдає такої шкоди, але спрямована проти встановленого порядку користування лісами або земельними лісовими ділянками і передбачає

юридичну відповідальність винної в цьому особи. Перелік порушень лісового законодавства міститься в ст. 105 ЛК України. До них належать правове забезпечення використання та охорони рослинного світу заготівля інших лісових ресурсів; невнесення плати за використання лісових ресурсів у встановлені строки та деякі інші [2, с. 238].

Порушення лісового законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність. Притягнення до юридичної відповідальності здійснюється в порядку і на підставі, передбачених відповідно трудовим, адміністративним, цивільним або кримінальним законодавством. Дисциплінарну відповідальність за порушення лісового законодавства несуть посадові особи та працівники органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, до посадових обов'язків інструкціями і положеннями віднесено здійснення заходів з питань охорони, захисту, відтворення та раціонального використання лісів.

Порушення лісового законодавства завжди поєднане із заподіянням шкоди лісовим екосистемам. Тому лісове законодавство передбачає, що підприємства, установи, організації і громадяни зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну лісу в результаті порушення лісового законодавства, у розмірах і порядку, визначених законодавством України (ст. 107 ЛК України) [2]. На даний час, документами, на підставі яких здійснюється відшкодування, є Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» від 23 липня 2008 р. № 665, «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» від 23 травня 2007 р. № 761, «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» від 24 липня 2013 р. № 541. Таксами з врахуванням обсягів заподіяної шкоди та характеру лісопорушень запроваджено кратність розміру стягнень відповідно до розміру неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З використанням такс також визначається розмір шкоди, яка заподіяна лісовому господарству підприємствами, установами, організаціями та громадянами знищенням, пошкодженням чи незаконною рубкою окремих дерев, груп дерев, чагарників на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках, що не належать до лісового фонду. Підвищені розміри такс встановлені Постановою Кабінету Міністрів України «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)» від 7 листопада 2012 р. № 1030. Обов'язок відшкодування шкоди, завданої порушенням законодавства про охорону і використання лісових ресурсів, застосовується до винних осіб незалежно від того, несуть вони адміністративну або кримінальну відповідальність чи ні. Лісовим кодексом України також передбачено, що самовільно зайняті земельні ділянки лісгосподарського призначення, інші земельні лісові ділянки підлягають поверненню за їх належністю без відшкодування витрат, понесених за час незаконного користування ними. Повернення самовільно зайнятих земельних ділянок лісгосподарського призначення, інших земельних лісових ділянок

здійснюється в порядку, встановленому Земельним кодексом України. Незаконно добута деревина та інші лісові ресурси підлягають вилученню в установленому порядку. В разі неможливості вилучення незаконно добутої деревини та інших лісових ресурсів стягується їх вартість.

Адміністративна відповідальність за лісопорушення встановлюється Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Суб'єктами адміністративної відповідальності є як громадяни, так і посадові особи, щодо яких установлені підвищені розміри штрафів, кратних до розміру мінімуму неоподаткованих доходів громадян (НМДГ). Розміри штрафів незначні (від одного до семи для громадян НМДГ та від трьох до двадцяти для посадових осіб) і не справляють належного впливу на забезпечення дотримання лісового законодавства. Наприклад, незаконне використання земель державного лісового фонду: використання ділянок земель державного лісового фонду для розкорчовування, спорудження будівель, переробки деревини, влаштування складів і т. ін. без належного дозволу на використання цих ділянок – тягне за собою накладення штрафу на громадян від п'яти до десяти НМДГ і на посадових осіб – від дев'яти до вісімнадцяти НМДГ. А за здійснення лісових користувань не у відповідності з метою або вимогами, передбаченими в лісорубному квитку (ордері) або лісовому квитку встановлено адміністративну відповідальність у вигляді штрафу на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від трьох до семи НМДГ. Таке еколого-небезпечне лісопорушення, як порушення вимог пожежної безпеки в лісах, що призвело до виникнення лісової пожежі або поширення її на значній площі, тягне за собою накладення штрафу на громадян лише від трьох до десяти НМДГ і на посадових осіб – від семи до дванадцяти НМДГ.

Визначені КУпАП порушення у галузі охорони і використання лісових ресурсів не цілком співпадають із переліком лісопорушень, що містяться у ЛК України. Узгодження положень цих кодексів залишається однією з умов підвищення ефективності інституту юридичної відповідальності за лісопорушення. Заходи адміністративної відповідальності застосовуються до винних осіб органами Державного агентства лісових ресурсів України і Міністерства екології та природних ресурсів України. Одним із видів застосування адміністративних заходів за порушення лісового законодавства є припинення робіт, що здійснюються підприємствами, установами, організаціями і громадянами, якщо під час їх проведення не виконуються встановлені технологічні, санітарні та інші спеціальні вимоги щодо безпеки природного стану лісів та їх відтворення. Вони застосовуються органами державної виконавчої влади органами місцевого самоврядування як види адміністративного реагування на лісопорушення [3].

Кримінальна відповідальність за лісопорушення. Кримінальним кодексом України встановлюється відповідальність за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу та незаконну порубку лісу, зокрема:

- знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць, а також стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності або її залишків на землях

сільськогосподарського призначення вогнем чи іншим загально небезпечним способом (стаття 245);

- незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяло істотну шкоду, а також вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах (стаття 246).

До категорії незаконної рубки часто відносять вісім категорій не передбачених законом діяльності: крадіжка деревини; недозволений лісоповал; недотримання встановлених для вирубки лісу правил; недотримання встановлених правил продажу пиломатеріалів або видачі концесій; маніпулювання технічними даними деревини; ухилення від податків і зборів; недотримання правил перевезення або експортування деревини; порушення трудового законодавства.

Як висновок, варто зазначити, що питання юридичної відповідальності за лісопорушення, будучи врегульованими національним законодавством, вимагають певного вдосконалення та оновлення у відповідності до вимог часу. Зокрема, варто посилити роль превентивних заходів охорони лісів та діяльності лісової служби охорони, забезпечити маркування та простеження руху деревини від місця рубки до кінцевого споживача, збільшити розміри адміністративних стягнень за лісопорушення.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Державного агентства Лісових ресурсів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dklg.kmu.gov.ua/forest/document/42414.
2. Лісовий Кодекс України від 21.01.1994р. // Офіційний сайт законодавства ВРУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
3. Екологічне право. Підручник / за ред. А. П. Гетьмана. – Х.: Право, 2013. – 432 с.
4. Костицький В. В. Екологічне право. Книга друга. – Дрогобич, Коло. – 2013. – 344 с.
5. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України // за заг. ред. Балюк Г. І. – К., Юрінком Інтер. – 2010. – 368 с.

Мельніков Микола Олександрович,
Чорноморський державний університет
ім. П. Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник: к. ю. н., доцент,
завідувач кафедри цивільного та
кримінального права та процесу Шведова Г. Л.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА НАСИЛЬНИЦЬКУ ЗМІНУ ЧИ ПОВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ АБО ЗАХОПЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Перший розділ Особливої частини Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України, які є одним із найбезпечніших видів злочинної діяльності. Проблеми із забезпечення національної безпеки є надзвичайно важливими, так як вони існують у кожній державі і зазвичай тісно пов'язані із різними сферами суспільного життя: політичною, економічною, інформаційною.

Питання стосовно кваліфікації дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади завжди були дискусійними серед багатьох науковців і ця тема є зараз надзвичайно актуальною.

Як зазначає Д. С. Слінько, проблема забезпечення кримінально-правової відповідальності за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, є досить актуальною. На сучасному етапі зростає кількість діянь, які раніше були однією із форм державної зради [1, с. 176]. Отож, таку точку зору варто взяти до уваги.

На практиці, при кваліфікації діянь, виникає досить багато протиріч стосовно дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. Автор погоджується із думкою Я. І. Богів про те, що вітчизняний законодавець передбачив кримінальну відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу (ст. 109 Кримінального кодексу України). Однак, вказані норми є ефективними лише за умови, коли в країні пануючим буде легітимний режим, натомість в ситуації нелегітимного правління єдиною силою, яка здатна йому протистояти, є воля народу – народний суверенітет [2, с. 208].

Що стосується самої кваліфікації, то варто зазначити, що хоча Кримінальним Кодексом чітко визначений склад поданих злочинів, проте на практиці під час проведення теоретичних кваліфікацій можуть виникати розбіжності при визначенні структурних елементів складу злочинів, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. Визначаючи безпосередній об'єкт поданого злочинного діяння, М. І. Мельник визначає його як встановлений Конституцією і законами України порядок створення і діяльності вищих органів державної влади, порушення якого створює загрозу національній безпеці у політичній сфері. Його додатковим факультативним об'єктом може бути встановлений

порядок виконання представниками влади своїх службових повноважень [3, с. 246]. Проте автор, проаналізувавши думки інших науковців, схиляється до думки В. В. Сташиса, який під безпосереднім об'єктом розумів суспільні відносини, що забезпечують внутрішню безпеку України, захист її конституційного ладу та державної влади. Правовою підставою криміналізації цих діянь є ч. 3 ст. 5 Конституції України, відповідно до якої право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і ніхто не може узурпувати державну владу [4, с. 353].

Об'єктивна сторона визначається Кримінальним Кодексом і проявляється у чотирьох формах: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; змові про вчинення таких дій; публічних закликах до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; розповсюдженні матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Справедливим є зауваження Я. О. Лантінова, який акцентує увагу на тому, що об'єктивну сторону злочинів, передбачених ст. 109 КК, можуть утворювати не лише такі дії, як захоплення будівель органів державної влади, мостів, вузлів комунікацій, транспортних засобів, сховищ, насильство щодо представників влади, й будь-які інші дії, що самі по собі не здатні привести до захоплення державної влади чи повалення конституційного ладу та не мають самостійної кваліфікації за однорідними статтями. Наприклад, це може бути участь у мітингу чи демонстрації на підтримку насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. У той самий час, поширення листівок із відповідними закликами охоплюється ч. 2 ст. 109 КК і кваліфікуватися за ч. 1 не може [5, с. 214]. Досить влучно стосовно цього питання висловлюється В. М. Трубников, який зазначає, що для кваліфікації цього злочину має значення спосіб публічних закликів та розповсюдження матеріалів. Публічні заклики можуть мати місце на мітингу, зібранні тощо, а розповсюдження матеріалів може здійснюватися шляхом підкидання листівок до поштових скриньок, розклеювання їх на дошках для оголошень, розсилання листів певним групам адресатів тощо. Лише у цьому разі подібні дії кваліфікуються за ч. 2 ст. 109 КК. Публічні заклики і розповсюдження матеріалів із використанням засобів масової інформації тягнуть відповідальність за ч. 3 ст. 109 КК [6, с. 18].

Не можна не погодитись із думкою І. О. Харь, яка наголошує, що суб'єкт даного злочину загальний, тобто фізична осудна особа з 16 років, проте кваліфікуючою ознакою є вчинення даного суспільно-небезпечного діяння представником влади [7, с. 70].

З приводу такого суб'єкта злочину як представник влади, в кримінально-правовій літературі є різні судження. Автор прислухається до думки М. О. Потєбенько, який говорить, що представник влади повинен розглядатися в якості особливої категорії службових осіб, наділених у межах своїх повноважень правом віддавати обов'язкові для виконання іншими особами (як фізичними, так і юридичними) накази, розпорядження, вказівки, приймати рішення не тільки в рамках відомства, представником якого він є, але й поза ним, тобто по відношенню до громадян з приводу їх поведінки, вчинків, діянь громадян, не

підпорядкованих їм по службі або роботі. Загальнообов'язкове виконання вказівок і вимог представника влади забезпечується можливістю застосування мір примусового характеру. До представника влади відносяться: народні депутати України, депутати Автономної Республіки Крим, представники органів місцевого самоврядування (депутати сільських, селищних, міських та обласних рад, співробітники виконавчих органів цих рад, місцевих державних адміністрацій); співробітники правоохоронних і адміністративних органів, органів виконавчої влади (судді, слідчі й оперативні співробітники органів МВС і СБУ, прокуратури, їхні помічники, а також слідчі прокуратури, співробітники поліції). Не можуть бути віднесені до представників влади співробітники адміністративних органів (водії транспортних засобів, друкарки, консультанти, оскільки вони не наділені розпорядчими, організаційно-розпорядчими функціями [8, с. 8].

Стосовно суб'єктивної сторони, науковці притримуються думки про те, що вона характеризується виною у виді прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій і бажає вчинити такі дії. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цих злочинів є їх спеціальна мета: насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. Можна погодитись із судженням М. І. Мельник, який зазначає, що частина 3 ст. 109 передбачає ознаки, які обтяжують розглядуваний злочин, якщо він вчинений у формах, наведених у ч. 2 цієї статті. Відповідно до них, кваліфікованими видами публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а так само розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, є вчинення їх: з використанням засобів масової інформації; представником влади; повторно; організованою групою осіб [3, с. 249].

Отже, дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, є одними з найбільш небезпечних посягань на основи державної безпеки, і під час проведення кваліфікації поданих злочинів необхідно звертати увагу на всі деталі справи, щоб уникнути грубих помилок при дослідженні конкретного складу злочину.

Список використаних джерел

1. Слінько Д. С. Кримінально-правова характеристика дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади. / Д. С. Слінько // Вісник Асоціації Кримінального Права України. – 2014. – № 2(3). – 374 с.
2. Богів Я. І. Народний суверенітет та права людини як два основоположні, взаємопов'язані принципи конституціоналізму. / Я. І. Богів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 807: Юридичні науки. – С. 207–210.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010 – 1288 с.

4. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.
5. Лантінов Я. О. Щодо сутності категорія «нація» як частини когнітивного конструкта «національна безпека України як об'єкт кримінально-правової охорони». / Я. О. Лантінов // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-й річниці незалежності України та 20-й річниці заснування Інституту президентства в Україні (м. Суми, 21–22 травня 2011 р.) / Сумська філія ХНУВС. – Суми : Університетська книга, 2011. – С. 214.
6. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / В. М. Трубников, В. І. Борисов, Я. О. Лантінов та ін. ; за заг. ред. В. М. Трубникова. – Х. : Вид-во ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 18.
7. Харь І. О. Суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 109 КК України. / І. О. Харь // Юридична наука. – 2013. – № 11. – С. 67-80.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: Під загальною редакцією Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. – К. : Форум, 2001, у 2-х ч. – С. 3–34. (ст. 8).

Нашора Сергій Васильович,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу Книш В. В.

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Мова про кодифікацію виборчого законодавства ведеться вже 15 років, а в Верховній Раді попереднього скликання було зареєстровано лише 2 проекти кодексу, один з яких отримав позитивну оцінку Венеціанської комісії. Варто зауважити, що 22 країни Європи застосовують виборчий кодекс, а ще 8 – частково. Останні, наприклад, кодифікують вибори до парламенту та президентські, а щодо місцевих регламентують лише основні положення. При цьому, кодифікація виборчого законодавства зайняла чільне місце у таких країнах, як Франція, Польща, Іспанія, Швеція та Швейцарія, Грузія, Фінляндія та інші [1].

Слід зауважити, що законодавство Франції достатньо детально регламентує процес формування виборчих органів держави. Конституція Французької республіки (1958 рік), а також Виборчий кодекс Французької республіки містять норми і принципи, на яких ґрунтується виборчий процес, і проводяться вибори як на національному, так і на локальному рівнях. Тут слід зазначити, що Виборчий кодекс є спеціальним законодавчим актом, сформованим на основі інкорпорації усіх норм права, регулюючих цю сферу

правової регламентації, тобто він містить у відносно систематизованому виді усі основні норми виборчого права Франції. Цікаво відмітити, що ця інкорпорація здійснена в 1956 році на підставі не законодавчого акту, а усього лише урядового декрету. Цей Кодекс інкорпорував різноманітні акти виборчого законодавства з 1852 року, які, у свою чергу, мають різний юридичний статус. Тобто, інкорпоровані до Кодексу були як звичайні закони, так і органічні [2].

Вибори в Іспанії регулюються Конституцією та Органічним законом про загальний виборчий режим 1985 р. з подальшими змінами. Він являє собою, по суті, виборчий кодекс, що включає загальні положення, що відносяться до всіх виборів, та спеціальні положення, що регулюють вибори членів окремих представницьких органів і окремих посадових осіб, а також містить норми про виборчі органи, про виборчу пропаганду, про способи голосування (зокрема, поштою), про саме голосування, про виборчі спори, про фінансування виборів, про виборчі делікти і покарання за них. Втім, для регіональних автономних співтовариств його положення діють тільки як основа для їх власного законодавчого регулювання. Відповідно до ч. 5 ст. 68 Конституції, виборцями є всі політично повноправні іспанці [3].

Таким чином, в країнах, які мають високі показники щодо стану демократії, усуваються проблеми дублювань, пробілів та суперечностей у законодавчій базі. Адже основні норми поширюються на всі рівні виборів.

Не менш цікаве порівняння щодо кворуму для виборчих комісій в день голосування. Так, винятково під час президентської кампанії протокол за результатами підрахунку голосів на дільницях легітимний, навіть за умови наявності в ньому лише трьох підписів.

Спостерігачі від громадських організацій на парламентських виборах мають статус та права суб'єкта виборчого процесу, на місцевих – наближені в повноваженнях до журналістів і можуть збирати і поширювати інформацію про вибори, але не складати акти чи писати скарги. А під час президентських їх взагалі немає [1].

Наявність низки схожих рис робить особливо цінним вивчення досвіду цих країн. Країни Східної Європи сприятливі для порівняльних досліджень, тому що відповідають висунутому більшістю компаративістів критерію максимально можливої подібності політичної культури досліджуваних країн.

Критеріями, що дозволяють виділити Східну Європу як особливу політичну систему і виявити внутрішньо-системні і позасистемні зв'язки Східної Європи, виступають наявність стійких історичних і політичних зв'язків усередині даного регіону, географічна близькість і сильна економічна взаємозалежність, соціально-культурна близькість.

На цьому шляху постсоціалістичними країнами Європи накопичено чималий позитивний досвід, зокрема у сфері законодавчого регулювання і реалізації виборчого права. Більшість країн регіону продемонструвала значні успіхи у процесах демократизації, свідченням чого є те, що вісім з десяти нових членів ЄС представляють країни саме цього регіону, а вступ до цієї організації ще двох країн – Румунії та Болгарії – уже чітко визначений у часі. Для того, щоб

пройти аналогічний шлях, багато країн Заходу потребували кількох десятиліть поступального розвитку [2].

Слід зазначити, що революційні зміни, які відбулися наприкінці 80-х – на початку 90-х у країнах Східної Європи, були легітимовані внаслідок проведених у цих країнах демократичних виборів на багатопартійній змагальній основі. Саме завдяки демократичним виборам, проведеним відразу після падіння прокомуністичних режимів, багатьом опозиційним до комуністичного режиму силам вдалося зайняти відповідну нішу в політичній системі. Однак, перші такі вибори стали, швидше, прецедентом. І лише після проходження трьох, а то й більше (як, наприклад, у Болгарії), електоральних циклів вибори змогли стати реальним механізмом формування демократичної влади на основі політичних преференцій громадян держави. Цим визначається і особлива увага в законодавстві посткомуністичних країн до виборів як основоположного демократичного механізму реалізації волі народу.

Перехід більшості країн Східної Європи на демократичні шляхи розвитку призвів не лише до змін у законах про вибори, а й до юридичного закріплення основ виборчого права, виборчої системи інших аспектів інституту безпосередньої демократії у текстах конституцій.

Вважається, що сам факт включення положень, що регулюють інститут виборів, до конституції свідчить про зміну пріоритетів самої держави, про визнання значення цього інституту для функціонування державного механізму.

У більшості країн регіону прийнята пропорційна система виборів, яка має свої національні особливості. Законодавством Угорщини, Албанії, Македонії, України передбачена змішана, мажоритарно-пропорційна система виборів, причому частка депутатів, яка обирається за тією чи іншою системою, а також механізми розподілу депутатських мандатів вирішуються національним законодавством цих країн по-різному.

Спільним для більшості країн регіону є і запровадження певного відсоткового порогу (5%) для політичних партій, з метою недопущення надмірної фрагментації парламенту та стимулювання утворення сильних політичних партій. Додатковим стимулом для цього вважається запровадження більш високого виборчого бар'єру для коаліцій політичних партій. Особливо жорстким у цьому плані є законодавство Словаччини, відповідно до якого кожен учасник коаліції має набрати 5% голосів.

Така система виборів, без сумніву, сприяла розвитку в країнах регіону багатопартійної системи. Разом з тим, розвиток залежності депутатів від керівництва потужних політичних партій (а не від електорату) підштовхує політиків цих країн до дискусії щодо можливого запровадження елементів мажоритарної виборчої системи [3].

При всьому демократизмі виборчих законів у країнах Східної Європи, практика їх реалізації вказує на цілу низку порушень і відступів від прийнятих у всьому світі принципів чесних і вільних виборів. Вони явно не були такими в Хорватії часів Ф. Туджмана, Югославії – С. Мілошевича, Албанії – С. Беріши. Дрібні та значні зловживання були зафіксовані при проведенні парламентських виборів у низці інших країн. За оцінкою болгарської неурядової організації

«Громадянська ініціатива за вільні і демократичні вибори», у 1997 році у голосуванні на виборах парламенту взяло участь більш як мільйон «мертвих душ».

Проведення змагальних виборів потребувало і значних фінансових витрат для ведення передвиборної агітації. Це, у свою чергу, породило інший негативний прояв посткомуністичних режимів – політичний клієнталізм, тобто залежність політичних партій та блоків від своїх фінансових спонсорів, у тому числі й у виборі напрямків реалізації своїх політичних стратегій [4].

Враховання цих чинників також суттєво впливало на прийняття тих чи інших норм виборчого законодавства в країнах Східної Європи. Саме тому слід пам'ятати, що рівень демократичності тієї чи іншої країни не визначається лише на основі оцінки ступеня зрілості інституціонального складника демократичної політичної системи. Не сприяють розкриттю реального ступеня демократизації і суто нормативістські підходи. Набагато більше для розуміння реального стану речей дає аналіз практики функціонування цих інститутів та реалізації законодавчих норм, що регулюють їхню діяльність. На його основі й були вироблені конкретні рекомендації, які, як сподіваються автори, можуть прислужитися Україні в досягненні її стратегічної мети – побудови демократичної правової держави.

Список використаних джерел

1. Байки про Виборчий кодекс. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2013/09/9/6997605/?attempt=1>.
2. Франція: аналіз виборчого законодавства в контексті дотримання загальнодемократичних стандартів і прав людини. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donklass.com/2010-03-15-15-40-59/109-analiz-zakonodatelstva-raznyx-stran/595-franczya-analz-viborchogo-zakonodavstva>.
3. Страшун Б. А. Конституційне (державне) право зарубіжних країн. / Б. А. Страшун. – Том 3. Особлива частина. Країни Європи. – К., 1997. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yport.inf.ua/konstitutsionnoe-gosudarstvennoe-pravo252.html>.
4. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.parlament.org.ua>.

Піцура Віта Василівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу Бабецька І. Я.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

Всі багатства суспільства створюються творчою працею людини. Право інтелектуальної власності має свою історію походження та передумови виникнення. Актуальність даної теми дослідження полягає в тому, що право Європейського Союзу є наднаціональним правом, а тому має свою самостійну правову систему, джерела, форми правотворчості та правозастосування. В правових системах країн Європи регулюванню суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності приділяється значна увага. Дослідження особливостей правової охорони інтелектуальної власності у ЄС надає можливість визначити напрямки вдосконалення та перспективи подальшого розвитку вітчизняного законодавства у цій сфері.

Відповідно до ч. 1 ст. 418 ЦК України, під інтелектуальною власністю розуміється право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦК України та іншими законами України. Право інтелектуальної власності визнається державою шляхом закріплення його в законі, воно охороняється та захищається у встановленому законом порядку, це право пов'язується з відповідними об'єктами, які визначаються законодавством України, у тому числі і міжнародно-правовими актами.

У різних правових системах світу права на об'єкти інтелектуальної діяльності визначаються по-різному. Так, до об'єктів права інтелектуальної власності належать:

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- раціоналізаторські пропозиції;
- сорти рослин, породи тварин;
- комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
- комерційна таємниця [1].

Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних з творчою діяльністю

здійснюється за допомогою норм Книги четвертої ЦК України та ряду норм спеціальних законів України. Книга четверта ЦК України «Право інтелектуальної власності» відображає суттєві загальні положення цивільно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері інтелектуальної власності, і включає: поняття та зміст права інтелектуальної власності; правові норми, які закріплюють перехід права інтелектуальної власності на об'єкти; особливості правового режиму об'єктів, що створені на замовлення та під час виконання трудових обов'язків; визначення способів цивільно-правового захисту права інтелектуальної власності [2].

Право інтелектуальної власності ЄС формувалося довго, складно і досить важко. Основна проблема полягала в тому, що це право є територіальним за своїм характером, тобто правова охорона об'єктів інтелектуальної власності, надана на території однієї держави, не діє на території інших держав. Крім того, в різних країнах є відмінності в рівнях охорони, особливості правозастосовчої практики. Кожна держава прагне передусім забезпечити права національних правовласників, що загалом суперечить цілям і принципам створення єдиного ринку. Тому тривалий час регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності залишалось у компетенції держав-членів ЄС, а співпраця у сфері інтелектуальної власності не входила до низки пріоритетних завдань Євросоюзу.

До основних нормативно-правових документів Європейського співтовариства в галузі охорони авторського права слід віднести: Директиву Європейського парламенту та Ради 91/250/ЄЕС від 14 травня 1991 року про правову охорону комп'ютерних програм, Директиву Європейського парламенту та Ради 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 року про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав за застосування їх до супутникового мовлення та кабельної ретрансляції, Директиву Європейського парламенту та Ради 93/98/ЄЕС від 29 жовтня 1993 року про гармонізацію строку охорони авторського права та деяких суміжних прав, Директиву Європейського парламенту та Ради 92/100/ЄС від 19 листопада 1992 року про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності, Директиву Європейського парламенту та Ради 96/9 ЄС від 11 березня 1996 року про правову охорону баз даних, Директиву Європейського парламенту та Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 року про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав у інформаційному суспільстві, Директиву Європейського парламенту та Ради 2004/48/ЄС про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності [3].

З п'ятнадцяти директив Євросоюзу щодо регулювання правовідносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю, вісім належать до охорони авторського права й суміжних прав. Складовою частиною особливої системи права ЄС є інститут права інтелектуальної власності. Його поява й розвиток міцно пов'язані з інтелектуалізацією життя людства, розвитком інформаційних технологій і культури. Створення єдиного європейського ринку потребує гармонізації відповідних національних законодавств держав-членів ЄС, а також поліпшення системи захисту інтелектуальних прав на міждержавному рівні [4].

Можна виділити дві форми інтеграційних правових процесів у сфері інтелектуальної власності в рамках Європейського Союзу. У рамках першої форми – гармонізації права – відбувається зближення національних законодавств країн-членів ЄС у сфері правової охорони інтелектуальної власності. Така форма характерна, перш за все, для авторського права і суміжних прав. Гармонізація права в ЄС здійснюється за допомогою такого нормативно-правового акту, як директива. Директива має обов'язкову силу тільки для тієї держави, якій вона адресована і лише щодо того результату, до досягнення якого вона спрямована. Її відмінною рисою також є те, що форми і способи реалізації правових положень, закріплених у директиві, визначаються самою державою. Директиві, як правило, має кореспондувати акт національного законодавства, що імплементує її положення. У самій же директиві встановлюється певний строк для здійснення імплементации.

При другій формі – уніфікації права – відбувається введення єдиного інструменту правової охорони інтелектуальної власності, що діє на всій території ЄС, що не замінює, однак, національних інструментів правової охорони. Така форма більшою мірою характерна для сфери засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту і виробленої ними продукції (робіт, послуг), права промислових зразків, правової охорони селекційних досягнень у сфері рослинництва. Уніфікація права в рамках ЄС здійснюється за допомогою прийняття такого нормативно-правового акту, як регламент. Головні властивості регламенту – загальне застосування в державах-учасниках, загальнообов'язковість в повному обсязі і пряму дію – зумовлюють значну ефективність його положень. Регламенти не потребують подальшої ратифікації державами-членами, імплементации в національне законодавство і не можуть бути змінені ніяким органом держави-члена [3].

Беручи до уваги те, що запровадження охоронних документів ЄС здійснюється з урахуванням вимог щодо усунення перепон торгівлі та конкуренції, актів ЄС щодо гармонізації законів держав-членів та навпаки, можливо говорити про комплексний, складний дворівневий характер цієї галузі. Адже в ній поєднуються уніфіковані норми щодо охорони інтелектуальної власності держав-членів, які висвітлені в актах з гармонізації, судові рішення (де головною метою є захист конкуренції та вільний рух товарів), а також і норми, які стосуються охоронних документів ЄС (метою яких поряд з розвитком спільного (єдиного) ринку є створення більш ефективної системи захисту прав та інтересів творців та інших осіб) [5].

Отже, про виокремлення права інтелектуальної власності в окрему галузь права ЄС можна буде говорити лише після того, як будуть запроваджені охоронні документи ЄС на всі основні об'єкти права інтелектуальної власності, посилення гармонізації національних законодавств держав-членів ЄС щодо об'єктів інтелектуальної власності, майнових прав та засобів їх захисту. На сьогодні чітко сформувались лише такі інститути права інтелектуальної власності, як: охорона промислових зразків, торговельних марок та сортів рослин. Саме ці інститути охоплюють всі суспільні відносини, які пов'язані з набуттям та реалізацією прав на відповідні об'єкти на рівні ЄС, та основні уніфіковані норми з охорони прав на

ці об'єкти держав-членів. Однак, активного становлення сьогодні в ЄС набувають також і інші інститути права ЄС, наприклад: географічні зазначення, топографії інтегральних мікросхем, комп'ютерні програми, авторське право та суміжні права, питання комерційної таємниці, проблеми реалізації прав інтелектуальної власності та ін.

З підписання угоди з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство з інтелектуальної власності відповідно до законодавства Євросоюзу. Запозичення позитивного досвіду ЄС у сфері правової охорони інтелектуальної власності забезпечить більшу динаміку в загальному інтеграційному русі нашої країни до Євросоюзу [4].

Таким чином, правове регулювання інтелектуальної власності в ЄС має за мету забезпечити високий рівень охорони цих прав, оскільки вони є правовою основою для захисту результатів творчої діяльності. Саме тому якісна правова регламентація інтелектуальної власності гарантує розвиток творчого потенціалу та інтересів авторів, винахідників, творців, а також сприяє інноваційному розвитку суспільства, покращує конкурентоспроможність економіки ЄС.

Сукупність доктрин, принципів та судових рішень як результат та зміст права ЄС, а також наявність актів вторинного права, які спрямовані на уніфікацію законодавств держав-членів ЄС у галузі інтелектуальної власності, дають підстави стверджувати, що на сьогодні сформувалось у своїх загальних рисах автономне право інтелектуальної власності ЄС [6].

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, можна дійти до таких висновків. Право ЄС – це унікальна самостійна правова система, що розвивається дещо інакше, ніж правові системи окремих держав. На разі значну увагу в ЄС зосереджено на ефективному забезпеченні дотримання прав інтелектуальної власності. Особливістю права ЄС є посилення охорони прав інтелектуальної власності за допомогою двох основних механізмів: гармонізації законодавства країн-членів ЄС та уніфікації права – введення єдиного інструменту правової охорони інтелектуальної власності. Система права інтелектуальної власності ЄС може бути визначена як сукупність правових норм та інститутів, що регулюють відносини з приводу уніфікації та гармонізації механізмів правової охорони об'єктів інтелектуальної власності на наднаціональному рівні.

Список використаних джерел

1. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. Пб8 закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
2. Інтелектуальна діяльність та її місце в соціально-економічному розвитку суспільства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.savvy.in.ua/tema-1-ponyattya-intelektualnoyi-tvorchoyi-diyalnosti/><http://www.savvy.in.ua/tema-1-ponyattya-intelektualnoyi-tvorchoyi-diyalnosti/>.
3. Білоус І. М., Кардінал Т. Л., Феофанов Ю. В. Розвиток права інтелектуальної власності в країнах Європейського Союзу – пріоритет національного

законодавства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/38_NIEK_2014/Pravo/3_182054.doc.htm.

4. Права інтелектуальної власності ЄС. Гармонізація з національним законодавством. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/278/>.

5. Качуровський С. В. Європейський Союз і проблема уніфікації та гармонізації правової охорони інтелектуальної власності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=645%3A081013-07&catid=80%3A3-1013&Itemid=99&lang=ru.

6. Р. Є. Єннан. Право інтелектуальної власності в наднаціональній правовій системі (Європейському Союзі). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v36/83.pdf>.

Плетяк Наталія Володимирівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу Бабецька І. Я.

АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ

Законодавець Німеччини обрав курс, який орієнтований на проголошення інтелектуально-розвинутої економічно-стабільної держави зі збільшення обсягів прав щодо надання високотехнологічних послуг. Це сприяє підвищенню ролі авторського права, що є своєрідним механізмом захисту результатів творчої діяльності. Охорона і захист авторського права спрямовані на розвиток відносин у сфері творчої діяльності та недопущення порушення авторських прав суб'єктів права інтелектуальної власності. Новації, як новітні технології стають не тільки частиною людського життя, а так званим «людським ресурсом».

У більшості сучасних зарубіжних країн авторсько-правові відносини регулюються спеціальними законами, в тому числі: у Франції – Кодексом інтелектуальної власності 1992 р., акумулювали закон про охорону літературної і художньої власності (1957 р.), закон про авторське право, права артистів-виконавців, виробників фонограм і відеограм та підприємств аудіовізуального мовлення (1985 р.). Патентний закон, закон про товарні знаки (1991 р.) та деякі інші правові акти; у ФРН законом про авторське право і суміжні вдачі (1965 р.); у Великобританії – законом про авторське право, промислові зразки і патенти (1988 р.); у США – законом про загальний перегляд авторського права (1976 р.); в Японії – законом про авторське право (1970 р.) [1].

Актуальність даної теми обумовлено тим, що авторське право є одним із визначальних факторів сприйняття кожної держави, як високо цивілізованої не тільки на папері, але і у реальному житті. Адже авторське право, це одне з прав, яке є досить важливим для кожної держави, і зокрема для Німеччини.

Що ж стосується самого авторського права, то під цим поняттям розуміють особисті немайнові та майнові права авторів і їх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням здобутків науки, літератури і мистецтва. А під суміжними правами – права виконавців, виробників фонограм і відеогам та організацій мовлення [2].

Закон Німеччини про регулювання авторських прав в інформаційному суспільстві набув чинності 10.09.2003 року. Закон покликаний привести німецьке законодавство у відповідність до вимог договорів ВОІВ і Директиви 2001/29/ЄС Європейського парламенту і Ради від 22.05.2001 року про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав у інформаційному суспільстві [3].

Відповідно до § 2 закону про авторське право і суміжні права ФРН (1965 р.), до охоронюваним творів літератури, науки і мистецтва, зокрема, належать: літературні твори як у письмовій, так і в усній формі, а також програми для ЕОМ; музичні твори; твори пантоміми, включаючи твори танцювального мистецтва; твори образотворчого мистецтва, включаючи твори архітектури і прикладного мистецтва, а також проекти таких творів; кінематографічні твори, включаючи твори, які можуть бути створені аналогічним способом; фотографії, включаючи твори, створені аналогічним способом; зображення наукового або технічного характеру, такі як малюнки, карти, креслення, таблиці та макети [1].

Встановлено нове право надання публіці доступу до творів. Новий § 19a Закону про авторське право забезпечує авторам виключне право дозволяти чи забороняти будь-яке надання публіці своїх творів таким чином, що представники публіки можуть одержати до них доступ щодо місця й часу за своїм індивідуальним вибором, відповідні поправки до положень стосовно прав артистів-виконавців (§ 78), виробників фонограм (§ 85), організацій мовлення (§ 87) і виробників перших фіксацій фільмів (§ 94). Вираз «надання публіці» означає, головним чином, розміщення охоронюваного матеріалу чи файлів в Інтернеті. Навіть без прямої вказівки за попереднім законодавством виключне право автора дозволяти чи забороняти такі дії в Німеччині не викликало сумнівів. Поправки просто пояснюють його характер як форми публічного сповіщення. Нове право враховане в положеннях стосовно обмежень і вилучень (§§ 44a, 46, 48, 50, 50a, 53, 56, 58), таким чином окреслено сферу його застосування [3].

Заснований на ст. 5(3) Директиви 2001/29/ЄС § 45a є першим положенням Закону Німеччини про авторське право, що спеціально розроблялося стосовно потреб осіб з порушеннями фізичного чи розумового розвитку. Цим дотримано ст. 3(3) Конституції Німеччини, котра стверджує, що жодна людина з порушеннями фізичного чи розумового розвитку немає страждати. Зокрема, § 45a(1) дозволяє відтворення охоронюваного матеріалу, наприклад, запису твору літератури для сліпих, тією мірою, якою цього вимагає специфічне порушення функцій. Якщо відтворення здійснюється у великій кількості копій, то п. 2 надає правовласникам право на відповідну компенсацію, вимога якої підлягає здійсненню силами товариства зі збору авторських відрахувань [4].

Новий § 52а розглядає питання про особливе обмеження права надання публіці. Так, § 52(1) дозволяє надання опублікованого охоронюваного матеріалу певним чітко окресленим категоріям осіб, якщо, і тією мірою, в якій необхідно для певних викладацьких або науково-дослідних цілей. Серед прикладів – використання в онлайн-ових класах (аудиторіях) або в університетському Інтернеті з контрольованим доступом. Вводячи це положення, законодавець Німеччини скористався ст. 5(3) Директиви 2001/29/ЄС, яка надає державам-членам право створювати вилучення на благо освітніх або наукових цілей. Пункт 4 § 52а передбачає виплату правовласникам відповідної винагороди, що її може вимагати товариство зі збору авторських відрахувань. А § 52а(2) містить вилучення шкільних підручників і на обмежений строк до 2 років від моменту їх випуску – фільмів.

Відповідно до зобов'язань, що випливають з Директиви 2001/29/ЄС, законодавець ввів режим правового захисту (§§ 95а-95d) і засобів відновлення порушених прав (§§ 108в і 111а), який забороняє обхід механізмів покликаних захищати твори й інші матеріали від несанкціонованого контролювання. Нові положення, водночас, реалізують статті 11 і 12 Договору ВОІВ про авторське право, а також статті 18 та 19 Договору ВОІВ про виконання і фонограми.

Параграф 73 і наступні параграфи Закону про авторське право, які регулюють права артистів-виконавців, були повністю змінені. Це зумовлено виконанням зобов'язань, встановлених ст. 5 і наступними статтями Договору ВОІВ про виконання і фонограми. Крім розширеної сфери застосування, що віднині охоплює виконання, так званих виражень фольклору (§ 73), поправки, головним чином, стосуються моральних і майнових прав артистів-виконавців. Структура авторських прав, як вона встановлена в ст. 11 і наступних Договору ВОІВ про виконання і фонограми була використана як зразок [5].

Відповідно до ст. 5 договору ВОІВ про виконання і фонограми, посилені моральні права артистів-виконавців. Так, § 74(1) передбачено право бути визначеним як виконавець виконання та право вибрати ім'я, під яким воно відбувається. Якщо справа стосується групи артистів-виконавців, то право належатиме власне групі як такій, якщо згадування окремих членів було б досить обтяжливим і якщо це не зачіпає безпідставно законні інтереси відповідних правовласників. Право на недоторканність (уже відоме за попереднім законодавством) тепер охоплено § 75. Параграф 76 встановлює строк охорони, принаймні до кінці 50-літнього періоду, рахуючи від моменту виконання, та до кінця життя виконавців. Крім цього, моральні права артистів-виконавців зберігаються, принаймні, до закінчення строку дії майнових прав (§ 82), як зазначено у ст. 5(2) Договору ВОІВ про виконання і фонограми [3].

Якщо за попереднім законодавством артистам-виконавцям надавалось просто, таке зване «право згоди», нові §§ 77-80 надають справжні права – права використання. Законодавець пояснив, що артисти-виконавці можуть перевідступати ці права третім особам без будь-яких обмежень.

У новій формі § 80 містить загальне правило стосовно виконання твору кількома виконавцями разом, коли це виконання не може виконуватися поодиночі. За попереднім законодавством враховувались тільки хорові,

оркестрові та сценічні виконання. Згідно з § 80(1), як і в разі співавторства (§ 8), право виконання належить спільно всім артистам, які беруть участь у виконанні. Кожен із цих виконавців не може необґрунтовано відмовляти у своїй згоді. Якщо у трупи є вибраний представник, згода всіх артистів-виконавців цієї групи замінюється згодою цієї особи [6].

Висновки. Таким чином, з боку зарубіжних країн, в тому числі Німеччиною здійснено величезний крок щодо удосконалення системи охорони та захисту авторських і суміжних прав в умовах сучасного технологічного розвитку. Законодавство України щодо охорони та захисту авторських і суміжних прав ще не має двох десятиліть, все ще перебуває в стані формування і становлення, але не відповідає нормам ЄС. Тому творче освоєння досвіду країн з віковими традиціями в сфері авторського права і суміжних прав є вкрай необхідним. Для подальшого розвитку авторської правової охорони в Україні потрібно вивчати досвід європейських країн та враховувати європейські і світові стандарти.

Список використаних джерел

1. Цивільне та торгове право зарубіжних країн. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studme.com.ua/1079050715692/pravo/istochniki_avtorskogo_prava.htm.
2. Право інтелектуальної власності: Підручник / О. А. Підпригора, О. О. Підпригора. – К.: Атіка, 1998. – 385 с.
3. Закон про авторське право і суміжні права ФРН від 09. 09. 1965. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gesetze-im-internet.de/urhg/VJNR012730965.html>.
4. Рузакова О. Авторское право Германии. / О. Рузакова // ИС. Авторское право и смежные права. – 2002. – №4.
5. Мушнина В. О реформировании авторского права Германии. / В. Мушнина // ИС. Авторское право и смежные права. – 2008. – №8.
6. В. Дроб'язко. Закон Німеччини про регулювання авторських прав в інформаційному суспільстві. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ftp://ftp.s12.freehost.com.ua/2014_1/1.pdf.

Поет Анастасія Павлівна,
Чорноморський державний університет
ім. П. Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник: к. ю. н., доцент,
завідувач кафедри цивільного та
кримінального права та процесу Шведова Г. Л.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ

Вбивство – це умисне позбавлення життя людини. Щодня у світі, зокрема в Україні, здійснюються умисні вбивства. Йдеться мова не просто про посягання на життя людини, а про умисне позбавлення життя людини, що має невідворотні суспільно небезпечні наслідки, адже не можна повернути або відновити життя.

Чинне законодавство України виділяє такий кваліфікований вид умисного вбивства, як умисне вбивство, здійснене з особливою жорстокістю, що передбачене п. 4 ч. 2 ст. 115 Кримінального Кодексу України [1].

Проблема кваліфікації умисного вбивства, як такого, що здійснене з особливою жорстокістю наразі є актуальною, адже в законодавстві не передбачено чітких критеріїв, згідно яких можна кваліфікувати таке вбивство.

Для початку, слід визначити, що кваліфікація злочину – це визначення конкретної суті, якості певного суспільно небезпечного діяння, його факт, об'єктивних і суб'єктивних ознак, встановлення їх тотожності юридично об'єктивним та суб'єктивним ознакам певного складу злочину [2].

Для того, щоб визначити підстави для кваліфікації умисного вбивства, що вчинене з особливою жорстокістю, в першу чергу, слід дослідити особливості складу даного діяння. Загальними ознаками для усіх умисних вбивств є те, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка на момент злочину досягла чотирнадцятирічного віку, а об'єктом – життя особи. Але для того, щоб кваліфікувати вбивство, як таке, що вчинене з особливою жорстокістю, слід проаналізувати ознаки суб'єктивної та об'єктивної сторони.

Відповідно до абзацу 1 п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних, психічних чи моральних страждань, а також якщо воно було поєднане із глумлінням над трупом або вчинювалося в присутності близьких потерпілому осіб і винний усвідомлював, що такими діями завдає останнім особливих психічних чи моральних страждань [3].

Можна зробити висновок, що, згідно до судової практики, умисне вбивство з особливою жорстокістю завжди пов'язане із застосуванням психічного або фізичного насильства. Але в кримінальному законодавстві не визначено чіткий перелік діянь, які характеризують термін «особлива жорстокість».

Суб'єктивна сторона складу злочину характеризується формою вини, мотивом та метою згідно з теорією кримінального права. Обов'язковим

елементом суб'єктивної сторони складу вбивства з особливою жорстокістю є вина, тоді як мотив та мета не будуть обов'язковими елементами для кваліфікації умисного вбивства, здійсненого з особливою жорстокістю. Вчинення такого вбивства можливе з мотивів помсти, ревнощів, самоствердження, користі тощо.

Щодо вини, то вона є так званим психологічним зв'язком між суб'єктом злочину та вчиненим ним діянням. Кримінальним законодавством України визначено дві форми вини: 1) умисел (прямий і непрямий); 2) необережність (злочинна недбалість та злочинна самовпевненість). Обов'язковою є наявність умисної форми вини. При цьому, умисел може бути як прямим, так і непрямим.

Зараз існує багато суперечностей стосовно встановлення виду умислу. Я. Г. Смілянський зазначає, що умисел при вбивстві з особливою жорстокістю може бути як прямим, так і непрямим. Може бути, що відношення винного до особливої жорстокості буде характеризуватися прямим умислом, а до позбавлення життя – непрямим. Можливий, також, протилежний варіант, коли саме на заповідання смерті особи охоплюється прямим умислом злочинця, а особлива жорстокість її заповідання носить характер непрямого умислу і до смерті особи, і до особливої жорстокості діяння [4, с. 417].

На думку А. М. Красикова, реально жорстокими є тільки ті рідкі, одиничні випадки вбивства, для яких крім мети позбавити потерпілого життя характерний умисел, наявність спеціальної мети заповідати потерпілому своїми діями особливі страждання [5, с. 26].

Автор погоджується з думкою Красикова щодо жорстокості умисного вбивства. На нашу думку, умисні вбивства з особливою жорстокістю вчиняють з якоюсь метою. Таке вбивство може бути здійснено заради приховання іншого злочину, а також, з корисливих мотивів.

Проблемою кваліфікації умисного вбивства особливою жорстокістю є те, що ніде чітко не визначено, що розуміється під поняттям «особлива жорстокість». Тому, задля вдосконалення законодавства в цьому питанні, ми пропонуємо, для початку, чітко визначити, що означає поняття «особлива жорстокість», як доцільніше кваліфікувати обставини, за яких було скоєне умисне вбивство, і як такі обставини пов'язати з особливою жорстокістю.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України. Закон України від 05 квітня 2001 №2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25-26, ст. 131
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / за заг. ред. Ю.С. Шемшученко// Редкол.: Ю70 Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998.
3. Постанова Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» №2 від 07 лютого 2003 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. – №1 (35).
4. Смілянський Я. Г. Особливості суб'єктивної сторони умисного вбивства з особливою жорстокістю. / Я. Г Смілянський // Форум права. – 2010. – №3. – С. 415-420.
5. Красиков А. Н. Ответственность за убийство по российскому уголовному праву / А. Н. Красиков. – Саратов: Изд-во Саратовского университета. – 1999. – 123 с.

Попович Галина Миколаївна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу Бабецька І. Я.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

Перш ніж почати описувати про відповідальність за порушення прав суб'єктів інтелектуальної власності за законодавством ЄС, насамперед, хотілося б зазначити, що ж собою являє саме право інтелектуальної власності. Отож, право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності [1].

Ні для кого не є секретом те, що за порушення чи то права інтелектуальної власності чи будь-якого іншого права суб'єкта, кожна особа за скоєне нею правопорушення повинна нести відповідальність. Відповідальність полягає в застосуванні до правопорушника в інтересах іншої особи (потерпілого) установлених законом або договором заходів впливу, що спричиняють для нього негативні, економічно не вигідні наслідки майнового характеру, – відшкодування збитків, сплата неустойки (штрафу, пені), відшкодування шкоди. Але трапляються такі випадки, коли за порушення прав осіб відповідальність так і не настає.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що інколи суб'єкти інтелектуальної власності, а саме творці, автори, виконавці або ж винахідники не мають змоги захищати свої особисті немайнові або майнові права інтелектуальної власності, адже копіювання чи плагіат, переробка вже раніше існуючого стали ущемляти права, а інколи і ініціативу авторів.

Саме тому, вкрай актуальним є розгляд питань, що стосуються відповідальності за порушення прав суб'єктів інтелектуальної власності не тільки за законодавством України, а, насамперед, за законодавством ЄС, адже всім нам відомо, що законодавство іноземних держав є більш упорядкованим, і забезпечення високого рівня реалізації права в них стоїть на першому місці.

Отож, з метою зняття перешкод для вільного руху товарів та конкуренції в межах Спільного ринку, підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності ЄС з 1965 р. була розпочата інтенсивна робота з гармонізації законодавства держав-членів та запровадження єдиних охоронних документів та директив. За час, що минув, прийнято 8 директив у галузі авторського права і суміжних прав [2]. Зокрема:

- Директива Ради 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 р. про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав за застосування їх до супутникового мовлення та кабельної ретрансляції;

Візьмемо до уваги: Стаття 1. Визначення. Стаття 2. Право на трансляцію. Стаття 3. Набуття прав на трансляцію.

Для цілей цієї Директиви, «супутник» означає будь-який супутник, що працює на смугах частот, які, згідно із законом про телезв'язок, призначені для передачі сигналів для прийому їх публікою або для закритого прямого (двопунктового) зв'язку. Публічне сповіщення за допомогою супутника відбувається тільки в державах-членах, де, під контролем організації мовлення і під її відповідальність, сигнали-носії програм вводяться в безперервний ланцюг каналів зв'язку «супутник – земля».

Держави-члени повинні надати автору виключне право на санкціонування публічного сповіщення за допомогою супутника творів, що охороняються авторським правом, згідно з положеннями, викладеними в цьому розділі.

Держави-члени повинні забезпечити, щоб право на надання дозволу (санкціонування) могло набуватися тільки згідно з договором. Держава-член може поставити умову, щоб колективний договір між колективною організацією та організацією мовлення стосовно даної категорії творів міг поширюватися на власників прав цієї ж категорії, які не були представлені цією колективною організацією.[3].

- Директива Ради 93/98/ЄЕС від 29 жовтня 1993 р. про гармонізацію терміну охорони авторського права і деяких суміжних прав;

Візьмемо до уваги: Стаття 1. Тривалість дії авторських прав.

Права автора літературного або художнього твору в межах Статті 2 Бернської Конвенції (995_051), повинні діяти протягом періоду життя автора та 70 років після його смерті. У випадку творів спільного авторства строк, повинен визначатися, починаючи від дати смерті останнього автора.

Якщо твір публікується томами, серіями, окремими випусками чи виданнями і термін захисту відраховується, починаючи від законного сповіщення для загального відома цього твору, термін захисту повинен визначатися для кожного твору окремо. У випадку творів, термін захисту яких не визначається, починаючи від дати смерті автора або авторів, та які не були законно сповіщені для загального відома протягом сімдесяти років від дати їх створення, їх захист припиняється[4].

- Директива Європейського парламенту та Ради 96/9/ЄС від 11 березня 1996 р. про правову охорону баз даних;

Візьмемо до уваги: Стаття 1. Сфера дії. Стаття 3. Об'єкт захисту. Стаття 4. Авторство баз даних.

Ця Директива стосується правового захисту баз даних у будь-якій формі. Для цілей цієї Директиви «база даних» означає зібрання незалежних творів, даних чи інших матеріалів, які систематично чи методично упорядковані і доступні індивідуально за допомогою електронних та інших засобів. Захист за цією Директивою не застосовується до комп'ютерних програм, які використовуються при створенні чи використанні баз даних, доступних за допомогою електронних засобів.

Захист авторського права на бази даних, який передбачається цією Директивою, не поширюється на їхній зміст і не перешкоджає жодним правам, які існують стосовно самого змісту.

Автором бази даних є фізична особа чи група фізичних осіб, яка створила цю базу, чи, якщо це дозволяється законодавством держав-членів, юридична особа, визначена власником прав за цим законодавством.

- Директива Ради 89/552/ЄЕС від 3 жовтня 1989 р. про координацію певних положень, визнаних законами, правилами, та адміністративних заходів у державах-членах, що стосуються телевізійного мовлення;
- Директива Ради 91/250/ЄЕС від 14 травня 1991 р. про правову охорону комп'ютерних програм;
- Директива Ради 92/100/ЄЕС від 19 листопада 1992 р. про право на прокат, право на позичку і деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності;
- Директива Ради 93/98/ЄЕС від 29 жовтня 1993 р. про гармонізацію терміну охорони авторського права і деяких суміжних прав;
- Директива Європейського парламенту та Ради 96/9/ЄС від 11 березня 1996 р. про правову охорону баз даних;
- Директива Європейського парламенту та Ради 2001/84/ЄС від 27 вересня 2001 р. про право слідування на користь автора оригінального твору;
- Директива Європейського парламенту та Ради 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 р. про гармонізацію певних аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві.

У разі порушення будь-якою особою авторського права і (або) суміжних прав, особа, права якої порушено, має право:

- 1) вимагати визнання та поновлення своїх прав, у тому числі забороняти дії, що порушують авторське право і (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;
- 2) звертатися до суду з позовом про поновлення порушених прав та (або) припинення дій, що порушують авторське право та (або) суміжні права чи створюють загрозу їх порушення;
- 3) подавати позови про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 4) вимагати, в тому числі в судовому порядку, публікації в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права і (або) суміжних прав та судові рішення щодо цих порушень;
- 5) вимагати прийняття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та суміжних прав [6].

Отож, підсумовуючи все вище сказане можна зробити висновок. Законодавство ЄС є більш точним у застосуванні до різних правопорушень. Прикладом цього можна розглядати не тільки захист прав суб'єктів інтелектуальної власності, а й інші нормативно-правові акти. Що ж стосується порушення прав суб'єктів інтелектуальної власності, то тут на мою думку можна сказати одне: копіювання та плагіати тих чи інших речей як створюються, так і будуть створюватися. На мою думку, не потрібно звинувачувати в цьому законодавство держави, в першу чергу, це залежить від нас, адже викрадення чужих ідей, привласнення творів чи винаходів або ж переробка вже існуючої речі це все діло наших рук.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Довгерт А. С. Міжнародне приватне право. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://m.pidruchniki.com/1209081056787/pravo/sistema_mizhnarodnogo_prava_intelektualnoyi_vlasnosti#143.
3. Директива Ради 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 р. про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав за застосування їх до супутникового мовлення та кабельної ретрансляції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_433.
4. Директива Ради 93/98/ЄЕС від 29 жовтня 1993 р. про гармонізацію терміну охорони авторського права і деяких суміжних прав. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_434.
5. Директива Європейського парламенту та Ради 96/9/ЄС від 11 березня 1996 р. про правову охорону баз даних. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_241.
6. Стефанчук Р. О. Цивільне право України. – [Електронний режим]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part6/613.htm.

Рилова Ольга Анатоліївна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: *к.ю.н., доцент, доцент*
кафедри кримінального права і процесу Острогляд О. В.

КОНТРАБАНДА ТА ЇЇ ЧИННИКИ ЗДІЙСНЕННЯ

На сучасному етапі в умовах ринкової економіки одним з основних завдань зовнішньоекономічної політики української держави є всебічний розвиток і розширення зовнішньої торгівлі, зміцнення економічних зв'язків з іншими країнами, захист вітчизняного товаровиробника, впорядкування системи збору митних платежів.

Вирішення цього завдання, поряд із проведенням у країні соціально-економічних, судових реформ та реформ у правоохоронній системі, багато в чому залежить і від належного правового регулювання діяльності господарюючих суб'єктів у галузі зовнішньоекономічних зв'язків, удосконалення порядку переміщення різного роду товарів і предметів через митний кордон держави.

Враховуючи сьогоденний стан нашої держави, особливе занепокоєння викликає переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, тобто таке явище як контрабанда [2].

Формування в Україні нової економічної системи, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, проведення правової реформи зумовлюють необхідність в удосконаленні нормативних основ боротьби з контрабандою.

Актуальність проблем гармонізації законодавства різних галузей права, а також його поєднання на взаємовигідних умовах з нормативними установленнями інших держав визначаються дедалі зростаючою участю України в зовнішньоекономічних зв'язках з іншими державами. Реформування законодавства України у сфері зовнішньоекономічної діяльності стане важливим засобом розвитку і зміцнення економіки держави.

Вивчення проблеми, пов'язаної із протидією контрабанді, обумовлене недосконалістю правової бази у сфері протидії контрабанді, недостатністю обґрунтованих заходів щодо рішучої протидії організованим злочинним угрупованням, які контролюють ввіз та реалізацію товарів, що ввезені контрабандним шляхом.

Контрабанда є одним із головних чинників дестабілізації економічної системи України. Ввезення на територію нашої держави контрабандних товарів сприяє неконтрольованому насиченню внутрішнього ринку продукцією іноземного виробництва та витісненню українських товарів. У результаті цього значних збитків зазнають вітчизняні підприємства, в першу чергу, легкої та переробної промисловості, продукція яких стає не конкурентоспроможною, а контрабандисти виводять у тіньовий обіг значні суми коштів, призначених для сплати митних платежів [3, с. 118].

Сучасна контрабандна діяльність характеризується високим ступенем організованості, широкими міжрегіональними і міжнародними злочинними зв'язками та корумпованістю державних службовців різного рівня.

Саме з метою контрабанди відбуваються багато розкрадань, вчиняються посадові злочини. Вона дозволяє уникати від сплати митних платежів, одержувати від злочинної діяльності максимальний прибуток, переказувати грошові кошти на рахунки в іноземні банки та у такий спосіб накопичувати капітал.

Аналіз інформаційних матеріалів та статистичних даних з цього питання показує, що протягом останніх років державними органами приділяється велика увага вирішенню проблеми, пов'язаної з контрабандою. Були прийняті конкретні рішення, поставлені необхідні завдання міністерствам та відомствам щодо попередження фактів контрабанди та посилення боротьби з цим явищем.

З 17 січня 2012 року набули чинності норми Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гуманізації відповідальності за порушення у сфері господарської діяльності)», (так званій – Закон про гуманізацію), якими, серед іншого, декриміналізувалася контрабанда товарів. Декриміналізація означає виключення даного правопорушення зі списку кримінально караних діянь. Тобто, контрабанда товарів виключена з диспозиції статті 201 Кримінального кодексу України і більше не є кримінальним злочином. Чому саме так, а не інакше? Та тому, що за економічні злочини має бути економічна відповідальність (накладення штрафу, конфіскація майна), а не позбавлення волі. Такі фінансові санкції більше дають віри в те, що буде відсутня

мотивація до скоєння правопорушення, а якщо буде присутня, то бюджет держави поповниться на значну суму від стягнутого штрафу і від реалізованого конфіскованого майна тієї особи, яка діяла протизаконно, ухиляючись від сплати відповідного податку та держмита шляхом домовленостей із державними службовцями.

Тут ми бачимо і знаємо те, що контрабанда нерозривно пов'язана з корупцією в органах влади і управління, правоохоронних органах, банківських структурах тощо, що суттєво впливає на загальну криміногенну ситуацію в Україні. Головна суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що вона підриває існуючі економічні, фінансові, податкові відносини держави.

Сучасна контрабанда в Україні давно вже «переросла» свої ранні, класичні форми і сьогодні має такі ознаки: вона є однією зі складових економічної злочинності і тісно пов'язана з іншими видами злочинності (так для певної частини населення, яка проживає у прикордонних районах, контрабанда набула характеру «промислу»); контрабанда набуває дедалі більш витончених та організованих форм (контрабанду дедалі частіше вчинюють не окремі особи, а організовані злочинні угруповання; координація контрабанди, наприклад, у галузі наркобізнесу, відбувається на транснаціональному рівні); контрабандисти розробляють нові заходи протидії правоохоронним органам у виявленні та документуванні контрабанди [5, с. 18].

Контрабанда не сприяє розвитку національного виробництва, економічно придушує українського виробника, зменшує податкові надходження до бюджету країни. Так, на думку фахівців, недонадходження до бюджету через контрабанду та різного роду економічні схеми зменшення розміру плати митних платежів призводить до того, що Україна недоотримує щорічно приблизно від 40 до 60 мільярдів гривень, якщо не більше [1, с. 19].

Основними чинниками, які обумовлюють існування контрабандної діяльності є: низький рівень забезпеченості населення; високий рівень безробіття в країні та прикордонних регіонах, де контрабанда для значної частини мешканців перетворилася на основне джерело доходів; недосконалість митного та податкового законодавства; висока прибутковість цього виду злочинного бізнесу; «прозорість» державного кордону з країнами СНД; недостатньо ефективний рівень митного та прикордонного контролю; недосконалість державної системи контролю за походженням і реалізацією продукції та сплатою податків [7, с. 11].

Якщо ж говорити про кримінально-правові заходи протидії контрабанді, то можна сказати наступне. Відповідно до законів України, органи доходів і зборів з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами, що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів.

З метою виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення контрабанди, а також з метою вилучення товарів, щодо яких є підозра в незаконному переміщенні через митний кордон України, переміщення таких

товарів може здійснюватися під негласним контролем та оперативним наглядом правоохоронних органів. Але, так як Закон України про гуманізацію скасував кримінальну відповідальність за економічні злочини, то, як вже зазначалося, каратимуть штрафом і конфіскацією майна.

Порядок проведення контрольованої поставки та негласного контролю за переміщенням товарів визначається Митним кодексом України і відповідним нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону, погодженим з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України [4].

Підсумовуючи вище викладене, слід сказати те, що у зв'язку з складною ситуацією на митному кордоні нашої держави, потрібна ефективно діюча система у сфері боротьби з контрабандою по переміщенню через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а також з контрабандою наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Зміни, що внеслися до статті 201 Кримінального кодексу України – декриміналізація контрабанди товарів, спростили процедуру притягнення до відповідальності осіб, які незаконно ввозять або вивозять товари через митний кордон України, зменшили витрати на проведення досудового розслідування у кримінальних справах про контрабанду, і найголовніше – закон сприяє наповненню державного бюджету. Але це, напевно, тільки в ідеалі, бо з менталітетом українського народу, а саме – державних службовців та посадовців різних рівнів (говориться не про всіх таких осіб), важко це все втілити в життя суспільства і держави в цілому.

Погоджуючись з думкою законодавців, я вважаю, що повинно бути посилено відповідне забезпечення митних органів та ОВС щодо оперативно-розшукового документування та досудового розслідування контрабанди. У цих відомствах повинні бути створені підрозділи інформаційно-аналітичної (стратегічної і тактичної) розвідки для забезпечення інформацією підрозділів, що здійснюють ОРД та досудове розслідування, які б давали можливість виявляти, а в деяких випадках і прогнозувати контрабандну діяльність.

Список використаних джерел

1. Баранов С. О. До питання протидії контрабанді в Україні на сучасному етапі. / С. О. Баранов // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ, – 2005. – № 2. – С. 18-22.
2. Кримінальний кодекс України. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

3. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні. / С. Й. Кравчук. Курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – 282 с.
4. Митний кодекс України. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44-45, № 46-47, № 48. – Ст. 552.
5. Погорецький М. А. Підвищення ефективності боротьби з сучасною контрабандою / А. М. Погорецький // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 1. – С. 18-21.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 17 березня 2012 року. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 25. – Ст. 263.
7. Лемак В. Контрабанді надійні бар'єри. / В. Лемак // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 5. – С. 21-23.

Романов Максим Юрійович,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ
Науковий керівник: д.ю.н., доцент,
професор кафедри загальноправових дисциплін Боняк В. О.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН У РОЗБУДОВІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

В сучасних умовах перед нашою державою, з огляду на інтеграцію до Європейського співтовариства, стоять складні задачі із розбудови демократичної державності, більшість із яких можна вирішити лише за допомогою суб'єктів громадянського суспільства та громадян зокрема.

Цивілізаційний вибір українців – це життя в європейському просторі, право користуватися усіма благами та правами, як члена Європейського Союзу. При цьому, саме правова культура громадян, що є ядром правової держави, відіграє важливу роль у побудові громадянського суспільства та є його одним із найбільш ціннісних його орієнтирів.

Обрана нами проблематика не є новою, вона була предметом дослідження як вітчизняних (П. М. Рабінович, Ю. С. Шемшученко, А. П. Заєць), так і зарубіжних учених (А. В. Малько, Е. Б. Тейлор). Однак сучасні виклики, що постають перед українським суспільством і державою, потребують нових наукових розвідок у обраному нами напрямку.

З'ясування ролі та значення правової культури громадян у розбудові громадянського суспільства в Україні потребує, насамперед, звернення до понятійно-категоріального апарату. Громадянське суспільство – це сукупність позадержавних, позаполітичних відносин (економічних, соціальних, культурних, моральних, духовних, корпоративних, сімейних, релігійних), які складаються між вільними та рівноправними людьми й їх об'єднаннями, котрі прямо та опосередковано здійснюють установчу та контрольну функції щодо формування

та діяльності органів публічної влади, і яким соціальна, правова держава забезпечує юридичні можливості бути власником, брати активну участь у політичному житті, а також надання матеріальної допомоги тим громадянам, яким вона необхідна [1, с. 53].

Культура, або цивілізація, в широкому етнографічному сенсі складається із знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і інших здібностей та звичок, засвоєних людиною, як членом суспільства [2]. Поняття «правова культура» зазвичай сприймається як складова частина загальної культури, система правових цінностей, що створюються та накопичуються людьми (суспільством) у процесі їх соціально-правової діяльності: сукупність факторів, що характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, стан законності й правопорядку [3, с. 369].

Вітчизняний правник Н. М. Оніщенко правову культуру характеризує, як структурно складне цілісне утворення, що включає в себе якісний стан правового життя суспільства, відображеного в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової і правозастосовної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості, а також у ступені свободи її поведінки та взаємної відповідальності держави та особистості, що позитивно впливає на суспільний розвиток та підтримання умов функціонування суспільства [4, с. 172].

Російський науковець О. В. Малько зауважує, що система встановлених у законодавстві «якісних» юридичних засобів, адекватність та ступінь їх використання є найважливішою характеристикою правової культури суспільства. Рівень цієї культури буде низьким тоді, коли «асортимент» юридичних засобів у праві конкретної держави буде недостатнім, і тоді, коли вже встановленими засобами суб'єкти не будуть уміти користуватися для вирішення численних завдань [5, с. 13].

Слід погодитись, що, при цьому, необхідно не забувати про взаємозв'язок та взаємообумовленість категорій «правова свідомість» та «правова культура» (правова свідомість є складовою правової культури, а правова культура є показником високого рівня правосвідомості) [6]. Функціональне призначення останньої аналогічне призначенню правової свідомості. Правову свідомість слід розуміти, як належну індивідуальну свідомість, що узагальнює знання про право та закони і відображає у формі правової поведінки отримані знання. Наявність її у індивідів є важливою рисою громадянського суспільства.

Підтвердженням вищезазначеному є інтерпретація поняття правової культури особи, що запропонована вітчизняним правником П. М. Рабіновичем: це така властивість особи, яка характеризується загальною повагою до права, достатнім знанням змісту його норм і вмінням їх здійснювати, а також активною правомірною поведінкою в усіх життєвих ситуаціях [7, с. 130].

Вітчизняні учені (А. П. Заяць, В. В. Копейчиков, П. М. Рабінович та ін.) наголошують на тому, що розбудова в Україні громадянського суспільства слугує каталізатором суттєвого підвищення правосвідомості громадян, їх правової культури, законослухняності, подоланню явищ правового нігілізму та професійної деформації. Вони, як зазначає Р. Олійничук, розглядають розвиток правової культури, як умову розвитку України [8].

Саме взаємна обумовленість цих процесів створює умови нормального функціонування суспільства. Водночас, важливо акцентувати увагу на тому, що комплексні утворення функціонують на основі активності його окремих складових, а, отже, саме через формування правової культури та правосвідомості індивідів у державі починає розвиватися і функціонувати громадянське суспільство, а не навпаки.

Також необхідно вказати і на те, що існує як правова культура суспільства, так і правова культура особистості. Їх взаємозалежність та нерозривність очевидна – правова культура суспільства буде вищою за тієї умови, коли у суспільстві більше особистостей, що є освіченими у правовому відношенні. Саме правова культура особистості, як елемент правової культури, є лакмусовим папірцем, що свідчить про ступінь сформованості громадянського суспільства в Україні. Громадянське суспільство можливе тільки за умови підвищення рівня правосвідомості та поліпшення правової культури, що є першочерговим завданням українського суспільства, яке набуло виняткового звучання після, так званої Помаранчевої революції 2004 р. та особливо після Революції гідності 2014 р.

Відомий теоретик С. С. Алексєєв справедливо вказував на те, що лише норм права недостатньо для того, щоб механізм правового регулювання запрацював, встановлюючи і розвиваючи правові відносини; норми права лише створюють зовнішню оболонку правовідносин, їх межі та структуру, а правова свідомість та правова культура відображає рівень розуміння та належного ставлення до відповідних юридично закріплених положень і покликана забезпечити стабільний та демократичний розвиток суспільства [9]. Саме це, на нашу думку, і свідчить на користь фундаментального значення правової культури громадян у формуванні громадянського суспільства.

Отже, правова культура – це ключовий елемент, базис громадянського суспільства у нашій державі. Першочерговими кроками на шляху розбудови такого суспільства є зростання не тільки рівня правової культури високопосадовців, службовців та юристів, але й підвищення правової культури населення України в цілому, зокрема, через активізацію діяльності із покращення рівня правової освіти і правового виховання у державі.

Список використаних джерел

1. Сердюк І. А. Методологічний аналіз інтерпретацій поняття «громадянське суспільство» / І. А. Сердюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – №2. – С. 49-53.
2. Тайлор Э. Б. Первобытная культура – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Tail/01.php.
3. Теорія держави і права: підручник / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. – К. : Ун-т сучасних знань; Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2014. – 468 с.
4. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи: Монографія/ Відп. ред. академік НАН України

- Ю. С. Шемшученко. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 320 с.
5. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве. / А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристь, 2004. – 256 с.
6. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект : монограф. / В. О. Боняк. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2015. – 372 с.
7. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. – 5-е вид., зі змін. / П. М. Рабінович. – К. : Атіка. – 2001. – 176 с.
8. Р. Олійничук Проблеми формування правової свідомості та правової культури в українському суспільстві. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2137>.
9. Р. Олійничук Проблеми формування правової свідомості та правової культури в українському суспільстві. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2137>.

Семеншин Оксана Мар'янівна,
*Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ*
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права і процесу Турчак І. О.

ЗБЕРІГАННЯ РЕЧЕЙ У ГОТЕЛЯХ

Відчуття затишку і комфорту під час проживання в готелі, для більшості людей нерозривно пов'язане з острахом за збереження особистого майна. Тому якісні послуги з організації зберігання речей у готелі виступають необхідним атрибутом номерів сучасних готелів.

Окремі аспекти інституту договору зберігання, в тому числі і зберігання речей у готелях, у своїх працях досліджували такі вітчизняні науковці-правники як: О. В. Дзера, А. Г. Донець, В. В. Новікова, Ю. Кросташивець, Н. В. Федорченко, В. І. Борисова та інші.

Проблема правового регулювання відносин зберігання речей у готелях не є новою і свої витoki бере ще з часів римського права. Так, суспільна потреба регулювання організації зберігання особистих речей знайшла своє відображення ще дуже давно в римському приватному праві, яке встановлювало обов'язок господарів готелів і заїжджих дворів забезпечувати безпеку постояльців, а також збереження їх майна. Господар готелю автоматично брав на себе по едикту претора відповідальність за збереження багажу постояльців. Ця відповідальність передбачалася очевидною з самої угоди [1, с. 293]. У визначній пам'ятці римського права – Дигестах Юстиніана – зазначено: «Претор говорить: «Якщо господарі готелю і власники заїжджих дворів не повернуть взятого ними від кого-небудь з тією умовою, що це майно буде збережено, то я подам проти них позов. Ми називаємо господарями готелів та заїжджих дворів, тих, хто утримує готель або заїжджий двір; або хто є керуючим готелем чи заїжджого двору; але

той, хто виконує посаду служителя, що не охоплюється едиктом, як, наприклад, кухар і т.д.» [2, с. 307]. Норми про зберігання речей в готелях були присутні у багатьох прийнятих в ХІХ ст. європейських цивільних кодексах: у французькому Цивільному кодексі (ст. 1952-1954) і німецькому Цивільному укладенні (ст. 701-704), які діють і в даний час [3, с. 65]. Отже, як бачимо необхідність врегулювання відносин із зберігання речей в готелях виникла практично одночасно із зародженням та становлення суспільних відносин пов'язаних із наданням послуг тимчасового проживання.

Варто відмітити, що окремого нормативно-правового акту стосовно правового регулювання зберігання речей в готелях на сьогоднішній день не існує, натомість Цивільний кодекс України обмежується лишень однією статтею з цього приводу. Зважаючи на це, для з'ясування особливостей регламентації такого виду зберігання, слід звернутись до законодавства України, яке регулює питання, які пов'язані з діяльністю готельного бізнесу, а також до законодавства про відшкодування шкоди від неякісно наданих послуг. Таким чином, окремі аспекти правовідносин із зберігання речей у готелях врегульовані в наступних нормативно-правових актах: Цивільному кодексі України від 16.01.2003 р. (надалі – ЦК України), Законах України «Про захист прав споживачів» 12.05.1991 р., «Про туризм» від 15.09.1995 р., «Правилах користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг», затверджених Наказом Державної туристичної адміністрації України від 16.03.2004 р.

Зберігання речей у готелях є спеціальним видом договору зберігання. У ч. 1 ст. 975 ЦК України сформульовано загальне положення, згідно якого, готель відповідає за схоронність речей, внесених до готелю особою, яка проживає у ньому. В свою чергу, річ вважається такою, що внесена до готелю, якщо вона передана працівникам готелю або знаходиться у відведеному для особи приміщенні [10]. Також слід відмітити, що зберігання речей в готелях тісно пов'язані із поняттям «готельна послуга». У Правилах користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг від 16 березня 2004 р. (надалі – Правила) передбачено, що готельна послуга – дії (операції) підприємства з розміщення споживача шляхом надання номера (місця) для тимчасового проживання в готелі, а також інша діяльність, пов'язана з розміщенням та тимчасовим проживанням. Готельна послуга складається з основних та додаткових послуг, що надаються споживачу відповідно до категорії готелю [7]. У Законі України «Про туризм» також закріплюються правові основи відносин зберігання, зокрема ч. 2 ст. 22 вказаного закону декларує, що до послуг, пов'язаних з тимчасовим розміщенням, належать послуги з обслуговування жилого приміщення (номера), харчування (ресторанного обслуговування), із збереження майна і багажу проживаючого, а також інші послуги, надані залежно від категорії готелю [8]. Отже, правовою підставою виникнення правовідносин із зберігання речей в готелях є власне договір про надання основної готельної послуги. У таких договірних відносинах однією стороною виступає готель в широкому розумінні цього поняття, в якості професійного зберігача, а з іншої фізична особа – споживач. Зважаючи на формулювання вказаної норми, можна

констатувати, що у випадку коли гість після заселення в номер, залишив в ньому свої речі, у відповідності до положень чинного законодавства, саме з цього моменту готель несе відповідальність за схоронність речей, які знаходяться в готельному номері.

Доцільно детальніше розглянути суб'єктний склад таких відносин, зокрема у частині правового статусу таких осіб. Варто відмітити, що зберігачем за договором є готель чи аналогічні засоби розміщення. Дефініція цих категорій подається у Правилах. Так, готель визначається як підприємство будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, що складається із шести і більше номерів та надає готельні послуги з тимчасового проживання з обов'язковим обслуговуванням. Аналогічні засоби розміщення – підприємства будь-якої організаційно-правової форми власності, що складаються з номерів і надають обмежені готельні послуги, включно з щоденним заправлянням ліжок, прибиранням кімнат та санвузлів [7]. Отже, зберігачами у таких правовідносинах виступають також гуртожитки, мотелі, пансіонати та санаторії тощо, у приміщеннях яких особа тимчасово проживає. Формулювання термінів «готель» та «аналогічні засоби розміщення» через поняття «підприємство» свідчить про те, що зберігачем може бути виключно суб'єкт підприємницької діяльності – юридична особа. Таким чином, надзвичайно поширені на сьогоднішній день правовідносини із надання послуг тимчасового короткострокового проживання, які надаються фізичними особами не будуть породжувати додаткових правовідносин із зберігання речей в силу ст. 975 ЦК України.

Слід також зазначити, що зроблене готелем оголошення про те, що вона не бере на себе відповідальності за незбереження речей постояльців або відмовляється прийняти відповідні речі на зберігання, не звільняє її від відповідальності. Ця умова є недійсною у зв'язку з Конвенцією про відповідальність власників готелів за майно постояльців [9, с. 94].

Правила також містять спеціальне визначення поняття споживач, під яким у вказаному правовому акті розуміється фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити товари, роботи, послуги для власних (побутових) потреб [7]. Особа, яка проживає у готелі, і виявила втрату або пошкодження своїх речей, зобов'язана без зволікання заявити про це адміністрації готелю до моменту виселення з готелю. В іншому випадку готель звільняється від відповідальності за незбереження речей [5, с. 155].

Предметом договору зберігання речей у готелях є особисті речі поклажодавця (валіза, сумка, автомобіль), так і інші речі, що знаходяться при ньому. В цілому, фізична особа, яка тимчасово проживає у готелі, не передає речі на зберігання готелю із зобов'язанням їх повернути, а зберігає володіння ними [4, с. 243]. Окремі умови передбачені для зберігання більш цінних речей, наприклад, валютних цінностей чи цінних паперів. Зокрема, ч. 2 ст. 975 ЦК України вказує, що готель відповідає за втрату грошей, інших цінностей (цінних паперів, коштовностей) лише за умови, що вони були окремо передані готелю на зберігання [3, с. 66]. Отже, цінні папери та інші коштовності можуть бути предметом договору зберігання речей у готелі лише за умови, що вони були

окремо передані готелю на зберігання, тобто адміністратор готелю надає під опис індивідуальний сейф, який знаходиться або в номері споживача або в окремому приміщенні.

Термін зберігання речей осіб в готелі особливо не обумовлюється, тому зазвичай він дорівнює терміну проживання в готелі [6, с. 64].

Таким чином, можна констатувати, що зберігання речей проживаючих в готелі осіб є супровідною послугою готелю чи аналогічного засобу розміщення, вторинною по відношенню до основного виду діяльності такого закладу. Забезпечення схоронності речей проживаючих в готелі осіб є пріоритетним вектором правового регулювання в умовах розвитку готельного бізнесу сьогодні.

Список використаних джерел

1. Борисова В. І. Цивільне право: підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 656 с.
2. Дзера О. В. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.
3. Донець А. Г. Договір зберігання речей у готелі. / А. Г. Донець // Національний юридичний журнал. – Березень, 2015. – С. 65-69.
4. Донець А. Г. Поняття «зберігання», «схоронність», «охорона» та їх співвідношення / А. Г. Донець // Державне будівництво та місцеве самоврядування, 2012. – Випуск 24. – С. 242-252.
5. Коросташивець Ю. Захист прав споживачів готельних послуг. / Ю. Коросташивець // Юридичний вісник, 2013. – № 1. – С. 155-160.
6. Новікова В. В. Договір зберігання з точки зору оплатності й безоплатності / В. В. Новікова // Проблеми законності, 2010. – Вип. 107. – С. 63-69.
7. Про затвердження Правил користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг: Наказ Державної туристичної адміністрації України № 19 від 16.03.2004 р. – [Електронний ресурс]. / Верховна Рада України // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0413-04> – Заголовок з екрану.
8. Про туризм: Закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> – Заголовок з екрану.
9. Федорченко Н. В. Загальна характеристика договору на готельне обслуговування / Н. В. Федорченко // Юридичний вісник, 2012. – № 4 (25). – С. 93-98.
10. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. – [Електронний ресурс]. / Верховна Рада України // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> – Заголовок з екрану.

Спасюк Соломія Василівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу Бабецька І. Я.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТОРГІВЕЛЬНИХ МАРОК ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ

Стрімкий розвиток міжнародних економічних відносин зумовив необхідність створення системи охорони інтелектуальної власності. У зв'язку з активізацією підприємницької діяльності загострилася конкурентна боротьба між суб'єктами господарювання, які функціонують в одній чи суміжних галузях промисловості, зростає значення та роль спеціальних ідентифікуючих позначень, що вказують на походження, якість чи репутацію товарів або послуг.

Такими позначеннями є: торговельні марки, комерційні найменування та географічні зазначення. Вони виконують функцію індивідуалізації товарів і послуг, а також суб'єктів підприємницької діяльності, гарантуючи якість товарів і послуг, що ними виробляються чи надаються.

Потреба в індивідуалізації своїх виробів, робіт чи послуг у людей виникла уже давно. Історичні джерела наводять багато прикладів стародавнього маркування виробів. Свої вироби маркували виробники цегли, шкіри, книг, зброї, кухонного посуду та інших речей ще у давніх культурах. Але такі позначення ще не виконували функцій теперішнього товарного знака. Для споживачів товарний знак – це візитна картка, символ певного виробника, фірми тощо. Товарний знак представляє собою певне позначення, яким виробник чи особа, що надає послуги, позначає (маркує) свої товари чи послуги з метою відрізнити їх від товарів і послуг такого ж виду, що виробляються або надаються іншими виробниками чи особами, що надають послуги чи виконують певну роботу. Підrobка знаків або зловживання ними суворо каралися. Люди, що користувалися чужими позначеннями, піддавалися суворим покаранням [9].

Вивчаючи праці науковців щодо таких об'єктів інтелектуальної власності як засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, варто говорити про їх основний критерій – охороноздатність та обороноздатність. Завдяки цьому, ми маємо змогу відокремлювати одну юридичну чи фізичну особу від іншої. За умов розвитку економіки, конкурентної боротьби знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, географічні зазначення набувають все більшої популярності та цінності. Так, за результатами «Business Week» товарні знаки провідних фірм мають такі результати: «Coca-Cola» – 70,45 млрд. дол., «Microsoft» – 65,17 млрд. дол., GE – 42 млрд. дол., Intel – 31 млрд. дол.

Виникає питання про наявність чи відсутність належної та ефективної системи охорони та захисту інституту індивідуалізації учасників цивільного обороту.

Міжнародно-правова охорона торговельних марок (товарних знаків) певною мірою здійснюється Паризькою конвенцією про охорону промислової власності. Зазначена Конвенція була першим міжнародно-правовим актом, що визначив принципи засади міжнародно-правової охорони торговельних марок, які, до речі, у названій Конвенції називаються просто «знаки». Відповідно до цієї Конвенції, умови подання заявки і реєстрація торговельної марки визначається в кожній країні Союзу її національним законодавством. Проте, будь-яка інша країна Союзу не може відмовити заявникові у реєстрації торговельної марки на тій підставі, що заявникові було відмовлено в країні його походження. Знаки, зареєстровані в одній країні Союзу, розглядаються як незалежні від знаків, зареєстрованих в інших країнах Союзу, включаючи країну походження. Проте, країни Союзу зобов'язані відмовляти в реєстрації або визнавати недійсною реєстрацію і забороняти використання знака, який відтворює, імітує або є перекладом іншого знака за визначенням компетентного органу країни реєстрації або країни, де цей знак уже став загальновідомим [7].

Варто зазначити, що законодавство України не визнає авторства на торговельну марку. Так, ч. 1 статті 493 Цивільного кодексу України зазначає, що суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку є фізичні та юридичні особи [11], а стаття 4 ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» вказує на іноземних громадян, осіб без громадянства та інших осіб, що проживають чи мають постійне місцезнаходження за межами України [3]. На основі статті 492 ЦК України, яка наводить визначення торговельної марки, можна зробити висновок, що необхідною умовою набуття статусу суб'єкта інтелектуальної власності на торговельну марку є участь у господарській діяльності. Це також підтверджує стаття 157 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 року [1]. Проте, це суперечить міжнародним нормам, які закріплюють, що право на торговельну марку можуть набувати як фізичні, так і юридичні особи, які виробляють товари, займаються їх реалізацією, ремонтом, здійснюють сервісне обслуговування тощо, а також надають споживачам будь-які послуги. Крім того, ані в ЦК України, ані в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» не згадується про власника як про суб'єкта права на торговельну марку, в той час, як міжнародне законодавство надає йому більших повноважень. Зокрема, у Законі Федеративної Республіки Німеччин від 25 жовтня 1994 року «Про реформу законодавства про товарні знаки» у параграфі 7 зазначається, що власником зареєстрованого або заявленого товарного знака можуть бути: фізичні особи; юридичні особи; товариства, засновані на особистій участі її членів, якщо вони мають здатність набувати права і брати на себе обов'язки [8]. Також суб'єктами права на торговельну марку можуть бути державні підприємства, вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути, установи культури тощо [10].

Закон Німеччини про товарні знаки містить досить розгорнуту статтю про те, що слід розуміти під заборобою використовувати товарний знак третіми особами. Параграф 14 п. 2 проголошує: «Третім особам заборонено без згоди володільця товарного знака у ділових відносинах:

1) використовувати ідентичне з товарним знаком позначення для товарів чи послуг, ідентичних з тими, охорону яких забезпечує товарний знак;

2) використовувати позначення, якщо внаслідок ідентичності або схожості позначення з товарним знаком або ідентичності або схожості товарів і послуг, для яких надається охорона товарним знаком, для споживача виникає небезпека змішування, включаючи небезпеку умоглядного поєднання позначення з товарним знаком;

3) використовувати ідентичне або схоже з товарним знаком позначення для товарів і послуг, не схожих з тими, охорону яких здійснює товарний знак, якщо мова йде про відомий в країні товарний знак і використання позначення може без виправданих підстав недобросовісним чином вплинути на розрізняльну здатність або повагу до відомого товарного знака» [8].

Якщо передумови, наведені вище, визнані, то забороняється зокрема:

1) наносити позначення на товари або їх упаковку;

2) пропонувати товари під таким позначенням, вводити в цивільний обіг або зберігати для таких цілей;

3) пропонувати або надавати послуги під таким позначенням;

4) ввозити або вивозити товари під таким позначенням;

5) використовувати такий знак у діловій документації або в рекламі.

Крім того, третім особам заборонено без згоди володільця товарного знака в ділових відносинах:

1) наносити ідентичне або схоже з товарним знаком позначення на елементи оформлення або упаковки або на розрізняльні засоби – такі як етикетки, вивіски, навіски, нашивки або їм подібні;

2) пропонувати, запускати в обіг або мати для названих цілей елементи оформлення, упаковку або розрізняльні засоби, позначені ідентичними або схожими з товарним знаком;

3) ввозити або вивозити елементи оформлення, упаковку або розрізняльні засоби, позначені ідентичними (або схожими) з товарним знаком, якщо є небезпека, що елементи оформлення чи упаковки будуть використані для оформлення або упаковки, або для надання розрізняльної здатності для оформлення або упаковки, або для надання розрізняльної здатності товарам чи послугам, стосовно яких третім особам заборонено використовувати товарний знак [4].

Особи, які зловмисно використали товарний знак, права на використання якого в них не було, зобов'язані припинити використання, відшкодувати володільцеві товарного знака вигоду, що виникла внаслідок правопорушення. Якщо правопорушення здійснено службовцем чи представником підприємства, то вимога про припинення правопорушення про відшкодування шкоди може бути пред'явлена володільцю підприємства.

Цей параграф 14 Закону Німеччини про реформу законодавства про товарні знаки, досить великий за обсягом, наведений для того, щоб показати, який великий зміст може мати поняття «забороняти використовувати зареєстрований товарний знак без дозволу «його власника». Очевидно й друге – така розшифровка цього поняття ніскільки не завадила б і Закону України «Про

охорону прав на знаки для товарів і послуг» замість наведеного, не дуже зрозумілого, нечіткого і далеко неоднозначного словосполучення [6].

Незрозумілим є також застереження, що заборона використання знака не стосується тих випадків, «коли використання знака не визнається згідно з цим Законом порушенням права власника свідоцтва», адже Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» ніяких винятків з цього приводу не містить [6].

Висновки. Аналізуючи інститут індивідуалізації учасників цивільного обороту Німеччини, в тому числі щодо знаків для товарів і послуг, можна зробити висновки, що законодавство Німеччини має розвинене законодавство у цій сфері. В українському ж існує велика кількість розбіжностей, неточностей і прогалин, які гальмують процес його приведення у відповідність до міжнародного. Використовуючи досвід Німеччини щодо торгівельних марок як об'єкта прав та імплементуючи конкретні норми, ми маємо можливість вдосконалити нашу систему права щодо права інтелектуальної власності, в тому числі інститут індивідуалізації учасників цивільного обороту. Дослідження інших об'єктів вказаного інституту за законодавством європейських країн з розвинутою економікою буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
2. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.
3. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг» від 15 грудня 1993 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=751-14>.
4. Закорецька Л. О. Власник як суб'єкт права інтелектуальної власності на торговельну марку за законодавством України та Німеччини: порівняльний аналіз. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2010/PPP_8_2009/ZakoretskaL.pdf.
5. Петров В. Л. Знаки для товарів і послуг. // За ред. В. Л. Петрова. – К.: Ін-Юре, 1999. – С. 51–52.
6. Підпригора О. А. Право інтелектуальної власності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/4345/>.
7. Підпригора О. А. Бутнік-Сіверський О. Б. Право інтелектуальної власності / О. А. Підпригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін., 2-ге вид., переробл. та допов. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 672 с.
8. Правовая охрана знаков, фирменных наименований и географических указаний в Германии // Пер., ред. и коммент. А. П. Пахаренко. – К.: Таксон, 1997. – С. 20.

9. Становлення системи правової охорони результатів інтелектуальної власності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/2307/index-53122.html?page=5>.
10. Троцюк Н. В. Правове регулювання торговельної марки як об'єкта права промислової власності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.nau.edu.ua/images/Наука/Repozitarij/KCPP_Kafedra_civilnogo_prava_i_procesu.
11. Цивільний кодекс України: чинне законодавство із змінами і допов. станом на 1 вересня 2015 р.: (офіц. текст). – К.: Паливода А. В., 2015. – 408 с.

Тищенко Інна Олексіївна,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального процесу Черняк Н. П.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА ДО УЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одна із найактуальніших проблем сьогодення в кримінальному процесі України є саме порядок залучення захисника до участі у кримінальному провадженні для забезпечення прав і свобод підозрюваного та обвинуваченого.

Необхідність інституту захисника під час досудового розслідування регламентується, насамперед, ч. 1 ст. 59 Конституції України, в якій закріплено право кожного на правову допомогу, а також право на вільний вибір захисника своїх прав [1].

Забезпечення підозрюваному права на захист полягає в тому, що закон, по-перше, наділяє їх як учасників процесу певною сукупністю процесуальних прав, використання яких дозволяє їм особисто захищатися від підозри у вчиненні кримінального правопорушення, відстоювати та захищати свої законні інтереси під час досудового розслідування, а по-друге, надає згаданим особам право скористатися юридичною допомогою захисника; покладає на особу, яка провадить досудове розслідування кримінального провадження, а саме на слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд обов'язок до першого допиту підозрюваного роз'яснити право мати захисника [2, с. 303-310]. Іноді трапляються випадки коли у підозрюваного відсутні кошти, щоб скористатися платною правовою допомогою захисника, у такому випадку, їм надається можливість захищатися встановленими законом засобами від пред'явленої підозри, забезпечити охорону їхніх особистих і майнових прав, а також забезпечити безпеку підозрюваному, захиснику, законному представнику, членам сімей та близьким родичам цих осіб [3].

Участь захисника в кримінальному процесі саме на стадії досудового розслідування є найбільш ефективним засобом забезпечення підозрюваному права на захист, оскільки зазвичай особа не спроможна сама повністю реалізувати свої процесуальні права, насамперед, через юридичну необізнаність,

а також психологічний шок, стан пригніченості, викликані фактом затримання, пред'явленням підозри, і особливо тоді, коли перебуває під вартою. В таких випадках необхідно звернутися до сторонньої особи, задля надання юридичної допомоги, незалежної від органів досудового розслідування, якій би вона повністю довіряла і могла б спілкуватися на засадах конфіденційності. З метою забезпечення реалізації закріплених прав і свобод людини і громадянина, Конституція України та інші міжнародно-правові акти встановлюють відповідні правові гарантії. Зокрема, правову допомогу, тобто гарантовану Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги.

Слід зазначити, що законодавець визначає певне коло суб'єктів надання правової допомоги та їх повноваження. Аналіз законодавства України з цього питання дає підстави визначити, зокрема, такі види допомоги:

- державні органи України, до компетенції яких входить надання правової допомоги;

- адвокатура України як спеціально уповноважений недержавний професійний правозахисний інститут, однією з функцій якого є захист особи від підозри у скоєнні кримінального правопорушення та надання правової допомоги при вирішенні кримінальних проваджень на стадії досудового розслідування;

- суб'єкти підприємницької діяльності, які надають правову допомогу клієнтам у порядку, визначеному законодавством України;

- об'єднання громадян для здійснення і захисту своїх прав і свобод.

Важливим є те, що законом не обмежено кількість захисників, на запрошення підозрюваного, законних представників чи інших осіб можуть бути допущені декілька захисників. Виходячи з конституційного положення про свободу кожного у обранні захисника своїх прав, останній може бути запрошений підозрюваним, так само як і його законними представниками, родичами чи іншими особами за дорученням чи на прохання підозрюваного [3].

У зв'язку з цим, слідчий, що здійснює досудове розслідування, зобов'язаний забезпечити право вільного обрання захисника, а також роз'яснити вказаній особі її право запросити захисника і реально забезпечити їй таку можливість [4, с. 600]. Важливим є те, що підозрюваний може у будь який момент провадження відмовитися від захисника, така відмова має бути тільки добровільною.

Законодавець передбачає декілька форм участі захисника в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування, а саме: за згодою і за призначенням. Захисник за згодою запрошується підозрюваним, його законними представниками, родичами або іншими особами за його дорученням або на їх прохання (ч. 1 ст. 48 КПК). Це відповідає прийнятим на 8 конгресі ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 у Нью-Йорку «Основними положеннями про адвокатів», які передбачають, що будь-яка людина вправі звернутися за допомогою для підтвердження своїх прав захисту на всіх фронтах кримінальної процедури (п. 1), і, що обов'язком урядів є забезпечення можливості кожному бути інформованим, компетентними владою про його право отримати допомогу адвоката за його вибором при арешті, затриманні чи поміщенні в тюрмі або обвинуваченні в кримінальному злочині

(п. 5). Конституція України проголошує, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Захисник за призначенням залучається до участі в провадженні слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом у випадках передбачених ч. 1 ст. 49 КПК України, а саме:

1. Відповідно до вимог ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний не залучив захисника;

2. Підозрюваний заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутності чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно. До об'єктивних причин зазвичай відносять відсутність необхідних коштів для оплати правової допомоги захисника, або обов'язковість участі захисника. В таких випадках в «Основних положеннях про роль адвокатів» передбачено, що особа, яка не має адвоката у випадках, коли інтереси правосуддя вимагають цього, повинна бути забезпечена допомогою захисника, який має відповідну компетенцію і досвід участі у кримінальних провадженнях, щоб забезпечити їй ефективну юридичну допомогу без оплати з її сторони, якщо у неї немає необхідних коштів (п. 6). Окрім цього, відповідно до положень ст. 59 Конституції України також встановлює, що кожен має право на безоплатну правову допомогу.

3. Слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд вирішить, що обставини кримінального провадження на стадії досудового розслідування вимагають участі захисника, а підозрюваний не залучив його [5].

На сьогодні, досить часто трапляються випадки коли у разі залучення захисника до кримінального провадження на стадії досудового розслідування за призначенням у громадянина немає можливості оплатити юридичну допомогу через свою малозабезпеченість, в такому разі оплата праці здійснюється за рахунок держави.

Орган досудового розслідування, слідчий суддя або суд не мають права відмовити в допуску захисника за угодою під тим приводом, що в провадженні бере участь захисник за призначенням. У такому разі здійснюється заміна захисника за угодою, якщо ж підозрюваний має свого захисника, то заміна іншим без його згоди, і якщо відсутні дані про неможливість участі обраного захисника в провадженні протягом тривалого строку, в такому випадку це порушення права на захист, оскільки заміна одного захисника іншим можлива лише за клопотанням або за згодою підозрюваного.

Отже, виходячи з вище вказаного можна стверджувати, що на даний момент в Україні функція захисту проголошується на самому вищому рівні – в Конституції України, а саме в ст. 63 закріплюється, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист; в п. 6 ч. 3 ст. 129, де зазначається, що забезпечення обвинуваченому цього права є однією з основних засад судочинства; для забезпечення права на захист від обвинувачення в Україні діє адвокатура та інші. Окрім цього, в Конституції України також закріплено принцип презумпції невинуватості, згідно з яким особа вважається невинною у вчиненні злочину і не може бути піддано кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним

вирахоком суду. Тобто, конституційні принципи забезпечення підозрюваному права на захист і презумпції невинуватості саме на стадії досудового розслідування є важливою гарантією об'єктивного розслідування провадження та запобігання притягнення до кримінальної відповідальності невинних осіб.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 14.
2. Борзих Н. В. Проблеми надання юридичної допомоги адвокатом за призначенням / Н. В. Борзих // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Зб. наук. праць. – 2008. – № 3(398). – С. 303-310.
3. Пленум Верховного Суду України у постанові №10 від 07.07.1995 р. «Про застосування законодавства, що забезпечує обвинувачуваному, підозрюваному, підсудному право на захист».
4. Зейкан Я. П. Захист у кримінальній справі: науково-практичний коментар / Я. П. Зейкан. – 3-тє вид., стереотип. – К.: КНТ, 2007. – 600 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Х. : Право, 2012. – 3 с.

Трибушенко Анастасія Сергіївна,
*Чорноморський державний університет
ім. П. Могили, м. Миколаїв*
Науковий керівник: к. ю. н., доцент,
*завідувач кафедри цивільного та
кримінального права та процесу Шведова Г. Л.*

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Розвиток суспільних відносин, які являються предметом правового регулювання, визначається не тільки правом. В той же час, соціальна дія права знаходить свій прояв у багатьох сферах суспільного життя, робить достатній вплив на нього і здійснюється через посередництво права.

За посередництвом правових ідей та теорій правові явища оцінюються з точки зору життєвих потреб та інтересів людей, справедливості, гуманності, формуються установки на правову поведінку, уявлення щодо критеріїв ефективності правового регулювання, шляхів удосконалення та підвищення якості правових норм.

Мета правового регулювання (мета закону) – це бажані, передбачувані правотворчим органом результати втілення закону в дію. Зважаючи на наявність засобів й умов її досягнення, мета закону може бути найближчою (прямою) або перспективною. За сферою суспільного життя, якої стосується мета закону, можна розрізняти економічні, політичні, екологічні, духовні та інші його цілі.

Ефективність правового регулювання характеризується співвідношенням реальних результатів реалізації закону з його метою. Якщо таку мету і такі результати відобразити в однотипних змістовно зіставлюваних показниках, тоді ефективність правового регулювання можна буде визначити в кількісній формі.

Отже, досить багато вчених і дослідників звертали увагу на реалізацію норм, і кожен з них стверджував про ефективність реалізації по різному. Проблема ефективності реалізації – це проблема результативності. Адже маючи проблеми з реалізацією, будемо мати невтішні наслідки.

Однак, універсального визначення поняття ефективності правової норми так і не вдалося відшукати. Проте, найбільшу кількість прихильників отримало визначення, запропоноване авторами монографії «Ефективність правової норми», які визначають ефективність правової норми через «співвідношення між фактичним результатом їх дії й тією соціальною метою, для досягнення якої ці норми були прийняті» [1].

Результати здійснення закону – це зміни в суспільних відносинах, які сталися після запровадження закону в дію, на практику. Розрізняють результати здійснення закону: очікувані й неочікувані, позитивні (корисні) і негативні (шкідливі) [2].

Щоб мати повне уявлення про ефективність правового регулювання, слід брати до уваги всі цілі, що мав на меті законодавець, а також установити і зіставити всі види результатів здійснення закону стосовно кожної з них. Прогнозуючи результати, ми достовірно не можемо знати, які будуть наслідки, але планування повинне бути гнучким, адже можуть бути непередбачувані життєві ситуації, які справлять вплив на закон, на норми.

Окрім цього, наявні думки, які опираються на термін «інтереси». Зокрема, через поняття «інтереси» пропонують визначати ефективність правової норми В. В. Лапаєва та В. Ф. Сіренко.

Можна погодитись з думками Лапаєвої В. В., адже вона зупиняється на тому, що правоутворюючий інтерес – це не інтерес якихось конкретних соціальних груп, а певна загальна модель вираження і захисту різних інтересів, певна теоретична конструкція (і в цьому сенсі теоретична абстракція), яка кожен раз повинна бути творчим винаходом законодавця. Тому завдання законодавця полягає у пошуку правової моделі узгодження різних соціальних інтересів, за якої свобода одних осіб в реалізації своїх інтересів не порушувала би свободи інших. Лише окресливши простір правоутворюючого інтересу, в межах якого одні правомірні соціальні інтереси не суперечать іншим і закріпивши правоутворюючий інтерес в законі, надавши легальний характер і державну підтримку, законодавець зможе реалізувати норми в житті, і почнеться відбуватись вплив на сфери життя [3].

Аналізуючи дослідження, варто відзначити увагу, що кожен вчений і юрист-правник виділяє третій компонент у ефективності реалізації норм. Але кожна теорія має мету і результати дослідження, деякі включають і засоби досягнення або інтерес, або обґрунтованість мети, соціальна корисність (цінність) результату, оптимальні правові засоби його досягнення й мінімальні соціальні витрати щодо останніх, то це думки О. Бонка.

Слушна пропозиція є у Шикіна, що поняття ефективності не вичерпується метою та результатом, необхідно включити ще й третій компонент – засоби досягнення результату, тобто, визначення ефективності вимагає аналізу результату, мети та засобів її досягнення [4].

Поняття «ефективність» є загальнонауковим і виступає узагальненим виразом проблеми раціональних способів досягнення мети. Ефективність норми кримінального права у запобіганні злочинам характеризує підсумок, кінцевий результат реалізації цієї норми за певний період у сфері, що визначається державою. Ефективність норми кримінального права у запобіганні злочинам не можна ототожнювати з ефективністю правового регулювання, оскільки останнє – більш містке поняття, що включає в себе якісні властивості всієї правотворчої і правозастосовної діяльності держави.

Ефективність норми кримінального права у запобіганні злочинам – не просто результат, ефект її діяльності, а співвідношення між цим результатом і соціальною метою, покладеною в основу правового припису. Тому при оцінці ефективності норми кримінального права у запобіганні злочинам слід враховувати не тільки результати, досягнуті стосовно поставленої законодавцем мети, а й ті побічні, які не були метою правового регулювання, але виявилися з нею безпосередньо пов'язані [5].

Ефективність правозастосовної діяльності означає її спроможність забезпечити таку своєчасну і погоджену з вимогами закону реалізацію юридичних норм, яка за найменших витрат найбільш позитивно впливала б на регульовані суспільні відносини та поведінку їх учасників у бажаному напрямі. Реалізуючи норми, варто достатньо уваги приділити стану суспільства, його духовним та інтелектуальним цінностям, адже втілення норм у життя буде ефективніше, коли будуть враховані основні показники досліджень. Доцільне вивчення середовища і чинників впливу буде мати кращі результати в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Эффективность правовых норм. // Кудрявцев В. Н., Никитинский В. И., Самощенко И. С., Глазырин В. В. – М.: Юрид. Лит., 1980. – 280 с.
2. Головченко В. Ефективність законодавства: проблеми оцінки та вимірювання / В. Головченко // Юридичний вісник України. – 2002.
3. Лапаева В. В. Эффективность закона и методы ее изучения. // Эффективность закона. Методология и конкретные исследования. / Отв. ред.: Сырых В. М., Тихомиров Ю. А. – М., 1997.
4. Шикин Е. П. Основные условия эффективного применения права / Е. П. Шикин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – М., 1971.
5. Рощина І. О. «ПОНЯТТЯ І СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ» / І. О. Рощина: Вісник Академії адвокатури України – 2010.

Фоменкова Катерина Сергіївна,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права Завгородній В. А.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА РАДИ ЄВРОПИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ»)

Інтеграцію України до Європейського Союзу (далі – ЄС) проголошено пріоритетним напрямом зовнішньополітичного курсу держави. Основи зовнішньої політики України, механізм і тактику втілення її європейського вектору визначає низка документів, зокрема: Конституція України (ст. 18); Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р., яка підкреслює, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах» [1], Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС), підписана 16 червня 1994 р.; Стратегія інтеграції України до ЄС, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р. №615/98; Програма інтеграції України до ЄС, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. №1072/2000 та ін.

Пройшовши тернистий шлях з 2007 року до 2014 року, підписання Угоди про асоціацію України з ЄС відбулося – 21 березня 2014 р. підписано політичну частину та 27 червня 2014 року – економічну частину.

Одне з ключових положень, на яке спирається Угода про асоціацію, визначає засади поступового наближення законодавства України до норм і стандартів ЄС. Встановлюються конкретні строки для узгодження українського законодавства з відповідним законодавством ЄС, які коливаються в межах від 2 до 10 років після набуття Угодою чинності.

Незважаючи на успіхи нашої держави, на сьогодні Україна знаходиться ще далеко від багатьох європейських правових стандартів. Процес адаптації українського законодавства уповільнюється об'єктивною різницею історичного та соціокультурного розвитку правових систем, діючою кадровою політикою, корупцією в органах державної влади, бюрократичною системою, поширенням серед владної еліти «радянських» стереотипів.

Згідно з обраним напрямком до євроінтеграції в Україні анонсовано проведення низки реформ, у тому числі й реформу правоохоронних органів. Вже сьогодні можна бачити певні результати щодо запровадження «Нової поліції». Безумовно втілення цієї реформи в життя стало б неможливим без прийняття парламентом на основі європейських та міжнародних стандартів Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року [2], що є наступним кроком

на шляху до побудови якісно нової європейської держави з превалюванням загальнолюдських цінностей, прав та свобод.

Однак, незважаючи на позитивні зрушення, які відбулися, слід зазначити, що новоприйнятий законодавчий акт непозбавлений певних недоліків та дискусійних норм.

Перш за все, слід зазначити, що у даному законі відсутні норми, які б закріплювали перелік прав поліції. Як відомо, подібні норми існують в Законі України «Про міліцію» від 20.12.1990 року, який, окрім зазначених у ст. 10 основних обов'язків міліції, в ст. 11 чітко визначав, якими правами наділяється міліція і це, на наш погляд, сприяло чіткій регламентації меж діяльності працівника органів внутрішніх справ.

Також, у ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та інститутами громадянського суспільства на засадах партнерства і спрямована на вирішення їхніх потреб. Ця стаття кореспондується з розділом 8 закону «Громадський контроль поліції», а конкретніше зі статтею 89, в якій визначено, що поліція взаємодіє з громадськістю, шляхом підготовки та виконання спільних проектів, програм та заходів для задоволення потреб населення та покращення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань. Співпраця між поліцією та громадськістю спрямована на виявлення та усунення проблем, пов'язаних із здійсненням поліцейської діяльності, і сприяння застосуванню сучасних методів для підвищення результату.

Поява подібних норм в чинному законодавстві дійсно є прогресом на шляху до зближення правоохоронних органів з інститутами громадянського суспільства. Проте, слід зазначити, що законодавець чітко не визначив у законі сутність і зміст таких вживаних понять як «громадськість» і «партнерство», принципи та форми взаємодії поліції та громадськості, а також види проектів, програм та заходів, які можуть бути спільно проведені. Дана прогалина може бути усунена, шляхом внесення змін до даного закону або ж прийняттям підзаконного акту у вигляді наказу МВС, що врегулює відносини між поліцією та представниками громадськості.

Необхідність чіткого врегулювання таких відносин прямо впливає з положень Кодексу поліцейської етики, що прийнятий Радою Європи у 2001 році та визначає для України певні європейські стандарти. Так, згідно пункту 18 цього Кодексу, поліція повинна бути організована у такий спосіб, що сприяє хорошим зв'язкам поліції з громадськістю і, за необхідності, ефективній співпраці з іншими органами, місцевими громадами, неурядовими організаціями та іншими представниками громадськості, в тому числі етнічними меншинами.

Формування правового поля держави є тривалим соціальним процесом, що органічно пов'язаний зі змінами у всіх інших сферах життя суспільства. Штучно прискорити цей процес неможливо, але потрібно створити йому режим найбільшого сприяння. Більш ефективному процесові наближення правового поля держави до стандартів права ЄС, а також створенню єдиної, цілісної системи законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова від 02.07.1993 р. № 3360-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – С. 2.
2. Про національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №40-41.

Фрицин Олексій Андрійович,
*Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ*
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права і процесу Турчак І. О.

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ПРАВОВІДНОСИН З УПРАВЛІННЯМ МАЙНОМ

Українське законодавство характеризує право довірчої власності як «*особливий вид права власності, яке виникає на підставі закону або договору управління майном*» [1]. Основою права довірчої власності є довіра всіх суб'єктів один до одного в договорі управління майном. Відокремленість цього права від права власності на «особливий вид» пояснюється тим, що власник майна передає частину правомочностей права власності іншій особі.

Право власника на володіння, користування та розпорядження майном отримало розвиток в інституті права довірчої власності. Необхідність існування правовідносин, схожих за змістом до сучасного права довірчої власності, виникло ще в англійському загальному праві до часів Хрестових походів. Так, лицарі, що йшли «визволяти» Єрусалим від невірних, залишали своє майно в руках довірених родичів або інших відданих піклувальників, щоб ті управляли ним на благо дружини і дітей лицарів. З історії можна чітко визначити формулу права довірчої власності, за якою існують сучасні правовідносини за договором управління майном. Установник управління, який не бажає або не має можливості самостійно управляти своїм майном за договором управління майном передає своє майно у розпорядження управителю, а останній, в свою чергу зобов'язується за плату здійснювати управління майном від свого імені та в інтересах установника або іншої особи.

Відповідно до ч. 1 ст. 1029 Цивільного Кодексу України, суб'єктами договору управління майном є установник управління та управитель. Установником управління може бути тільки особа, яка на законних підставах володіє, користується та розпоряджається наявним майном, яке може бути предметом управління. Управителем же може бути як фізична, так і юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності [1]. Цивільний Кодекс України передбачає, що органи державної влади або місцевого самоврядування не можуть виступати в договірних відносинах з управління майном в особі управителя, можуть перебувати тільки в статусі установника управління.

Чинне цивільне законодавство надає установнику управління право призначити третю особу (вигодонабувача), в інтересах якої управителем буде здійснюватися управління майном. Вигодонабувач (якщо ним є третя особа) не має ніяких обов'язків. В комплекс його прав входить право вимагати від управителя належного виконання на його користь, зокрема, здійснення управителем належних виплат; право відмовитися від договору у зв'язку з неможливістю управителя здійснювати управління майном (п. 6 ч. 1 ст. 1044 ЦК); право на відмову від винагороди за договором (п. 4 ч. 1 ст. 1044 ЦК), внаслідок чого договір управління майном може припинитися [2].

Нормами цивільного кодексу України передбачено відповідальність управителя перед установником управління для уникнення конфліктів між установником управління і управителем. Наприклад, у випадку, коли управителем вчинено дії, які спричинили упущену вигоду, перевищення своїх повноважень або встановлених обмежень чи накопичено борги, які виникли в процесі здійсненням ним управління, в своїх інтересах з уникненням відповідальності. Так, положення ст. 1043 Цивільного Кодексу України встановлюють відповідальність управителя за не виявлення належної турботливості, перевищення своїх повноважень або встановлених обмежень та допущення боргів, які були здійснені в процесі здійсненням ним управлінням.

Виходячи зі ст. 1029 Цивільного Кодексу України, можемо визначити характерні ознаки правовідносин з управління майном:

– договір управління майном є юридичним фактом, на підставі якого відбувається перехід права власності на майно від установника управління майном до набувача (довірчого власника). З передачею цього майна (виконанням договору) цей договір припиняється і виникають речові відносини – довірчої власності;

– речові відносини (довірчої власності) існують паралельно із зобов'язальними відносинами (довірчого управління);

– договір управління майном належить до договорів про надання послуг, якими є здійснення прав власника стосовно переданого в управління майна [2].

Договір управління майном має спільні риси з договорами про передачу майна в користування, зокрема відносинами оренди. Проте, користування майном у формі оренди відрізняється від користування майном управителем, який його здійснює не для задоволення власних потреб у цьому майні, а задля інтересів установника управління або вигодонабувача [2].

Інтерес управителя полягає не в доступі до майна, використанні його властивостей, а в отриманні оплати від виконання своїх функцій або в інших формах, наприклад, виконанні моральних зобов'язань перед підопічним або родичами померлого, тощо [2].

В підсумку можемо відзначити, що право довірчої власності з моменту свого виникнення залишається затребуваним та актуальним. Цивільний Кодекс України забезпечує правову охорону та всіляко прогнозує варіанти можливих конфліктів між сторонами договору. Бачимо, що даний договір має спільні риси з іншими цивільно-правовими договорами, не втрачаючи, при цьому, своїх специфічних властивостей. Оскільки правовідносини між сторонами договору є

особливими, необхідним видається поглиблення процесу законодавчого інтегрування довірчої власності у простір існуючого нормативно-правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред. проф. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х. : Право, 2011. – Режим доступу: <http://uristinfo.net/2010-12-27-04-58-59/266-tsivilne-pravo-t2-viborisova-ta-in/8548-dogovir-upravlinnja-majnom.html>.

Шумкіна Анна Віталіївна,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпропетровськ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права Куракін О. М.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ

На процес формування правосвідомості людини впливає багато факторів, серед яких матеріальні умови життя, соціальне становище, духовна, у тому числі й правова культура суспільства, а також стан правового виховання населення та їх інтелектуальні можливості, що в умовах сучасного розвитку можуть призвести до деградації та деформації правосвідомості.

Деформація правової свідомості – це соціальне явище, що характеризується зміною його стану, при якому у носіїв формуються певні ідеї, уявлення, погляди, знання, почуття і настрої, переживання та емоції, які викривлено відображають юридичну дійсність і виражають негативне ставлення до діючого права, законності і правопорядку. Деформація правосвідомості в перехідний період розвитку суспільства виникає внаслідок неузгодженості потреб та інтересів, ціннісних орієнтацій та установок, свідомих і правових образів суб'єктів правових відносин.

Вона проявляється у викривленні уявлень про цінність права. Традиційно її зводять до правового нігілізму. Однак, іншими проявами дефектної правосвідомості є: правовий інфантилізм, правовий ідеалізм, правовий дилетантизм, правова демагогія [2, с. 544].

Особливу небезпеку, на нашу думку, становить такий вид, як «переродження» правосвідомості, наслідком якого є організована злочинність і корупція, що завдають значної шкоди процесу реалізації принципів верховенства права, недоторканності основних прав і свобод людини, становлення

демократичної, правової держави, підвищенню рівня правової культури особистості і суспільства в цілому [1, с. 249].

Проблема формування правосвідомості в Україні тісно взаємопов'язана з питаннями подальшої трансформації українського суспільства на демократичних засадах, з формуванням єдиного національного культурно-політичного поля, з успішністю розвитку нації. Деформація правосвідомості проявляється у викривленні уявлень про цінність права.

Тому, важко не погодитись з думкою О. Макарової про те, що однією з причин деформації правосвідомості є кризове становлення суспільства: «Кожного дня у засобах масової інформації з'являються нові відомості про беззаконня, що відбуваються у державі, корупцію, криміналізацію суспільства. Відповідно, рівень суспільної довіри до судово-правової системи досі залишається достатньо низьким. При зверненні до таких інституцій як: поліція, суд, прокуратура, адвокатура громадяни не повністю впевнені у справедливому та неупередженому вирішенні питань.

Як наслідок, у законослухняних громадян формується зневажливе ставлення до органів державної влади, виникає соціальна напруга, спостерігається ігнорування норм права, самовільне тлумачення загальноприйнятих принципів, що часто призводить до спотвореного розуміння дозволеного чи забороненого» [3, с. 77].

Тому, в Україні, яка стала на шлях розбудови правової держави вивчення деформацій правосвідомості має фундаментальне значення, як фактор забезпечення стабільності і розвитку правопорядку.

Важливим кроком у зменшенні деформації правосвідомості населення буде приділення більшої уваги шляхам її подолання, таким як: подолання кризового (економічний і політичний) стану в суспільстві: усунення негативних явищ у сфері державної влади та в економічній сфері; подолання інфляції; зведення нанівець корупції; підвищення авторитету органів державної влади; вдосконалення нормотворчого процесу; підвищення рівня правової освіченості та культури населення; підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо запобігання правопорушенням та злочинам; підвищення рівня реабілітації учасників бойових дій, які демобілізувалися з зони проведення АТО.

Підсумовуючи усе вище сказане, ми не маємо морального права ігнорувати те, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема деформації правосвідомості наявна та має критичний характер. Ситуація також загострюється ще й тим, що на території України ведуться бойові дії, збільшується як законний, так і незаконний обіг зброї, збільшується кількість осіб, які, перебуваючи у зоні бойових дій, бачили численні факти насильства та беззаконня, що негативно впливають на стан їх правосвідомості. Саме тому ми наполягаємо на необхідності приділити велику увагу шляхам попередження та подолання деформації правосвідомості населення.

Основними спеціальними засобами попередження і подолання деформацій правосвідомості є: подолання політичної та економічної кризи; підвищення ролі та ефективності суду; удосконалення організації та забезпечення ефективності функціонування системи правоохоронних органів;

організація системи правового виховання і освіти, здійснення ефективної профілактики правопорушень; якісна підготовка і перепідготовка юридичних кадрів; підвищення ефективності реабілітації осіб, які перебували в зоні бойових дій.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права – М. В. Цвік – Харків: Право, 2002. – 432 с.
2. Загальна теорія держави і права [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] / [За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина]. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
3. Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави / І. Голосніченко // Право України. – 2005. – № 4. – С. 24-25.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<u>Луцький А. І.</u> ІДЕОЛОГІЯ РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ.....	3
<u>Апаров А. М.</u> ДО ПИТАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СПОРТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	6
<u>Балинська О. М.</u> ПРОБЛЕМА ПРАВОВИХ ЗНАКІВ У ФОРМУВАННІ ЗАКОНОДАВСТВА.....	10
<u>Басиста І. В.</u> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	14
<u>Гула Л. Ф.</u> ДЕРЖАВНА ПРОТИДІЯ ЛІДЕРАМ ТА «АВТОРИТЕТАМ» ЗЛОЧИННОГО СЕРЕДОВИЩА В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	16
<u>Заика Ю. А.</u> СВОБОДА ЗАВЕЩАННЯ КАК БАЗОВИЙ ПРИНЦИП НАСЛЕДСТВЕННОГО ПРАВА....	20
<u>Канцір В. С.</u> ТЕРОРИЗМ ЯК ЗАГРОЗА ГЛОБАЛЬНІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	23
<u>Кармаза О. О.</u> ДОГОВІР НАЙМУ ЖИТЛА ТА ДОГОВІР ОРЕНДИ ЖИТЛА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	26
<u>Кельман М. С.</u> МЕТОДОЛОГІЯ ОСМИСЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРАВОВУ ТЕМАТИКУ.....	28
<u>Короєд С. О.</u> МЕТА І ЗАВДАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА – ОСНОВНИЙ ВЕКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ.....	34
<u>Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В.</u> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА.....	38
<u>Котляренко Л. Т., Котляренко О. П.</u> СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ – НАГАЛЬНА ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ.....	41
<u>Кушерець Д. В.</u> МЕХАНІЗМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ В ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	45
<u>Лук'янчиков Є. Д.</u> УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІДУВАННЯ.....	48

Марисюк К. Б.
ПИТАННЯ ЗАСОБІВ ВГАНОВУВАННЯ УВ'ЯЗНЕНИХ У МІНІМАЛЬНИХ СТАНДАРТНИХ ПРАВИЛАХ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ЩОДО ПОВОДЖЕННЯ З УВ'ЯЗНЕНИМИ 2015 Р. (ПРАВИЛАХ МАНДЕЛИ).....51

Савінова Н. А.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ СЬОГОДЕННОЇ УКРАЇНИ: ВИМОГА ЧАСУ ЧИ ПОХИБКА МІСІЇ.....53

Саїнчин О. С.
ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ...57

Селезньова О. М.
ДЕЯКІ СПІРНІ ПИТАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....60

Скоморовський В. Б.
ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНИ У СКЛАДІ СРСР (на етапі становлення союзної держави).....63

Тертишник В. М., Ченцов В. В.
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ.....68

Хряпінський П. В.
СТИМУЛИ ВІДМОВИ ВІД ПОЧАТОГО ЗЛОЧИНУ.....71

Шутак І. Д.
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ.....74

СЕКЦІЯ № 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО, ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

Андрусяк І. П.
ВПЛИВ ІВАНА ФРАНКА НА ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО РУХУ.....78

Андрусяк Т. Г.
ІВАН ФРАНКО ТА ЙОГО РОЛЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ ДУМЦІ.....82

Андрухів О. І.
ПРОПАГУВАННЯ ТВЕРЕЗОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ТА РЕКЛАМА АЛКОГОЛЮ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ.....86

Бедрій М. М.
РОДИННИЙ ВИКУП НЕРУХОМОСТІ ЯК ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА.....91

Вітовська І. В.
ЗАСТОСУВАННЯ ЗВИЧАЄВОГО ПРИНЦИПУ НЕШКІДЛИВОГО ВИКОРИСТАННЯ СВОЄЇ ТЕРИТОРІЇ, НА ПРИКЛАДІ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ.....94

<u>Гаврецька М. Й.</u> ПРАВОВИЙ РЕЖИМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	97
<u>Грицан О. А.</u> ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ГЕОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ НАДР: ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	99
<u>Гуркова А. В.</u> ІНСТИТУТ ПРЕФЕКТУРИ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	102
<u>Зварич Р. В.</u> ДЕРЖАВА У ЗДІЙСНЕННІ РЕГУЛЯТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА.....	105
<u>Іваницький С. О.</u> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ АДВОКАТУРИ.....	108
<u>Івченко Ю. В.</u> ПАТРІОТИЗМ (ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА СУТНІСТЬ).....	111
<u>Ілин Л. М.</u> ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГЛАМЕНТУ ГАЛИЦЬКОГО СЕЙМУ.....	113
<u>Книш В. В.</u> ВПЛИВ ГАЛУЗЕВИХ ПРИНЦИПІВ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА НА УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ЧИННОГО ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	116
<u>Косцова І. П.</u> СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СИСТЕМА», «СИСТЕМНІСТЬ» ТА «СИСТЕМНИЙ СПОСІБ» У КОНТЕКСТІ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА.....	119
<u>Кузь С. В.</u> ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОРОЗУМІННЯ В ТЕОРІЇ ПРАВА.....	123
<u>Луцький М. І.</u> ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ ЗУНР У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ.....	125
<u>Онницьук І. І.</u> ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО МОНИТОРИНГУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ.....	129
<u>Панфьорова М. А.</u> КАТЕГОРІЯ ЗАКОНУ У ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ УКРАЇНСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.....	132
<u>Полатайко І. В.</u> ФОРМИ ВТІЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ У ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ ТА ПРАВОВИХ СІМ'ЯХ СУЧАСНОСТІ.....	135
<u>Рудий Н. Я., Дмитрук У. Т.</u> НЕТОКРАТІЯ ЯК МАЙБУТНЯ ФОРМА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ.....	139
<u>Сердюк І. В.</u> ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ТА МОРАЛІ В ТЕОРІЇ ЮРИДИЧНОГО ПОЗИТИВІЗМУ.....	142

Урсул Т. М.
СУТНІСТЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ В КОНТЕКСТІ ОСНОВНИХ ТЕОРІЙ ПРАВОРОЗУМІННЯ.....146

Федик Л. Б.
ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ.....149

Черновол О. П.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК».....152

Чорнописький П. Б.
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ У ПОЛЬЩІ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....155

Шкіндер Ю. П.
ГАЛУЗЬ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ ПРАВА.....159

СЕКЦІЯ № 2

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Бабецька І. Я.
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ....162

Білоусова Я. О.
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ДИСТРИБ'ЮТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....165

Вадюк В. І., Солоджук М. І.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ.....168

Грицкевич С. Г.
СПОТВОРЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВА НА ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ ТЕХНОЛОГІЇ СПОЖИВАННЯ.....171

Жукевич І. В.
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У СПРАВІ У НАКАЗНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ.....174

Зуєва О. А.
ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....176

Калаур І. Р.
ФОРМА ЗАПОВІТУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....179

Коровяк Б. Е.
ОХОРОНА ІНТЕРЕСІВ ВКЛАДНИКІВ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ У РАЗІ ВНЕСЕННЯ ВКЛАДУ В ІНОЗЕМНІ ВАЛЮТИ.....182

Онщенко О. М.
НЕДОСКОНАЛІСТЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА ТЕРИТОРІЇ АР КРИМ В ПЕРІОД ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ.....185

Пленюк М. Д.
ДО ПИТАННЯ ПРО ПОДвійНИЙ ХАРАКТЕР ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ.....188

Стрілько В. Ю.
ДО ПИТАННЯ ЩОДО ТЕОРЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ.....190

Турчак І. О.
ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ НАДАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....193

Цікало В. І.
СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ЗДІЙСНЕННЯМ ПРАВА УЧАСТІ І СУМІЩЕННЯМ З ІНШИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СУМІСНИЦТВОМ.....198

СЕКЦІЯ № 3

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Андрушко А. В.
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОМІЩЕННЯ В ПСИХІАТРИЧНИЙ ЗАКЛАД.....201

Герасимчук О. П.
ЗАСАДА ДИСПОЗИТИВНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....204

Головко О. М.
ФУТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЕЛВІНА ТОФФЛЕРА ТА ЙОНЕЗІ МАСУДИ.....208

Горбаченко П. А.
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДИСТА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ АБО ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ.....211

Громко В. Я.
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОБСТАВИНИ, ЩО ОБТЯЖУЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» З ПОНЯТТЯМ «КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ» АБО «ОЗНАКИ, ЩО КВАЛІФІКУЮТЬ ЗЛОЧИН».....215

Гулкевич В. Д.
ПРЕДМЕТ ЗНИЩЕННЯ, ПОШКОДЖЕННЯ АБО ПРИХОВУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ.....219

Гуцуляк М. Я., Тимофій Ю. І.
ПРО ТАКТИКУ ПІДГОТОВКИ ДО ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА ФАКТАМИ ВБИВСТВ...222

Гуцуляк Ю. В.
НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ У СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ.....226

Козел В. И.
ИНФОРМИРОВАННОСТЬ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ О ПРОБЛЕМЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НАСИЛИЮ НАД НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ И ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ.....229

Козич І. В.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН:
ОКРЕМІ ПИТАННЯ.....232

Медицький І. Б.
ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА СТРАХ ВІКТИМІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ.....235

Мельник П. В.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ ЄВРОПАРЛАМЕНТОМ І РАДОЮ
ЄС.....238

Огерук І. С.
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
МІГРАНТІВ.....242

Острогляд О. В.
ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ
ГРОМАДЯН ПЕРЕД ЗАКОНОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....244

Примаченко В. Ф.
КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ТА ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ЯК
ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ
СУПЕРЕЧНОСТЕЙ.....249

Созанський Т. І.
ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ТА
АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО СВІТУ.....254

Соловій Я. І.
РЕЙДЕРСТВО ТА ЇЇ КРИМІНАЛЬНА СУТНІСТЬ ЯК ВИКЛИК ЧАСУ.....256

Стеблінська О. С.
ОКРЕМІ НАПРЯМКИ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ
ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ В УСТАНОВАХ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ.....259

Федорак Л. М.
ОСТАННІ ТЕНДЕНЦІЇ ГУМАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В
УКРАЇНІ.....262

Шведова Г. Л.
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНІЙ
УКРАЇНІ.....265

СЕКЦІЯ № 4 **ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ОЧИМА** **МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ**

Антіш Т. Т.
ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ ГЕОГАФІЧНОГО ЗАЗНАЧЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ
ФРАНЦІЇ.....269

Беркій Л. В.
СПРОЩЕНА ПРОЦЕДУРА СПАДКУВАННЯ БЕЗ НОТАРІУСА.....273

<u>Боринець М. М.</u> ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПАТЕНТНОГО ПРАВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС.....	275
<u>Вітранчик Л. В.</u> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	279
<u>Вовк К. В.</u> СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	282
<u>Гураль І. Б.</u> МАСОВІ ЗАВОРУШЕННЯ ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНЕ ЯВИЩЕ.....	285
<u>Духняк Т. М.</u> СТРАХОВА МЕДИЦИНА ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ.....	287
<u>Кецман Н. Б.</u> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВИМ ЗЛОЧИНАМ.....	290
<u>Костинюк Х. В.</u> ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ, ПОВ'ЯЗАНІ З ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ.....	293
<u>Кориневич І. Р.</u> РЕАЛІЗАЦІЯ МАЙНОВИХ ПРАВ АВТОРА ЩОДО СЛУЖБОВОГО ТВОРУ.....	296
<u>Ляхович А. В.</u> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЛІСОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТА ВИДИ.....	298
<u>Мельніков М. О.</u> ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА НАСИЛЬНИЦЬКУ ЗМІНУ ЧИ ПОВАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ АБО ЗАХОПЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	303
<u>Нашора С. В.</u> ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	306
<u>Піцура В. В.</u> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС.....	310
<u>Плетяк Н. В.</u> АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ.....	314
<u>Поет А. П.</u> ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВА, ВЧИНЕНОГО З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ.....	318
<u>Попович Г. М.</u> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС.....	320

<u>Рилова О. А.</u> КОНТРАБАНДА ТА ЇЇ ЧИННИКИ ЗДІЙСНЕННЯ.....	323
<u>Романов М. Ю.</u> РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН У РОЗБУДОВІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	327
<u>Семеншин О. М.</u> ЗБЕРІГАННЯ РЕЧЕЙ У ГОТЕЛЯХ.....	330
<u>Спасюк С. В.</u> ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТОРГІВЕЛЬНИХ МАРОК ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ.....	334
<u>Тищенко І. О.</u> ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА ДО УЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	338
<u>Трибушенко А. С.</u> ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ.....	341
<u>Фоменкова К. С.</u> ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА РАДИ ЄВРОПИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ»).....	344
<u>Фрищин О. А.</u> ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ПРАВОВІДНОСИН З УПРАВЛІННЯМ МАЙНОМ.....	346
<u>Шумкіна А. В.</u> ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ.....	348

Наукове видання

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ, ІСТОРИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

Матеріали
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
(11–12 березня 2016 року, м. Івано-Франківськ)

Матеріали подані мовою оригіналу

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Упорядники:
О. В. Острогляд, М. Й. Гаврецька

Художнє оформлення
І. В. Гребенюк

Видано за авторською редакцією